

FRONTSEBÉSZET

A köztársaság utolsó kormánya

© Lakner Zoltán, Pungor András, Szabó Brigitta, Faragó József
© Telegráf Kiadó Kft., 2019

Borítófotó © Bazánth Ivola

Minden jog fenntartva. A mű egyetlen részlete sem használható fel
és nem sokszorosítható a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül.

Telegráf Kiadó Kft.
1037 Budapest, Bokor utca 1-3-5.
Telefon: (36-1) 335-1484 / (36-1) 335-1485
Fax: (36-1) 335-1486
E-mail: kiado@168ora.hu

Felelős kiadó: Neuman Péter
Felelős szerkesztő: Tóth Ákos
Borítóterv: Kozák Gábor
Olvasószerkesztő: Lépesfalvi Zoltán
Tördelés: Mikes Vivien

ISBN 978-963-85846-1-8

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben, 2019-ben.
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős vezető: Erdős Tamás vezérigazgató
Telefon: (36-66) 887-400

ELŐSZÓ

A könyv megírásakor
ezernél több oldalnyi
dokumentumot, beszédet,
tanulmányt, elemzést,
korabeli újságcikket
olvastunk el.

Több mint félszáz
akkori főszereplővel
és mellékszereplővel
készítettünk mélyinterjúkat,
folytattunk rövidebb
és hosszabb beszélgetéseket.

Benyomásokat,
információkat ütköztettünk,
hogyan megvonhassuk annak
az egy évnek a rövid
és hosszú távú mérlegét.

Ez a könyv tíz évvel ezelőtti eseményeket dolgoz föl. Aprópóját nem feltétlenül csak az akkor történtek adják, hanem az azóta eltelt idő is, amely fölerősíti és más fénytörésbe helyezi azt az egy esztendőt, amikor Magyarország miniszterelnökét Bajnai Gordonnak hívták. Kabinetjével egy, a gazdasági és társadalmi csőd közelében tántorgó országot vett át, hogy azt egyensúlyba állítva adja tovább a választók által kijelölt utódjának, Orbán Viktornak, akitől nem számíthatott ezért a munkáért elismerésre.

Az itt tárgyalt időszakot – amely döntően a 2009 tavasza és 2010 tavasza közötti periódust jelenti, de kitekintünk az előzményekre és a következményekre is – több szempontból igyekeztünk vizsgálni, különválasztva, mégis egymásnak megfeleltetve a gazdasági és a politikai eseménytörténetet. Egy-egy mozzanatra alkalmanként visszatérünk, hogy más szemszögből, más összefüggésben is bemutassuk a jelentőségét, vagy egyszerűen csak egy másik cselekményszál kapcsán olykor áthaladunk ugyanazokon a meghatározó csomópontokon.

A könyv megírásához ezernél több oldalnyi dokumentumot, beszédet, tanulmányt, elemzést, korabeli újságcikket olvastunk el. Több mint félszáz akkori főszereplővel és mellékszereplővel készítettünk mélyinterjúkat, folytattunk rövidebb és hosszabb beszélgetéseket. Benyomásokat, információkat ütköztettünk, hogy megvonhassuk annak az egy évnek a rövid és hosszú távú mérlegét. Voltak, akik készséggel álltak rendelkezésünkre, s akadtak olyanok, akiket egy kicsit nógatni kellett. Ezúton is köszönjük a segítségüket. Külön köszönetet mondunk Bajnai Gordon volt miniszterelnöknek, aki a nyilvánosságtól való visszavonulása ellenére is aktívan segítette munkánkat. Voltak olyanok is, bár csak nagyon kevesen, akik kérésünk ellenére nem álltak szóba velünk. Hallgatásuk is beszédes volt.

Köszönettel tartozunk továbbá Tóth Ákosnak a végtelen türelemmel, empátiával és alapossággal végzett szerkesztői és szervezői munkájáért, Gál J. Zoltánnak és Gyurkovics Tamásnak a kéziratához tett fontos megjegyzéseikért, valamint Kovács Krisztiánnak a háttérdokumentumokért, Déri Miklósnak a fotóanyagért. Ahogy mondani szokás: segítségük sokat jelentett a könyv létrehozásában, de minden megmaradt hiányosságért, hibáért a szerzők viselik a felelősséget.

Köszönetet mondunk a 168 Óra kiadójának és szerkesztőségének, barátainknak és kollégáinknak, akik lehetővé tették és alkalmanként a saját munkájukkal kompenzálták, amikor a könyvre koncentrálni kiestünk a napi tevékenységekből.

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban köszönettel tartozunk családjainknak, amiért elviselték, hogy tíz évvel ezelőtti történetekkel foglalkozunk helyettük, mi több, támogattak is ebben minket. Nélkülük biztosan nem jött volna létre ez a kötet.

A szerzők

ÖSSZEOMLÁS

Gyurcsány Ferenc
távozásának lehetősége
először a 2008 tavaszán
elvesztett népszavazás
után merült fel saját
szűkebb környezetében.

A kormányfőhöz
legközelebb álló politikusok
ugyanakkor számoltak
azzal, hogy a párttagság
és a szavazók ragaszkodnak
ahhoz az emberhez, aki
legyőzte Orbán Viktort.
A miniszterelnök-pártelnök
népszerűtlensége eközben
rendkívüli méreteket
öltött, s ha a szocialisták
el akarták kerülni, hogy
a végén magával rántsa
azokat, akiket korábban
győzelemre vezetett,
taktikusan kellett eljárniuk.

Magyarország 2009-re besokallt. Mindenből elege lett. Elege lett abból, hogy az európai uniós csatlakozás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, elege lett abból, hogy ebben az országban megszorításra megszorítás jön: a Bokros-csomag utáni konszolidációt követő évtized után, 2006-ban, amikor a régiós országok szárnyaltak, idehaza egy újabb megszorítás következett. Elege lett abból, hogy az újabb megszorításhoz vezető okokat el akarták titkolni előle, majd amikor Gyurcsány Ferenc őszi beszédének kiszivárogtatása nyomán napvilágra kerültek, az országnak abból is elege lett, hogy hazudtak neki. Elege lett abból, hogy erre az újabb megszorításra nem fellelégzés, hanem 2008-ban gazdasági világválság jött, ami újabb megszorításokat hozott. Elege lett a politika szerencsétlenkedéséből, az eleve életképtelen vagy a társadalmi hangulat felizzításával életképtelenné tett reformok tömkelegéből. Elege lett az állandósult utcai megmozdulásokból. Elege mindenből: nyugalmat és alapvető politikai változást akart. A reménytelenségből való kitörést.

A 2002-ben és 2006-ban győztes magyar baloldal tönkrezúzta önmagát. Ez alapvetően megváltoztatta a hazai politika terepviszonyait, a pártversengés természetét. A Fidesz már a 2008-as, alkotmányosan vitatható, mégis több mint hárommillió ember által támogatott vizitdíjas népszavazás „farvizén” a kétharmados győzelem felé tartott. Feltárult előtte a lehetőség a politikai rendszer olyan átalakítására, hogy a hatalmát hosszú ideig semmilyen erő ne veszélyeztethesse. A magyar társadalomba egykoron mélyen beágyazódott baloldal már a 2006. őszi önkormányzati választási vereség után széttöredezett, a szocialistákkal sokáig együtt kormányzó liberálisok pártja pedig hamarosan fölszálamizta önmagát.

A bukás folyamatának java része Gyurcsány Ferenc kormányzásának időszakára esik. Őszön elmondott beszéde

a nyilvánosságra kerülése után alapvetően és tartósan megfordította a társadalom hangulatát. Ez nemcsak a folyamatos utcai zavargásokban nyilvánult meg – a tévészékház ostroma, majd 2006. október 23-án minden korábbinál súlyosabb sérülésekhez vezető összetűzés az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulójának méltó megünneplése helyett –, hanem abban is, hogy a 2006 tavaszán már legyőzöttnek látszó Fidesz új erőre kapott. Az önkormányzati választások megnyerésével Orbán Viktor pártja alkalmat nyert arra, hogy ne csak politikailag, hanem pénzügyileg is megszilárdítsa pozícióit. A Fidesz vezette városok kötvényprogramot indítottak, amivel súlyosan eladósodtak ugyan, de az így szerzett pénzből életben tartották a párt médiabirodalmát, és folyamatos nyomás alá helyezték az egyre bizonytalanabb, a saját reformelképzelései mentén is hasadni látszó MSZP–SZDSZ-kormánykoalíciót.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök távozásának lehetősége először a 2008 tavaszán elvesztett népszavazás után merült fel saját szűkebb környezetében. A kormányfőhöz legközelebb álló szocialista politikusok ugyanakkor számoltak az- zal, hogy a párttagság és a szocialista szavazók ragaszkodnak ahhoz az emberhez, aki 2006-ban legyőzte Orbán Viktort. A miniszterelnök-pártelnök párton kívüli népszerűtlensége eközben rendkívüli méreteket öltött, s ha a szocialisták el akarták kerülni, hogy a végén magával rántsa azokat, akiket korábban győzelemre vezetett, taktikusan kellett eljárniuk.

Miután az SZDSZ 2008-ban távozott a koalícióból, a miniszterelnök parlamenti kisebbségből próbálta újrafogalmazni politikáját. E ponttól azonban kétségessé vált, mi is a kormány célja azonkívül, hogy hatalmon marad, amíg lehet. Korábban arról volt ugyanis szó, hogy a nagy társadalmi, gazdasági és politikai áldozatokkal járó reformok eredményeként a ciklus utolsó két évében a modernizált elosztási

rendszerek bejáratásával és az uniós pénzekből finanszírozott intenzív fejlesztésekkel szerzi vissza az MSZP és a kormány a társadalom megbecsülését. A közpolitikai reformok szakmai kidolgozatlanlansága, a koalíciós egyetértés hiánya, a miniszterelnök politikai hitelességének megroppanása és az, hogy Gyurcsány még közeli munkatársai szerint is a kormányzás menedzselésében teljesített leggyengébben, végül azt jelentette: nem maradt dobbantó a ciklus második felének megugrásához.

A pesti belvárosban akkoriban a korhangulatot tükröző vicc terjedt: „Gyurcsány jót akar, de rosszul csinálja, viszont Orbán rosszat akar, de jól csinálja.”

És aztán a talajt is kihúzták alóluk: a 2008 szeptemberében kirobbant gazdasági világválság októberben – Izland után – másodikként Magyarországot is elérte; milliók házáat, autóját, állását fenyegette. Ez kezdetben látszólag lehetőséget teremtett arra, hogy Gyurcsány Ferenc új küldetésre leljen. Az utolsó fellángolás azonban rövid ideig tartott.

A biztos szavazók körében az MSZP az Ipsos adatai szerint visszaerősödött ugyan 30 százalék fölé 2008 őszén, a következő év márciusára azonban megint csak 25 százalékra állt. A teljes népességben 15 százalékos támogatottsága volt, feleakkora, mint a Fideszé. Gyurcsány Ferenc népszerűsége a rendszerváltás utáni miniszterelnökök körében negatív rekordot döntött, amikor a Medián 18 százalékra mérte 2009. március közepén. Mindenki számára világossá vált, hogy a helyzet tovább nem tartható. A pénzügyi és a politikai válság oly mértékben korlátozta a kormányerők mozgásterét, hogy az addigi konstrukcióban már nem volt hová lépni. Már a kormányfő közvetlen környezetében is többen úgy látták: mennie kell. Ezzel nézett szembe Gyurcsány Ferenc, ezért 2009. március 21-én bejelentette, hogy távozik a miniszterelnöki posztról.

A kormányozhatóság kérdését azonban sürgősen rendezni kellett. A nemzetközi pénzügyi rendszer 2008 őszén megroppant, a magas adóssággal és lassú növekedéssel egyidejűleg küzdő Magyarország, amely mindig túl későn és túl keveset lépett a helyzet rendezése érdekében – miközben állampolgárainak ez is több volt a soknál – 2009 elejére végképp elvesztette hitelezőinek bizalmát. Az EU-IMF-óriáshitel megóvott ugyan a teljes csődtől, de ezzel nem volt semmi elintézve. A világ egésze, a legfejlettebb országok is a saját bankjaik, vállalataik, hitelcsapdába került állampolgáraik, munkahelyeik megmentésén dolgoztak kétségbeesetten. Magyarországot partnerei tehernek érezték, nem a megoldás, hanem a probléma részének tekintették. A bizalom elfogyott, a levegő megritkult az ország körül. A kormányfő lemondása és a zavaros utódkeresés tovább fokozta a bizonytalanságot.

Ebben az összeomlásközeli helyzetben vette át az ország vezetését Bajnai Gordon és az általa vezetett válságkezelő kormány, amely magát szakértői jellegűnek nevezte, mivel a válságkezelés szempontjából kulcsfontosságú posztokon szakértőket állított munkába. A Bajnai-kormány arra vállalkozott, hogy a soron következő választásokig, bő egy év alatt, megakadályozza a gazdasági-társadalmi összeomlást, helyreállítsa a nyugalmat, ismét emelkedő pályára állítsa az országot.

A korabeli újságok címlapját böngészve láthatjuk, kevesen bíztak abban, hogy a kormány kitölti az idejét, még kevesebben abban, hogy eredményes lesz.

Ez volt egyúttal a baloldaliak és a liberálisok mindaddig utolsó esélye, hogy az ország iránti felelősségérzetüket kormányzati pozícióból bizonyítsák. Minden egyes politikus választhatott, hogy az utolsó morzsákat akarja a zsebébe söpörni a hatalomból, aminek időtartamát az új miniszter-

elnökbe kapaszkodva egy évvel meghosszabbították, vagy a kormányképesség helyreállításával menti, ami menthető az ország és a saját politikai reputációjának érdekében.

A Bajnai-kormánynak nyolcvan éve nem látott méretű világgazdasági válság, a közeledő fideszes hatalomátvétel, a saját érdekét is nehezen azonosító baloldali-liberális parlamenti többség, a kormányt támogató pártok extrém méreteket öltő társadalmi támogatásvesztése, a teljes nemzetközi bizalomvesztés és a fenyegető pénzügyi összeomlás zátonyai között manőverezve kellett nemcsak túlélnie egy évet, hanem az ország talpra állítását is megkezdenie.

KÉSŐ ESTE

Március 27-e, péntek este volt. Bajnai Gordon otthon felbontott egy palack bort. Párja a féléves kislányukkal a budai ház emeletén a lefekvéshez készülődött, ő pedig a földszinti kis konyhában a négyszögletes tölgyfa ebédlőasztal mellé ült le, háttal a családi üzenőfalnak, ahol a számláké, a fényképeké a főszerep.

Egy héttel Gyurcsány lemondása után kifulladás látszott a kormányfői casting. A megelőző tizenkét órában az MSZP tizenkét megyei elnöke hívta fel egymás után, hogy vállalja el a miniszterelnökséget, hirdessen programot. Nyilván összebeszéltek, véget akartak vetni a párt összeomlásával fenyegető castingnak. Bajnai a megelőző három évben megtanulta: ha az MSZP igazi erős emberei, a megyei elnökök, egyhangúlag támogatnák a szükséges lépéseket, akkor tényleg megváltozott a korábbi reménytelen helyzet, s mégis van valamennyi esély kijönni a zuhanórepülésből. Csendes volt az utca. Estefelé a lélek sem jár arra.

Összeszorult a gyomra, tudta, a tét az ország összeomlásának elkerülése. Sokan reménytelennek tartották ezt a kül-

detést, az egyik barátjától kapott egy SMS-t, hogy álmában látta őt lámpavason lógni. Arra gondolt, meg kell csinálnia, tudja a megoldást, de hogy végig tud-e menni a szűk ösvényen, az nemcsak tőle, hanem számos más körülménytől is függ. Már gimnazista kora óta lépésről lépésre egyre nagyobb felelősséget jelentő feladatokat vállalt. Úgy érezte, nem teheti meg, hogy ne vállalja, de nem volt naiv, tudta, lehet, hogy a kísérlet két hétig sem tart ki, és csúfos bukással végződik. Úgy érezte, szakmailag készen áll, de azzal is tisztában volt, hogy miniszterelnökként, különösen a válságban, elég egy rossz mozdulat, és lesodródhat az útról.

Úgy döntött, ha felkérlik, kemény, utólag is számonkérhető, nyilvános feltételeket támaszt. Csak úgy vállalhatja el, ha a radikális irányváltáshoz szükséges politikai erő az ő kezében összpontosul.

Töltött a borból. Kézzel írta össze a feltételeit: csak egy évre vállal politikai szerepet, nem indul a következő választáson, mert úgy gondolta, ki kell vonnia a kormányzást a hatalomért folyó harcból, különben a pártérdekek vagy épp a szocialista párton belüli harcok mentén ellehetetlenül a kormány munkája. Eldöntötte, szolidaritást mutatva és kérve, szimbolikusan, egy forintért fog dolgozni. Ezt diákkori olvasmányélményéből vette: Lee Iacocca amerikai menedzser is egy dollár fizetést kért, amikor a csőd közelében lévő Chrysler-konszernt megmentette.

Az nyilvánvaló volt, hogy a legnagyobb gyengeség az éppen szertefoszló politikai legitimáció, ezért a leendő kormányt távolítani kell a pártpolitikától, új arcokra, hiteles szakértőkre van szükség a kulcspozíciókban. A szakértőknek, vallotta Bajnai, egyformán vállalniuk kell, hogy egy év múlva nem indulnak a választásokon, hiszen a kulcsemberek érdekeltségének egyeznie kell. Erre bőven volt üzleti tapasztalata: éppen ezt hiányolta a politikából.

Bajnai válságkezelő programja hónapok óta készen volt, nem volt nehéz a legfontosabb pontokat papírra vetni.

Elhatározta azt is, hogy csak akkor vállalja a felkérést, ha a válságkezeléshez szükséges legfájdalmasabb pontokat legalább 194 képviselő egyenként, előre aláírva támogatja, épp annyian tehát, ahányan a kormányfő megválasztásához, a parlamenti többséghez kellenek. Tiszta, jól kommunikálható helyzetet akart teremteni, valamennyi képviselő személyes elköteleződésével, mert rossz tapasztalatai voltak a politikai ígéretek tartósságával kapcsolatban.

Családja már régen aludt, mire végzett.

TOKAJI KESERŰ

Néhány héttel korábban Bajnai Gordon nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter egy kormányülés után, miután a többi miniszter távozott, kért még pár percet négyszemközt a miniszterelnöktől. Aznap a kormányülésen már sokadszorra hallotta Gyurcsánytól, hogy az általa szükségesnek tartott lépésekhez „nincs politikai támogatás”. És bár korábban maga sem látta akkora veszélynek a válságot, mint amekkora valójában lett, ekkorra már tudta, mekkora a baj. Bajnai közölte: nem akar tovább asszisztálni a rossz kompromisszumokhoz, a sodródáshoz, ezért lemond. Gazdasági zsargont használt, sokadszorra mondta ugyanazt: a görbéről, vagyis a válságfolyamatok várható alakulásáról beszélt. „Értsd meg, Feri, folyamatosan a válságot jelző görbe mögött haladunk! A görbe elé kellene ugranunk. Kemény lépésekkel kellene megteremteni a stabilitást.” Bajnai javaslatai ekkorra már sokadszorra véreztek el a válságkezelő kabinet és az MSZP vezetésének belső vitáiban, miközben az IMF-megállapodást követő

néhány hetes lélegzetvétel után a legfontosabb devizához viszonyított forintárfolyam – és így a csaknem 1,8 millió devizahiteles helyzete – drámaian romlott, a vállalkozások naponta ezrével mondtak fel a munkavállalóknak. „Most nem engedhetlek el – felelte higgadtan Gyurcsány. – A piacok számára te vagy az utolsó elfogadható figura, ha felállsz, az csak tovább súlyosbítja a helyzetet. Gordon, tudomásul veszem a döntésed, de adj nekem még két hetet! Akkor lesz az MSZP kongresszusa, addigra találok más megoldást.”

A megoldást jó ideje keresték Gyurcsány környezetében, pár nappal korábban, azon a kétnapos tokaji megbeszélésen is, amelyre a miniszterelnök és legbizalmasabb emberei gyűltek össze. 2009 kora tavaszára a kérdés immár úgy hangzott a miniszterelnöki stábben: van-e egyáltalán megoldás, van-e még tovább?

Ficsor Ádám, Gyurcsány kabinetfőnöke – ismerősei révén – 2009. március 13-ra és 14-re az Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság szakaszmérnökségén talált helyszínt és szállást a titkos összejövetelhez. Alig harminc férőhelyes a tokaji szálló, ideális a pihenésre, elvonulásra, közel a Tisza, távol a pesti forgatag. A találkozón nemcsak a legközvetlenebb stábtagek, Ficsor Ádám kabinetfőnök, Keszthelyi András miniszterelnöki főtanácsadó, a következő évben tragikusan elhunyt Daróczi Dávid kormánybiztos és Gréczy Zsolt kommunikációs főtanácsadó vettek részt, hanem – Gyurcsány kérésére – egykori, a kommunikációt irányító munkatársak is: Gál J. Zoltán volt kabinetfőnök és Szigetvári Viktor. Összesen tizenhatan voltak jelen, s eljött Dobrev Klára, a miniszterelnök felesége is. A szervezők azt kérték, személyzet ne legyen az épületben.

Gyurcsány csak másnap, március 14-én, szombaton csatlakozott hozzájuk. Pénteken még egy pécsi rendezvényen vett részt. Baranyában nem viselt nyakkendőt, fehér ing-

ben, zakóban, a szokásos módon gesztikulálva magyarázta a kormány gazdaságélénkítő terveit. Feszült volt, s nemcsak a helyzet miatt, hanem azért is, mert a rendezvényen foghíjasak voltak a padsorok, amiben a megyei pártvezetés aknamunkáját látta. Gyurcsány azt mondta, 3,5 százalékkal csökken majd a gazdaság teljesítménye, de ennél még rosszabb forgatókönyv is van 2009-re. Korábbi, a parlamentben elmondott beszédében még csak háromszázalékos csökkenésről beszélt.

Ezalatt tőle több száz kilométerre, Tokajban a válságtanácskozó csapat a szocreál berendezésű terem nagy asztalánál ült. Az ülést Ficsor Ádám nyitotta meg. Délután ötkor a helyzetértékelés volt napirenden. Volt miről beszélni: Gyurcsány egy interjúbán elismerte, hogy az államcsőd szélére sodródott az ország, ezért a Nemzetközi Valutaalap segítségét kellett kérni. A kormány gazdaságélénkítő reformprogramot hirdetett, „ezermilliárdos átrendezést”, amivel az államcsődöt akarta elkerülni – ezzel pedig a baloldal brutális vereségét az egy év múlva esedékes parlamenti választásokon.

A program társadalmi fogadtatása katasztrofális volt, ami kettétörte azokat a 2008. őszi reményeket, hogy a kudarcba fulladt reformok után még jól is jöhet a krízis a kormányfőnek – pedig egy kajánkodásra hajlamos szocialista képviselő a helyzetet korábban úgy jellemezte, hogy „élvezi, mint Gyurcsány a válságot”.

A hogyan továbbról döntő kétnapos tokaji beszélgetésre a miniszterelnöki stáb felkészítő anyagokkal érkezett. Volt, aki a folytatás mellett érvelt, mások a lemondást tartották volna szerencsésebbnek. Akadt, aki azt mondta, Gyurcsány maradhat háttérirányító, de kell egy „avatar” a miniszterelnöki posztra. A beszélgetések közben derült ki, hogy nem tudnak olyan megoldást, amellyel egyszerre a gazdasági csődöt és a teljes politikai vereséget is el lehetne kerülni. Ér-

zelmileg sokakat felkavart ennek beismerése. Dobrev Klára elsírta magát. A végső szót azonban mégiscsak ő mondhatta ki: Tokajból hazafelé a miniszterelnöki konvoj egyszer csak megállt, a Gyurcsány házaspár helyet cserélt a kormányőrökkel. A testőrök a miniszterelnöki Audiban maradtak, a kormányfő pedig maga vezette a biztonsági autót hazáig. Mellette a felesége ült; lassan haladtak. Volt mit átbeszélni az úton.

A tokaji hétvége és a március 15-i újabb forrongó, fűtyülő ünnep után mintha mi sem történt volna: hétfő reggel Kiss Péter, a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter Csizmár Gábor államtitkárral az oldalán egyeztetett Ficsor Ádám kabinetfőnökkel a panelprogramról, romaügyekről. Aztán stábülés következett: Gyurcsány brüsszeli útját szervezték. A kabinet szerződéseit számba vevő értekezletet hívtak össze, szerdán pedig értesítették Glatz Ferenc történészt, hogy a következő hétfőn, az MSZP kongresszusa utáni első munkanapon Gyurcsány Ferenc szeretne tárgyalni vele. A miniszterelnök naptárába beírták, hogy azon a hétfőn a szocialisták frakcióülésére is el kell mennie. Ő maga akarta így, de nem indokolta meg előre, hogy ezen a hétfőn miért akart ott lenni.

ÚRISTEN, MEGINT KEZDŐDIK!

2009. március 21-én, szombaton reggel kikészítették a pogácsákat a Syma csarnok egyik irodájának hosszú asztalára. A tisztújító MSZP-kongresszus előtt a hagyományos „technikai” elnökségi ülésre készültek.

Navracsics Tibor ekkor a Budapest melletti Aquaworldbe tartott. A fideszes frakcióvezető megígérte feleségének, hogy

végre kikapcsolódnak, kettesben elmennek valahová. A vi-
zes élménypark mellett döntöttek. A fideszes politikus úgy
gondolta, az unalmas szocialista tisztújítás délelőttjén lesz
egy kis nyugta. Ha vége az MSZP-kongresszusnak, akkor
majd reagál, addig meg úgysem keresi sem újságíró, sem po-
litikus. Telefonját elzárta az öltözőszekrénybe.

A szocialista elnökségi tagok is sima ügymenetre, a kong-
resszus részleteit megbeszélő, jobbára unalmas kora reggeli
előkészítő értekezletre számítottak. Tévedtek.

Az ülést a pártelnök, Gyurcsány Ferenc nyitotta meg. Rö-
viden beszélt: mivel tőle nem fogadják el a válságkezelést,
lemond a miniszterelnöki posztról, és ezt be is jelenti hama-
rosan kezdődő beszédében.

Szavait döbrent csend fogadta. Az elsőként felszólaló
Lendvai Ildikó méltatlankodva mondta: „nem tudtam róla”.
Egyből hozzátette: helyesli a döntést. Kiss Péter – szoká-
sához híven – elgondolkodva rajzolgatott egy papírlapra.
Lendvainak és neki is az jutott eszébe, hogy „úristen, megint
kezdődik egy casting”. Medgyessy Péter kormányfő bukása
idején, 2004-ben már átéltek hasonlót, akkor Kiss Péter volt
a miniszterelnök-keresés vesztese – elbukott Gyurcsánnyal
szemben.

Valaki azt kérdezte, „akkor hát az egész évünk egy vicc
volt?”, amivel arra utalt, hogy a koalíciós szakítás után az
MSZP az egypárti baloldali kormányzásban látta a politikai
újjáépülés lehetőségét. Az elnökség dühöngött. Veres János
pénzügyminiszter kiborult: „Ezt nekünk így kell megtud-
nunk?” Kiss Péter felvetette, hogy talán előrehozott válasz-
tásra volna szükség.

„De most mi lesz?” – kérdezte Lendvai. Nem értette, ho-
gyan lehet ennyire előkészítetlenül távozni. Gyurcsány erre
azt válaszolta, senki ne idegeskedjen, mindent meg fog olda-
ni. Ez azonban senkit nem nyugtatott meg.

Az ülést követő kongresszuson borult a program. Elma-
radt Lamperth Mónika elnökhelyettes bevezető beszéde,
rögtön Gyurcsány lépett a mikrofonhoz. Piros nyakkendő-
ben, piros háttér előtt, piros pódiumra támaszkodva.

„Magyarországon a baloldal ma leszegett fejjel jár, noha
azoknak, akik kormányoznak, van programjuk, de megfo-
gyott a hitelük. Azoknak pedig, akiknek nagyobb a népsze-
rűségük, nincs programjuk” – mondta Gyurcsány.

Arról beszélt, hogy csökkent a támogatottságuk, nem jók
az adatok, és azt üzenték neki, hogy a változáshoz szükséges
összefogásnak, stabil kormánytöbbségnek és az ellenzék jó-
zan magatartásának ő az akadály.

„Remélem, hogy így van, hogy csak én magam vagyok az
akadály. Mert ha igen, akkor én ezt az akadályt megszünt-
tetem. Javaslom, alakítsunk új kormányt, új kormányfő ve-
zetésével.”

A terve az volt, hogy konstruktív bizalmatlansági indít-
vánnyal távozna. Ennek lényege, hogy a képviselők nemcsak
a kormányfő iránti bizalom megvonásáról, hanem egyúttal
az új kormányfő megválasztásáról is döntenek, nem hagyva
teret a köztársasági elnök javaslatételének, egyúttal biztosít-
va a kormányzás folytonosságát.

Gyurcsány valamivel több mint 1600 napja volt akkor
miniszterelnök. A láthatóan megrendült kongresszus a távo-
zás ellenére elsőprő többséggel ismét őt választotta pártel-
nökké.

Navracsics Tibor dél körül ment vissza az öltözőbe, meg-
nézte a telefonját, s elképedve látta, hogy több tucat nem
fogadott hívása volt, számtalan SMS érkezett a mobiljára:
„Hallottad? Lemondott Gyurcsány!” A Fidesz még aznap
közleményt adott ki: nem bocsátkoznak tárgyalásba sem-
milyen új kormány megalakításáról, kezdeményezik az
Országgyűlés felosztatását. Navracsicsnak odalett a szabad-

napja. „Le kell rövidíteni az agóniát, hogy ne súlyosbodjon a válság” – mondta az azonnal összehívott sajtótájékoztatóján. Hozzátette: június 7-én, az európai parlamenti választással egy időben meg is tarthatnák az országgyűlési választásokat. A Fidesz ettől a perctől kezdve az MDF-re és az SZDSZ-re koncentrált, vajon ki mellé állnak: a parlament feloszlása vagy az új szocialista kormány mellé?

TE SEMMIKÉPP

Amikor Gyurcsány a budapesti MSZP-kongresszuson bejelentette, hogy távozik a miniszterelnöki posztról, gazdasági minisztere, Bajnai éppen a negyvenegyedik születésnapját ünnepelte a gimnáziumi időkből fennmaradt bajai baráti társaságával, mint ilyenkor minden évben. A Bajához közeli Ósükdön, egy turistaházban szálltak meg, és szombat reggel kisbusszal indultak a kalocsai fürdőbe. Kicsit fagyos volt a reggel, ezért a társaság forró kaláccsal és pálinkával kezdte a napot, amikor Varju László államtitkár felhívta Bajnai Gordont: „Hallottad, hogy lemondott?” Ezután már szinte megállás nélkül csörgött a mobilja. „Most te jössz” – mondták neki a baráti társaság tagjai is. Ő azonban hárított, „pár nap múlva szabad leszek, egyébként is, már két hete lemondtam”. Végül vasárnap este felhívta Gyurcsányt, hogy megtudja, mi a terve. Emlékei szerint a lemondott kormányfő némileg ingerülten reagált: „Hétfőn lesz megoldás. Egyébként te semmiképp sem lehetsz, téged soha nem fogadna el az MSZP.” Bajnai ezt maga is így gondolta, nem is azért telefonált, hogy magát ajánlja.

Jól tudta, mit gondolnak a szocialisták. „Nem érti a mi szempontjainkat” – mondták róla sokszor a megelőző há-

rom évben. Valóban más szempontrendszer volt: a képviselők ugyanis – érthetően – elsősorban a saját körzetüknek szerettek volna európai uniós támogatásokat szerezni, hiszen csak így reménykedhettek az újráválasztásban, így állandó konfliktusban álltak pártonkívüli miniszterükkel, akit – és ez az ő szótárukban pejoratív kifejezésnek számított – technokratának tartottak. Nem csoda. A 190 fős szocialista frakcióban sok megyei elnök ült, és helyben azonnali visszacsatolást kaptak a kormány működéséről. Bajnai fejlesztési miniszterként azonban szívbaj nélkül visszadobta az uniós pályázataikat, ha azokban tartalmi vagy formai hibát talált. Sokan úgy érezték, a miniszter keménysége a hitelüket rontja. Maguk között csak „mosolygó gyilkosnak” hívták, mert a lehető legudvariasabb stílusban tudott kitartóan nemet mondani a neki nem elfogadható kidolgozottságú vagy öszszegű pályázatokra. Bajnai tehát papírforma szerint nem jött szóba miniszterelnök-jelöltként.

A pártkongresszust követő hétfőn, ahogy azt előre tervezte, Gyurcsány találkozott Glatz Ferencével, aki a rendszerváltás idején művelődési miniszter, később a Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt. 2005-ben még köztársaságielnök-jelöltként is szóba került a neve az MSZP-ben. Glatz elvállalta a kormányfőjelöltséget. Ám hiába csapott Gyurcsány tenyerébe, az ötlet lényegében órák alatt elbukott, mert az SZDSZ jelezte: nekik, ahogy korábban államfőként, most sem kell Glatz, aki „mindent elvállal”. Igaz, a miniszterelnöki stáb tagjai sem hitték, hogy ő lenne a megoldás.

„Ezt bírtad kitalálni?” – értetlenkedtek a szocialisták Gyurcsánynak, aki nem vonta be a pártelnökséget a miniszterelnök-keresésbe, néhány bizalmasával pörgette végig a folyamatot, vagy csak lecsapott egy-egy ötletre. Gyurcsány a parlament előtt is bejelentette: vége. Szili Katalin vezette az ülést. A miniszterelnök nyúzott volt, sötét öltönyt viselt,

nyakkendőt kötött. Papírral a kezében beszélt, kaszált vele a levegőben, de nem nézett a jegyzeteibe. Azt mondta, az ország gondjainak megoldásához összefogás kell. Tárgyalásokat kezdeményez minden párttal, hogy alakuljon egy nyitott, nemzeti kormány. „Döntésem végleges és visszavonhatatlan” – mondta.

Navracsics Tibor erre úgy reagált, egyenesebb dolog lett volna a konstruktív bizalmatlansági indítvány helyett lemondani, a parlamentet feloszlatni, és a választópolgárokhoz fordulni, hogy új választásokon dőljön el minden. „Nyomorúságos komédia ez!”

A'NAGY CASTING

Délután Gyurcsány parlamenti szobájában egyeztettek az MSZP és az SZDSZ politikusai. Fodor Gábor, a megosztott liberális párt elnöke, aki kisebbségben volt saját frakciójában, csütörtökig adott időt, hogy megállapodjanak a kormányfő személyéről. Ő Surányi Györgyöt szerette volna. A volt jegybankelnök nevét az MSZP frakcióülésén Katona Béla is bedobta. Gyurcsány azonnal nemet mondott az ötletre azzal, hogy „ez olyan ország, ahol utálják a bankárokat”. A frakció azonban egyhangúlag úgy szavazott, beszélni kell vele.

Igen ám, de Surányi kikötötte, csak akkor vállalja a posztot, ha minden parlamenti párt mögé áll. Erről tárgyalt Orbán Viktorral is, a Fidesz azonban előrehozott választást akart, ezt megmondta neki a pártelnök is. Hiába kérte Surányi, Orbán nem ígérte meg, hogy nem támadnák kormányfőként. Gyurcsány végül a szocialista és a szabad demokrata delegáció jelenlétében hívta föl Surányit. Kihangosították a telefont, és közösen kérték, csütörtökig gondolja át a dönté-

sét. Átgondolta. Már szerda este felhívta a szocialistákat, és közölte: nem akar célponttá válni. Maga helyett Patai Mihályt, a tőzsde elnökét javasolta. A szocialisták meg Vértés András jelölésében gondolkodtak. Ám a jobboldali média megírta, hogy Vértés korábban gyémántfokozatú Amway-ügynök volt, vagyis termékeladási köröket szervezett, így azonnal a semmibe hullott a jelöltsége. Rövidesen Patai is visszalépett. Valószínűleg elszállt a bizalma, mert túl gyorsan olvashatta jelöltként a nevét egy jobbos portálon, pedig épp az volt a kikötése, hogy jelöltjelöltsége maradjon titokban. Igaz, vannak, akik szentül hiszik, Patai maga gondoskodott a kiszivárogtatásról, hogy így bújhasson ki a felkérés alól.

Szóba került még Inotai András (Világgazdasági Kutatóintézet), Deák Ferenc (Henkel Magyarország), Csáki Csaba (Corvinus egyetem), Nagy Tamás (Mezőgazdasági Szervezők és Termelők Országos Szövetsége) neve is.

A casting kiverte a biztosítékot több MSZP-s politikusnál. Suchman Tamás „pihenni küldte” a pártelnököt, azt mondta, kicsúszott Gyurcsány kezéből az irányítás, emberek hírnevét teszik tönkre azzal, hogy kiszivárogtatják a nevüket. Szanyi Tibor egy chilei baloldali találkozóról üzent: „Egyetértek Tamással!”

Szombat délelőtt, egy héttel az MSZP-kongresszus után a Jókai utcai székház tetőtéri tárgyalójában egyeztetett a párt elnöksége. Gyurcsány közölte, vállalja a felelősséget az elmúlt egy hét kudarcáért, az MSZP vezetéséről is lemond. Perceken belül minden hírcsatorna beszámolt a zárt ülésen elhangzott mondatokról. Gyurcsány erre ideges lett: „Meg kellene nézni a híváslistákat.” Ezzel ugyanis kényszerpályára került, miközben a lemondással való fenyegetés ismert politikusi húzás, és Gyurcsány hagyta is, hogy Lendvai Ildikó és Kiss Péter még az ülésen „visszabeszéljék” a pártelnöki székbe.

Lendvai úgy vélte, Gráf József agrárminiszter lehetne a megoldás kormányfőnek, de a távozó miniszterelnök azt mondta, az SZDSZ őt nem fogadná el. Mindenesetre Lendvai, Gyurcsány, Kiss és Puch László pártpénztárnok elvonult az elnöki dolgozószobába, hogy onnan hívják föl Gráfot. Puch, szintén baranyaiként, bízott abban, hogy majd ő meggyőzi.

TÖLTÖTT KÁPOSZTA

Gráf József ledarálta a húst, megmosta a káposztát, kikészítette a fazekat. Otthonosan mozgott a konyhában. Feleségével barátokat vártak ebédre. Tudta, hogy tőle közel kétszáz kilométerre éppen ülésezik az MSZP elnöksége. Az agrárminiszternek már nem kellett szombat délelőtt Szigetvárról Pestre utaznia. Korábban tagja volt a vezető testületnek, de nem akart többé párttiszséget, az egy héttel korábbi viharos tisztújító kongresszuson már nem is jelöltette magát. A szocialista párt egyik alapítójaként úgy érezte, túl sok a karrierista a szervezetben, olyanok, akiknek nem a baloldaliság képviselte fontos. Az MSZP-t tehetetlennek tartotta, azt gondolta, nem tud valódi pártként működni. Inkább a miniszteri munkájára koncentrált, szabadidejében meg főzött, a töltött káposzta elkészítését nem engedte át a feleségének.

2009. március 28-án, szombaton Verebes István műsorvezető úgy konferálta fel a közszolgálati televízió Nap-kele című műsorát, hogy már nem mer olyat állítani, mint egy hete. Március 21-én hajnalban ugyanis azzal köszönt be, hogy aznap semmi sem fog eldőlni. Nem lett igaza. Gyurcsány Ferenc az MSZP kongresszusán bejelentette, nem

lesz tovább miniszterelnök, csak a pártelnöki posztot tartja meg. Verebes a szocialisták elnökségi ülésének napján óvatossabb volt, ami nem csoda: egy hete tartott a kormányfői casting. Napról napra új nevek röppentek fel, majd tűntek el a süllyesztőben. Aznap nem csak a politikai hírek tartották lázban az országot: a magyar labdarúgó-válogatott este Albánia ellen lépett pályára a világbajnokság selejtezőjében. Bár idehaza kettő nullára győzött a magyar csapat, kellett az idegenbeli győzelem, máskülönben esélyünk sem maradt volna kijutni a legjobbak közé. Ez végül a tiranai győzelem ellenére sem sikerült.

A káposzta főtt, csörgött Gráf mobilja. Az akkoriban még javában a Fidesz gazdasági és médiabirodalmát építő Simicska Lajos Hír TV-jének egyik riportere hívta az agrárminisztert. Azt kérdezte, mit szól ahhoz, hogy őt akarják kormányfőnek és pártelnöknek. Gráf kezéből kiesett a fakanál. Gyurcsány Ferenc váratlan lemondása után egy újságíró már megkérdezte tőle, vállalná-e a miniszterelnöki feladatot, de akkor elintézte annyival, hogy ehhez jobb szakember kell. Valóban így gondolta; az agrárügyekhez értett, otthonosan mozgott ebben a világban, de mit mondjon, ha az egészségügy kerül szóba?

Most is azt mondta a telefonba, hogy ő erre nem tartja alkalmasnak magát. Azzal kinyomta a mobilt. „Kapcsold be a tévét” – kérte a feleségét. A híradó ment éppen, az ő fényképe jelent meg a képernyőn:

„Meg nem erősített információink szerint Gráf József lehet Gyurcsány Ferenc utódja a miniszterelnöki székben és a pártelnöki poszton” – mondta a Hír TV riportere. Ismét megcsörrent a mobil. A szocialista vezérkar hívta.

„Nem vagyok miniszterelnöknek alkalmas – mondta Gráf Puchéknak a telefonba, és hozzátette: – Bajnai ért hozzá, őt támogatom ezerrel.”

CAFE 57

Bajnai korábban dolgozott a legnagyobb magyar befektetési bank, a CA-IB egyik vezetőjeként, később hat éven át a Wallis vezérigazgatójaként, majd a Budapest Airport elnökeként. Jól kereső, sikeres menedzser volt, 2003-ban a Menedzserszövetség az év fiatal menedzserének választotta, egy londoni üzleti szaklap pedig már a kilencvenes évek legvégén Közép-Európa harminc legtehetségesebb üzleti vezetője közt írt róla. A közéletben is megfordult: a rendszerváltás előtt a Közgázon diákvezetőként menzabojkottot szervezett, már az új érában tanított a Századvég – akkor még pártsemleges – politikai iskolájában, jó viszonyban volt a másik oldal több befolyásos személyiségével, Fellegi Tamással, Martonyi Jánossal, Stumpf Istvánnal és az azóta elhunyt Ungár András révén annak feleségével, Schmidt Máriával is.

A kormányba 2006-ban pártonkívüli technokrataként került, Gyurcsány felkérésére, azok után, hogy egyszer, 2004-ben már nemet mondott neki. Kormánytagként különböző posztokon bár, de mindig az uniós fejlesztési pénzek felett diszponált. Fejlesztéspolitikai kormánybiztosként a felügyelete alá tartozott a Brüsszelből érkező források elosztásáért felelős Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, később az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium élén állt. A Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztériumot 2008 áprilisában, a koalíció szétesése után vette át, négy hónappal a Lehman Brothers összeomlása és a válság kirobbanása előtt.

A nagy castingolás héten Bajnai a J. P. Morgan korábbi meghívására egy londoni konferenciára utazott, ahol szinte a befektetők részvételétől övezve képviselte a széteső kormány válságkezelő politikáját: „A kormány és én jövő héten már nem leszünk itt, de higgyék el, Magyarországra érdemes befektetni.” Utóbb, erre a napra emlékezve azt mondta: „Na, ak-

kor úgy éreztem magam, mint egy politikus.” Londonban is utolérték a hazai hírek, ki hol és hogyan vérzett el a miniszterelnök-keresésben.

Többször megkérték a Miniszterelnöki Hivatalból, hogy ő is próbálja meggyőzni valamelyik jelöltet, de nem járt sikerrel.

Március 26-án, csütörtök délután már itthon volt, aznap estére Simor András jegybankelnökkel, Lantos Csaba bankárral és Heim Péter közgazdással a Cafe 57-be beszélt meg találkozót. Lantossal és Simorral még a CA-IB Értékpapír Rt.-nél voltak munkatársak a kilencvenes években, Heim pedig a válságos hónapokban az Aegon biztosító befektetési vezetőjeként dolgozott, a piaci várható fejleményekről adott tanácsokat neki. A korábban egyeztetett vacsorát a piaci fejlemények átbeszélésére szánták, a forint szakadt, a kamatok az égbe szöktek. Gyurcsány azonban közbeszólt: a miniszterelnök Miskolcra autózott hazafelé, – a megyei pártvezetéssel találkozott –, és felhívta miniszterét, hogy este fél kilencre menjen el a lakására. Bajnai szólt a vacsoratársainak, hogy késni fog. A Szemlőhegy utcai villában Gyurcsány azt mondta, az elmúlt napokban annyira kétségbeesett az MSZP derékhada, hogy most már őt is elfogadnák kormányfőnek, és azt kérte, másnap ezt jelentsék be. Bajnait ez meglepte. Szkeptikus volt a hirtelen fordulat hallatán, kapkodásnak érezte a felkérést, nem értette, mitől lenne elfogadhatóbb a személye és a programja, mint négy nappal korábban. Időt kért, elment a vacsorára. Az étteremben a többiek látták rajta, hogy gondolatban nincs velük. Bár nem mondott semmit, partnerei kapcsolak: „Na, mi lesz, elvállalod?” Elütötte a kérdést.

Este tizenegy óra elmúlt, amikor hazaért. Élettársa már aludt. Felébresztette azzal, hogy beszélniük kell. Hajdú Mónika korábban ügyvéd volt a Baker and McKenzie-nél,

amelynek irodavezető partnere Martonyi János volt. Bajnival a Wallisnál találkoztak, a férfi vezérigazgató volt, a nő a cég vezető jogásza. 2008-ban született a kislányuk, Ágnes. Hajdú Mónika ezen az estén azt mondta élettársának, hogy a szocialisták eddig sem támogatták, és vélhetőleg ezután sem fogják, így pedig csupán parafadugó lehet a hullámok tetején. Bajnai egy kis gondolkodás után kiment az udvarra, hívta Gyurcsányt, de hiába. Beütötte Ficsor Ádám számát. Tudta, hogy a kabinetfőnök egy biztonsági mobilon keresztül bármikor kapcsolatba tud lépni a miniszterelnökkel.

Fél órát várt, mire csörgött a telefonja. Gyurcsány hívta. Bajnai mondta neki, köszöni, de nem vállalja a feladatot: „Feri, ha eddig nem volt támogatás, most miért lenne? Bábfigurának nem megyek.” „Azért holnap beszéljünk még róla” – jött a válasz. De nem beszéltek. Másnap Gyurcsány Takács Jánosnak, az Electrolux vezérigazgatójának nevét dobta be. Fogadta is a miniszterelnöki irodában.

Bajnai hátradőlt, tehát folytatódik a casting, ő pedig megy haza babázni. Takács jelöltsége végül Fodor Gáborékon bukott el. Az SZDSZ-nek el kellett faxolni Takács életrajzát, a liberálisok nem ismerték őt, és gyorsan kellett dönteniük. Pénteken Bajnai a megszokottnál korábban indult haza a munkahelyéről. Egy távozó kormány lényegében már lemondott minisztereként gondolt magára. De nem volt nyugta, délután három és este hét között több mint egy tucat szocialista megyei elnök hívta fel, olyanok, akiket jól ismert a korábbi, uniós pénzek körüli csatározásokból. Mondták, odalett Gyurcsány tekintélye, kapacitálták, vállalja el a kormányfői posztot. Ellenvetéseire azt mondták: „Te csak mondd, hogy mit kell tenni, és mi majd megszavazzuk. Nem dönthetjük be az országot!” Elmondták azt is, hogy a szombati elnökségi ülés után megyei elnöki értekezletet tartanak. „Ha holnap nem oldódik meg a helyzet, akkor mi old-

juk meg!” – mondta neki Botka László, a párt csongrádi erős embere. Ficsor is telefonált, „készülj arra, hogy a szombati elnökségi ülésre behívhatunk”.

Bajnai még segített ágyba tenni a gyereket, aztán leült a konyhában, kitöltött egy pohár bort, és írni kezdett.

A FEHÉR ELEFÁNT

Újságírók állták el a Jókai utcai székház bejáratát. Odabent Ficsor Ádám azt kérte Bajnaitól, várjon még. A folyosón azt azért megsúgta, hogy Gyurcsány lemondott a pártelnökségről is, de meggyőzték, maradjon még. Rövid várakozás után beengedték a terembe, ott elmondta a feltételeit. Közölte, hogy szakértői jellegű kormányt akar, a válságkezelést igénylő területeken az ő jelöltjei lesznek a miniszterek, személyükről konzultálni fog a pártelnökséggel, de ő fog dönteni. Végighallgatták, aztán megkérték, hogy egy másik szobában várakozzon. Végül közölték vele: őt javasolják a kongresszusnak.

Addigra a földszinti tárgyalóban összegyűltek a megyei elnökök, az előző hét politikai tragikomédiája után paprikás hangulatban várták az elnökségi ülés eredményét. Gyurcsány itt azzal kezdte, hogy felajánlotta a pártelnökségről való lemondását, de az elnökség arra kérte, maradjon. „Feri, pedig ez egy remek ötlet, nem kell visszavonni a döntésedet!” – csattant föl ekkor Botka László, aki eleve idegesen érkezett: szokásától eltérően késett, ugyanis egy baleset miatt dugó volt az autópályán, s a legutolsó információja még az az SMS volt, amit az M5-ösön araszolva olvasott: „Gyurcsány lemondott.” Botka az újabb fordulatra reagált ennyire ingerülten, de a véleménye e körben sokakéval egyezett.

Gyurcsány közölte, hogy így is jó, majd mégis lemondott a pártelnökségről.

Bajnai az ülés után felhívta élettársát. Hajdú Mónika először csak hallgatott. Aztán annyit mondott, csinálja, bár ez nagy valószínűséggel csapás lesz a családnak. Még annyit tett hozzá, hogy ha már megkapja ezt az évet a válságkezelésre, akkor legalább használja ki arra, hogy megmutassa, milyen a jó kormányzás a gyakorlatban: azt, hogy lehet ezt az átlagember szemével is jól láthatóan becsületesen, valóban a köz érdekében csinálni. Hajdú Mónikának e beszélgetés alatt folyamatosan Szabó Magda író fehér elefántja járt az eszében: „van az ügy, hogy az ember előtt letérdel a fehér elefánt, azaz eljön egy olyan pillanat, amikor valaminek az elvetése vagy elfogadása évtizedekre, esetleg örökre megszab az életünkben valamit, ritkán térdel le a fehér elefánt, de akkor helyesen kell dönteni (...)” A „fehér elefánt” számára nem volt más, mint egy váratlan lehetőség, amire korábban egyikük sem számított. A párjának hirtelen módja nyílt arra, hogy véghez vigye azt a cselekvési tervet, amely a fejében már régen összeállt, és elfogadtatásához korábban egyszerűen nem volt meg a kellő hatalom és támogatás.

Vasárnap délelőtt a liberálisok a Gizella utcai székházukban tárgyaltak Bajnairól. Megbeszélték, hogy kikapcsolják a mobiltelefonjaikat, nehogy kiszivároгjon valami, de még a végső szavazásuk előtt elterjedt a nyilvánosságban, hogy mi a döntés. E hírt a párt ügyvivői „feszült derűltséggel” fogadták. S láss csodát: a szavazati arány épp úgy alakult, ahogy azt előzőleg híresztelni kezdték. Persze a belső viszonyok kiismeréséhez nem kellett túlzott éleslátás. Kóka János frakcióvezető és tábor a Bajnai mögé állt, a rivális szárny, Fodor Gábor pártelnök és hívei viszont Gyurcsány emberének tartották Bajnait. Ők is úgy gondolkodtak, ahogy a szocialisták egy része: vajon nem a távozó kormányfő cselvetése-e a jelö-

lés? Vajon Gyurcsány nem a saját visszatérését készíti-e elő Bajnai kormányfővé emelésével?

Kóka és Fodor akkor már jó ideje küzdött egymással. Medgyessy Péter miniszterelnök lemondása és Gyurcsány Ferenc hatalomra jutása után ott lógott a levegőben, hogy a távozó Csillag István helyére az SZDSZ-nek kellene gazdasági minisztert adnia. De nem volt kit. A liberálisok megpróbálták a helyzetet megoldani azzal, hogy inkább az igazságügyi tárcát kérik, de sokan úgy gondolták, a jogi végzettségű Fodor Gábor magának akarná ezt a posztot, ami átalakítaná az SZDSZ belső erőviszonyait. A gordiuszi csomót végül Gyurcsány vágta el azzal, hogy kívülről hozott jelöltet a gazdasági tárca élére: az informatika világában már sikeres fiatal vállalkozó-menedzsert, Kóka Jánost. Kóka azonban belépett az SZDSZ-be, és ott is villámkarriert futott be. Fodor és Kóka ismétlődő pártelnökválasztásokon mérkőztek meg egymással – váltakozó sikerrel – 2007 és 2008 folyamán, szoros versenyben. Miközben a párt az önkormányzati választáson szinte eltűnt az ország legtöbb részéről, belül valósággal kettéhasadt. 2009. március 29-én este a Gizella utcában ugyanazt a harcot vívták, amit már hosszú hónapok óta.

Bajnai délután minisztériumi kabinetfőnökével, Hegedüs Dórával összeállította a kormányfői feladatokat. Az SZDSZ jelezte, hogy este hétre várják. Bajnait itt szakpolitikai ügyekről kérdezték, és úgy faggatták, mintha négyéves kormányzati ciklusra készülnének. De nem ez döntött, hanem a főpolgármester, Demszky Gábor szava. Horvátországból tartott hazafelé, s közben megüzente Bajnainak: ha beleegyezik a távhő áfájának csökkentésébe – ami a budapestieknek kiemelt fontosságú volt –, ő és fővárosi ügyvivőtársa, John Emese mellé áll.

Bajnai számára ez észszerű döntésnek tűnt, hiszen a programjában az áfa 5 százalékos emelése szerepelt. Úgy

számolt, ha a távhőt kiveszi ebből a körből, azzal a városi, szegényebb családoknak célzottan tud segíteni, a bevételkiesés pedig mérsékelt lesz. Belement hát az alkuba, és később be is tartotta az ígéretét. Ma is úgy kommentálja a történetet, mint a helyes politikai kompromisszumok egy példáját. Fél órával a döntés előtt az a hír járt körbe a sajtóban, hogy 7-5 lett Bajnainak. „Odabentről” SMS-ben cáfoltak – hiszen még nem is volt szavazás. Végül tényleg 7-5 lett a voksok aránya.

Bajnait este tizenegyig vizsgáztatták a liberálisok. A lépcső tele volt újságírókkal, pártemberekkel. Hegedüs Dóra előtt Bajnai törte az utat. Odakint zuhogott az eső. Kinyitotta a kocsiajtót munkatársnőjének, miközben két idős ember azt kiabálta feléjük: „hazaáruló”. Bajnai halálisan fáradtnak érezte magát. A kocsiból felhívta Gyurcsányt. A miniszterelnök stábja a Szemlőhegy úton lévő villában, a konyhasztalnál ült. Volt szendvics, üdítő – afféle eredményvárót tartottak. Már csak abban reménykedtek, hogy ha Bajnai jól szerepel, akkor valahogy kihátrálhatnak ebből a mindenki számára kínos és vállalhatatlan helyzetből.

VÉDENI FOGOK

„Megnyugtatja a belpolitikát, ha Gyurcsány Ferenc a következő időszakban nem vállal politikai vezetői szerepet” – üzent kedd reggel, március utolsó napján Botka László a Délmagyarország hasábjain. Aznap tartották az elnökség és a megyei vezetők közös értekezletét. Hétfőn a frakcióülésen is szóba került, hogy Gyurcsánynak távoznia kellene-e vagy sem a pártelnöki posztról. Kérdőre is vonták, miért hezitált: lemondott szombaton, aztán visszakozott. Gyurcsány azzal védekezett, hogy úgy érezte, szervezkednek ellene. De nem

álltak ki mellette korábbi támaszai sem, csak Vadai Ágnes államtitkár nem hagyta cserben. Pedig az őt nagy többséggel megerősítő MSZP-kongresszus óta alig kilenc nap telt csak el. Gyurcsány megerősítette: döntése végleges, a pártelnöki posztról is lemond. Az elnökség a sokáig húzódozó Lendvai Ildikót javasolta a tisztségre, Kiss Péter nem vállalta a feladatot.

Bajnai az MSZP újabb, április 5-én tartott kongresszusán, amelyen az új pártelnök mellett az ő miniszterelnökjelöltségét készültek megszavazni, gesztust tett Gyurcsánynak. „Ez az ember nemrégiben azt mondta, ő nem akar akadály lenni – ha tényleg csak ezen múlik, hogy az ország érdekében végre összefogjanak és együtt dolgozzanak azok, akik eddig miatta nem voltak hajlandók, ő elhárítja ezt az akadályt. Nem hiszem, hogy sokan lennének képesek erre. Ezért a legutóbbi döntéséért is tisztelem Gyurcsány Ferencet” – mondta, aztán Magyarország talpra állításáról beszélt, s levette a terhet a helyi szocialisták válláról, akiket településükön sokat támadtak a közelgő megszorítások miatt: „Ne is várja senki, hogy ideológiát gyártsak ahhoz, miért lehet a válságkezelő program a magyar baloldal programja. Nem az. Ez nem a baloldal és nem a szocialisták programja. Ez a program egyszerűen a józan ész parancsa, a felelősség programja. Nincs világnézete, nincs pártállása. Ahogy a válságnak sincs.” Végül a vezető szocialistákat nyugtatta meg. Utalt arra, hogy a budapesti második osztályban szereplő 43-as Építők focicsapatának kapusa. „Kapus vagyok. Nem fogok cselezni, nem török csatárszerepre. Védeni fogok.”

A kongresszusi küldöttek 93 százaléka szavazott mellette. Bajnai ott állt a színpadon a szocialista elnökséggel. A menedzser, a számok nyelvét értő férfi nemcsak hogy rögvest a politika legmélyebb bugyraiban találta magát, hanem azzal is azonnal szembesült, hogy nincs az a legmélyebb bugyor,

amelynél ne lehetne mélyebb: egyszer csak felhangzott az Internacionálé, holott a szocialisták akkor már évek óta a Szózáttal zárták a rendezvényeiket. Ez Havas Szófia levezető elnök magánakciója volt. Ő az a politikus, aki 1956-ra máig ellenforradalomként tekint, és a forradalom kapcsán előszeretettel emlegeti a fasisztákat. A régi motorosok nem jöttek zavarba, rázendítettek a dalra. Bajnai előbb a mennyezeti égőket számlálta, majd udvariasan beletátogott a strófába.

Már nem volt visszaút.

A Gyurcsány-kormány április 8-án, szerdán tartotta utolsó ülését. A kormányfőtől a nők egy tollat, a férfiak ezüst mandzsettagombot kaptak, amelyen a Magyar Köztársaság felirat és egy Anjou-liliom látható. Elmúlt idők szimbóluma.

KORDONOK KÖZT

Bajnai feszült volt. Sápadt volt az arca, a parlamenti patkóban, a miniszteri székben ülve a papírjaiba mélyedt.

Április 14-én, kedden kordonok vették körül a Kossuth teret. Magyar és árpádsávós zászlók lobogtak, fakeresztek heverték az aszfalton. A jobbikos Vona Gábor ingujjban vonult fel gárdistái élén.

Április elején már gágogtak, libatolvajoztak Bajnai Gordon házánál, bár a leendő kormányfő történetesen nem volt otthon. Hajdú Mónika épp a kislányukkal sétált, amikor az utcájukban elkezdtek gyülekezni a gárdisták. Mónikáról azokban a napokban kezdett fényképeket közölni a bulvársajtó.

Végigment a tüntetők között, betolta a babakocsit a kapun, belépett a házba. A gárda csakhamar felsorakozott Vona Gábor mögött, aki hazaárulónak nevezte a leendő kor-

mányfőt, és antiszemita célzásokat tett a kormányt támogató képviselőkre. A ház előtt a kis utca tele volt pajzsos rendőrökkel. Hajdú Mónikának kicsordult a könnye az idegességtől. A házukat biztosító civil ruhás testőrök egyike odalépett hozzá, és azt mondta. „Nyugodjon meg, asszonyom, megvédjük önöket.”

Utólag már elviccelte az egészet: „Még sosem láttam egyszerre ennyi James Bond kinézetű pasit a kertünkben”, pedig saját bevallása szerint nehezen tudta elképzelni, hogy fognak így élni. Végül úgy döntött: párjával együtt ragaszkodni fognak a hétköznapijaik normalitásához az abszurd körülmények közepette is.

Pár héttel később Bajnai Gordon mögött a parlamentben egy nagyon magabiztos Orbán Viktor ült. Borítékot bontott, eligazított, egyeztetett. A folyosón Hende Csaba, a polgári körök vezetője szaladt az erkélyhez, „Mennyi a nép?” Nyugtatták a kint pöfékelők, hogy „Nagy!” Kuncze Gábor lépett ki a balkonra. „Félsz?” – ugratta egy mezei fideszes, s fejével a síppal-dobbal tüntetők felé intett. A Kossuth téren előrehozott választásért tüntettek. „Nem örülök a kordonnak, de annak igen, hogy nem vizelik le a virágokat” – morgott vissza a liberálisok egykori elnöke.

A teremben Gyurcsány búcsúzkodott. Azt mondta, adósa maradt Magyarországnak. „Adósa maradtam akkor, amikor nem tudtam kellő erővel és talán elegendő őszinteséggel elfogadtatni és elhíttetni, ha Magyarország csak vár arra, hogy az élete jobbra forduljon, akkor a végén csalódnai fog. A csendességgel és időnként a szembesítés hiányával illúziót okoztunk, illúziót okoztam, olyan álomba ringattuk a választók sokaságát és talán az országot is, amely álomból a felébredés keserű.”

Orbán, aki – szemben a korábbi évekkel – ezúttal nem vonult ki a Fidesz- és a KDNP-frakcióval az ülésterem-

ből Gyurcsány beszéde alatt, Semjén Zsolttal beszélgetett, mosolygott.

„Nem az a baj, ha az új kormány nehéz intézkedéseket javasol, ha van valami, akkor az, hogy az elmúlt nagyon-nagyon sok évben ezeket az intézkedéseket megpróbáltuk megspórolni. Az új kormányt tehát feladatának végzésében e tekintetben nem bántani és támadni, hanem támogatni kell.” Fáradt volt a kormányfői hang, Gyurcsány ujjáival végig az asztalra támaszkodott.

Bajnai következett. Halkan beszélt.

„Én nem Lendvai Ildikót, Dávid Ibolyát, Fodor Gábort vagy Orbán Viktort szeretném legyőzni, én csak a válságot. És nem a hatalmat akarom megőrizni, hanem a magyar munkahelyeket. Ezért újra elmondom: a válságkezelő kormány vezetőjeként mindig nyitott leszek az együttműködésre mindenkivel.”

Bajnai jövődő kormányzását így jellemezte: egy év, egy kormány, egy forint. Ennyit kér miniszterelnökként.

Orbán arcán ekkor is mosoly játszott. Tudta, az idő neki dolgozik. Már csak ki kell várnia. Egy év.

„A válságkezelő kormány feladata, hogy csökkentse az államháztartás hiányát és az ország pénzügyi függőségét. Ahhoz, hogy újból beindítsuk a gazdaságot, csökkentenünk kell a foglalkoztatást terhelő adókat, növelnünk kell a munkavállalási hajlandóságot és támogatnunk kell a munkaintenzív és nagy hozzáadott értékkel termelő ágazatokat. Ám ezek az intézkedéseink mit sem érnének, hogyha nem tudnánk visszanyerni a bizalmat” – mondta Bajnai. Gyors cselekvést ígért, s felolvasta az új kormány névsorát. Akadt köztük összocialista és párton kívüli szakember egyaránt.

Az addigra már pártelnökké is megválasztott szocialista frakcióvezető, Lendvai Ildikó, talán nem véletlenül, fekete ruhát viselt. A későn jött kiadáscsökkentési akaratot magya-

rázta: „Hogy előbb kellett volna? Igen, lehet. De ahol emberi sorsokról van szó, ott a politikus, a politika mérlegel. Mert sohasem általában a nyugdíjrendszer fenntarthatósága csak a kérdés, hanem a szomszéd néni nyugdíja. Nem a foglalkoztatáspolitikai elvont adatairól kell csak dönteni, hanem a város, a település, az ismerősök munkahelyéről. Emberekről van szó. Lehet, hogy őmiattuk túl sokáig haboztunk.”

Navracsics Tibor megmutatta, mi vár az új kormányfőre: azt bírálta, hogy a kormányzó párt a konstruktív bizalmatlanság eszközéhez nyúlt az előrehozott választás helyett: „Nem arról van szó, hogy az alkotmányosságát vagy a jogszerűségét vitatnánk ennek a lépésnek. Arról van szó, hogy a legitimáció hiányát vetjük az önök szemére; amit önök pontosan tudnak. Ön azt mondja, hogy önnek nincs politikai ambíciója. Kiváló! De akkor miért van itt?”

Bajnai viszontválaszában úgy riposztózott, hogy az a mód, ahogy Navracsics feltette ezt a kérdést, még inkább elvette a kedvét attól, hogy politikusnak hívja magát: „Azért vette el a kedvemet ettől, mert azt láttam, hogy megint – már megint, vagy inkább úgy mondhatnám, hogy még mindig – csak arról van szó, hogy ki van hatalomban, miért van hatalomban, és arról nagyon kevés szó esett, hogy mire kellene használni azt a közhatalmat, amely a mindenkori kormánynak megadatik. Pedig Magyarország számára most szerintem ez az igazi kérdés. Az az igazi kérdés, hogy mire tudjuk használni azt a közhatalmat, bárki is kerül kormányra a következő években.”

A kereszténydemokrata Semjén Zsolt ötszáz civil szervezet petícióját olvasta fel a parlamentben – valamennyien előrehozott választásokat követeltek. És ez így ment órákon át.

Orbán nemsokára már a büfében evett. Ő már továbblépett, messzebbre gondolt. Könyvet írt, a kormányzását tervezte. Már márciusban arról beszélt, hogy erős államot akar,

stratégiai állami vagyonnal. Orbán azon gondolkodott, hogy Magyarországnak új útra kell találnia. A szabad versenyen alapuló angolszász modell és a szociális piacgazdaság között – vagy inkább helyett – buzgón kereste a magyar modellt, de a leginkább talán az járt a fejében: „Egyszer kell nyernünk, de akkor nagyon.” Érezhette, az, hogy a válságot nem neki kell kezelnie, csak tovább javítja az esélyeit.

Amikor a szavazás eredménye megjelent a kivetítőn – a szocialisták és az SZDSZ voksaival Bajnai lett az új kormányfő –, Gyurcsány Ferenc azonnal felkelt a miniszterelnöki székből, hátrament az utolsó sorhoz, ott ült le. Bajnainak gratulált Sólyom László államfő, akihez odajárult az államfői páholyba, kezelt Navracsics Tiborral és Semjén Zsolttal is.

A folyosó zajos volt. Gyurcsány meghívott vendégeitől, a „blogosaitól” búcsúzott. Simogatták, fényképezték a párás szemű asszonyok. De a párttársai és az újságírók már elkerülték. Bajnai elhaladt mellette, amikor kormányőrök gyűrűjében a dolgozószobájába tartott, ahol nem várta sem állófogadás, sem pezsgős koccintás. Csak a válság.

2.

VÁLSÁGKEZELÉS

Hiába kezdett elvileg
tiszta lappal az új
kormány, a megalakulását
megelőző politikai
tehetetlenség növelte
a piaci bizalomhiányt,
ami az árfolyamok
és a kamatokba beépülő
kockázati felárak
visszacsatolásával
az egyensúlytalanságot is
fokozta. Ebből kellett tehát
kitörnie a kormánynak.
Amit nem lehetett másként,
mint hogy egyszerre
a válság mindhárom elemét
támadták.

A programnyilatkozatot végül a Bajnai által minimális feltételként szabott 194 helyett 204 képviselő írta alá.

Így hát a szocialisták (és a válságkezelés támogatását kormányzati pozíció nélkül vállaló szabad demokrata frakció többsége) pontosan tudták, hogy Bajnai Gordon miniszterelnökké választásával olyan kormányt hívnak életre, amelynek intézkedéseihez képest az addigi, épp eléggé megszenvedett megszorítások eltörpülnek. Mint évek óta sokszor, most is úgy gondolták, ez már tényleg a gödör alja, ha bármennyivel feljebb kerülnek egy év alatt, az már nyereség.

Legfőképpen pedig: az MSZP vezetői, tagjai, hívei felkészületlennek érezték magukat arra, hogy azonnal egy újabb vészhelyzetet, az előrehozott választást kezdjék menedzselni.

És persze annak kimenetelétől is féltek. Nagyon.

Ugyanakkor abban is bíztak, hogy a kényszerintézkedések felvállalása javíthatja az MSZP renomét. Emellett és ezzel összefüggésben abban reménykedtek, hogy legalább valamilyen mértékben helyreáll a szocialisták kormányképességébe vetett hit, annak ellenére, hogy tudták, az új miniszterelnököt nem mutathatják fel jelöltként a választáson.

A válság legnyilvánvalóbban az 1,75 millió devizahiteles háztartást, tízből négy magyar családot fenyegette az összeomlással. Az ebből következő banki összeomlás lehetősége pedig a többiek megtakarításait is veszélyeztette.

Ennek a problémának a megoldására Bajnai kormánya nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy felveszi a harcot három, egymást erősítő negatív gazdasági tényezővel szemben: a lassú növekedéssel, az egyensúlytalansággal és a bizalomhiánnyal. Méghozzá egyidejűleg.

Az állam túlzott mérete és az újraelosztás elavult pénzügyi szerkezete, a kevés foglalkoztatott, a magas adók és az ezen változtatni akaró reformok elmaradása miatt alacsony növekedési pályán ragadt az ország. A megszorítások és az

exportpiacok radikális visszaesése óriási nyomás alá helyezte a rendkívül nyitott gazdaságot. A szerény növekedési kilátások miatt még a megszorítások mellett is kérdéses volt az államadósság törlesztése.

Ami az egyensúlyhiányt illeti: bár a 2006–2007-es költségvetési stabilizáció a korábbi elképesztő éves hiányt jelentős mértékben lefaragta, az állam, a vállalatok és a lakosság magas eladósodottsága óriási teher volt, különösen, hogy jelentős részben devizahitelek voltak. A költségvetési megtakarítások is olyan elvonásokat jelentettek, amelyek lassították a gazdaságot, de nem olvasztották az államadósságot. Ezekhez társult harmadik tényezőként: a befektetők nem bíztak abban, hogy hosszabb távon javulhat az adósságpálya. Hiába kezdett elvileg tiszta lappal az új kormány, a megalkulását megelőző politikai tehetetlenség növelte a piaci bizalomhiányt, ami az árfolyamok és a kamatokba beépülő kockázati felárak visszacsatolásával az egyensúlytalanságot is fokozta. Ebből kellett tehát kitörnie a kormánynak. Amit nem lehetett másként, mint hogy egyszerre a válság mindhárom elemét támadták.

A DÖNTŐ ÉJSZAKA

Feszült várakozás uralkodott az amerikai Lehman Brothers székházában a 2008. szeptember 15-re virradó éjszakan. Egy sorsdöntő telefonhívást vártak a Barclaystól. Ha a válasz igen, vagyis az angol bank megveszi a Lehman Brotherst, akkor az Egyesült Államok egyik legrégebbi, majdnem 160 éves befektetési bankja, a világ egyik legnagyobb brókercége megmenekül a csődtől. Ha nem... Arra gondolni sem akartak.

Közben égtek a telefonvonalak, Dick Fuld vezérigazgató a Bank of America vezetését bombázta, hogy vessék be minden befolyásukat az amerikai kormányzatnál, hogy az ne hagyja beteljesülni a csődöt. A Lehman egyik igazgatója, George W. Bush elnök unokatestvére a Fehér Háznál próbált lobbizni. Az elnök azonban azon az éjjelen nem fogadta rokonának a hívását – idézte fel a brit *The Guardian*.

Ha az amerikai kormány nem száll be a mentésbe, akkor a Barclays válasza: nem – szolt az ítélet.

És akkor borult minden.

A gazdasági válságok mindig akkor következnek be, amikor senki nem gondol arra, hogy megtörténhetnek, amikor a pénzügyi világ azt hiszi, minden a legnagyobb rendben van, és egyre bátrabban, egyre elbizakodottabban köt üzleteket, helyez ki pénzeket. Ez történt 2008-ban is. Nouriel Roubini közgazdász professzor már 2006-tól figyelmeztetett ugyan, hogy közeleg az új gazdasági összeomlás, de senki nem hallgatott rá. Egészen 2008. szeptember 15-ig, amikor az éjszakai kudarcos mentési kísérlet után csődbe ment a Lehman Brothers. Az a társaság, amely túlélte az 1800-as évek vasúti csődjeit, az 1929-es nagy gazdasági világválságot, azt a bizalomvesztést már képtelen volt, amit a nem fizető adósok és a hiteltörlesztéseikkel fedezett értékpapírok árfolyamának összeomlása okozott.

A Lehman Brothers bocsátotta ki a legtöbb úgynevezett másodrendű jelzáloggal fedezett értékpapírt, vagyis olyan lakáshiteleket adott, amelyek nem feleltek meg az elsőrangú jelzáloghitelek követelményeinek. Az adós hitelképtelen volt, nem volt elég jövedelme a törlesztőrészek fizetéséhez, nem kellett önrészt vállalnia, kölcsönrel fedezte a kölcsönt, az ingatlan értéke – az árak folyamatos csökkenése miatt – pedig nem érte el a hitel összegét. Jelzésértékű lehetett volna, hogy 2007 folyamán már 1,3 millió, az előző évhez képest 79 százalékkal több amerikai ingatlan állt árverés alatt.

Az amerikai kormány nem mentette meg a Lehman Brotherst, hagyta bedőlni. Az üzenet, miszerint már az államra sem lehet számítani, olyan súlyos bizalmi válságot indított el előbb az Egyesült Államokban, majd viharos gyorsasággal a világban, hogy gyakorlatilag megbénultak a pénzpiacok. Senki sem akart hitelezni senkinek.

Fokozta a bajt a politikai értetlenség is: 2008. szeptember 29-én a washingtoni képviselőház visszadobta a 700 milliárd dolláros amerikai bankmentő csomagot. A hírre ugyanis világszerte újabb zuhanórepülésbe kezdtek a tőzsdék. Különösképpen a feltörekvő piacokon, köztük a budapestin.

A törvényjavaslatot végül aztán október 3-án elfogadták, és az Egyesült Államokban megkezdődött a válságkezelés, a központi bank „repülőről szórta” a pénzt a gazdaságba. Jól tudták a szabályt, megtanulták az 1929-es recesszió alatt: válság idején a túlélés kulcsa az anticiklikus gazdaságpolitika, vagyis ha jól megy a gazdaság, takarékoskodni kell, ha meg rosszul, akkor pénzbőséget kell teremteni, hogy legyen miből talpra állniuk a szereplőknek.

Az Európai Unió döbbent benuftsággal nézte, mi történik Amerikában. Emiatt lassan és rossz eszközökkel kezdett neki a válságkezelésnek, pedig jól látszott, hogy Európa sem kerülheti el a recessziót. Az országok egyáltalán nem vagy csak késve strukturálták át a pénzintézeteket, első gondolatuk a megszorítások felé mutatott, emiatt nagyon kicsi teret engedtek a költségvetésekben az aktív válságkezelésnek. Az Európai Központi Bank éveken át mérlegelte, hogy vásárolhat-e tömegesen állampapírokat a pénzhiánnyal küzdő államoktól. Mindez a recesszió elmélyülését hozta, a görög válság félrekezelése pedig megnövelte a társadalmi, gazdasági veszteségeket, és a populizmus erősödését okozta az azóta bekövetkezett gazdasági fellendülés ellenére.

A válság kitörését követő első évben, 2009-ben az EU 27 országát tekintve összességében 4,3 százalékos volt a gazdasági visszaesés, az euróövezetben 4,5 százalékos. A Magyarország legfontosabb exportpiacának számító Németország gazdasága a második világháború óta legnagyobbat zuhant: csaknem öt százalékkal gyengült.

Mivel Magyarország Európa második legnyitottabb gazdasága, vagyis a leginkább bekapcsolt a globális értékláncokba, emiatt kiszolgáltatott, és azonnal megérzi, ha a kereskedelmi partnerei, kiemelten a németek, gyengélkednek.

Ráadásul Magyarországot különösen rossz állapotban érte a nemzetközi válság. A Gyurcsány-kormány 2006 nyara óta olyan megszorító gazdasági programra kényszerült, amelyet mások csak a nemzetközi válság hatására kezdtek el.

NEM FOG FÁJNI?

„Nem kell félni, nem fog fájni...” – állította Gyurcsány Ferenc 2006 nyarán, amikor a kormányalakítás után bejelentette, hogy a hiánycél tartásához további korrekciós intézkedéseket kell tenni. A 2006-os évet érintő 350, a 2007-es évre vonatkozó 1000 milliárd forintos egyensúlyjavító csomagról azt mondta, az nem kiigazítás, hanem fordulat és reform, szó sincs sokterápiáról, ahogyan azt sokan el akarják hitetni a lakossággal.

Az Új egyensúly programhoz kapcsolódó törvényjavaslatok vitája és elemzése során azonban lassan kiderült, hogy nagyon nagy a baj. Gyakorlatilag a rendszerváltozás óta alig néhány évben regnált olyan kormány, amely érdemi és tartós eredményt tudott volna elérni, egyensúlyban tudta volna tartani a költségvetést, és képes lett volna hosszú távon

csökkenteni az államháztartási hiányt. A döntések és az intézkedések középpontjában szinte mindenkor a rövid távú politikai célok álltak.

Az egymást követő kormányok sokszor anélkül dobálták ki elődeik kezdeményezéseit, hogy csak egy pillanatig is elgondolkoztak volna azon, hogy egy-egy megkezdett folyamat jó alapot adhat-e a számukra az ország fejlődéséhez. Valódi reformok – akkor is a kényszersztól szülve és sok megalkuvással – Antall József idején történtek. A Horn-kormány a Bokros-csomag és a nyugdíjreform fontos lépései után lazított. Hasonlóképp, az első Orbán-kormány két év fegyelem után, a 2002-es választáshoz közeledve fogott bele az osztogatásba. A szociális ígéretekkel hatalomra került Medgyessy-, majd Gyurcsány-kormány képtelen volt a törvénybe foglalt 3-4 százalékos sávban tartani az államháztartás hiányát, 2006-ban több mint 9 százalék volt a deficit, amit 2007-ben a kiigazításokkal sem sikerült az elvárt szintre csökkenteni.

A kabinetek folyamatosan több pénzt költöttek, mint amennyit az ország megtermelt, és felfoghatatlanul többet a valós lehetőségekhez képest. Több ezer milliárd forintról van szó. Mire Magyarországot elérte a nemzetközi válság, minimálisra csökkent a gazdasági növekedés fenntartható üteme.

A Gyurcsány-csomag fájt. Bár nagyon vigyáztak arra, hogy a legérzékenyebb társadalmi csoportokat, a nyugdíjasokat és a szociális ellátásokban részesülőket ne nagyon érintse, ellenben éppen azokat találta el, akik a leghangosabban tudtak ellenállni. Belépett például a 40 százalékos szja-kulcs a hatmillió forint feletti jövedelmek esetén, amit szolidaritási adóként címkézték fel. A kamatokra és a tőzsdei árfolyamnyereségre 20 százalékos adót vezettek be, emelkedett az áfa középső kulcsa 15-ről 20 százalékra, nőttek a jövedéki adók, 30 százalékkal drágult a gáz, illetékek lettek

drágábbak, elmaradt a munkáltatói társadalombiztosítási járulék 2007-re tervezett csökkentése, vagyonosodási vizsgálatok indultak. A legnagyobb társadalmi visszhangja az átlagos értéket meghaladó lakóingatlanok és üdülők 2008-tól tervezett adójának lett, amit később az Alkotmánybíróság eltörölt. A program lelassította a gazdaságot, de lélegzetvételhez juttatta a költségvetést.

Ahhoz képest azonban, amit később, a Bajnai-kormány idején meg kellett tenni, mindez olyan volt, mintha körömlóval csipkedték volna le a kiadásokat. Mindeközben pedig a mélyben ott lapult a probléma, amivel senki sem akart szembenézni. A devizahitelessekről van szó, akiket a 2006 és 2008 közötti megszorítások még tényleg nem érintettek húsba vágóan. Volt munkájuk, tudták fizetni a törlesztőrészleteket, a forint árfolyama viszonylag nyugodt volt.

A kétezres években a bankok ezermilliárdokban adtak devizaalapú hiteleket a lakosságnak, a vállalkozásoknak, az önkormányzati szektornak, 2008-ra ez a típusú hitelállomány több mint 14 ezer milliárd forint volt. Minden szereplő nyert a gyakorlaton. A hitelfelvevők azért, mert a jegybanki alapkamat 2003 végén már 12,5 százalékon állt, ami nagyon megrágította a forinthiteleket. Ugyanakkor a svájci alapkamat 1, a japán pedig 0 százalék volt, s az Európai Központi Bank által meghatározott eurókamatok is csak a töredékei voltak a magyarnak. Vagyis devizában elszámolva olcsón lehetett kölcsönhöz jutni. Az emberek fogyasztani akartak, új autóra és a legtöbben saját otthonra vágytak. Megkapták.

A bankok teljes biztonságban voltak, hiszen mind az árfolyamkockázat, mind a költségek növekedése az ügyfeleket terhelte, nekik csupán annyi volt a dolguk, hogy elszámolják a profitot. És mivel a devizahitelezés valóban jól jövedelmezett, egyre bátrabban adták az alapvetően ingatlanfedezetű hiteleket, akkor is, ha józan ésszel átgondolva látszott, hogy

az ügyfél az alacsony jövedelme miatt valójában nem engedheti meg magának a hitelfelvételt, akkora mértékűt semmiképp sem, amekkorát igényelt.

Az egymást követő kormányzatoknak ez az egész azért volt rendben, mert a hitelre alapuló fogyasztás pörgette a gazdaságot.

A konstrukció gyengéi 2008 őszén mutatkoztak meg teljes valójukban, amikor elszabadult a forint árfolyama, és a törlesztőrészletek egyik napról a másikra vállalhatatlanul magasra ugrottak.

Alapigazság, hogy gazdasági válságok idején a pénz a biztonságos valutákba menekül, és azok ilyenkor felértékelődnek. Ez történt a svájci frankkal. Eközben a kevésbé stabil valutákból menekül a tőke. Ez meg a magyar forinttal történt ugyanakkor.

A devizahitel, ha szigorúan és szó szerint értelmezzük, azt jelenti, hogy valaki egy adott országban egy másik állam devizájában vesz fel hitelt, és abban is fizeti vissza. Vagyis ha egy magyar ügyfél svájci frankban kap kölcsönt, akkor abban is fizeti vissza. Magyarországon azonban nem ez történt. A hitel alapja svájci frank vagy euró, esetleg japán jen volt ugyan, de az ügyfelek forintban kapták a pénzt, és abban is kellett visszafizetniük. Vagyis a folyamatba beékelődött a pénzváltás kockázata.

A Magyar Nemzeti Bank adatai szerint 2008-ban több mint háromezer milliárd forinttal nagyobb volt a magyar devizahitel-állomány, mint az országban lévő bankok összes devizaforrása. Vagyis a magyar bankoknál nem volt annyi devizabetét, mint amennyi hitelt folyósítottak, így vagy az anyabankjuktól, vagy a piacon tudtak euróhoz vagy a többi devizához hozzájutni. A szaknyelv ezt nyitott devizaopciónak nevezi, amiből a forint gyengülése esetén a bankok haszonra tesznek szert, az erősödésekor pedig veszteséget könyvelnek el. Magyarországon a válság idején egyértelműen a bankok

voltak nyeresi pozícióban az ügyfelekkel szemben. A pénzintézetek a békebeli forint idején 260 forintért jutottak hozzá az euróhoz, majd 2009-ben már 317-et is fizettek érte. Ezt a különbözetet, csakúgy, mint a megemelkedett kockázati kamatprémiumot, a hitelfelvevőkre hárították. A probléma kezelése a Bajnai-kormányra maradt.

Sokszor felmerül a kérdés, hogy vajon hol volt mindközben az MNB, miért engedte ennyire elszaladni a devizahitelezést.

„Semmilyen hatékony eszközünk nem volt a devizahitelezés visszafogására, csillapítására” – mondja Simor András, aki 2007. március és 2013. március között volt az MNB elnöke, vagyis a Gyurcsány-, a Bajnai- és az Orbán-kormány alatt egyaránt dolgozott. A jegybank javaslatait a válság előtt gyakorlatilag nem vette figyelembe Gyurcsány Ferenc kormánya. Annyit sikerült elérni, hogy a japán jenben történt hitelezés nem futott fel olyan mértékben, mint a svájci frankos.

„Többször meg kellett volna szólalni, újra és újra, egyre hangosabban kellett volna beszélni a devizahitelezés veszélyeiről. Az MNB összes sajtótájékoztatóján, minden megszólalásban szóba kellett volna hozni a témát. Annak talán lett volna hatása. Biztosan lehetett volna többet tenni” – így a volt jegybankelnök. Hozzáteszi: csalódottan láttuk, hogy a bankok még 2009 tavaszán is, amikor az ország már bőven benne volt a válságban, folytatni akarták a gyakorlatot.

A BANKRENDSZER STABIL

Az akkor negyvenegy éves Farkas Ádámot 2009 májusában kereste meg a már miniszterelnökké választott Bajnai Gordon azzal a kéréssel, hogy vállalja el a Pénzügyi Szervezetek

Állami Felügyeletének elnökségét. A felkérés arra vonatkozott, hogy segítsen megvalósítani, amit az IMF-csomagban Magyarország a pénzügyi rendszer stabilitásának megteremtése és a felügyeleti rendszer megerősítése érdekében vállalt. Bajnai azt várta tőle, hogy lépje meg a szükséges változtatásokat, alakítsa át a jogszabályi környezetet, a túlságosan bonyolult és lassú felügyeleti struktúrát. A miniszterelnök úgy gondolta, a szervezet korábbi vezetése is felelős a laza szabályozásért, ami miatt túl nagy a bankrendszer lobbierője, nehezen születnek döntések, és végeredményben az állam nem tud elég erőteljesen és gyorsan fellépni, amikor szükséges volna. Kifejezetten kérte a fogyasztóvédelmi rendszer megerősítését, mivel a devizahitelezés problémái rámutattak, hogy ezen a területen óriási hiányosságok vannak.

Farkas Ádám – Bajnaihoz hasonlóan – a piaci szektorból, az Allianz Bank vezérigazgatói székéből érkezett a PSZÁF-hez. Előtte volt az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) pénzügyi tanácsadója, az MNB ügyvezető igazgatója, igazgatóságának tagja, valamint az MNB tulajdonában álló központi elszámolóház, a KELER igazgatóságának alelnöke és a Tőzsdetanács tagja is.

Bajnai Gordonhoz hasonlóan voltak elképzelései arról, hogy milyen a jó kormányzás. „Rendkívül fontos a személyes kapcsolat, mert úgy könnyebb dolgozni, de nem szabad hagyni, hogy ez legyen az egyetlen garancia arra, hogy az intézmények jól működjenek. Fel kell építeni egy olyan rendszert, ami szinte kikényszeríti az együttműködést. Fórumokat teremtettem a formális egyeztetésekre, a véleménycserére, lehetőséget ad arra, hogy őszintén az asztalra lehessen tenni a problémákat” – mondta. Szerinte ezt maximálisan sikerült megvalósítani abban az egy évben, amíg a PSZÁF élén állt. A kapcsolat intenzív volt a pénzügyminiszterrel, a jegybank elnökével és a miniszterelnökkel. Felállították a Pénzügyi Stabilitási Ta-

nácsot, megteremtették a formális egyeztetések fórumát, de egyébként is sokat beszélgettek, amire korábban nemigen volt példa az intézmények vezetői között. „Csak jókat tudok mondani Gordonról, az MSZP frakcióvezetéséről, a jegybank és a Pénzügyminisztérium irányítóiról is. Volt egy szűk kör, amelynek tagjai valóban teljes eltökéltséggel azon gondolkoztak, hogyan lehet megoldani a problémákat. Nem voltak benne egyéni, hosszú távú politikai tervek, nem a pénz motivált. Jó volt együtt gondolkozni a jó érdekében” – idézi fel.

Ez persze nem azt jelenti, hogy egyéves elnöksége alatt nem nagyon kellett nehézségekkel szembenéznie. Úgy élte meg ezt az időszakot, mintha egy hullámvasúton ült volna, egyszer fent, egyszer lent. A probléma ott volt, hogy a válságban az anyabankok helyzete is megrendült, így megkérdőjeleződött, vajon képesek lesznek-e baj esetén pótolni a magyar bankok hiányzó pénzét. Az a könnyedség, ahogyan addig sikerült finanszírozniuk a leányaikat, megszűnt. Attól lehetett tartani, hogy pénzeket vonnak ki Magyarországról, és ha ez megtörténik, az megingatja a bankrendszert.

A másik nagy kérdés az volt, hogy mekkora veszteségek fedezésére elegendő a bankrendszerben rendelkezésre álló pénz. Elég gyorsan kiderült, hogy nincs elég céltartalékuk.

Farkas Ádám idején fejeződött be az az átfogó vizsgálat, amelynek során a nyolc legnagyobb bank eszközminőségét ellenőrizték. Az eredménye az lett, hogy a pénzügyintézeteknek további céltartalékokat kell képezniük a várható veszteségek finanszírozására. A PSZÁF elnöke személyesen mondta el a vizsgálat eredményeit a bankvezetőknek, akik nem voltak maradéktalanul lelkesek tőle. Sok bónusz vált akkor semmivé. Utólag az derült ki, hogy a vizsgálatban feltártnál is jóval nagyobb veszteségeket kellett később leírniuk a bankoknak. A legnagyobb probléma viszont a likviditás kérdése volt, ugyanis gyakorlatilag leállt a bankcsoportokon belüli finan-

szírozás, vagyis nem nagyon akartak egymásnak kölcsönt adni a bankok. A bankrendszer látszólag stabil volt, ugyanakkor nagyon kockázatoknak kitett is. Emiatt volt szükség a nemzetközi segítségre és a bankmentő csomagra.

Arra, hogy ne vonjanak ki pénzt a nemzetközi bankok Magyarországról, az úgynevezett Bécsi kezdeményezés jelentett megoldást. Az osztrák fővárosban tartott találkozón részt vett az IMF, az EBRD, a kelet-közép-európai kormányfők, a régióban jelen lévő magánbankok vezetői, valamint támogatta az Európai Bizottság is. A bankok vállalták, hogy nem vonnak ki hirtelen pénzt a leányvállalataiktól, a kormányok azt, hogy megteszik a szükséges gazdaságpolitikai lépéseket, a nemzetközi intézmények pedig azt, hogy biztosítják hozzá a szükséges finanszírozást. Ezzel fenn lehetett tartani a pénzügyi rendszer stabilitását.

Az IMF-nek a készenléti hitel fejében tett vállalás volt a pénzügyi ellenőrzési rendszer átalakítása. Menet közben komoly szakmai viták zajlottak például arról, hogy be kell-e olvasztani a PSZÁF-ot a jegybankba, amit a Fidesz akkor ellenzett, de kormányon, később, mégis meglepett. 2009-ben viszont az volt a kormányálláspont, hogy nem időszerű a lépés, mert működési zavarokat okozna, és elterelné a figyelmet a tartalmi kérdésekről.

Nem értett ezzel egyet az MNB. Ahogyan Simor András mondja, ha volt konfliktus a kormány és a jegybank között abban az egy évben, amikor Bajnai Gordon volt a miniszterelnök, akkor az a bankfelügyelet kérdése volt. Az MNB stabilan amellet állt, hogy egybe kell szervezni a két intézményt. Hozzáteszi, az akkor ellenzékben lévő Fidesz is azon a véleményen volt, hogy nem szabad a bankfelügyeletet a „bankárok” alá rendelni.

S hogy mi történt volna másképp abban az esetben, ha az MNB érvelése győz? Simor András azt mondja, inkább

hosszabb távú hatásai lettek volna az intézkedésnek. Gyorsabb, hatékonyabb, ütőképesebb, komplexebb döntések születettek volna a bankrendszerrel kapcsolatban. Nagy előny, ha egy helyen vannak az ágazattal kapcsolatos információk és jogkörök.

Farkas Ádám emberileg nehezen élte meg a PSZÁF irányítási struktúrájának átalakítását. Megszűnt a felügyeleti tanács, a főigazgatói poszt, a döntések centralizáltabbak, egyszerűbbek lettek. „Az irányításban olyan becsületes munkatársak dolgoztak, akiket szakmailag és emberileg is nagyra becsültem, jóban voltam velük. De a rendszer nem működött, át kellett alakítani. Ők, annak ellenére hogy éppen elveszítették a pozícióikat, végig támogatták és segítettek az átalakítást. Az viszont nagyon jó volt, amikor láttam, hogy a rendszer beindult és működik.”

Nem sikerült azonban gyorsan javítania devizahitelek problémáin, ami komoly frusztrációt okozott kormányzati szinten is. Mivel a devizahitel-állomány adott volt, az államnak nem volt forrása a forintba való átváltására; egy dolgot lehetett tenni, már csak a jövőre való tekintettel is: át kellett alakítani a hitelezés gyakorlatát, hogy ne alakulhasson ki olyan aszimmetrikus kockázati helyzet, mint amilyen előállt. Erre született megoldásként 2009 végén a banki magatartási kódex.

„Alapvetően az én ötletem volt. S ha megkérdezik tőlem, működött-e, nem tudok válaszolni. Nem volt rá elegendő idő, hogy a gyakorlat igazolja. A Fidesz-kormány ugyanis sokkal erőteljesebb állami beavatkozást lépett meg” – mondja Farkas Ádám.

Nyilvánvaló volt, hogy változtatni kell a gyakorlaton, de hogy ennek a változtatásnak mi legyen a formája, azt ki kellett találni. Farkas Ádám azzal érvelt, és ma is tartja magát ehhez az elgondoláshoz: fontos, hogy az egyes iparágak megértsék és megérezzék: a saját érdekük is a transzparens ön-

szabályozás, az ügyfelekkel szembeni kötelezettségvállalás. Az ő dolguk, hogy ezt jóhiszeműen tartsák be, és alakítsák ki a hozzá kapcsolódó panaszkezelési és vitarendezési gyakorlatot. Mindezt főleg azért, hogy ne kelljen mindenütt a törvény erejével beavatkoznia az államnak. A vita arról szólt, hogy a magyar pénzügyi kultúra, a pénzintézetek működése, a vezetők hozzáállása készen áll-e erre, vagy inkább az erőteljesebb állami eszközök felé kell elmozdulni. Az angolszász rendszerekben Farkas azt látta, hogy a cégek – a régi céhes gyakorlatra alapozva – igenis képesek nagyon kemény önszabályozó mechanizmusokat kiépíteni, és a szakma kiveti magából azt, aki nem tartja be ezeket a szabályokat. Sokszor az önszabályozás szigorúbb, mint az állami.

A bankok kemény tárgyalópartnernek bizonyultak, hiszen a kötelezettségek szigorú korlátozást jelentettek a szabadságukban. Például nem módosíthattak egyoldalúan szerződést, nem háríthattak minden költséget egyoldalúan az ügyfélre, nem alkalmazhattak mesterséges díjakat. Fontos változás volt, hogy aki elveszítette az állását, és munkanélküli-segélyre jelentkezett, törlesztési moratóriumot kaphatott. Mint a volt PSZÁF-elnök mondja: „El tudtam fogadni a véleményeket, hogy a kódex nem lesz elegendő, de nem volt objektív eszköz annak a bizonyítására, hogy mi lenne elég.”

Felcsuti Péter, aki ebben az időben a Magyar Bankszövetség elnöke volt, azt mondja, a banki magatartási kódex fontosnak tűnt, de utólag, a szakmától visszavonulva, már nem tartja annyira érdeminek. A kormánynak viszont nyilván sem ideje, sem ereje nem volt a kérdés átfogó megoldására, ami aztán a Fidesz-kormánynak is, rengeteg vargabetű után, jó fél évtizedébe telt.

Simor András szerint az MNB nem vett részt ugyan a megbeszéléseken, de ő akkor úgy látta és ma is úgy véli, a tárgyalások legnagyobb nehézsége a bankrendszer elképesz-

tően erős érdekérvényesítő képessége volt. Az Országgyűlésben ott ültek a bankok emberei, akik bármilyen szabályozás-módosítást meg tudtak akadályozni. Ma ez már nincs így.

Bajnai Gordon kormányzásának egyik fontos meccse tehát a banki magatartási kódex végigtárgyalása volt. „Mai ésszel lehattunk volna radikálisabbak is” – Bajnai azóta szakmai körökben ezt a véleményét hangoztatja. Mindenesetre az 1,8 millió devizaalapú szerződés több mint hárommillió embert érintett, Bajnai Gordon miniszterelnökként egy percre sem veszítette őket szem elől. Természetesen ő is gondolt arra, hogy a devizahiteleket át kellene váltani forinthitelre. Számításokat is végeztetett az MNB és a PM stábjával, sőt a McKinsey szakértőivel is egy ilyen lépés várható hatásairól. Azt gondolta, ha az átváltás megtörténne, az segítené a stabilizációt, erősítené a bizalmat bel- és külföldön egyaránt. Az elemzések viszont azt mutatták, hogy az országnak ehhez szűkös a devizatartaléka. Ráadásul nehéz lenne meglepetésszerűen megcsinálni, ha pedig idő előtt kiderül, a piac beárazza, vagyis a forint tovább gyengül. Azzal pedig különösen nehéz volt szembenézni, hogy a legmélyebb válság közepén is szempont volt a forint- és a devizahitelek közötti kamatkülönbség. Még 320 forintos euróárfolyamnál is jóval olcsóbb volt a devizahitel, ha a teljes, tíz-tizenöt éves futamidőt nézzük.

A döntés végül az lett, hogy bizalomerősítő lépésekkel csökkentik a kamatokat, az euróhoz képest pedig visszahozzák a forint árfolyamát 260 forint közelébe, oda, ahol a hitelek többségét felvették. Ez meg is történt, hiszen 2009 márciusában, közvetlenül Bajnai miniszterelnökké választása előtt, 316 forint volt egy euró, míg egy évvel később már csak 265 forintot kellett fizetni érte. Az is igaz, hogy a svájci frank külön mozgott. Míg 2007-ben 140-160 forintot kellett fizetni érte, 2009 tavaszán már 210-et, 2018-ban pedig közel

300-at. Ezzel párhuzamosan a kockázatikamat-felár az induló 6,4 százalékról egy év alatt 1,7 százalékra csökkent.

A kérdés végleges rendezéséig még sok idő telt el, a Fidesz kormányra kerülésével az árfolyam ismét elszabadult, sokakat visszalökve ezáltal a 2009 első fél évét jellemző helyzetbe.

Mindezekon felül, ami a banki szabályozást illeti, a devizahitelesek két fajta veszteség érte. Az egyik – ez nagyjából 900 milliárd forintot tett ki – abból adódott, hogy a bankok az ügyfelekre hárították az árfolyamrést, vagyis a vételi és eladási árfolyam különbségét, továbbá egyoldalú kamat-emeléseket hajtottak végre, illetve akkor sem csökkentették a kamatokat, amikor ők már olcsóbban jutottak forráshoz. A Kúria ítélete nyomán és a jegybank bonyolult képletét követve ezt az „orbáni ezermilliárdot” kapták vissza 2015-ben a hitelfelvevők, ily módon ötödével csökkent a tőketartozásuk, a törlesztőrészletük pedig a negyedével.

Az árfolyamkockázatot azonban, s ebben a Kúria és az Orbán-kormány is egyetértett, az adósoknak kellett viselniük. Így a forint gyengülése – vagy inkább az Orbán-kormány általi szándékos gyengítése – miatt 1100 milliárdot veszítettek a magyar devizahitelesek. Az adósok tehát 900 milliárdot visszanyertek, míg 1100 milliárdról végleg le kellett mondaniuk.

SOKKAL NAGYOBB LESZ A BAJ

Csak napok kellettek ahhoz, hogy a 2008. szeptember 15-én bejelentett Lehman Brothers-csőd okozta pénzügyi bizalmatlansági hullám elérje Magyarországot.

Október 6-án Gyurcsány Ferenc miniszterelnök helyett Bajnai Gordon gazdasági miniszter válaszolt Varga Mihály-

nak a parlamentben. A fideszes képviselő azt akarta tudni, mit tesz a kormány a válsághelyzetben.

„Magyarország bankrendszere stabil, és működik az Országos Betétbiztosítási Alap, amely hatmillió forintig garanciát nyújt a betétekre. Éppen ezért Magyarországnak – és ezt megnyugtató mondani – nem a válság elsődleges hatásaitól kell tartania, azzal viszont jó, ha számolunk, hogy ez a válság az egész világban és megkerülhetetlenül Magyarországon is a következő hónapokban, de az is lehet, hogy években jóval nehezebb gazdasági környezetet teremtsen majd számunkra” – hangzott el az Országgyűlésben.

Bajnai Gordon nyugtatni akart, mert ha valamit el kellett kerülni, az a bankpánik volt. És valóban, azon a napon még úgy látszott, hogy a külföldi anyavállalatok elég tőkét képesek juttatni a magyar leányaiknak, ha szükséges. Ugyanakkor nem hallgatta el azt sem, hogy az évtized legnagyobb reálgazdasági válsága közelít. Nem volt kétsége, hiszen a háttérben folyamatosan konzultált a piaci szereplőkkel, magyarokkal és külföldiekkel egyaránt.

És akkor jött 2008. október 9., amikor támadás érte az OTP-t. Egész nap csendes kereskedés folyt. A bankpapírra 4500 és 4900 forint közötti árfolyamon kötöttek ügyleteket. Valami mégis volt a levegőben: olyan e-mailek keringtek piaci körökben, miszerint az OTP-t hamarosan államosítják az állítólagos ír kitettsége miatt, a dublini bankok ugyanis rogyadoztak a jelzálogpiaci válság miatt fedezetlenné vált hitelek súlya alatt. Ám ebből nem következett volna, hogy a nap végén 3855 forintra zuhanjon az árfolyam. A váratlan fordulat a kereskedés záró szakaszában történt. A Soros Fund londoni brókere délután fél öttől egymás után küldte be az OTP-részvényre vonatkozó eladási ajánlatokat, 4350 és 3855 forint közötti kötési áron. Az akció 9,29 százalékos esést okozott.

Kérdezhetnénk, mi a jó abban, ha valaki délután jóval olcsóbban ad el, mint ahogy délelőtt megtehetette volna. Mind ezt piacmozgató mennyiségben, ráadásul professzionálisan, vagyis a kisbefektetőknél megszokott remegő kezettel ezúttal nem feltételezhetjük. Utóbb a PSZÁF-vizsgálat azt is kiderítette, hogy a bróker 390 000 OTP-részvényt kért az értékpapír-kölcsönzési részlegétől. Nyilvánvalóan abban bízott, hogy miután a saját eladásaival leverte az árfolyamot, másnap majd még ennél is olcsóbban vásárolhatja vissza őket, vagyis nyereséggel zárja a short pozíciót.

Az sem volt véletlen, hogy a kereskedés vége felé adták be a nyugalom megzavarására alkalmas ajánlatot. Fontos volt, hogy a piac ne tudjon reagálni. A befektetőket mindez sokszerűen érte, és a zárás miatt nem volt idő annak felismerésére, hogy lényegében egyetlen piaci szereplő magányos akciójáról van szó, nem pedig valódi eladási hullámról.

Másnap a részvény egészen 3277 forintig süllyedt, és az előző napinál is alacsonyabban, 3600 forinton zárt. Az alapkezelő számítása bevált: bár olcsón adott, még olcsóbban vásárolt. Több mint százmillió forintot keresett egyik napról a másikra. Akiknek az OTP-részvényekbe fektetett megtakarításai közben elolvadtak, azokat aligha vigasztalta, hogy később a nyereség négyszeresét fizette büntetésként a Soros Fund.

Az alapkezelő dolgozója ugyanis csupán azt tette, amit mindenki más is megtett volna abban a helyzetben, az ő beosztásában: egy alkalmas pillanatban rátámadt a „csorda” legbetegesebb kinézetű „gazellájára”. Nem az OTP gyengékedett, hanem Magyarország. Ám hagyományosan az OTP a „magyar papír”, mert ez az egyetlen olyan forgalmú budapesti bankrészvény, amely a londoni City toronyházainak ablakából is látszik. Ezt adják, ha Budapesten „esik”, és ezt veszik, ha a magyar parkett felett „derült az ég”.

Nemcsak az OTP-részvények, de a forint és a magyar állampapírok is célkeresztbe kerültek. A másodlagos piacon gyakorlatilag megállt a kereskedés, senki sem akart magyar állampapírt vásárolni. Az Államadósság Kezelő Központ aznapi kötvénnyaukcióján a tízéves kötvények aukciós átlaghozama 9,07 százalékos lett, azt megelőzően legutóbb 2000 januárjában volt ilyen magas. A helyzet egyre rosszabbnak látszott. Délután a kereskedésekben beindult egy forinteladási hullám is, öt óra után már 259 forintnál jártak az euróval szembeni jegyzések, ami a napon belüli csúchoz képest 3,8 százalékos gyengülést jelentett. És hol voltunk még akkor a gödör aljától, a jóval 300 forint fölötti euróárfolyamtól?

Az ügylet miatt a PSZÁF rekordösszegnek számító, fél-milliárd forintos bírsággal sújtotta a Soros Fund Managementet. A botrány méreteire jellemző, hogy az alapítványán keresztül Magyarországon 30 milliárd forintot jótékonykodó Soros még az akkor éppen esedékes budapesti útját is lemondta a felháborodás miatt, s persze illendően bocsánatot kért. Pedig hihető Soros György verziója, hogy személyesen nem tudott az alapkezelője londoni brókerének ügyletéről, hiszen már régóta nem foglalkozik napi ügyletekkel.

Bajnai Gordon éppen hazafelé tartott október 9-én este, amikor jött a telefon, Veres János miniszter kérdezte, hogy nem menne-e be a Pénzügyminisztériumba. Bajnai megkérte a sofőrt, hogy forduljon meg, és menjenek a József nádor térre. A tárgyalóban ott ült Gyurcsány Ferenc, Simor András jegybankelnök, Veres János, Kovács Álmos, a PM államtitkára, Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszter, volt pénzügyminiszter, Csányi Sándor OTP-elnök és még néhányan a PM apparátusából.

A forint bedőlt, az OTP árfolyama összedőlt, a magyar állampapír senkinek sem kell, mit lehet most csinálni?

A 2009-es költségvetés már kész volt, a parlamenti benyújtás előtt állt. „Ezt el kell felejteni. Sokkal nagyobb lesz a baj, mint azt gondoltuk. Növekedés itt nem lesz, kemény megszorító intézkedésekre van szükség, és ha ezek a korábbi kiigazításokkal együtt sikerrel járnak, akkor talán a ciklus végén lehet egy picit lazítani a szorításon. Hozzá kell nyúlni az eddig halogatott, politikailag kényes témákhoz” – mondta akkor, ott Bajnai Gordon.

Bajnai válságkezeléseken nőtt fel. Átdolgozta a kilencvenes évek tőzsdei válságait, az ázsiai válságot, az orosz válságot, a dotcomválságot. Tudta, miről beszél, amikor azt mondta, a krízisek mindig sokkal rosszabbak annál, mint amit az elején gondolnak róluk. Éppen ezért a kezdetekkor kell nagyot lépni. Simor András és Kovács Álmos egyetértett vele, Gyurcsány Ferencnek nem igazán tetszett ez a verzió. A válságkezelés mélységéről szóló nézetkülönbség innentől kezdve meghatározta a miniszterelnök és minisztere kapcsolatát.

Bajnai a következő időkben gyakran elővette azt a mondatát, hogy a Gyurcsány-kormány az intézkedéseivel a válsággörbe mögött halad. Mindig akkor lép meg valamit, amikor a válság annál már mélyebben van. Aztán megint lép, de még mindig csak követi az eseményeket, túl későn, túl kevés, ami történik. „A görbe elé kell ugrani!” – hajtogatta. Ahogy mondta, az irányváltáshoz nem elég farigcsálni, strukturális változtatások kellenek. Nagy kiadási tételeket kell kidobni, akkor is, ha fáj. És mindenekelőtt a növekedési képességet kell javítani, ezzel a bizalmat helyreállítani.

Munkatársai szerint Bajnai később gyakran beszélt arról, hogy a bizalom olyan, mint a levegő: amíg van, fel sem tűnik, de ha elfogy, megfulladunk.

Sokszor felhozta a másik példáját a harctéri és a plasztikai sebészről is. Utóbbi milliméterekkel is rengeteg időt tölt

el, hogy a végeredmény szép és tökéletes legyen. A harctéri sebész inkább tíz centivel feljebb vágja le a lábat, csak hogy biztos legyen abban, hogy a sebesült nem hal meg, és nem melleleg ahhoz nyúl, aki még menthető.

Azon az estén egyvalamiben viszont mindenki egyetértett: pénzre van szüksége Magyarországnak, amíg a piacok újra beindulnak. „Abban a piaci turbulenciában ugyanis, ami 2008 októberében volt, a magyar államcsőd elkerüléséhez minden kétséget kizáróan szükség volt a nemzetközi intézmények segítségére. És nem amiatt, mert a magyar állam valóban csődközelben volt abban a pillanatban, hanem azért, mert anélkül nem vagy csak nagyon drágán tudott volna forrásokhoz jutni az államadósság finanszírozásához” – emlékszik vissza Simor András.

Elsőként az EU merült fel lehetséges mentőövként. Nem lehetett azonban tudni, hogy van-e a közösségnek ilyen krízishelyzetekre elegendő mozdítható forrása. Inkább a nem felé hajlott a gondolkozás, ezért az a döntés született, hogy az IMF-et is meg kell keresni.

Gyurcsány Ferenc az Európai Bizottság elnökét, José Manuel Barrosót hívta telefonon, és soron kívüli beszélgetést kért tőle. Vele párhuzamosan Simor András a Nemzetközi Valutaalap vezérigazgatójával, John Lipskyvel beszélt.

Barroso azt mondta, segítene, de nincs elég pénze, az EU-büdzsé nem készült föl ilyen helyzetekre, viszont ami van, azt adja. Lipsky válasza az volt: jövő héten érkezik a küldöttség. És akkor, az Európai Központi Bankkal kiegészülve, összeállt az a trojka néven emlegetett szövetség, amely aztán meghatározó lett az európai válságkezelésben. Hogy ez megtörténhetett, az Európai Unió vezetőinek túl kellett lépniük azon az identitásválságon, amit az IMF jelenléte okozott. Addig ugyanis nem volt dolguk egymással. Az IMF a fejlődő piaci válságokra koncentrált, elképzelhetetlen volt,

hogy bármiféle szerepe legyen egy uniós tagállam nehézségeinek kezelésében. Brüsszelben nehezen fogadták el, hogy mostantól mégis van.

A Nemzetközi Valutaalaponál viszont nem sokat gondolkodtak. Az IMF erre jött létre, olyan, mint a tűzoltóság. Ha érkezik a segélyhívás, nem meglepődnek és nem sajnálkoznak, hanem küldik az autót, és eloltják a tüzet. Utána persze azzal is foglalkoznak, hogy mi okozta a tragédiát. Október 13-án az a hivatalos levél is megérkezett Magyarországra, amelyben az IMF jelezte: kész segíteni.

BIZALMI TŰZOLTÁS

Az ellenzék az ördögnek láttatta az IMF-et, Magyarországot pedig gyarmatként azonosította, ha a kormány valóban elfogadná a mentőövet. A kormánynak egyszerre kellett megvívnia az ellenzékkel, a megszorításokkal torkig lévő lakosság meg nem értésével, de vita alakult ki az IMF és a magyar tárgyalódelegáció, valamint Gyurcsány Ferenc és Bajnai Gordon között is.

Az IMF azt mondta, mindenekelőtt az ország iránti nemzetközi bizalmat kell helyreállítani, és ehhez költségeket akart lefaragni. Bajnai Gordon és Simor András viszont azt az álláspontot képviselték, hogy most kell meglépni a fontos szerkezeti átalakításokat, még az adócsökkentéstől sem szabad visszarettenni. Úgy gondolták, ha csökkennek a munkát terhelő adók, az lélegzethez juttatja a gazdaságot, és megteremti a későbbi növekedés lehetőségét. A munkahelyek megtartása kulcsfontosságú volt a gondolkozásukban.

A válság éve alatt több mint százezer állás szűnt meg, még úgy is, hogy később a Bajnai-kormány 450-500 mil-

liárd forintos átcsoportosítást hajtott végre, és szja- meg tb-bevételekről mondott le. Sőt vállalta, hogy tovább emeli a fogyasztást terhelő adókat, mondván, a magyar gazdaságot valójában nem a belső fogyasztás viszi, hanem az export és a beruházások.

A magyar fél főtárgyalója, Simor András szerint érthető volt az IMF álláspontja is, ugyanis a tíz évvel korábbi ázsiai válságból azt tanulták meg, hogy a reform nemzeti ügy. Ami a Valutaalapot leginkább érdekelte, az a költségvetés helyzete és a gazdaság külső egyensúlyának helyreállítás volt. A hiánycsökkentést fenntartható eszközöket tartalmazó, hosszú távra szóló programmal akarták elérni, főleg a kiadások visszafogásával.

Gyurcsány Ferencsel és a nehézsúlyú szocialista politikusokkal politikai okokból volt nehéz elfogadtatni a fájdalmas, tabudöntő lépéseket. Nem segített az sem, hogy ahogy mélyült a válság, úgy kellett folyamatosan átírni a költségvetést. Mindig az volt a kérdés, hogy mekkora gazdasági visszaesés mellett milyen deficit látszik, vagyis mennyit kell vágni a hiánycélok tartásához. De minél többet vágnak, rövid távon annál nagyobb a visszaesés és így a költségvetési hiány is. Ördögi kör.

Az IMF-tárgyalások kezdetén még egyszázalékos GDP-növekedéssel számoltak, ami végül mínusz hat százalék lett. Pedig amikor a nullaszázalékos növekedésre alapuló költségvetést benyújtotta a kormány, akkor azt gondolta, hogy inkább egy pesszimistább verzióval tervez, felkészülve egy esetleg bekövetkező rosszabb helyzetre is.

A tíz nap alatt létrejött megállapodás arról szólt, hogy az Európai Bizottság 11,9 milliárd, az IMF 6,5 milliárd, a Világbank pedig egymilliárd eurót bocsát Magyarország rendelkezésére. Az ország 2008 és 2011 között összesen 14,2 milliárd eurót hívott le a keretből, méghozzá sokkal olcsóbban, mint azt az akkori piaci kamat lehetővé tette volna.

A folyamat valamennyi dokumentuma nyilvános volt, a megállapodást több körben is magyarázták kormányzati emberek, az ellenzék ugyanis azt kommunikálta, hogy a megegyezésnek csak egyes részletei nyilvánosak, a Magyarország számára kedvezőtlen feltételek azokban az anyagokban vannak, amelyeket eltitkolnak.

Kovács Álmos, a PM államtitkára például többször is levezette a folyamatot a nyilvánosságnak. Kölcsönért egy szándéklevél formájában lehet az IMF-hez fordulni, az aláírók a pénzügyminiszter és a jegybankelnök. A szándéklevél tartalmazza, hogy milyen gazdaságpolitikai célok megvalósításához van szükség a pénzre. Az IMF igazgatósága megvitatja a szándéklevél tartalmát, és ha a benne foglaltakat megvalósíthatónak tartja, igent mond a hitelre, és hitelszerződés nélkül elindítja a folyósítást. Erről az IMF is közleményt adott ki, tekintettel a forrongó magyar belpolitikai helyzetre: „A Nemzetközi Valutaalap gyakorlatában nincs külön hitelszerződés, a hitelnyújtásról szóló megállapodás lényegében a kormánynak az IMF által jóváhagyott szándéknyilatkozata. A készenléti hitelkeret alapját a magyar kormány által javasolt program képezi, amelynek főbb pontjai, a tervezett intézkedések szerepelnek a már publikált szándéknyilatkozatban.”

Azt, hogy mit kért az IMF a hitelért, James Morsink európai igazgató is ismertette. Szavai szerint a pénzt a magyar kormánynak a bankrendszer támogatására, a költségvetési hiány csökkentésére és a forint erősítésére kell költenie. A cél, hogy csökkenjen a magyarországi pénzpiacokra nehezedő nyomás, és hogy támogassák a hosszú távú gazdasági célokat, ezzel megteremtve az államháztartás és a bankszektor reformjának feltételeit.

A francia Le Monde az IMF vezérigazgatóját idézte: Dominique Strauss-Kahn azt kérte, hogy csak a legszüksége-

sebb feltételek kerüljenek bele a szerződésbe. Így a kormány viszonylag szabadon alakíthatta szociálpolitikáját.

Érdekesség, hogy az IMF tisztségviselői hasonló kölcsönért Izlandnak három feltételt szabtak, Magyarországnak hatot, Indonéziának százat.

Nem volt mindegy a hitel ára sem, de az ezzel kapcsolatos kormányzati kommunikáció nem vagy csak nagyon nehezen ment át. Pedig a képlet egyszerű volt. A pénzből Magyarország olcsóbb hitellel válthatta ki a korábban felvett kölcsönöket. Az állampapírpiaci hozamok 10 százalék fölött voltak, vagyis ekkora kamatot kellett fizetnie az államnak, amikor visszavásárolta a papírokat a befektetőktől. Ezzel szemben az IMF-hitel kamata 2–5 százalék volt, az EU pedig 3–4 százaléért adta a pénzt. Magyarország átlagosan legalább hat százalékot nyert azon, hogy nem a piacon próbált forráshoz jutni.

Az első nagy lehívás a Gyurcsány-kormányhoz köthető: 262 milliárd forintot vett igénybe a 2008-as negyedik negyedévi költségvetés finanszírozásához, majd az év végén további 1483,6 milliárd forint jelent meg a Magyar Nemzeti Bank devizabetételében. Ebből csak a bankmentő csomag 600 milliárd forint volt, aminek a nagy részét 2009-ben használták fel. Az OTP, az FHB és az MFB szorult a nemzetközi szervezetek keretéből adott kormányzati hitelle a tavaszi újabb nagy részvényomlás idején. A legtöbbet, 420 milliárdot, az OTP-nek tették félre.

2009-ben a lejáráó államadósság újrafinanszírozására hívtak le 1726 milliárd forintot, mert 2008 októbere és 2009 februárja között befagyott a magyar kötvénypiac, az összes aukciót törölni kellett. Bár 2009 februárjától ismét próbálkozott rendszeres aukciókkal az adósságkezelő központ, a korábbi 40 milliárd forinttal szemben csak jelképes, 5-10 milliárdos tételekben sikerült kötvényeket eladni az aukciókon.

470 milliárd forint ment el a 2009-es deficit finanszírozására, és a 2010-es költségvetési hiány is felemésztett 327,6 milliárd forintot.

A Bajnai-kormány pár hónappal a hivatalba lépése után már nem is vette igénybe a hitelt; nem volt rá szükség. Adigra már meghozták az összes nehéz, bizalomerősítő strukturális döntést, mindezek eredményeként pedig júliustól fokozatosan visszatért a Magyarországgal szembeni bizalom. Így újra a piacokról lehetett finanszírozni az országot.

A két, különösen nehéz év után, 2010-ben már a Magyar Nemzeti Bank volt a nagy lehívó, 1,4 milliárd euróra volt szüksége, hogy feltöltse a válság alatt vészesen leapadt devizataralékait. Végül 500 milliárd forintot megörökölt a második Orbán-kormány, de sokáig titkolták, hogy mire is fordították.

KÜLSŐ HATÁSOK

Verőfényes ősz volt Budapesten a Bajnai-féle válságkezelés „nulladik napján”, 2008. október 22-én, szerdán. Gyurcsány Ferenc volt a miniszterelnök és Veres János a pénzügyminiszter, mégis Bajnai Gordon fejlesztési és gazdasági miniszter állt a Kossuth térre kitelepült CNBC-stáb kamerája elé, hogy elmondja: Magyarországnak sok olyan barátja van, akinek elég mély a zsebe ahhoz, hogy elvegye a spekulánsok kedvét a forint elleni támadástól. Hogy „nonszensz” a pár héttel korábban még hatezer forint felett jegyzett OTP-részvény 2430 forintos napi árfolyama, mert a magyar pénzügyi rendszer stabil, a hazai bankok kiemelkedően nyereségesek. Egy régi filozófiai dilemmát is felidézett, azt, hogy a mindent elsőprő erővel szemben egy mindent megállító akadályt kell állítani,

utalva az IMF-től igényelt támogatásra, hogy ezzel is elriaszsa a Magyarország ellen spekulálókat.

Nem véletlen, hogy Bajnai volt a kormány arca. Gyurcsány már ekkor sem volt hiteles a befektetők számára, Veres nem beszélt elég folyékonyan angolul. Feltűnő volt, hogy az amerikai tévések hónuk alatt nagykabáttal dolgoztak. Izlandról rucantak át, ahol akkor éppen egy markáns ciklon örvénylett, és a szigetországban előző nap még havazott. A CNBC azért forgatott Izlandon, mert a kormány csődöt jelentett, miután három helyi bank tartozása az amerikai pénzügyi válság következtében meghaladta a nemzeti össztermékük ötszörösét. A több mint háromszázezer külföldi, főként brit és holland betétest sorsukra hagyták, az izlandiaknak szigorú „jegyrendszer” vezettek be. Valutát például csak érvényes repülőjeggyel lehetett váltani, de azt is elég rossz árfolyamon. Mondjuk mintha a magyaroknak az akkoriban megszokott 250 forint helyett hirtelen 750 forintot kellett volna fizetniük egy euróért.

Ez azon a napon már a második nemzetközi bejelentkezés volt, reggel fél kilenckor ugyanis Simor András kérdezte a CNBC a forint árfolyamának zuhanásáról. A jegybankelnök ugyancsak nyugtatni próbált, és azt mondta, a kormány és az MNB is teszi a dolgát. Elmondta, hogy Izlanddal szemben Magyarország valutatartalékai magasak, 17 milliárd euró van a jegybanknál, míg Izlandnak nulla a készlete. Arra, hogy akkor miért kellett az IMF-hez fordulni, egy példabeszéddel válaszolt. „A szavannán az oroszlán elkapja és megeszi a csordától lemaradt antilopot, de amikor megint éhes lesz, akkor a következő leglassúbb antilopot nézi ki magának, és nem fog leállni csak azért, mert tegnap már evett. Vagyis ha Magyarországot bedöntik a spekulánsok, minden bizonnyal lesz következő áldozat is.”

Délután, Bajnai televíziós interjújával egy időben ülésezett a monetáris tanács, s ha nem is példátlan, de ritkán lát-

ható mértékben, 300 bázisponttal, 8,5 százalékról 11,5 százalékra emelte a jegybanki alapkamatot. A magasabb kamat és a határozott kormányzati kiállás vonzóbbá tette a forintot, vevőket csalogatott a piacra. Ez annál is fontosabb volt, mert másnap, október 23-án Budapesten zárva tartottak a piacok, Londonban viszont kereskedtek a tőzsdén. A CNBC sem véletlenül vonult Budapestre, ugyanis az előző évben utcai összecsapások voltak a magyar nemzeti ünnepeken, a tüntetők pedig mindegyre Gyurcsány Ferenc miniszterelnök lemondását követelték. Ráadásul elterjedt a piacokon, hogy Izland után az eladósodott Magyarország lehet a következő dőlni készülő pénzügyi dominó a sorban.

Simor András a 3 százalékos kamatemeléssel nyilvánvalóan nagyobb lépést tett annál, amit a piac várt, de ezzel vásárolt a kormánynak egy kis időt, hogy lezárhassák az október elején megkezdett IMF-tárgyalásokat – vélekedtek akkoriban.

A volt jegybankelnök ma is úgy véli, a kamatemelésre szükség volt. Így a kormány nyerhetett egy kis időt arra, hogy ki tudja dolgozni az IMF számára a gazdasági programot, és érkezzen annyi pénz az országba, amennyi megoldja a folyó finanszírozást, és kitart addig, amíg a pénzpiacok újra működni kezdenek. De nem csak a szóban forgó kamatemeléssel segített az MNB. Egy azóta már elfogadott európai gyakorlatná vált, de akkor még szokatlan lépésre szánta el magát. Olyannyira szokatlanra, hogy az Európai Központi Bank ki is nyilvánította a nemtetszését.

Az állampapírpiacon annyira kevés volt a vevő, hogy Simor András és jegybanki csapata úgy látta, szükség van egy bizalmi lökésre. Azt az ajánlatot tették, hogy amennyi állampapírt vásárolnak a pénzpiaci szereplők, az MNB ugyanannyit vesz hozzá. Bejött.

Nem voltak ezek könnyű napok a jegybankban. „A helyzet feszültségekkel teli volt, nem igazán tudtuk, mit kell lép-

ni – emlékezik Simor András. – A monetáris tanácson belül nagy vita volt a háromszázalékos kamatemelésről. Hogy akkor kell-e megtenni, akkora mértékben, a szándék eléri-e a célját. Kérdés volt, hogy ami az árfolyammal történt, az csak rövid baleset, ami után visszaáll a helyzet, és minden mehet tovább, vagy valami új következik. A legtöbben arra voksoltak, hogy visszaáll a régi rend. De nem ez történt. Sok ismeretlen tényező között kellett jól dönteni. Nem volt szombat, nem volt vasárnap, mindenki dolgozott, amennyit csak kellett. Amire jó visszaemlékezni, hogy mindeközben nem kellett hitvitákat folytatni, az érveket, ellenérveket szakmai alapon ütköztettük. Szörnyű volt látni, ami az országgal történik, másrészt jó volt akcióba lendülni. Optimizmust adott az MNB dolgozóinak, hogy miközben évekig hiába mondtuk, hogy baj lesz, senki sem hallgatott ránk, akkor viszont meghatározó tényező lettünk. Azt gondoltuk, számunkra a válság lehetőség arra, hogy helyükre tegyük a dolgokat, hogy ne folytatódhassanak a korábbi időszakok fenntarthatatlan gazdaságpolitikái” – mondja visszatekintve Simor András.

Ami később, a Bajnai-kormányval való együttműködést illeti, úgy emlékszik, a kapcsolat harmonikus volt annak ellenére, hogy voltak kisebb feszültségek, amelyek alapvetően a feladatokból adódtak. Szerinte Bajnai Gordon elsőrangú technokrata miniszterelnök volt. „Amit tett, nemcsak arra volt elég, hogy ne legyen az ország finanszírozhatatlan, de helyreállította a nemzetközi bizalmat is. Ilyen gyors és eredményes válságkezelésre szinte nincs is példa a világon. A válságmenedzselés komplett volt ugyan, de arra már nem maradt idő, hogy belekezdjenek a versenyképesség és a növekedés alapjainak megerősítésébe” – mondja Simor András.

A jegybank végül is szakmailag megerősödve került ki a válságból. Hogy ebből mit hozott ki a Fidesz-kormány, az már másik történet.

A gazdasági problémák mellett forrongott a belpolitika is. Igaz, október elején annyira megszeppent a magyar politikai elit, hogy a Gyurcsány által hirtelen összehívott ötpárti egyeztetésen még az ellenzéki pártok is kizökkentek néhány órányira a megszokott destruktív szerepükből. Persze éles ellentmondás mutatkozott az ellenzéki politikusok által a teremben elmondott felelős megnyilatkozások és a tárgyalás után tett szavazatvadász sajtónyilatkozatok között.

Élen járt ebben Orbán Viktor, aki odabent még egyetértett a költségvetési kiadások visszafogásával, odakint meg rögtön adócsökkentést helyezett kilátásba. Ráadásul mindkettőt közvetítette a televízió. De ez őt nem zavarta. Sőt október 21-én a pesti tőzsdén úgy nyilatkozott: a forintválságra a miniszterelnök-csere lenne a megoldás.

ÚJ KEZDET

A következő év januárjában a német export drámai módon romlott, ami nem ment csodaszámba, hiszen a német gazdaság is négyszázalékos visszaesésben volt. Mivel Magyarországot a Németországba irányuló export húzta, egyértelmű volt, hogy a hatás nem marad el. Ha ehhez hozzáadjuk a belföldi megszorítások következményeit, látszott, hogy a magyar GDP növekedési esélyei egyre rosszabbak. Közben az emberek tömegesen veszítették el az állásukat, a forint árfolyama nem nyugodott meg. A devizahitelek helyzete kezdett kritikussá válni.

Látszott, hogy a reálgazdasági válság könnyen szociális válsággá alakulhat. Az, hogy az emberek fél-egy évig munkát keresnek, azt jelentette, hogy egyre többen nem fogják tudni törleszteni a devizahitelüket. Megmutatkoztak a koráb-

bi évek elhibázott bankfelügyeleti szabályozási problémái is. Egyértelmű volt, hogy jobban oda kellett volna figyelni például arra, hogy a jövedelmek hány százalékáig lehet eladósodni. Sokan ugyanis a kedvező kamatozású devizahitel törlesztőrészletét úgy vállalták, hogy éppen csak maradt valamennyi pénzük a mindennapokra, vagyis a maximumát fizették annak, amennyire képesek voltak. Amikor erre ráakódott az árfolyamgyengülés és az ország kockázati felára, a hitelek fizethetetlenné váltak.

Bajnai radikális változásokat sürgetett. A maga területén, uniós támogatásokért is felelős miniszterként felgyorsította az uniós pénzek odaítélésének folyamatát, hogy legalább az a forrás jusson el a gazdaságba, ami már Magyarországé, és csak elkölteni kell.

Felerősödtek a viták a kormányban is, ütköztek a nagyon eltérő válságkezelési elképzelések. Válságkezelő kabinet alakult Gyurcsány Ferencsel, Bajnai Gordonnal, Veres Jánossal, Kiss Péterrel és Draskovics Tiborral. A miniszterelnök és Kiss Péter, illetve részben a pénzügyminiszter is a politikai veszteségek csökkentését tartotta az egyik legfontosabb szempontnak, vagyis megpróbálták a lehető legolcsóbban megúszni a válságkezelést. „A piacnak már semmi sem elég?” – kérdezték.

Bajnai azt mondta, vissza kell állítani a növekedés alapját, munkahelyek kellenek. Ha van állás, akkor van fogyasztás, működik a hitelek visszafizetése. Ha ezentúl csak tizenkét havi bérért dolgozik az, aki eddig tizenhárom haviért járt munkába, akkor is dolgozik, és legalább van állása.

Miközben Bajnai Gordon a külföldi befektetőkkel tárgyalt arról, mit tehet a kormány annak érdekében, hogy ne hagyják el Magyarországot és ne küldjék el tömegesen az embereket, Gyurcsány Ferenc azt nyilatkozta, hogy a 13. havi nyugdíjat semmiképp nem adja fel a kormány. „Szim-

bolikus” – mondta Gyurcsány a beszélgetések alatt. „Meg kell lépni, forrás kell a hiány csökkentésére, a növekedésre” – hangzott Bajnai válasza.

Az értetlenség megtapasztalása és a tehetetlenség érzése egyre erősebben dolgozott Bajnaiban. Belefáradt, nem akarta tovább az arcát és a nevét adni ahhoz, ami történik. Pontosan látta, hová tart az ország, és pontosan látta, mennyire törékeny az IMF-hitellel visszaszerzett bizalom, hiszen folyamatosan konzultált a hazai és a nemzetközi pénzpiacok szereplőivel. A miniszterelnök azzal próbálta tartóztatni, amikor le akart mondani, hogy ő az egyetlen reformarc, akinek még hisznek a piacok, de Bajnai már nem remélte, hogy lesz politikai akarat a változáshoz. Azért, hogy lemondásával ne súlyosbítsa a helyzetet, belement, hogy marad az MSZP kongresszusáig.

Mire Gyurcsány Ferenc lemondott, Bajnai Gordonnak kialakult elképzelése volt arról, mit kell tenni. Az MSZP-hez ezért már eleve úgy ment tárgyalni a miniszterelnöki felkérésről, hogy fel tudta olvasni az elnökségnek azokat a sarokpontokat, amelyeket a miniszterelnöksége feltételeként szabott. Az előző este, a konyhaasztalnál kézzel írott papírból nőtt ki az a válságkezelő kormányprogram, amelyet nyolc hét alatt vittek át a törvényhozáson.

Bajnai teljes politikai támogatást kért, hogy megtehesse a legszükségesebb lépéseket a munkahelymegőrzés és -teremtés érdekében. Beleegyezést kért az állami kiadások csökkentéséhez – beleértve a nyugdíj- és az adórendszer átalakítását –, a munkára rakódó terhek enyhítéséhez, az állami újraelosztás mértékének visszafogásához. Azt mondta, azonnali pénzügyi segély kell a gazdaság szereplőinek, főleg a kis- és közepes vállalkozásoknak, emiatt gyorsítani kell az uniós források felhasználását. Miniszterelnökségét az IMF-vállalások teljesítéséhez és a szükséges döntések mielőbbi meghozására kapott politikai felhatalmazáshoz kötötte.

MI JÖN UTÁNATOK?

Széles társadalmi bázison alakult meg 2008 novemberében a Reformszövetség, amely alapítói között tudhatta a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara és az Agrárszövetség elnökeit, az Országos Érdekegyeztető Tanácsban képviselt kilenc munkaadói szervezet vezetőjét és a Magyar Tudományos Akadémia több, egymást követő elnökét. Reformprogramjuk kidolgozását a KPMG és az ICEG European Center végezte. A decemberben megalakított munkacsoportok vezetői között voltak korábbi miniszterek, Békesi László és Chikán Attila, továbbá olyan fiatal szakértők, mint Oszkó Péter.

A Reformszövetség látványos erőpróbája februárban volt, amikor Gyurcsány utolsó megszorító csomagjával szemben fogalmaztak meg alternatívát. Február 21-én bejelentették, hogy nem félnének azonnal megszüntetni a 13. havi nyugdíjat, továbbá haladék nélkül elkezdenék emelni a nyugdíjkorhatárt, egy bizonyos jövedelem felett elvennék a családi pótlékot, valamint sokkal jobban csökkentenék a személyijövedelemadó-terhelést és a munkáltatók terhét, mint a kormány csomagja. Így a gazdasági fejlődés erősebb impulzust kapna, és 2012-től nem kellene izgulnunk, hogy mennyit gyengül a forint, mert már euróval fizetnénk.

A program jelentős átfedésben volt azzal a csomaggal, amelyet Bajnai Gordon gazdasági miniszterként már a válság előtt elkezdett kidolgozni, és amelynek irányairól 2008 nyarán hosszabb írást publikált a Figyelőben. A válságkezelő kabinetben októbertől már erről szólt a vita. Bajnai javaslatait azonban rendre leszavazták azok a politikusok, akik később, a miniszterelnöksége idején már egységesen támogatták a még sokkal szigorúbb intézkedéseit is.

„A Reformszövetség jó irányban gondolkozott, igaz, a számaik nem voltak pontosak, hiszen nem voltak birtokában a valódi alapadatoknak” – mondta később Bajnai Gordon.

A kormányzati szakértők azzal érveltek, hogy a Reformszövetség által ajánlott járulékcsökkentés hatására számottevően nőne ugyan a foglalkoztatottak száma a versenyszférában, de a közszférában 8-10 százalékos leépítést okoznának a javaslatok. Úgy vélték, a Reformszövetség javaslatai a kormány csomagjához képest alacsonyabb növekedést, magasabb inflációt és 2009-ben nagyobb államháztartási hiányt hoznának. Más szóval Gyurcsány Ferenc egyszerűen lesöpörte volna mindezt az asztalról, ha nem inog a széke.

Oszkó Péter adótanácsadói karrierje mellett 2006-tól gazdaságpolitikai, közpolitikai aktivista volt. Mivel a szakmájához a nyilvánosság kezelése is szorosan hozzátartozott, hamar gyakorlott médiaszereplő lett. Ő lett a Reformszövetség arca. Ebből kisebb félreértés is támadt, Gyurcsány lemondása előtt néhány héttel a HVG készített róla ugyanis egy cikket, és ebben úgy nyilatkozott, nem vállal politikai szerepet. Mire az interjú megjelent, már éppen indult a miniszterelnöki casting, és Oszkó neve pénzügyminiszterjelöltként forgott a sajtóban.

Bajnai nem ismerte őt személyesen. Oszkó jogász volt, vagyis nem jártak együtt egyetemre. Bár korábban mindkettőjüknek volt a főnöke Simor András, de nem egy cégnél és nem is egy időben. Bajnai annyit tudott, hogy Oszkó a Reformszövetség nevében „értelmesen nyilatkozik”, ezért egyszer elhívta, hogy hosszabban beszélgessenek a gazdaságpolitikáról. Ő is olvasta a HVG-interjút, azt, hogy Oszkó nem akar politikus lenni. Ez Bajnait a legkevésbé sem zavarta, mert olyan szakértői kormányban gondolkodott, amelynek tagjai a válságkezelésre szerződnek, és nem azt lesik, miként kovácsolhatnak politikai tőkét maguknak.

A castingot lezáró hétvége után Bajnai felhívta Oszkót, és felkérte a kormányába. Oszkó egy kis időt kért, aztán elvállalta a feladatot. Maga mellé elfogadta a szocialista Katona Tamást államtitkárnak, hiszen szüksége volt olyan emberre, aki jól ismeri az apparátust. Különösen, hogy Gyurcsány idején Oszkó keményen bírálta a pénzpolitikát. Az esetleges félreértéseket elkerülendő a miniszter mindenkivel egyenként leült, elmondta, hogy szakmai munkát vár. Ennek nyomán a többség a helyén maradt.

A pénzügyminiszter Katona Tamásra bízta a „fiskusügyeket”, miként a parlamenti vitákat is. Emiatt egyébként a politikai stáb bírálta is Oszkót, mondván, nem veszi komolyan a költségvetési vitákat. De már abban az időben sem volt a parlamenti vitának érdemi szakmai tartalma, a Fidesz napi kommunikációs céljait szolgálta, időnként méltatlanul alacsony színvonalú szóváltásokkal teli, populista, a valóságot erősen leegyszerűsítő szólamokkal tarkítva. Igaz, a kormánynak nem volt más választása, mint ebben a környezetben kommunikálni, és befolyásolnia is ezt a közbeszédet kellett.

A Bajnai-kormány egyik legfontosabb stabilizációs lépése volt, hogy az ország visszatért az állampapírpiacon. 2009 júliusában egymilliárd euró értékben bocsátottak ki ötéves futamidejű magyar eurókötvényt, amelynek az évi kamata 6,75 százalék volt, a kockázati hozam-felára pedig 3,95 százalék, vagyis ekkor az ország CDS-mutatója már 395-re csökkent. Az azonos futamidejű német államkötvényhez képest 4,25 százalékkal magasabb hozamot kellett ígérnie a magyar államnak.

„Nem azért bocsátottunk ki kötvényt, mert nem volt pénzünk, hiszen rendelkezésre állt az IMF-tartalék, ami ráadásul olcsóbb forrást jelentett volna” – magyarázza Oszkó Péter. Mégis vállalta a kormány a magasabb hozamot, mert 2009 nyarán azt akarták bizonyítani, hogy a piac elfogadja a válságkezelést.

Biztosak voltak benne, hogy drága lesz a kibocsátás, de azal kalkuláltak, hogy utána lefelé indul a CDS-felár. Ez később, az Orbán-kormány idején meg is történt – a költségvetés legnagyobb megtakarítása akkor a csökkenő kamatpálya volt.

Oszkó a Frankfurtot, Párizst és Londont is érintő roadshow idején, amelyet pénzügyminiszterként személyesen vezetett, egy héten át napi hét-nyolc prezentációt tartott a befektetőknek, míg reggel és este telefonon konzultált azokkal, akikkel nem volt lehetősége személyesen találkozni. Így sikerült eladnia a válságkezelést.

S hogy mi volt a fő kérdés a befektetők részéről? Az, hogy mi jön utánatok. Evidenciának számított ugyanis a kormányváltás. A pénzügyminiszter ezzel kapcsolatban túlzó állításokat tett, mert arra alapozott, hogy az első Orbán-kormány idején, 1998 és 2002 között is többnyire racionális volt a gazdaságpolitika, s ugyanezt feltételezte a 2010 után jövő Fidesz-kormányzatról is. Más kérdés, hogy ha abban a piaci helyzetben eleresztik a gyeplőt, akkor az Orbán-kormány starthelyzete korántsem lett volna ennyire kedvező 2010-ben. Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a Bajnai-kormány idején az államadósság forintban kifejezve – az árfolyam erősödése és a masszív megtakarítások miatt – nem növekedett. A GDP-arányos államadósság nőtt ugyan 2009-ben a gazdasági visszaesés miatt, de a növekedést már 2010-re sikerült helyreállítani. Az Orbán-kormány 2010 májusában már egy növekvő gazdaságot örökölt.

DEMJÁN TANÁCSA

A pénzügyi válság újabb hulláma 2009 tavaszán érte el a piacot. Március 6-án 317 forint volt egy euró, szemben azzal, hogy előző év decemberében 260 forinton állt. Március 9-én

az OTP-részvény már csak 1630 forintot ért, miközben négy hónappal korábban még 2900 forintot kellett fizetni egy bankpapírért, 2007 decemberében pedig közel 8800 forintot.

Azon a tavaszon azonban mégsem a számok voltak az igazán riasztók, sokkal inkább a nyomasztó hangulatból fakadó pánikreakciók. Változatos rémhírek keringtek, az Equilor lakossági üzletágának igazgatója, Szántó András például úgy élte meg azokat a heteket, hogy a városban mindenki, még a pénzügyi szakemberek is „hiteles forrásból tudták”, hogy a devizaszámlákat befagyasztják, a forint összeomlik. Másról sem lehetett hallani, mint hogy miként menekítsük külföldre a pénzünköt. Aki megtehetette, eurót vásárolt – ráadásul milyen áron?

Utólag belegondolva, akár csak az osztrák bankok magyarországi kitettséget figyelembe véve, hozzászámítva az ebből következő, Európában tovagyrúzó hatásokat, egy „forintfuccsnak” egyszerűen nem volt realitása, hiszen nyilvánvalóan komoly politikai erők mozdultak volna meg a megmentésére.

A Bajnai-kormány egyéves tevékenysége nyomán a GDP 3-4 százalékat kitevő költségvetési megszorítás mellett sikerült olyan szerkezetátalakítást végrehajtani, hogy a 2009-es csaknem hétszázalékos recesszióból 2010-re másfél százalékos növekedésbe fordult a gazdaság. Alig akad rá példa a világban, hogy ekkora kiigazítással egy időben a növekedési pálya ennyivel feljebb kerüljön. A közgazdasági ökölszabály szerint ugyanis a megszorítás és a növekedés célkitűzései rövid távon kizárják egymást.

A kormány radikális döntéseket hozott. Az egyensúlyt komoly kiadáscsökkentéssel állította helyre, ami összesen 1200 milliárd forintos megszorítást jelentett. Két szempontot tartottak szem előtt, az egyik, hogy a megszorítások ne akadályozzák a gazdasági növekedést, a másik, hogy minél gyorsabban végrehajthatók legyenek.

Bajnai számára politikai szempontból a nyugdíjkorhatár felemelése volt a legnehezebben elfogadtatható, az a tény, hogy az aktívoknak már tovább kell dolgozniuk. Szakmailag a legfájóbb a fiatalok lakáshoz jutási támogatásának visszavétele volt, de úgy gondolta, hogy a kilábalás után ezt vissza lehet állítani. A politikailag legkártékonyabb intézkedésnek pedig az ingatlanadó bizonyult. Pici tétel volt, nehezen lehetett elfogadtatni, és végül az Alkotmánybíróság elkaszálta.

Nyáron történt, hogy a miniszterelnöki titkárságon a magyar gazdaság egyik befolyásos szereplője kért időpontot a kormányfőtől. Demján Sándor elismerően beszélt a válságkezelésről, és azt mondta Bajnainak: „Megtetted, amit vállaltál, még többet is, mint amire sokan számítottak. Sikeres voltál, ne rontsd el, akkor teszed magaddal a legjobbat, ha most rögtön lemondasz.”

Bajnai azt felelte, hogy az egész programot a 2010-es költségvetés fogja hitelesíteni, ha most bedobja a gyeplőt a politikusok közé, akkor egy újabb kormány megint bedöntheti az országot – látva különösen a Fidesz mindent tagadó retorikáját –, egy perc alatt visszacsinálhat mindent, amiért hónapok óta dolgozik. Demján erre érdemben már nem válaszolt, csak megismételte a Bajnai távozására vonatkozó tanácsát.

A miniszterelnök stábjában volt, aki egyenesen Orbán hírvivőjének tartotta akkor Demjánt. Bajnai azonban megvédte munkatársai előtt az azóta elhunyt vállalkozót: „Sándor öntörvényű, büszke figura, aki sosem vállalkozna ilyen üzengetésre. Ha Orbán küldte volna, azzal kezdi.”

FÁJNI FOG!

„Nyíltságra, egyenességre van szükség. Fájni fog, minden családtól áldozatot és lemondást kíván a válságkezelés. Minden magyar családot, minden embert érinteni fog, de lesz eredménye” – mondta 2009. március 30-án az Országház Nándorfehérvári termében tett sajtónyilatkozatában az akkor még miniszterelnök-jelölt Bajnai Gordon.

Így lett. Nagyon fájt. De sokkal jobban is fájhatott volna, ha nem történik meg, ami ezután következett.

A Bajnai-kormánynak a lassú növekedés, a bizalomhiány és az egyensúlytalanság ördögi körével kellett szembenéznie. Mindhárom problémát kezelni kellett. Muszáj volt, különben Magyarországra a tartós recesszió, a régiós országoktól való lemaradás, a gyorsan növekvő államadósság, a radikális forintleértékelődés, a vállalati csődhullám, több százezer munkahely megszűnése, az 1,8 millió devizahiteles otthonának, autójának veszélybe kerülése, a nyugdíjrendszer fenntarthatatlansága várt volna.

Látszott, hogy a növekedés beindításához az államnak csökkentenie kell az elvonásokat, vagyis az adókat és a járulékokat. Ehhez viszont jelentősen vissza kellett venni a költségvetési kiadásokat, máskülönben tovább romlik az egyensúly. A kormány radikális döntéseket hozott. Az egyensúlyt tehát döntően kiadáscsökkentéssel állította helyre, ami összesen 1200 milliárd forintos megszorítást jelentett.

Két szempontot tartottak szem előtt. Az egyik, hogy a megszorítások ne akadályozzák a gazdasági növekedést, a másik, hogy minél gyorsabban végrehajthatók legyenek. A kormányzati intézmények kiadásait 140 milliárddal vágta vissza. A költségvetési intézményeknél nominálisan rögzítették a bruttó fizetéseket és megszüntették a 13. havi illetményt. Az önkormányzatok állami támogatása is szű-

kült, ezt a feladatok elvonásával és uniós fejlesztésekkel ellensúlyozták.

Hozzányúltak a pazarló rendszerekhez is. A közszolgálati műsorszolgáltatás támogatását 7,5 milliárd forinttal csökkentették. Éppen aznap, amikor megjelent a közmédiával kapcsolatos hír, Bajnai Gordon interjút adott az állami televízióknak. A miniszterelnök a programjáról akart beszélni, a riportert azonban egy dolog érdekelte, jelesül a saját fizetésének sorsa. Bajnai, tőle szokatlanul, szarkasztikusan intette le az élő adásban azzal, hogy mindenkinek nehéz most az országban, az emberek mégis teszik a dolgukat, tegye ezt a riportert is.

Hozzákezdtek a MÁV-csoport pénzügyi stabilizálásához. Itt azonban kapkodtak: a vasúti szárnyvonalak felszámolása politikailag elhibázott lépésnek bizonyult, mert azt a csekély költségvetési hatást másutt sokkal kisebb társadalmi feszültséggel elérhették volna, szinte észrevétlen intézkedésekkel is. (Igaz, az akkor bezárt vonalak nagy részét a mindent ellenző Fidesz 2010 után sem nyitotta újra.)

A legnagyobb visszhangot a szociális rendszer átalakítása váltotta ki, de messze nem ez hozta a legtöbb megtakarítást a költségvetésnek. A válságkezelés keretében ezért tíz százalékkal csökkentették a táppénzt, két évre rögzítették a családi pótlékot és 23-ról 20 évre vitték le a jogosultsági korhatárt – ezekkel mindösszesen 21 milliárd forintot takarítva meg –, de a másik oldalon a bajba jutott lakástulajdonosok védelmében leállították a kilakoltatásokat, és Kiss Péter javaslatára krízisalapot is létrehoztak a leginkább rászorulókért. Ebből a válságkezelés egyetlen éve alatt is több mint 12 ezer család részesült.

Bajnai gondolkodásmódjára élesen rávilágít a 13. havi nyugdíj sorsa. A válságkezelés egyik sarkalatos pontja volt ennek eltörlése. Olyan intézkedésről volt szó, amelyen

Gyurcsány csak hezitált, de nem merte vagy nem akarta meglepni. 2008 végén csak a 13. havi járadék korlátozása, egy plafon bevezetése történt meg. Bajnai azonban vállalta a teljes eltörlést, és egy rá jellemző piacelvű megoldást választott. Úgy gondolkodott, hogy ha a nyugdíjasoknak is vállalniuk kell egy részt a válságkezelés terheiből, akkor később a gazdasági fellendülés előnyeiből is részesedniük kell. Úgy ítélte meg, hogy ez így fair.

„Együtt sírunk, együtt nevetünk. Azt szeretném, hogy a jövőben a nyugdíjasok is kíváncsian böngésszék az újságban, hogy mennyi az ország gazdasági növekedése, mert ettől függ a nyugdíjprémiumuk” – nyilatkozta akkor a válságkezelő kormány első embere.

A 13. havi nyugdíj eltörlésével egy időben tehát megszületett a nyugdíjprémiumra vonatkozó jogszabály. E szerint akkor kell év végén nyugdíjprémiumot fizetni, ha az éves gazdasági növekedés meghaladja a 3,5 százalékot, és az államháztartás egyenlegcélja is megvalósul. Erre 2017-ig kellett várni, amikor az Orbán-kormány amiatt fizethetett nyugdíjprémiumot, mert ezt még a Bajnai-kormány törvénybe iktatta.

A válságnak a nyugdíjasokat is veszélyeztető kockázatait úgy próbálták csökkenteni, hogy a svájci indexálást felváltotta az inflációkövető nyugdíjemelés. Más kérdés, hogy az inflációs veszély végül nem bizonyult valósnak. Tegyük hozzá, a Fidesz 2010 előtt a reálértékét tartó nyugdíjjal kampányolt, vagyis nem mással, mint az inflációkövető járadékin-dexálással, és a 13. havi nyugdíjat sem vezette be újra.

A gazdasági növekedést a Bajnai-kormány az adórendszer átalakításával ösztönözte. Négyszázmilliárd forinttal több maradt a vállalkozásoknál, miután 2009-ben a minimálbér kétszereséig, 2010-ben pedig a teljes jövedelemre csökkentették öt százalékkal a munkaadói járulékot. A sze-

mélyi jövedelemadó alsó kulcsát kitolták évi 1,9 millió forintos jövedelemig, így 2010-ben a munkavállalók 90 százaléka, hárommillióan, az alsó szja-kulcs szerint adózott. Ez azt jelentette, hogy az adózók 90 százalékának csökkent a terhelése, a kormány 2010-ben 250 milliárd forintot hagyott a zsebükben. Az adóteher növekedése a „felső tízezer” esetében volt tapasztalható.

Az áfa 25 százalékra emelése voltaképpen a Gyurcsány-kormány egyik „eredendő bűneként” emlegetett, a 2005-ös, elhibázott áfacsökkentés visszacsinálása volt. Bajnai filozófiája ezen a téren is világos volt: a munkát és a beruházást kell ösztönözni, nem pedig a fogyasztást, mert exportvezérelt gazdaság vagyunk, amelynek relatíve kicsi a belső piaca. Nem is beszélve arról, hogy az áfa beszedése mindig hatékonyabban keresztülvihető, mint más adótípusoké: válságkezelés idején pedig ez sem mellékes szempont. Bajnai a munka- és beruházáspárti áfapolitikát egy hosszú távú filozófiaváltás fontos elemének szánta. Ez egyike azoknak az irányoknak, amelyeket az Orbán-kormányok is tartottak 2010 után: igaz, az áfát tovább, egészen az európai rekordnak számító szintre, 27 százalékra emelték, és az egykulcsos adó bevezetésével kivettek egy fontos szolidaritási elemet, a progresszivitást az adórendszerből, a munkaterheket azonban ők is tovább csökkentették.

Szintén a növekedést szolgálta az uniós források kifizetésének egyszerűsítése és felgyorsítása, a kétezer céget érintő exportfejlesztési program, az általános külgazdasági offenzíva és a beszállítói programok elindítása, például az épülő kecskeméti Mercedes-gyárhoz kapcsolódóan. A vállalkozások adminisztratív terheinek csökkentése is mérhető volt, ez éves szinten 43 milliárd forintos megtakarítást eredményezett a gazdasági szereplőknek. A bizalom helyreállítását a transzparens és őszinte kommunikáció segítette. A stabilitást visz-

szaszterző és növekedést elindító kormányzati politika képes volt megőrizni a társadalmi nyugalmat. Ebben nagy szerepe volt a nyílt válságkommunikációnak, a nyugodt és normális, nem a zsigeri indulatokra játszó kormányzásnak. De legalább ilyen fontos szerepe volt az általános jövedelempolitikának, ami épp a válság alatt tudta biztosítani, hogy abban az évben a jövedelemkülönbségek nem nőttek, ellenkezőleg, csökkenetek. Az adópolitika ugyanis úgy javította a versenyképességet, hogy a jövedelemkülönbségeket közben féken tudta tartani.

Bármilyen radikálisak voltak is az intézkedései, a Bajnai-kormány minden elemében piacelvű megoldásokra törekedett. Hogy ez mennyire tudatos volt, igazolja egy 2008. novemberi interjú, amelyben a leendő miniszterelnök – akkor még gazdasági miniszterként – szinte látnoki módon jövendölte meg a HVG újságírójának, Farkas Zoltánnak a válság legnagyobb kockázatát. „Van egy másik kockázat is, ami már az 1929–33-as években is látszott, hogy a válság felerősíti az állami szerepvállalásba vetett hitet. Most is sokan ünneplik a parlamentben és azon kívül is, hogy lám-lám, vége a kapitalizmusnak, és beköszönt a megerősödött állam korszaka” – mondta. Hozzátette: egy gazdasági válságnak, egy esetleg elhúzódó depresszióknak az a legfőbb kockázata, hogy olyan társadalmi folyamatokat és olyan állami szerveződést, erősödést válthat ki, amivel tartósan eltorzítja azt a társadalomfejlődési szakaszt, amely itt a régióban, ezen belül Magyarországon elindult. Mert akadnak politikusok itthon is, akik arra törekednek, hogy a gazdaságot tartósan minél erősebb állami irányítás alá vonják, miközben régóta benne vagyunk egy felzárkózási válságban. Sokan kimaradtak ebből a folyamatból, és ez önmagában is baj, még ha törvényszerű is. Erre a politikusok is ráéreztek, és a bajban azoknak a kegyeit keresik – akár megtarthatatlan ígéretek árán is –, akiknek a sorsa alapvetően az állami juttatásokon múlik.

A Bajnai-kormány tizenhárom hónapig volt hivatalban. A konkrét válságkezelés azonban csak néhány hónapot vett igénybe, valójában már 2009 őszén, a 2010-es költségvetés november végi elfogadásával lezárult. A radikális kezelés, a sokat emlegetett frontsebészi beavatkozás sikerét a 2010. januári kötvénykibocsátás igazolta.

Ahogy Csaba László közgazdász, akadémikus mondja, Bajnai Gordon a magyar átmenet kormányosainak egyike volt. Németh Miklóshoz hasonlóan megvolt ugyan a törvényhozási többsége, de nem volt meg a politikai támogatottsága. Ebből következően a zsánerében és összetételében technokratikus felállás korlátozott célokat tűzött maga elé. Bár rokonszenvezett a Reformszövetségbe tömörült nagy tekintélyű értelmiségiek vízióival és a Gyurcsány-kormány – többek szerint napközi foglalkoztató céllal összehívott – szakmai kerekasztalainak elemzéseivel és tervezeteivel, helyesen ismerte fel azt, hogy ezek mindegyikéhez külön-külön is jelentős és explicit politikai felhatalmazás szükséges. Igaz ez az oktatásra, a regionális politikára vagy az euró bevezetésével járó feladatokra. A Bajnai-kormány szinte lehetetlen helyzetben működött. A külső feltételek közül kiemelhető a görög válság eszkalálódása és az ebből fakadó pánikreakció a pénzpiacokon. Emellett szétzilálódott az Európai Unió addig sikeresnek tűnő döntési rendje is. A belpolitikában pedig az ellenzék a legalapvetőbb együttműködési követelményeket sem fogadta el, és minden lépés előfeltételének a kormányzati hatalom átadását tekintette.

Ebben a helyzetben az ország működőképességének biztosítása nem volt adott. Ezt létre kellett hozni, és a Bajnai-kabinet ezt a célt nem triviális és nem kedvező körülmények között teljesítette. A 2010-es választások után – a két évtizeddel korábbiól eltérően – szó sem volt vészhelyzetről. Viharban a hajó partra kormányzása nem egyszerű feladat,

de ebben az esetben sikerült. Mindig föl lehet vetni: lehetett volna több és jobb, de egy évtized távlatából ez jó adag nai-vitásra vallana.

Békesi László egykori pénzügyminiszter szerint Bajnai Gordon nehéz, teljes joggal történelmi jelentőségűnek minősíthető időszakban és feltételek között vette át a kormányvezetését. Az országot kormánybukással, gazdasági csőddel és anarchiával fenyegető belpolitikai válság sújtotta, a 2006 utáni koalíciós bizalmi válság, a súlyos hitelességi deficit és a kíméletlen ellenzéki támadások permanens feszültséggel, bizonytalansággal terhelték a belpolitikai életet.

A gyorsan eszkalálódó világgazdasági válság felkészületlenül érte, kiszolgáltatott helyzetbe hozta a magyar gazdaságot. A kormány eszköztelenül állt a nemzetközi válság viharában. A 2000 óta alapjaiban elhibázott prociklikus gazdaságpolitika a 2007-től végrehajtott „szégyenlős” kiigazítások ellenére a magyar gazdaság egyensúlyi pozícióinak – folyó fizetési mérleg, külkereskedelmi mérleg, államháztartási hiány – brutális romlását, az államadósság ugrásszerű növekedését okozta. Emiatt a kormánynak esélye sem volt arra, hogy a drámaian csökkenő piaci keresletet legalább részben mesterséges állami jövedelemnöveléssel, fiskális, monetáris lazítással és jövedelempolitikai intézkedésekkel pótolja. Ellenkezőleg, a pénzügyi összeomlás rémével fenyegető helyzetet újabb, keresletet csökkentő megszorításokkal, az egyensúlyi pozíciókat javító takarékosági intézkedésekkel, kemény stabilizációs programmal kellett menedzselnie, ami tovább mélyítette a recessziót, mérsékelte a fogyasztást és a beruházásokat, növelte a munkanélküliséget.

Mint Békesi László mondja, súlyos árat kellett fizetni a gazdaságpolitikai hibákért és azért, hogy elkerüljük a pénzügyi összeomlást. Úgy látja, hasonló helyzetben lesz a magyar gazdaság a következő, elkerülhetetlen gazdasági válság idején is.

Szerinte Bajnai Gordon a személyes ambícióit, politikai jövőjét alárendelte az ország javát szolgáló misszió követelményeinek, következetesen és szakmai hozzáértéssel vezényelte a stabilizációs program végrehajtását. Igazi válságmenedzserként, szakértői kormányfőként működött, erős politikai ellenszélben. „Teljesítményét talán a rendszerváltást előkészítő és lebonyolítását menedzselő Németh-kormányéhoz hasonlíthatnám” – mondja.

Békesi László úgy véli, sokan méltánytalanul bírálták Bajnait azért, hogy a rendelkezésére álló rövid egy év alatt a válságmenedzselés mellett nem indított el és nem hajtott végre mélyreható szerkezeti reformokat. „Ezekre valóban szükség lett volna – és lenne mind a mai napig –, de ehhez sem elég ideje, sem megfelelő politikai támogatása nem volt” – állítja. Meggyőződése, hogy mindazonáltal egy lehetséges lépést elmulasztott a Bajnai-kormány. Politikai megfontolásból nem állította kész tények elé a 2010 után hivatalba lépő kabinetet azzal, hogy elhalasztotta Magyarország csatlakozását a monetáris unió előszobájához, az ERM II.-rendszerhez. Ennek a makrogazdasági feltételei 2010-re nagyrészt kialakultak, a tendenciák pedig valószínűsítették a hiányzó feltételek teljesítését és így az euró bevezetését.

„Ez a lépés olyan pályára terelte volna a magyar gazdaságpolitikát, amely megnehezítette volna a 2010 után követett, jövőt felélő, tékozló, unortodox módszerek alkalmazását – mondja Békesi László. Szerinte – Bajnai integratív személyisége, szakmai autoritása és erkölcsi hitelessége ma fájdalmasan hiányzik a magyar politikából.”

Gordon Brown, Nagy-Britannia akkori miniszterelnöke ezekben az években a globális válságkezelés egyik vezető alakja volt, akivel Bajnai kormányfőként szorosán együtt dolgozott az Európai Tanácsban, és Londonban is meglatogatta. Brown most, tíz év távlatából így nyilatkozott a

miniszterelnökről: „A 2008–2009-es pénzügyi cunami hullámai az EU-tagállamok közül elsőként Magyarországot mint a legsérülékenyebb gazdaságot öntötték el. A Bajnai-kormány a válságot határozottan és hozzáértéssel kezelte. A kormány masszív intézkedéscsomagja, amely egyszerre célozta a pénzügyi egyensúly helyreállítását és a hosszú távú versenyképességet szolgáló reformok megvalósítását, gyorsan helyreállította a kormányba vetett bizalmat, és később más, válságba került országok számára is iránymutatásul szolgált. Bajnai Gordon válságkezelő magyar miniszterelnökként, az ország szerencséjére, pontosan tudta, mi a teendő. A kormány mindenekfelett hazája érdekeit tartotta szem előtt, megelőzve bármilyen párt- és önérdeteket. A mai világpolitikai környezetben újra égető szükség lenne erre a hozzáállásra.”

A Bajnai-kormány válságkezelésének nemzetközi visszhangja sem maradt el 2010-ben. A Le Monde szerint Magyarország mutatta meg a recesszióból kivezető utat. A BNP Paribas úgy vélte, várhatóan Magyarországon lesz a leggyorsabb ipari növekedés a régióban. Az amerikai J. P. Morgan bankház szerint Magyarország jó eséllyel Európa legambiciózusabb költségvetési kiigazítását hajtotta végre. A Bank of America Merrill Lynch pedig azt vetítette előre, hogy Magyarországon lesz a leggyorsabb gazdasági növekedés a térségben.

Bajnai mindezeket a kollégái előtt így fogalmazta meg: „Azt nem választhatjuk meg, hogy milyen helyzetbe kerülünk, de azt igen, hogy ebben a helyzetben hogyan viselkedünk.”

3.

FELKÉSZÜLÉS

Már fiatalon, befolyásos cégvezetőként, a politikai döntéshozók látókörébe került, és alkalmanként informálisan kikérték a véleményét.

Szoros kapcsolat fűzte Gyurcsány Ferenchez, akiről ismerői tudták, neki tényleg csak szünet a vállalkozói lét, valójában vérbeli politikus.

Az ő hívására lépett be Bajnai a kormányba, három évvel később őt követte a miniszterelnöki székben.

Bajnai Gordon nem készült politikusnak. A közélet, a vezetői szerep, a közszolgálat azonban mindig foglalkoztatta. Ott-honról hozott elkötelezettségként élte meg a patriotizmust, annak a fontosságát, hogy minden élethelyzetben a képességehez mérten valamit vissza kell adnia tágabb közösségének, a hazájának.

Miközben a profi politikusi szerepről ma is úgy beszél, mint ami nagyon távol áll a személyiségtől, gyakran felbukkant a politika hátszágában a kormánytagsága előtt. Már fiatalon, befolyásos cégvezetőként, a politikai döntéshozók látókörébe került, és alkalmanként informálisan kikérték a véleményét. Szoros kapcsolat fűzte Gyurcsány Ferenchez, akiről ismerői tudták, neki tényleg csak szünet a vállalkozói lét, valójában vérbeli politikus. Az ő hívására lépett be Bajnai a kormányba, három évvel később őt követte a miniszterelnöki székben.

Bajnainak nemcsak a gazdasági válság kezelésére, hanem a politikai lejátzásra is készen állt már ekkor a stratégiája. Érdeklődése, előélete és a kormányban töltött három év, úgy látszik, felkészítette arra, hogy ebben a speciális, átmeneti kormányfői szerepben képes legyen kezelni a politikai szereplőket és konfliktusokat. Különös módon legfontosabb politikai tőkéjének – a politikáról kívülállóként szerzett tapasztalatai mellett – annak kinyilvánítása bizonyult, hogy nem indul a 2010-es választáson. Erre építette személyes hitelenségét, és ezzel növelte válságkezelő mozgásterét.

A közhatalom konstruktív, nem önmagáért való használata, a *jó kormányzás* ethosza azonban erősen foglalkoztatta, miközben soha nem tekintette a politikát alantas tevékenységnek, csak éppen olyasvalaminek, aminek a pártpolitikai verziójához neki kevés a kedve és az affinitása. Azzal is tisztában volt, hogy választási felhatalmazás híján neki más módon kell legitimációt szereznie: tulajdonképpen maga a tevékenység legitimálhatja, ha sikerrel jár. Ugyanakkor ez alatt az

egy év alatt azt is megtapasztalta, hogy egyes szituációkban hiányzott hatalomtechnikai repertoárjából a pártvezérként kiadott utasítás lehetősége, ezért néhány fontos ügyben nem tudott megálljt parancsolni az öntörvényű és önérdekű politikai érdekérvényesítésnek.

INDULÁS

Bajnai Gordon még nem volt húszéves, amikor 1987 decemberében megszervezte a hallgatók menzasztrájkját a Közgazdaságtudományi Intézetben, amiről beszámolt az akkori egyetlen televízió Híradója. Ebben a tudósításban Bajnai, akit pár héttel korábban választottak meg a független hallgatói tanács elnökének – kamaszos bajusszal az arcán –, meg is szólalt, és különböző terjedelemben az országos napilapok is írtak az eseményről. Az akciót a szervezők a Rajk szakkollégium vezetőjével, Chikán Attilával egyeztették, az egyetem vezetésével nem, de a sztrájk hírének hallatára betegszabadságáról a munkahelyére siető rektor, Csáki Csaba nem látott szükségesnek rektorziót alkalmazni az egyetemistákkal szemben, inkább védte őket. Nem sokkal később Bajnai már az országos egyetemi diákság egyik vezetőjeként vesz részt a veszprémi egyetemi parlamenten, és az országos választmányba is bekerül.

Később Bajnai számára a politizálás formális kerete az általa elnökölt 'Unió a Demokratikus Szocializmusért' elnevezésű egyetemista mozgalom lett. (Ebben az időszakban, valamivel később, Új Nemzedék néven egy másik formáció is alakult, amelyben Gyurcsány Ferenc és Schiffer András is politizált.)

A szervezet azonban 1989 forгатagában sehogyan sem bírt megkapaszkodni, az ifjúsági mozgalmak ernyőszervezetként funkcionálni.

Bajnai 1989-ben ki is szállt a politikából. Debreczeni József annyit jegyez még meg ennek kapcsán Gyurcsányról szóló könyvében, hogy az MSZP-től a kilencvenes évek elején többször megkeresték Bajnait és Gyurcsányt – először Stumpf István, majd Kalmár Péter társaságában –, de sem Horn Gyula, sem Szekeres Imre nem tudta őket rávenni a szorosabb együttműködésre. Bajnai úgy emlékszik, ezek az alkalmak leginkább csak ifjúságpolitikai tájékozódásoknak voltak tekinthetők, konkrét felkérés nem érkezett az akkor ellenzéki szocialisták részéről, és neki szándéka sem volt, hogy pártpolitikusnak álljon.

Az említettek közül Stumpf István – az első Orbán-kormány minisztere, 2010-től alkotmánybíró – azért érdemel figyelmet, mert Bajnai rövid ideig oktatott a Századvég Politikai Iskolán, amelyet Stumpf és Kéri László hozott létre. Az iskola – bár ezt a mai „Századvég-képünk” birtokában elképzelni is nehéz – pártsemleges volt. Bajnai egykori tanítványai közül nemcsak fideszes politikusok kerültek ki, mint például Szadai Károly későbbi rádióalelnök, hanem mai ellenzékiek is, mint Burány Sándor, aki miniszterségig vitte a Medgyessy-kormányban. A tanárok között is megtaláljuk például az akkori Fidesszel szimpatizáló Gyurgyák Jánost, Bozóki Andrást vagy a baloldali érzelmű Levendel Ádámot, Závecz Tibort.

De nem ez volt a karrierút fő csapásiránya. Kis különbséggel a leendő miniszterelnökök, Bajnai és Gyurcsány egyaránt a Creditum pénzügyi tanácsadó cégnél kötött ki. Bajnai, aki kitűnően beszél angolul és németül, gyakornokoskodott Londonban, az EBRD-nél, 1993–94-ben pedig az Eurocorp pénzügyi tanácsadó cégnél dolgozott.

A MENEDZSER

Gyurcsánnyal akkor váltak el a szakmai útjaik hosszabb időre, amikor Bajnai, Gyurcsány hívása ellenére, nem alapított vele közös céget. Ehelyett Londonban gyakornokoskodott az EBRD-nél, majd kicsit később Simor András hívására a Creditanstalt magyarországi befektetési bankjához ment, és töltött be egyre magasabb pozíciókat. Már 29 éves korában vezérigazgató-helyettes lehetett Lantos Csaba mellett. Itt vett részt egyebek mellett a Mol, a Richter, a Matáv és az OTP tőzsdei bevezetésében. Erre az időszakra esett az Elender nevű infokommunikációs vállalkozás eladása is, ami Bajnait kapcsolatba hozta Kóka Jánossal.

Az igazi fordulatot azonban az ezredforduló hozta: 2000-től a cégek feljavításával és fejlesztésével foglalkozó, magyar viszonylatban hatalmasnak számító üzleti csoport, a Wallis vezérigazgatójaként folytatódott Bajnai topmenedzseri karrierje. A Wallis tulajdonosa a még 2018-ban is a Forbes listáján az ötödik leggazdagabb magyarként jegyzett Veres Tibor volt, és amikor 2000-ben Bajnai csatlakozott, egy 117 leányvállalatból álló, 7500 embert foglalkoztató konglomerátum irányítását és átszervezését vállalta el. Bajnai többek között olyan fideszes kötődésű személyiségekkel is együtt dolgozott itt, mint Gansperger Gyula, Fürjes Balázs és Wachsler Tamás.

Ugyancsak erre az időszakra datálódik két olyan eset, amely miatt politikai pályafutása idején mindvégig támadták Bajnait: a Hajdú-Bét és a Dataplex ügye.

A hitelező bankok felkérésére a Wallis már Bajnai érkezése előtt másfél évvel tulajdont szerzett a bajba jutott Hajdú-Bétben, azzal a céllal, hogy megmentse az összeomlástól. A Wallis végül ötéves küzdelem után, 2004-ben tízmilliárd forintos veszteséggel zárta ezt a befektetését. A cég végzetét

jól dokumentálhatóan, igazságügyi szakértő által is megerősítve, a 2003-as távol-keleti baromfipestis és az állami pénzen kistafírozott – de később ugyancsak csődbe ment – Bábolna Rt. piaci kizorító tevékenysége okozta. Bajnai élete legnehezebb korszakaként emlékszik vissza a cég megmentéséért folytatott küzdelemre. A vádaskodások nem is akkor, hanem a 2006-os kormányzati szerepvállalás idején kezdődtek, Bajnainak a csődben játszott szerepe a Fidesz karaktergyilkossági kampányainak visszatérő eleme lett. Hiába nyert meg Bajnai tíz különböző rágalmozási és sajtópert, a választók egy részének fejében ez a vád addigra megragadt. Közük az, a Pesty László „dokumentumfilmje” által megalapozott és terjesztett legfájdalmasabb állítás is, miszerint a csőd végül személyes tragédiákhoz, öngyilkosságokhoz vezetett. Bajnai a Pesty László ellen indított pert is megnyerte, a bíróság megtiltotta a film további forgalmazását és bemutatását. Addigra azonban a – korszerű kifejezéssel – fakenews-alapú mém megszületett.

A Dataplex esetében, épp ellenkezőleg, befektetési siker, a cég 2005-ös megvétele és eladása, a hárommilliárdos értéknövekedés, a ciprusi cégek szerepvállalása és adóelkerülés volt a gyanú, de ezt a nyomozó hatóságok nem tudták alátámasztani az Orbán-kormány periódusára jócskán áthúzódó eljárás során.

A Wallist a Hajdú-Bét miatt érő megrázkódtatás volt az egyik oka annak, hogy Bajnai nem vállalt szerepet Gyurcsány Ferenc első kormányában 2004-ben, holott kapott ilyen megkeresést. Úgy látta, nem távozzhat a Wallistól, amíg a céget nem állítják újra stabilan növekedő pályára. Ez 2005 végére sikerült, a Wallis konszolidált, nyereséges csoportként működött, Bajnait pedig a Budapest Airportot éppen megvásárló angol BAA-csoport kérte fel, hogy vállalja el a reptér elnöki posztját.

PÁRTPOLITIKÁTLANÍTÁS

Gyurcsány harmadik hívásáig – a cégalapítás és a kormányzati közreműködésről szóló első invitálás után – már nem telik el egy újabb évtized, csak kevesebb mint két év. A 2006-os választás idejére Bajnai eljött a Wallistól, a Budapest Airport igazgatótanácsának elnökeként dolgozott, izgalmasnak tartotta a kihívást, hogyan segíti az ország nemzetközi jelentőségének növelését egy korszerű légikikötő létrehozása és üzemeltetése. Itt érte a győztes miniszterelnök újabb ajánlata, és inspirálónak találta: a magyar fejlesztéspolitika felügyelete, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség és az alá tartozó mintegy háromezer fős intézményrendszer felállítása kormánybiztosként, összességében az uniós fejlesztési pénzek, mintegy nyolcezermilliárd forint lehívásának és befektetésének megszervezése, beleértve a brüsszeli apparátusokkal sokszor késhegyig menő csatákat. Ez a feladat kormánytagként mindvégig nála maradt, azt követően is, hogy egy évvel később miniszteri kinevezést kapott. „Az ajánlatot, amit kaptam – az európai uniós pénzek felhasználása –, fontos feladatnak láttam. Magyarország számára sorskérdés, hogyan tudjuk ennek révén a modernizációt, a nyugatos felzárkózást felgyorsítani. Ez egy rövidebb út az erdőn át, mert bizonyos, készen kapott modelleket, az ehhez kapott pénzt és módszereket felhasználva és magyarítva a felzárkózás néhány évtizedre lerövidíthető. Ráadásul úgy éreztem, ez szervesen ráépül arra, amit a pályámon addig megtanultam, hiszen itt alapvetően befektetni, beruházni, hosszú távon tervezni kellett, és egy nagy szervezetet irányítani.”

Annak megítélése, hogy Bajnai Gordon mennyire volt sikeres miniszter, megosztja az általunk megkérdezetteket. Közeli munkatársai közül is a legtöbben úgy tartják, sokkal jobb miniszterelnök lett, mint amilyen miniszter volt.

Ő maga a konstruktív bizalmatlansági indítvány 2009-es vitájában egyebek mellett azt emelte ki tevékenységének bírálóival vitatkozva, hogy a Brüsszelnek az unió huszonhét országából benyújtott nagyberuházási projektek negyede egyetlen országból érkezett, és ez Magyarország. A korabeli számok szerint a pályázatok kiírásában és a pénzek lehívásában is az élbolyba tartozott az ország, így az objektív, „menedzseri” mutatók jól alakultak; de ezekből a politikában, a kommunikációban kevés előnyt sikerült kovácsolni, talán ezért a kritika. Fontosak voltak a korrupció letörésére tett intézkedései is. „A miniszterelnök teljes felhatalmazást adott arra, hogy az uniós pénzekkel kapcsolatos korrupciós törekvéseket kizárjam, és sok korrupcióellenes intézkedést be is vezettem. Volt olyan kikötőtender, amit négyszer dobtam vissza, mert valahogy egyszer sem a legolcsóbb ajánlat győzött.”

Jellemzően miniszterségének egyik legemlékezetesebb, „stílustörő” kiszólása is az volt, amikor egy uniós pénzeket érintő – később Zuschlag-ügyként hírhedtté vált – botrány kapcsán indulatosan kibeszélt a papírból. „Személyes sértésnek veszem – mondta –, ha valaki csalni, lopni, szélhámoskodni, mutyizni próbál az uniós forrásokkal. Azt üzenem nekik, hogy húzzanak el, fel fogjuk őket jelenteni, börtönbe fogjuk őket juttatni.”

Nem sokkal ez után átverte a közigazgatáson a pályázati bírálatok teljes nyilvánosságát, a bírálóbizottsági tagok nevével és a fellebbezési lehetőségekkel.

Ezek az intézkedések 2010 nyaráig maradtak életben.

Míg a 2006-ban induló kormányzati ciklus kulcsát jelentő reformok előkészítését Gyurcsány a pártonkívüli Draskovics Tiborra bízta, a szintén pártonkívüli Bajnai azzal a feltétellel vállalta az NFÜ vezetését, hogy a megyei pártelnökök informális hatalmától független intézményrendszert és

mechanizmust építhet ki. Többek között ez a húzása vezetett később, az elhíresült miniszterelnöki casting során ahhoz a helyzethez, hogy az MSZP erős embereinek jó ideig – finoman szólva – nem Bajnai volt a jelöltjük. A fejlesztési pénzek és a reformok „pártpolitikátlanítása” kezdettől azt a kérdést hordozta, vajon miként működhet a gyakorlatban ez a sajátos, kormány a kormányban struktúra.

A nehéz szerkezeti összeegyeztetésnél is nagyobb gondot jelentett azonban a kormánypártok és a kormányfő népszerűségének gyors összeomlása, ami teret nyitott az utódlással kapcsolatos találgatásoknak. Ezekben Bajnainak hamar kiemelt szerep jutott.

EL A KEZEKET A PÉNZEKTŐL!

A kulcsfontosságú fejlesztések ügyét hamar háttérbe szorította a permanens politikai válság. Jellemző történet, hogy amikor Bajnai az őszi beszéd nyilvánosságra kerülését követő napokban egy reggel, előre egyeztetett időpontban benyitott a miniszterelnökhöz, hogy az uniós fejlesztésekről beszéljenek, az csak felnézett a politikai válságtábla asztalától, és annyit mondott: „Erről ma biztosan nem lesz szó.”

Bajnai ezzel együtt lojális maradt a rábízott feladat és Gyurcsány iránt, aki éppen azért hívta kormányába, mert tudta, számíthat a hozzáértése mellett arra is, hogy nem lesz sem a kihívója, sem az ellene folyton szervezkedők szövetsége. Ennélfogva Bajnainak kellemetlen volt az utódjelöltségről szóló közbeszéd, és feltehetően a potenciális riválisokat kifinomult antennával érzékelő Gyurcsány is leszűrte a tanulságot, hogy lehetnek, akik helyette egy ponton Bajnaiban fognak gondolkodni.

A kormánybiztosi és miniszteri időszak alatt két fontos fejlemény bontakozik ki politikussá formálódásában. Az egyik, hogy Bajnai tudatos döntései nyomán elkezd felépülni az a közvetlen stáb, amely később a kormányfői működését végigkíséri. 2006-tól vele dolgozik kulcsembere, Hegedüs Dóra, valamint a még a Wallisból megismert „megoldóember”, Winkler Gyula. Mindketten nagy szerepet játszottak a pénzosztás körüli állandó érdekkonfliktusok napi szintű megvívásában és abban, hogy érvényre juthasson Bajnai jellegzetes tárgyalástechnikai képessége, amit Hegedüs úgy jellemez, „tőle mindenki elégedetten távozik, akkor is, ha vesztett vele szemben”.

A 2006 és 2009 közötti időszak másik lényeges eleme, hogy állandó kapcsolat alakult ki a kormánytagokkal és a kormánypárti frakciókkal. Bajnai, bár nem kötődött a koalíciós pártok egyikéhez sem, kormánytagként nem élt politikamentes térben. Közismert, hogy elsősorban a szocialisták voltak elégedetlenek a fejlesztési pénzek lehívásának nehézségeivel – más olvasatban azzal, hogy Bajnai tárcája nem működött kifizetőhelyként –, amiből állandó feszültség támadt, annak ellenére hogy emberileg kedvelték Bajnait a szocialista képviselőcsoportban.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Keszthelyi András szerint mindenki, így Gyurcsány is alábecsülte Bajnai fokozatosan kialakuló politikai beágyazódásának mértékét, ami bizonyára szerepet játszott abban, hogy az MSZP megyei elnökeinek végül mégis a gazdasági miniszter neve jutott eszükbe 2009 márciusában, a rettenetessé fajuló miniszterelnök-keresés közepette.

Bajnai Gordon kormányzati befolyása 2008 májusától megerősödött. A miniszterelnök a koalíciós szakítás után a gazdasági tárca élére vezényelte, és a korábbinál sokkal gyakrabban konzultáltak. Bajnai miniszteri hatásköre – a tőle tá-

vol álló önkormányzati egyeztetési ügyek után – végre kiterjedt arra a területre, ahol igazán otthon érezte magát, ahol a kulcsszereplők is hitelesnek fogadták el, ráadásul nem csak a magyarok. A közegváltás serkentette Bajnai politikai aktivitását, láthatóbbá és önazonossá tette.

Nyilvános szerepléseiben 2008 nyarán a strukturális átalakításokra és a munkahelyteremtő, munkára ösztönző intézkedésekre helyezte a hangsúlyt, mielőtt még Magyarország, ahogy akkoriban egy nyilvános rendezvényen mondta, „Európa múzeumává” válik. Adó- és járulékcsökkentési elképzeléseit prezentálta az MSZP dobogókői informális kibővített vezetőségi ülésén, de a vitában alulmaradt a téma tárcafelelőseivel, Veres Jánossal szemben. A pénzügyminiszter azzal érvelt, mely pontokon kellene fájdalmas kiadáscsökkentéseket végrehajtani Bajnai javaslatainak megvalósítása érdekében. Az esetet többféleképpen kommentálják a szemtanúk. Az egyik vélemény szerint a profi politikus Veres pontosan tudta, hogy az újraelosztás nyelvét beszélő, a két éve tartó megszorítások politikai terhétől szabadulni próbáló MSZP-s párttársakat mivel kell ijesztgetni. Mások szerint Veres valóban nem viseltetett ugyan jóindulattal a rivális koncepcióval szemben, de a Bajnai-féle elképzelések akkori állapotukban nem voltak végrehajtásra alkalmasak. Ebben már csak azért is lehetett valami, mert a gazdasági miniszternek nem volt makrogazdasági stábjára, a Pénzügyminisztériumnak viszont igen. Bajnai éppen csak megkezdte az új posztján a saját gazdasági tanácsának létrehozását.

VADKACSAK

Bajnai befolyása akkor kezdett kiterjedni a pénzügyi tárca apparátusára, amikor 2008 októberében beütött a világválság, és mindennapossá vált a kapcsolattartás a Nemzetközi Valutaalappal. A forint elleni támadás elhárításának kritikus októberi éjszakáján Veres Bajnait is a krízisközponttá alakuló Pénzügyminisztériumba invitálta, a legfontosabb döntéshozók közé. A pénzügyi szereplők körében hamarosan minden más kormánytagnál nagyobb hitelességet élvező Bajnai – aki nem melleleg a legjobban tudott angolul – ekkor már kiemelt szerepet játszott az IMF-tárgyalásokban Simor András mellett. Néhány hónappal korábban még túlságosan radikálisnak számító elképzelései hirtelen időszerűvé váltak a pénzügyi és gazdasági összeomlás árnyékában.

Bajnai egy közeli munkatársa szerint ekkor a válság már végképp leértékelte a politikai taktikázást, hiszen naponta derült ki, ha nem volt hiteles, amit a kormány csinált. Ez a munka pedig összehasonlíthatatlanul jobban feküdt Bajnainak, mint a pártpolitikai manőverezés.

Mindazonáltal nem volt próféta. 2008. október 6-án arról beszélt az Országgyűlésben, hogy reményei szerint a fejlett országok gyors intézkedésekkel megfékezik a súlyos pénzügyi válságot, és a költségvetését az utóbbi években rendbe szedő Magyarország a lehetőségekhez mérten biztonságban lesz. Hozzátette azonban azt is, hogy ez a pénzügyi válság sok évtizede nem tapasztalt mélységű. Magyarországnak „nem a válság elsődleges hatásaitól kell tartania” – mint a bankrendszer összeomlása az Egyesült Államokban vagy Izlandon –, viszont fel kell készülnie a jóval nehezebb gazdasági környezet kialakulására. A miniszter úgy látta, a kormány a kis- és középvállalkozások hitelezésének állami ösztönzésével elejét veheti az addigi megszorításokkal már amúgy is lehűtött

gazdaság teljes lefulladásának. Nem volt egyedül sem Magyarországon, sem Európában a mégoly óvatos reménykedéssel. Azt is érdemes számításba venni, hogy miniszterként nem térhetett el lényegesen a kialakulófélben lévő pánikhangulatot enyhíteni próbáló kormányállásponttól. Befelé azonban igyekezett egyre erőteljesebben kommunikálni. Amikor Gyurcsány szeptember végén elindította a rövid idő alatt ismertté vált Elindultunk kampányt, amelynek „főszeplői” a vízfelszínről épp fölszálló vadkacsák lettek volna, és amely – az eredeti politikai ambíciók szerint – a ciklus második felét megalapozó sikerkampány felvezetése lett volna, Bajnai bement a főnökéhez. „Feri, ezeket a vadkacsákat szerintem gyorsan szeded le, mert itt hamarosan akkora válság lesz, hogy röhejbe fullad a kampány. És az még a jobbik eset.”

Gyurcsány hallgatott Bajnaira: a már kint lévő hirdetéseket néhány nap után levetette. Pedig akkor már a kampány következő fázisához tartozó óriásplakátok is kiszállításra vártak.

POLITIKAI FORGATÓKÖNYVEK

A forint és az OTP elleni spekuláció megmutatta, mekkora veszélyben van valójában Magyarország. A Gyurcsány-kormány újabb takarékosági intézkedéseket volt kénytelen bevezetni, ami már érintette a 13. havi nyugdíjat is, de azt ekkor még nem szüntették meg. Ez azért is lényeges, mert Ficsor Ádám, az akkori miniszterelnöki kabinetfőnök úgy emlékszik, Gyurcsány 2009 februárjában azt mondogatta: ha a válságkezelés ára a 13. havi nyugdíj megszüntetése lesz, akkor le fog mondani. A kabinetfőnök nem állítja, hogy ez kiforrott elhatározás volt, nem is vették egészen komolyan, de azért jelezte, merre húzódhat a politikai tűrőképesség határa.

Az mindenesetre 2009 elejére kiderült, hogy a kormányoldal nem tud tartósan népszerűséget szerezni az árvízi hajós szerepével. A közvélemény összekapcsolja a válság előtti és utáni megszorításokat, és mindegyikért a kormányt hibáztatja. 2009 februárjára az is világossá vált, hogy a pénzügyi szereplők sokkal kevésbé bíznak a kormányfő újabb intézkedési terveiben – amelyeket parlamenti évindító beszédében ismertetett –, pontosabban azok végrehajtásában, mint a gazdasági és közéleti személyiségekből alakult Reformszövetség öt nappal később napvilágot látott koncepciójában, amelyek közelebb álltak Bajnainak a kormányon belül képviselt elképzeléseihez is.

Március elején, amikor egy kormányülés után Bajnai Gordon közölte a miniszterelnökkel, hogy lemond, a miniszterelnök csak türelmet kért tőle, de a saját távozásának megtervezésébe és az utódkeresésbe nem vonta be. Talán azért, mert maga sem hitte, hogy Bajnait elfogadná az MSZP-frakció. Vagy talán azért nem, mert Gyurcsány úgy vélte, Bajnai mégsem lenne annyira könnyen irányítható, mint sokan vélték. Ekkoriban Gyurcsány és Bajnai kapcsolata, főként a válságkezelő lépések eltérő megítélése miatt, nem volt a tetőpontján. A Gyurcsány lemondását hozó kongresszus után megjelenő Népszabadság egyik címe arról szólt, nem kezdődhet B-vel az új miniszterelnök neve. A talányos megfogalmazás akkor még talán nem elsősorban Bajnaira utalt, hanem a Reformszövetségben aktív Békesi Lászlóra és a jelöltségre rögtön aspiráló Bokros Lajosra. Utóbbi hiába volt addigra az MDF jelöltje az európai parlamenti választásra, az SZDSZ-küldöttség a beleegyezésével vitte be nevét a miniszterelnök-jelölésről szóló tárgyalásokra.

Bajnai miniszterelnöki érkezése egybeesett Gyurcsány pártelnöki lemondásával. Egy hét telt csupán el azt követően, hogy Gyurcsány deklarálta, a kormány éléről óhajt távozni,

az MSZP-t továbbra is vezetni kívánja, és erre 85 százalékos többséggel megválasztották. A casting napjaiban Gyurcsány MSZP-n belüli tekintélye megroppant. Sokakban csalódást keltett, hogy vezetőjük képtelennek bizonyult mederben tartani az utódkeresési folyamatot, nincs kész terve az általa kezdeményezett és az utolsó pillanatig titkolt váltásra. Igaz, Ficsor Ádám azt mondja, irreális lett volna zárt forgatókönyvvvel nekivágni a folyamatnak, az már az első napon összeomlott volna. Ahogy aztán a nyitott is.

Végző soron kiderült, a hosszú évek óta halogatott politikai bukás elkerülhetetlen, képtelenség szervezett visszavonulással szelídíteni. Kormányfőt kellett váltani. Az új miniszterelnök Bajnai Gordon lett.

EGY ÉV, EGY FORINT

„Találok-e elég megfelelő embert?” – jött Bajnai Gordon számára a következő probléma, miután eldőlt, kormányt alakíthat. Tisztában volt vele, hogy ellenzéki összetűz, pénzügyi nyomás, társadalmi ellenállás közepette nem fognak tömegesen jelentkezni nála a miniszterjelöltek, és azok közül, akiket felkér, sokan nem fogják vállalni a feladatot. A találkozók a gazdasági tárca épületében zajlottak. A Kossuth térhez közel álló háznak két bejárata van, a sajtó a főbejáratnál állt, Bajnai pedig mindenkit a hátsó bejáraton hozatott be.

2009. április 14-én a parlamentben, a kormányfőválasztás előtti percekben Navracsics Tibor, a Fidesz frakcióvezetője kijelentette: „Ön azt mondja, hogy önnek nincs politikai ambíciója. Kiváló! De akkor miért van itt?” Bajnai Gordon így válaszolt: „Az a mód, ahogy Navracsics Tibor fölvette ezt a kérdést, még inkább elvette a kedvemet attól, hogy politikusnak hívjam magam.”

Márpedig Bajnai azonnal a politika legmélyebb bugyraiban találta magát. Politikusi erényeket kellett megcsillantania, mert azonnal támogatók után kellett néznie.

SZABAD MADARAK

A miniszterelnökjelölt-keresés fordulatainak végén az SZDSZ elnöke is a támogatásáról biztosította Bajnai Gordont, bár a vélemények erősen megoszlottak pártjának ügyvivői testületében és kisebb mértékben a frakcióban is. A Surányi György, majd Bokros Lajos jelölésére vonatkozó elképzelések befulladására után Fodor Gábor nyitottá vált Bajnai jelölése iránt. Megpróbálta a pártjával és a nyilvánossággal elfogadtatni azt a helyzetértelmezést, hogy a szocialisták tulajdonképpen az általa fél éve követelt reformprogramra és a szakértői kormány koncepciójára bólintottak rá. Ezzel azonban Fodor csupán azt bizonyította be, hogy az addigi, az MSZP számára szabott feltételei – ezek dramaturgiai csúcspontja az előrehozott választással való fenyegetőzés volt – nem egyebek blöffnél.

Bajnai Gordon miniszterelnökké választását a húszból tizenhat SZDSZ-es képviselő szavazta meg. Bajnai szerint a volt pártelnökök játszották a legfontosabb szerepet abban, hogy az SZDSZ-frakció többsége mindvégig támogatta kor-

mányát. Úgy látta, Kuncze Gábor, Magyar Bálint, Pető Iván adták a széthulló párt maradék súlyát. A szintén politikai visszavonulásra készülő Kóka Jánost, aki frakcióvezetőként minden kritikus helyzetben a kormányprogram mögött tartotta a képviselők többségét, Bajnai szerint egyfajta idealizmus jellemezte: „az a szándék, hogy a jó célt a háttérből aktívan segítve, emelt fővel távozzon a politikából”. Ráadásul a Bajnai-féle reformok sok szempontból azt valósították meg, amit Kóka gazdaságpolitikusként maga is kezdettől képviselt.

A miniszterelnöki kabinet munkatársai közül ugyanakkor van, aki felidézi, hogy 2009 őszén, a költségvetési vita idején közvetítőkön keresztül érkeztek a kérések az SZDSZ-frakciótól a számukra fontos ügyekkel kapcsolatban. Ezek azonban nem érintettek stratégiai ügyeket, inkább személyes célokkal függtek össze.

Ami azt illeti, addigra az SZDSZ-nek nem voltak stratégiai ügyei, politikailag jóformán nem is létezett. 2009. június 7-én az európai parlamenti választáson, amelynek kampányában a liberálisok 200 001 támogatót kerestek, 62 527 szavazatot szereztek. Kétszázalékos eredményükkel nem jutottak mandátumhoz, még az újonnan alakult LMP is megelőzte az egykori koalíciós pártot. A miniszterelnöknek azonban egyedül az számított, hogy az SZDSZ nevet viselő frakció a ciklus végéig hozzájáruljon a stabil parlamenti többség előállításához.

NYUGODT ERŐ?

Az MDF képviselői, pontosabban azok a független képviselők, akik egy hónappal korábban még a Fórum frakcióját alkották, 2009. április 14-én nem szavaztak Bajnai Gordon

ellen. Nem szavazták meg a miniszterelnökségét, tevőlegesen nem járultak hozzá a kormányfőcseréhez, de tartózkodásuk jelezte speciális hozzáállásukat. Igaz, a szavazás jellege miatt nem is tudták volna Gyurcsány elutasítását elválasztani Bajnai támogatásától. Mindazonáltal az MDF különleges magatartásáról Bajnai Gordon is említést tett a konstruktív bizalmatlansági indítvány vitájában, kiemelve, hogy az MDF – szemben a Fidesszel – késznek mutatkozott legalább megvitatni a válságkezelő lépéseket, „sorozatlövés” helyett.

A Fórum az egész ciklusban igyekezett megkülönböztetni magát a Fidesztől. A „normális Magyarország” 2006-os választási jelszavának jegyében többször tárgyaltak, ha nem értettek is egyet a kormánnyal. A válságkezelés ügyében minden pártközi egyeztetésen részt vettek, maguk is kezdeményeztek illet. Az MDF szigorú takarékosági intézkedéseket követelt már 2008 októberében, március elején pedig a párt választmánya a megszorítás hazai jelképének számító Bokros Lajost választotta európai parlamenti listavezetővé. Az MDF nem utasíthatott el csípőből egy övével rokon programot.

A történet azonban ennél bonyolultabb. 2009. március 9-én Dávid Ibolya arra tett javaslatot az Országgyűlésben, hogy konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal Bokros Lajost válasszák meg miniszterelnöknek Gyurcsány Ferenc helyére. Csak javasolhatta ezt, a folyamat elindításához szükséges aláírásokat az MDF-frakció, alacsony létszáma miatt, nem tudta volna biztosítani, arra pedig nem számíthatott, hogy a Fidesz támogatná Bokros megválasztását. Ellenben sikerült nehéz percekot okozni az SZDSZ-nek azzal, hogyan viszonyuljon a kezdeményezéshez. A liberálisok nem hoztak hivatalos döntést, blöffnek minősítették Dávid Ibolya felvetését. Az is volt. Pontosan úgy, ahogy az SZDSZ elnöke is blöffölt a parlament feloszlásának emlegetésével. A po-

litikában előfordul az ilyesmi. Viszont Bokros leigazolása az MDF-hez – március 7-től volt EP-listavezető – egyaránt befolyásolta a Fórum további sorsát és a miniszterelnöki casting menetét.

Először is az MDF a frakciójával fizetett Bokros jelöléséért. Kilépett ugyanis a pártból Csáky András, és ezzel a frakciótagságát is elvesztette, de listás mandátumát megtartotta. Az MDF képviselőcsoportját nem lehetett megmenteni. Egyébként az MDF képviselőinek többsége 2008-ban a költségvetést nem, de az adótörvényeket megszavazta. Ez súlyos belső feszültségeket okozott, hiszen az ilyesmi merőben szokatlan egy ellenzéki párttól. Az indok egyetlen tétel, az örökösödési illeték eltörlése volt; az MDF a „haláladó” megszüntetésével kapcsolatos követelésének kormánypárti elfogadása miatt – vagy legalábbis erre hivatkozva – szavazta meg az egész adócsomagot.

Az MDF-en belüli feszültség és a párt körül akkorra állandósult botrányok hátterében a Fidesszel folytatott többéves politikai küzdelem állt. Az MDF 2002 után nem volt hajlandó csatlakozni a Fidesz „egy a tábor, egy a zászló” doktrínájához, Dávid Ibolya kívül akart maradni a populistá irányban elmozduló Orbán fennhatóságán. Konzervatív programjával képesnek bizonyult pártját az ötszázalékos küszöb fölé lendíteni a 2004-es EP- és a 2006-os parlamenti választáson. A Fideszhez való viszony azonban szüntelenül megosztotta az MDF-et. A 2004-es átlépési hullám után a Fórum frakciója csak a szocialista parlamenti elnök helyzet-re szabott házszabály-értelmezésével maradhatott életben, holott a létszámcsökkenés miatt meg kellett volna szűnnie.

2009 májusában az MDF nem szavazta meg a Bajnai-féle stabilizációs intézkedéseket. Részben azért, mert a kormányfőnek az SZDSZ-szel kötött megállapodása nyomán a Fórum parlamenti magatartásának jelentősége csökkent,

részben meg azért, mert az MDF Bokros Lajost az élre tolva saját maga próbált az autentikus válságkezelő szerepében feltűnni. A júniusi európai parlamenti választáson ez ismét elég volt a bejutáshoz. A 2010-es parlamenti választáson az SZDSZ maradványával szövetkezve már nem.

ÉS AKKOR KIKKEL?

„Találok-e elég megfelelő embert?” – jött Bajnai Gordon számára a következő probléma, miután eldőlt, kormányt alakíthat. Tisztában volt vele, hogy ellenzéki ösztűz, pénzügyi nyomás, társadalmi ellenállás közepette nem fognak tömegesen jelentkezni nála a miniszterjelöltek, és azok közül, akiket felkér, sokan nem fogják vállalni a feladatot. A találkozó a gazdasági tárca épületében zajlottak. A Kossuth térhez közel álló háznak két bejárata van, a sajtó a főbejáratnál állt, Bajnai pedig mindenkit a hátsó bejáraton hozatott be, hogy ne bukjanak le, főként hogy a többségük végül nem is vállalta a felkérést.

Bajnainak több szempontot is figyelembe kellett vennie. A válságkezelésben érintett kulcsfontosságú tárcák élére olyan embereket kellett találnia, akik bizalmat ébresztenek az új kormány legfontosabb referenciaközönségében, a pénzpiacokon, valamint az uniós döntéshozók körében, és mindenekelőtt: elfogadja őket a társadalom. Emellett biztosítani kellett a kormány politikai támogatottságát, tudomásul véve, hogy csak két parlamenti pártra számíthat. Közülük az SZDSZ programjához esett közel a Bajnai-féle válságkezelési koncepció, mégsem jöhetett szóba, hogy a liberálisok formálisan visszatérjenek a kormányba. Az MSZP, amelyen belül mindvégig vita zajlott arról, milyen legyen a válság-

kezelés, kormányon akart maradni. Az új miniszterelnök számára azért tűnhetett kedvező, de legalábbis elfogadható megoldásnak a szocialista miniszterek egy részének pozícióban tartása, mert így személyesen is érdekeltté tette őket a kormány működtetésében és a szocialista frakcióval várható konfliktusok kezelésében. Könnyebb is volt limitált minisztercastinggal belevágni a kormányzásba, mint minden poszt kérdését kinyitni. Számos területen sürgősségnek is érezte a változtatást, illetve nem akarta szétforgácsolni a politikai tőkét.

Ez volt a Bajnai-féle úgynevezett politikai Pareto-elv (ez az elv kimondja, hogy a következmények nyolcvan százaléka az okok mindössze húsz százalékára vezethető vissza), amit stábtagjai gyakran hallhattak a miniszterelnöktől: „A tevékenységed húsz százaléka hozza az eredményeid nyolcvan százalékát, ezért erre a húsz százalékra kell koncentrálni. A többit írjuk a B kategóriába.”

Bajnai nem egy miniszterének azt szabta feladatul, hogy az általa felügyelt területen legyen béke és nyugalom, mert a kormány legitimációja csak olyan lépésekre hatalmaz fel, amelyek a válsággal kapcsolatosak. Bajnai tudta és be is tartatta a kabinet tagjaival, hogy az egészségügy, az oktatás vagy a honvédelem terén nem a számukra kiszabott évben kell konfliktusokat vállalni és nagy reformokba fogni. Hiába voltak magának a kormányfőnek világos elképzelései, sőt ambíciói is Magyarország ilyen értelemben vett „újratervezésére”. A reális helyzetértékelés minden stratégia alapja, a korlátozott legitimáció pedig Bajnai fejében az egyik legfontosabb kiindulópont volt.

A Pareto-elv Bajnai-féle politikai változatának persze az volt a következménye, hogy a válságkezelő miniszterelnök által – meglehetősen politikus módon – szakértői jellegűnek nevezett kormánnyal szemben a Fidesz egyik fő érve épp az

lehetett, hogy abban nincs elég szakértő, annál több viszont az MSZP-s politikus.

Bajnai további szempontja a kormány és saját stábja összeállításánál elődje munkatársainak és szövetségeseinek bizonyos mértékű integrálása volt. Részben gesztusként, részben, hogy az MSZP-n belüli feszültség mérsékléséhez hozzájáruljon – ami a kormány működőképessége miatt Bajnainak érdekében állt –, részben pedig azért, hogy minél inkább fenntartható legyen a napi működés folyamatossága.

BRIT MODELL

Pénzügyminisztert könnyen talált. Oszkó Pétert, a Reformszövetség egyik prominensét, a Deloitte könyvvizsgáló cég magyarországi vezetőjét érdekelte ugyanis a Bajnai által rábízott feladat. Ráadásul Lendvai Ildikó szerint „Oszkót addigra furcsa módon megkedveltük”, ugyanis a Reformszövetség részéről ő járt tárgyalni az MSZP-hez a megelőző hetekben. Értették egymás eltérő szempontjait, és tudtak kompromisszumot kötni. Lendvai elismerésnek szánja azt az értékelését, hogy az új pénzügyminiszter „politikus volt”.

A válságkezelés hatékonyságának szempontjából döntő jelentőségű volt a brit modell bevezetése, vagyis az, hogy Bajnai miniszterelnökként kialakított egy szűk, a kabinet felett álló katonás stábot. Ez Szigetvári Viktorból, Hegedüs Dórából és Tordai Csabából állt. Bajnai tudatosan figyelte a környezetét, a legtehetségesebb fiatalokat mindig maga mellé emelte. Ő szúrta ki például az agrártárcánál Ficsor Ádámot, akit korábban Gyurcsány kabinetfőnökének ajánlott. Másik példa Szollár Domokos, az új kormány szóvivő, aki vel a bizalmi viszonyt a Budapest Airportnál végzett közös

munka alapozta meg. A „nagy hármas” is így jött létre. E stáb nyomás alatt tartotta a minisztereket, akiket a kormányülések előtt Hegedüs Dóra piros ceruzás listával fogadott, számon kérve rajtuk az elmaradt vállalásokat. Hegedüs ettől nem lett népszerű a kormánytagok körében, az ügyintézés viszont példátlanul felgyorsult. Ha egy ügyet a stáb egyszer lezárt, azt a miniszterek sem nyithatták fel, ami gátat szabott a miniszteriális vagy ágazati érdekektől motivált halogatásnak. Talán még ennél is fontosabb, hogy ebben a felállásban egy minisztériumi referálás fél nap alatt jutott el Bajnaihoz.

A kormány üzemszerű működésében fontos szerepet játszott Bajnai közvetlen beosztottjainak összehangolódása, bár ez nem ment zökkenőmentesen. Hegedüs Dóra például nehezen élte meg, hogy főnöke Szigetvári Viktort kérte fel kabinetfőnöknek. Hegedüst, aki még 2006-ban azt kérte Bajnaitól, rajta kívül más felettese ne legyen, végül egy törvénymódosítással kormánybiztossá nevezhették ki, így nem lett a kabinetfőnök beosztottja. Aztán a nagy nyomás alatt összeecsiszolódtak. Amikor Szigetvári az MSZP kampányfőnöke lett 2010 januárjától, a hátralévő időre Hegedüs kapta a kabinetfőnöki megbízatást. A belső hármas harmadik tagja Tordai Csaba volt, akinek széles körben igen nagyra tartják jogászai kvalitásait. Őt még huszonevesen vitte át Draskovics Tibor az igazságügyi tárcától a Miniszterelnöki Hivatalba, és ahogyan Keszthelyi mondja, „magától értetődő volt”, hogy Tordaira továbbra is számítanak.

Végző soron a fiatal trióban Szigetvári az általános politikai ügyekért, Hegedüs a válságkezelés szakmai felügyeletéért, Tordai a jogi-közigazgatási feladatokért felelt. Néhány hét leforgása alatt jól működő csapattá szerveződtek, és meghatározó szerepet játszottak a kormányzat mozgásában. Olyannyira, hogy Tordai tapasztalata szerint kívülről nézve sokan azt hitték, ők kormányoznak. Holott csupán annyi

történt, hogy a miniszterelnöki stáb tagjai – napi egyeztetés alapján – tudták, mit akar a főnökük, és Bajnai teljes bizalmát élvezve tárgyalhattak a nevében. Az MSZP-ben sokan elképzelni sem tudták, hogy ilyen létezhet.

IGEN A TESCÓBAN

Saját utódját, a gazdasági tárca vezetőjét Bajnai csak nagy nehezen tudta kinevezni. Többen elhárították a felkérését. A kiszemelt Vahl Tamást a miniszterelnök kérte visszalépésre a miniszterjelölt parlamenti meghallgatása előtti percekben, mivel éppen aznap derült ki a Simicska tulajdonában álló Magyar Nemzetből, hogy a vezetése alatt álló informatikai cégeket a versenyhivatal elmarasztalni készül egy korábbi kartellezés miatt. Ez kínos volt, tekintve, hogy Bajnai az Országgyűlésben már megnevezte jelöltjeként. A Transparency International azonnal tiltakozott, Bajnainak pedig fontos volt, hogy a civil világ hitelesnek lássa az új kormányt. Hosszú keresgélés után végül a Shell-től érkező Varga István, a Magyar Szénhidrogén Készletező Szövetség igazgatótanácsának tagja és a Magyar Ásványolaj Szövetség alelnöke foglalhatta el a gazdasági miniszteri széket, két hét késéssel.

Hónig Péter közlekedési, hírközlési és energiaügyi miniszter jelölésének érdekessége az volt, hogy sikeres menedzseri karrierjét korábban csak egyszer szakította meg államigazgatási szerepvállalással, mégpedig az első Orbán-kormány idején.

A külügyminiszternek felkért Balázs Péter jobb- és baloldali kormányok időszakában egyaránt fontos pozíciókat töltött be, például 1992-től közigazgatási államtitkár volt az ipa-

ri és kereskedelmi tárcánál. Diplomataként egyebek mellett az új berlini nagykövetséget alapította meg, később Magyarország állandó képviselője lett Brüsszelben. Addigi pályája csúcsaként a csatlakozás után fél éven át Magyarország első uniós biztosa lehetett, amikor egy belpolitikai alku nyomán Gyurcsány Ferenc az MSZP éléről távozó Kovács Lászlóra cserélte le. Talán ettől sem függetlenül, de elsősorban számos tartalmi és stílusbeli kifogás miatt Gyurcsány idején Balázs Péter nem ambicionálta a kormányzati posztot, úgy érezte, nem szeretne azon a tablón rajta lenni. A CEU professzoraként dolgozott éveken át. Arra a kérdésre, miért vállalta el a miniszteri posztot 2009-ben, lakonikusan azt feleli: „mert más volt a miniszterelnök”. Elődje, Göncz Kinga miniszterelnök-váltás nélkül is elhagyta volna posztját, ugyanis az európai parlamenti választáson az MSZP listavezetőjeként pályázott mandátumra.

Az akkor 67 éves közgazdász, exnagykövet, volt uniós biztos Balázs egyébként kétszer is nemet mondott Bajnainak azokban a napokban, a miniszterelnök mégis úgy érezte, a diplomata hajlana a feladat elvállalására, ezért megpróbálta újra. Bajnai a tekintélye, tapasztalata, hazai és nemzetközi hitelessége miatt mindenképpen őt akarta. Harmadszorra Balázs Péter egy Tescóban vette fel a telefont: „Rendben van, mégiscsak vállalom, de most le kell tennem, mert éppen fizetek.” Maga is meglepődött, hogy igent mondott. Még a szatyrát is elejtette.

BÖLÉNYEK

Némi meglepetést keltett, hogy Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti minisztert Bajnai a posztján hagyta. A hosszú pénzügyminisztériumi karriert befutó Draskovics minisz-

terelnöki kabinetfőnökként tevékenykedett Medgyessy Péter idején, majd pénzügyminiszterként dolgozott Medgyessy és Gyurcsány alatt. Gyurcsány 2005-ben leváltotta, de egy évvel később visszahívta az államreform-bizottság élére. Megint egy évvel később a kormányzati munka összehangolásáért felelős tárca nélküli miniszter lett. 2008-ban, még a koalíciós szakítás előtt kapott igazságügyi és rendészeti miniszteri kinevezést. E fordulatokból képet alkothatunk a kormányzati struktúra gyors változásáról. Draskovics kormányzati pályája azonban újabb átszervezés nélkül is produkált egy slusszpoént. 2009 decemberében, nem várva meg a ciklus végét, lemondott a miniszterségről, attól fogva a magánszférában dolgozott tovább.

Utódja Forgács Imre közigazgatási jogász lett, aki már töltött be magas apparátusi posztokat korábbi szocialista kormányokban. A magát önironikusan last minute miniszterként aposztrofáló Forgács az önkormányzati minisztérium szakállamtitkári székéből érkezett a közszolgálati pályájának csúcsát jelentő miniszteri posztra. Rendszeres munkakapcsolatban voltak korábban, hiszen Bajnai egy évig az önkormányzati tárcát vezette, és ekkoriban Forgács a Közép-magyarországi Regionális Közigazgatási Hivatal vezetője volt.

Az egészségügyi tárca élén maradt Székely Tamás, eredeti szakmájára nézve érsebes és egészségügyi menedzser, aki-nek kvalitásait széles körben elismerték. Miként azt is, hogy a forrongó és kudarcos reformévek, valamint a koalíciós szakítás után kivonta az egészségügyet a politika frontvonalából. Éppen úgy, ahogy Bajnai kérte tőle.

A közigazgatásból érkezett a szociális és munkaügyi miniszter, Herczog László, aki a rendszerváltás után rövid megszakítással – amikor egy másik állami megbízást kapott – mindvégig helyettes államtitkári vagy szakállamtitkári posztot töltött be a munkaügyi területen, minden irányból elismert szakemberként.

Ami a politikus minisztereket illeti, a pénzügyminiszteri posztot szokatlanul hosszú ideig, négy évig betöltő Veres Jánosnak távoznia kellett. A pártja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szervezetét vezető Veres az MSZP egyik meghatározó politikusa volt, 2004-ben még miniszterelnöknek is jelölték a frakcióban. Közismert volt érdekérvényesítő képessége, operativitása és a 2006–2008 közötti kiadáscsökkentés közben tartása. Egyesek szerint azonban Veres „könyvelői hozzáállású” szerepfelfogása a válság idején nem számított előnynek. Az végképp nem, hogy a költségvetési hiány korábbi elszaladása idején szintén ő volt a fiskális politika felelőse.

2009 áprilisának elején Veres néhány nap alatt belátta, hogy a válságkezelésre és a ciklus kitöltésére összehozott kormánynak elsősorban pontosan a pénzügyi tárca új vezetőjével kell megnyugtató üzenetet küldenie az ország hitelezői felé. Veres János kolumnás Népszabadság-cikkkel búcsúzott, részletesen ecsetelte a „grandiózus” hiánycsökkentő és szerkezetátalakító lépéseket, valamint „a holnapról is felelősen gondolkodó” kormányzati filozófiát. Azzal az értékelésével, miszerint „2008 őszén a magyar kormány az első között ismerte fel, hogy az Egyesült Államokban kitört és nemzetközivé váló pénzügyi-gazdasági válság hazánkat sem kerülheti el”, bizonyára sokan vitatkoznának.

Kimaradt a kormányból egy másik fontos politikus, aki azonban nem volt miniszter: Puch László. 2008-tól Szabó Pál infrastrukturális minisztériumának egyik államtitkára volt. Az MSZP belső erőviszonyai miatt Lendvai amellet érvelt Bajnainál, hogy tartsa bent Puchot a kormányban, amittől az új miniszterelnök többek egybehangzó állítása szerint határozottan elzárkózott. Végül Puch maga lépett vissza a folytatástól.

Szekeres Imre 2009-re ismét az MSZP egyik legbefolyásosabb politikusának számított. A kormányalakítás idején

Lendvai Ildikóval és Kiss Péterrel – a pártalapszabály által ugyan nem ismert, de a politikai realitásokat leképező és nyilvánosan bejelentett triumvirátus tagjaként – egyik letehetően volt az MSZP belső stabilizálásának. Egy szakértői-politikusi vegyes kormányból így módon nem lehetett kihagyni Gyurcsány egyik legnagyobb ellenfelét, aki negyedóra alatt igent mondott Bajnai felkérésre, holott a casting során először ellenezte miniszterelnöki jelölését. Ő inkább Patai Mihályban és Takács Jánosban gondolkodott. Ennek ellenére Bajnai szerint Szekeres mindvégig konstruktív szerepet játszott a kormányzás politikai menedzselésében, jó honvédelmi miniszternek is tartotta, Szekeres pedig az államférfiúi kvalitások emlegetésétől sem tartózkodik Bajnai kormányfői tevékenységének jellemzésekor.

Hiller István viszont éppen hogy Gyurcsány szövetségének számított korábban. 2009-ben a szociáldemokrata platform és az alapérték-bizottság vezetőjeként játszott fontos szerepet az MSZP-ben. Az is a kormányban maradása mellett szólt, hogy az általa vezetett oktatási és kulturális tárca megszerzése 2006-ban az MSZP nagy politikai győzelme volt a liberális koalíciós partner felett, és a szocialisták a feladatot kifejezetten Hillerre szabottnak tartották.

Gráf József a kormányalakításkor nem volt már a pártvezetés tagja, mert nem jelöltette magát az elnökségbe a márciusi kongresszuson, de az egyik legnépszerűbb és leginkább komolyan vett szocialista politikusként jegyezték. Egy alkalommal még Orbán Viktor is elismeréssel beszélt róla egy gazdasági fórumon. Az agrártárca vezetésének folytatását Gráf szívesen vállalta, és kifejezetten szeretett Bajnaival együtt dolgozni, Bajnai pedig úgy értékeli, hogy Gráf a rendszerváltás utáni időszak legjobb agrárminisztere volt.

Folytathatta a munkát a környezetvédelmi tárca élén Szabó Imre is, akit Gyurcsány Ferenc a koalíciós szakítás

után emelt a miniszteri székbe. Ebben szerepet játszhatott a tény, hogy Szabó az MSZP Pest megyei elnöke volt.

Nem lehetett módja a folytatásra Gyenesei Istvánnak, aki szintén 2008-ban, független képviselőként került az önkormányzati tárca élére, amivel a kisebbségivé váló Gyurcsány-kormány értékes állandó pluszvokstra tett szert a parlamentben. Bajnai szerint Fodor Gábor SZDSZ-elnök kifejezett kérése volt, hogy Gyenesei ne legyen miniszter, aki amúgy az MSZP-frakcióban sem örvendett népszerűségnek. Túlásnak érezték a független képviselő voksáért a kormánytagságot, és azért sem voltak neki hálások, hogy a nagyatádi egyéni választókerületben a szocialistákat mandátumtól ütötte el. Bajnai helyt adott a kifogásoknak, és az MSZP Békés megyei elnökét, Varga Zoltánt nevezte ki az önkormányzati tárca élére. A fejlesztési ügyek kapcsán, mint a Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács vezetője, korrekt munkakapcsolata alakult ki vele. Varga épp egy sarkadi pártfórumra készült, amikor Winkler Gyula hívta azzal, hogy „fel kellene jönni Gordonhoz”. A megbeszélést követően Varga az általa kért egynapos gondolkodási időben Vastagh Pállal konzultált. Az egykori igazságügyi miniszter és orosházi képviselő a miniszteri felkérést így kommentálta: az ilyesmit el kell vállalni.

KISS PÉTER KULCSSZEREPEBEN

A legnagyobb politikai viták a Miniszterelnöki Hivatal körül zajlottak. Bajnai nem látta helyesnek, hogy a Gyurcsány-érában a MEH minden szuperminisztériummá és a politikai kiegyensúlyozás eszközévé vált. Leendő miniszterelnökként nem kívánta elfogadni az ilyen nyilvánvaló hatalmi ellensúlyt. Áramvonalasabb, szűkebb feladatkörű, nem önálló

tárcaként, hanem valóban végrehajtó és koordináló szervezetként működő hivatalt akart, és – ez volt a másik konfliktuspont – nem kívánta Kiss Péterre bízni.

Ezzel máris benne vagyunk az MSZP legbelső köreiben folyó hatalmi játszmákban. Kiss Péter az MSZP egyik legfontosabb vezetője volt akkor már egy jó évtizede. 2004-ben Gyurcsánnyal szemben volt miniszterelnök-jelölt, utána mégis Gyurcsány egyik fő támogatójává vált. Kiss tisztelte a miniszterelnököt, elismerte képességeit, de megvolt a maga politikai agendája, és, különösen 2006 után, nem azonosult a rohamozó kormányzási stílussal. A Gyurcsány-stáb a „XVII-es kapu” néven emlegette a problémát, amit az ő nézőpontjukból – az Országház XVII-es kapuján át megközelíthető hivatalában – Kiss Péter okozott azzal, hogy fékezni próbálta a miniszterelnök vágtató elképzeléseit. Kiss környezete viszont úgy ítélte meg, hogy az ötletrohamok szelektálása és belesimításuk az apparátus működési rendjébe valójában a kormány stabilitását szolgálta.

Bajnai eleinte bizalmatlan volt Kiss-sel szemben, amiben szerepet játszott, hogy ő maga a „Gyurcsány-ágon” jött fel a kormányban, Kiss pedig a hagyományos MSZP-káder mintaképének számított. Azt viszont, hogy Bajnai nem akarta a MEH-et rábízni, a miniszter a politikai bizalom hiányaként értékelte. Emiatt elutasította a felkínált lehetőséget, hogy térjen vissza a szociális és munkaügyi tárca élére, amit korábban már vezetett, és azt mondta, inkább távozik a kormányból. Kiss kimaradása azonban megbontotta volna az MSZP-n belüli kényes egyensúlyt. Lendvai Ildikó pártelnöknek Kiss Péter volt a legfontosabb szövetségese, a kormányban szerette volna őt tudni, különösen, ha közben Szekeres megőrzi a miniszteri tárcáját.

Végül, Lendvai közvetítésével, a stábok kétnapos népszabadságos üzengetése után, Bajnai és Kiss az utóbbi házának

kertjében ült le egymással: egy fröccs mellett tisztázták a viszonyokat. Abban állapodtak meg, hogy Kiss, kérésének megfelelően, nem szaktárcát, hanem a humán tárcákat felügyelő koordinációs feladatot kap, a társadalompolitikai feladatok összehangolását végezheti miniszterként, így sokféle területen bekapcsolódhat a kormányzás általános irányításába. Kiss Péter lett a miniszterelnök-helyettes is, bár közjogi értelemben akkor ez a pozíció, így nevesítve, nem létezett.

Kiss Péter ettől kezdve, mint korábban Gyurcsányhoz, úgy Bajnaihoz is lojális volt, a kormányfő pedig a gyorsan kialakuló jó emberi viszonyukon túl az egyik legfontosabb és leghasznosabb munkát végző minisztereként emlékszik vissza rá. „Kulcsszerepet játszott abban, hogy elfogadtassuk azt, ami elkerülhetetlenül fájdalmas volt, és abban is, hogy elkerüljük a megúsztató fájdalmakat”, mondja visszatekintve. Szoros emberi kapcsolatuk Kiss Péter 2014-ben bekövetkezett korai haláláig megmaradt.

Az átalakított Miniszterelnöki Hivatal vezetője Molnár Csaba lett, ezt a döntést Lendvai Ildikó Gyurcsánynak tett engedményként azonosította, hozzátéve, április közepén ez már feleslegesen erős gesztus volt. Bajnai ezt azzal árnyalja, hogy Molnár Csaba hozzá is közel állt, tehetséges és lojális politikusnak tartotta, jó döntés volt miniszterré kinevezni, de hozzáteszi, a Miniszterelnöki Hivatal a gyakorlatban Tordai Csaba, a jogi és közigazgatási ügyekért felelős államtitkár működtette, ami tökéletesen illett Bajnai irányítási elképzeléseibe.

Gyurcsány embereként tartották számon Ficsor Ádámot is, holott őt Bajnai ajánlotta Gyurcsány figyelmébe, amikor 2008-ban kabinetfőnököt keresett Gál J. Zoltán helyére. Ficsor azt mondja, Bajnai idején már nem volt tagja a miniszterelnök legbelső teamjének, „mégiscsak a Ferinek voltam a kabinetfőnöke”, viszont olyan feladatot kapott, amely a

bizalmi megbízások egyik legfontosabbikának számít, a titkosszolgálatok felügyeletét. A mindössze 29 éves miniszter nem vállalta a kormánytagságot a ciklus végéig, tudta, hogy az MSZP kampányában dolgozik majd, de a szolgálatok irányítási feladatainak rendbe szedését néhány hónap alatt elvégezhetőnek látta.

Utódja szeptembertől Juhász Gábor szocialista képviselő lett. Épp lemondani készült az igazságügyi és rendészeti államtitkári posztról, mert nehezen jött ki Draskoviccsal, ami nem számított kivételesnek. Amikor kihallgatást kért a miniszterelnöktől, hogy beadja a lemondását, Bajnai – alaposan meglepve az államtitkárt – elfogadta, de egyből ki is nevezte miniszterré. Juhász rendet tartott a rábízott területen, nyugalmat teremtett, és kivonta a szolgálatokat a politikai harcokból – mondja róla utólag volt főnöke.

A korábbi Gyurcsány-emberek közül állásban maradt Gréczy Zsolt, de jóval távolabb került a miniszterelnöktől. Politikai főtanácsadóként Bajnai Keszthelyi András munkájára számított, és a külpolitikai főtanácsadó, Banai Károly is a helyén maradt nyár végéig, akkor a bécsi ENSZ-misszió élére nevezték ki. Utódja az ekkor még a harmincadik életévét sem betöltő Korányi Dávid lett, akit Szigetvári ajánlott a miniszterelnök figyelmébe. Korányi pillanatok alatt épített ki erős hálózatot a többi európai „serpával”, ami a sokszor kőkemény EU-s érdekegyeztetéseknél nélkülözhetetlen eszköz volt.

Kormányszóvivőnek Szollár Domokost kérték fel, ő a Budapest Airport kommunikációs vezetőjeként dolgozott akkor is, amikor Bajnai vezette a céget. A miniszterelnök ragaszkodott hozzá, hogy „az új műsorhoz új férfi kell”, a változó kormánypolitikát új arcnak kell képviselnie: a kormányzati munkában újonc Szollárnak.

Beszédíróként, komolyabb megszólalások előtti egyeztetésekre többször csatlakozott a stábhoz formális pozíció

nélkül Gyurcsány két fontos régebbi embere, akik azonban már korábban eltávolodtak tőle: Gál J. Zoltán és Gyurkovics Tamás. Bajnai szorosabban-lazábban mindkettőjükkal együtt dolgozott miniszteri időszaka alatt is, és meghatározó szerepet játszottak a külvilág Bajnai-képének alakításában.

NEM DIKTÁTOR

A „ki kinek az embere” problematika a miniszterelnöki kabinetben is jelen volt, bár ennek jelentőségét a szereplők különbözőképpen ítélik meg. Az egyik vélemény szerint Gyurcsány hívei nehezen élték meg, hogy döngő léptű, határozott, erős hangon utasításokat osztó, sokuk által bálványozott főnöküket egy halk szavú, beszélgető, esetenként háttérbe húzódó utód követte. Van, aki azt meséli, a stábülések után össze kellett vetniük a jegyzeteiket, hogy azonosítsák a kormányfői utasításokat, mivel a rossz akusztikájú országközi termekben nem hallották jól, mit mond halk szavú főnökük. Mindezek alapján Bajnait nem mindannyian tartották első ránézésre „miniszterelnökinek”. Van, aki azt mondja, ezzel a munkastílussal nagyon könnyen meg lehetett barátkozni, de el kellett fogadni, hogy érzelmileg mindenkitől mást követel. Szembesülni kellett azzal, hogy Bajnaival nem lesznek olyan túlfűtött viták, mint Gyurcsánnyal, akinek a regnálása idején az is előfordult, hogy valaki földhöz vágta a telefonját a vita hevében. Forgács Imre szerint „Bajnai valóban miniszterelnök volt, nem diktátor”.

Bajnai munkamódszerének lényegéhez tartozik, hogy szinte mindig nyugodt marad, kér és nem utasít. Nála a letolás nem kiabálás, hanem egy hosszan kitartott helytelenítő tekintet. A „wallisos menedzseresen” lekerekített nézetelté-

rések gyakorlatától – ahogy egy munkatársa jellemezte – eltérő esetre, emelt hangú beszélgetésre csak Hiller István emlékezett vissza. A kormányfő egy beruházással összefüggő régészeti feltárás lassúságát kifogásolta, jelezve, a késlekedés munkahelyekbe kerülhet az országnak.

A nyugalom azonban nem jelentett puhaságot: Bajnai jó néhány területen döntött azonnali személycserékről. Az energiahivatal vezetése az EMFESZ-ügy miatt veszítette el az új miniszterelnök bizalmát. Bajnai személyesen szólította fel lemondásuk benyújtására az érintetteket. A devizahitelek körüli válság miatt a bankfelügyelet élén is határozottabb, konfliktusvállalóbb vezetést akart: fiatal, de elismert szakembereket hozott be a volt Rajk-szakkollégista, Matos Zoltán és a ma az Európai Bankfelügyelet vezetőjeként tevékenykedő Farkas Ádám személyében.

A konfliktusok megvívására és lezárására mindig megvoltak Bajnai emberei, akik tudták, nekik ez a feladatuk. Hegedüs Dóra számos alkalommal kérte számon a miniszterektől a legkisebb megszorítási tételeket is saját Excel-táblázata alapján.

A Bajnai-féle működési mód elsősorban rengeteg egyeztetést, megbeszélést jelentett, informális munkacsoportok sokaságát, ahol gyorsan és sallangmentesen terelték mederbe az ügyeket. Ehhez arra is szükség volt, hogy folyamatos legyen a kapcsolat elsősorban a politikai támogatást nyújtó MSZP establishmentjével, vagyis a munkatársai ne elzárják a kormányfőt a kommunikációtól, hanem állandó interakciót biztosítsanak a kabinet és a kormánypárt között. A miniszterelnök és az MSZP-elnök rendszeresen beszéltek a mindkettőjük hatáskörét érintő ügyekről.

Bajnai maga sem tért ki a konfliktusok elől. Előfordult, hogy egy szocialista politikusnak, a nyugdíjrendszerben tervezett változásokat vitató Gúr Nándornak, dossziéját becsuk-

va azt mondta: „Találkozunk a parlamenti szavazáson.” Az ilyesfajta határozottság meg is lepte a háttéralkukhoz szokott pártprominenseket.

Arról minden általunk megkérdezett miniszterelnöki kabinet- és kormánytag beszámol, hogy a miniszterelnök felkészülten érkezett a kormányülésekre és más megbeszélésekre, részletekbe menően ismerte az egyes ügyeket. A kormányülést megelőző felkészítőkön felmérte a napirenden lévő témák vita- és döntési pontjait, rengeteg információt gyűjtött be. Kiszámította, hogy miniszterei vagy más tárgyalópartnerei mivel érvelnek majd, elébe ment az érveiknek, ezek beszámításával tett javaslatot a megoldásra. Tordai Csaba szerint Bajnai ebben kiváló volt. Ő azt tapasztalta, ilyen típusú preventív érvelésre Gyurcsány nem volt képes, Bajnain kívül még Kiss Péter volt az, aki igen.

Míg Gyurcsány idején gyakran politikai viták folytak a kormányüléseken, és a kormányfő maga is szenvedélyesen érvelt valamely álláspont mellett – aminek előnye, hogy minden téma az asztalra kerülhetett, hátránya, hogy a miniszterelnök sebeket adott és kapott –, Bajnai a legtöbbször elébe ment a vitának, összegzett, és döntött. Döntőbíróként viselkedett, nem küzdőfélként. A kormányülések strukturáltak, feszesek és gyorsak voltak, annál is inkább, mert a fő kérdések addigra rendszerint eldőlték, legkésőbb a kormánykabinetben. „Tudatosan törekedtünk arra is, hogy a politikai döntéseket összeillesszük a közigazgatás sajátos logikájával” – mondja Szigetvári.

A közigazgatást jól ismerő, a technokrata megnevezést dicsérően használó Forgács Imre is elismeri a Bajnai-kormány illetően jellemzőit. Hozzáteszi azt is, a dolgok rendje az, ha előzőleg a legtöbb kérdés eldőlt, máskülönben arra lehet következtetni, hogy a döntések előkészítése nem történt meg. Azt azonban bírálatként jegyzi meg, hogy olykor neki kellett

figyelmeztetnie az idő múlására a kormánykabinet tagjait, Bajnait és legbelsőbb körét, Oszkót, Kisst, Szigetvárit, hogy „már itt van a kormány”. Érződött, nem egyenrangúak a miniszterek.

5.

SODRÁSBAN

A kormánynak számos váratlan helyzetet kellett kezelnie, amelyeket nem lehetett előre tervezni, vagy pedig jelen voltak a hivatalba lépés idején is, kényszerítő erővel.

Ezeknek a kapcsán is kirajzolódik, milyen munkamódszert követ, milyen társadalomképben gondolkodik, milyen eszközöket részesít előnyben egy miniszterelnök, akkor is, ha csak ritkán tesz nagyszabású, ideológiai üzenetekkel átítatott, politikai iránymutatásnak szánt kijelentéseket.

Bár a Bajnai-kormány a válságkezelésre szerződött, és ennek végrehajtását, a szakadék szélén tántorgó ország megmentését tartotta fő feladatának, közjogi értelemben teljes hatásköre volt. Nem tudta és nem is akarta távol tartani magát az ország irányításának gazdasági válságon kívül eső ügyeitől. Annál is kevésbé, mert Bajnai helyzetértékelése az volt: „Magyarország nemcsak gazdasági, hanem tartós politikai-bizalmi válságban is volt.” Ennek a sokrétű krízisnek a teljes spektrumát kellett valamilyen módon kezelnie akkor is, ha a prioritásai egyértelműek voltak.

Ám e prioritások sem kizárólag a gazdaságot jelentették. Amellett a kormánynak számos váratlan helyzetet kellett kezelnie, amelyeket nem lehetett előre tervezni, vagy pedig jelen voltak a hivatalba lépés idején is, kényszerítő erővel. Ezeknek a kapcsán is kirajzolódik, milyen munkamódszert követ, milyen társadalomképben gondolkodik, milyen eszközöket részesít előnyben egy miniszterelnök, akkor is, ha csak ritkán tesz nagyszabású, ideológiai üzenetekkel átítatott, politikai iránymutatásnak szánt kijelentéseket. Egy miniszterelnöknek megvannak a maga elképzelései a kormányzás mikéntjéről, éles helyzetekben értékvalasztásokra kényszerül. Sokszor pedig az előre nem látható, váratlanul, gyakorta a semmiből érkező kihívásokra adott válaszok adnak igazi karaktert egy kormánynak.

TITKOS SZOLGÁK

Bajnai problémás területnek látta a titkosszolgálatok felügyeletét. A kormány megalakulásakor javában zajlott az UD Zrt. ügye: kiderült, hogy a biztonsági cég emberei számos közszereplőt hallgattak le. Nem fejeződött be a romagyilkosságok sorozata, amelynek során a terroristák kilenc

alkalommal támadtak fegyverrel, Molotov-koktélokkal cigány családok ellen. 2008–2009 folyamán, bő egy év alatt összesen hat embert gyilkoltak meg. A hivatalba lépő miniszterelnök a gyilkosokat Magyarország első számú közelleniségének tartotta, ennek szellemében várt eljárást a rendőrségtől és a szolgálatoktól. A Magyar Gárda egyre-másra masírozott kistelepülések utcáin, kizárólag a cigányságot okolva a közbiztonság romlásáért, azt hirdelve, ha az állam képtelen megvédeni állampolgárait, majd a párthadsereg megteszi helyette.

Kirobbant az EMFESZ-ügy. A cég, teljes nevén az Első Magyar Földgáz- és Energiakereskedelmi és Szolgáltató Kft. a magyar földgázpiac negyedét uralta. Az Index információi szerint az EMFESZ-t mindössze egy dollárért passzolták át – a mostanság Trump amerikai elnök orosz kapcsolatait vizsgáló tényfeltárás kapcsán is említett – Dmitrij Firtas ukrán milliárdos cégtől egy svájci offshore vállalkozáshoz, a RosGas AG-hoz. Orosz lapinformációk szerint az ügyletet a Kreml hagyta jóvá, és volt KGB-sek is közreműködtek benne. A rendőrség évekkel később megszüntette a nyomozást. Az oroszok európai térhódításának jele volt a Szurgutnyeftyegez kéretlen felbukkanása is a Mol részvényesei között.

A miniszterelnök úgy látta, a bizonytalan és törékeny globális szituációban, a kiszolgáltatottabbá váló Magyarországon még élénkebbé váltak a színpalak mögötti akciók, a titkosszolgálati befolyásszerzési kísérletek, az állami szuverenitás aláásására tett – elsősorban orosz – kísérletek, ezért tartotta kiemelten fontosnak, hogy a hazai szolgálatok körüli rendezetlen ügyek nyugvópontra jussanak.

Az ellenzék a kinevezésétől, 2007-től osztúzt alatt tartotta Laborc Sándort, a Nemzetbiztonsági Hivatal vezetőjét egykori szovjetunióbeli tanulmányai és néhány konkrét ve-

zetői döntése miatt. Személye kezdettől kényelmetlen volt a Bajnai-kormánynak, a terület felelősei azt gondolták róla, hogy politikai térben mozog, azt is ügyetlenül, pedig neki semlegesnek kellene maradnia, ez szolgálná a hatékonyságot is. Ugyanakkor a szolgálatoknál nem érezték, hogy a kormány segítené a munkájukat. A költségvetési megszorítások során a szolgálatok pénzét egyötödével megkurtították, és úgy látták a „cégnél”, hogy így még a kötelező nemzetbiztonsági átvilágításokat sem fogják tudni elvégezni, nem lesz pénz az autók megtankolására sem.

Laborc kinevezéséről az akkor még oroszellenes Orbán Viktor Fidesz-elnök úgy vélekedett, hogy az az oroszokkal az előző rendszer idején kiépített üzleti és titkosszolgálati kapcsolatok felélesztését bizonyítja. Az akkori Magyar Nemzet *Kinek dolgozik Laborc?* című cikkében így írt: „A polgári nemzetbiztonság átalakítása után Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és az őt támogató MSZP a különböző szavazások és választások közeledtével felhasználhatja a belbiztonsági szolgálatot az ellenzék megfigyelésére (...) akár provokációk megszervezésére is.” Gyurcsány és Szilvász György titkosszolgálatokért felelős miniszter azonban kitartott Laborc mellett. Többen úgy vélik, Szilvász valójában nem érzékelte, mennyire nem tartja kontroll alatt a főigazgatót, a kormányfő pedig nem mérte fel helyesen ennek a politikai és nemzetközi kockázatait, tudniillik a nyugati és főként az amerikai szövetségesek aggodalmait. Laborc szaktudását egyébként általában nem vitatták – a CIA, már menesztése után, kitüntetéssel ismerte el –, és voltak jelei annak, hogy valójában nem pártpolitikai befolyásra cselekszik, épp ellenkezőleg: inkább a Fidesz befolyásától igyekszik megszabadítani a szervezetet.

E törekvésének egyik látványos ütközőpontja az UD Zrt.-ügy volt. 2008-ban a privát biztonsági cég vezetőinek

beszélgetéseit tartalmazó hangfelvételek láttak napvilágot. Ezek szerint sok-sok egyéb akció mellett Almássy Kornél MDF-elnöki jelöltsége érdekében gyűjtöttek adatokat Dávid Ibolyáról. A pártelnök ennek kapcsán támadta riválisát, az ügyészség azonban nem az adatgyűjtést, hanem Dávid Ibolya Almássyról tett állításait kezdte vizsgálni. Kérdéseket vetett fel az is, vajon ki juttatta el az UD által készített hangfelvételeket Dávid Ibolyához éppen akkor, amikor a Nemzetbiztonsági Hivatal az UD ellen magántitkokkal való visszaélés miatt feljelentést tett, amely szerint az NBH adatokat gyűjtött az UD adatgyűjtéséről. Nem mellesleg az UD mintegy nyolcvan személyről készített „környezettanulmányt” – köztük Bajnai Gordon akkori miniszterről is.

Szilvász György a cégnél tartott házkutatás után összehívta a nemzetbiztonsági kabinet ülését, ahol arról beszélt, hogy szerinte az UD jogosulatlanul folytatott titkos adatgyűjtést, és az egyik célpontja a kormányzati informatikai rendszer gerincvezetéke volt. Magyarul: kémprogramot telepítettek volna a kormányzati rendszerre. Szilvász a parlament nemzetbiztonsági bizottsága előtt a megfigyelési ügyről azt mondta, az UD rendszeres kapcsolatot tartott ellenzéki politikusokkal, Kövér Lászlóval és Demeter Ervinnel. Szilvász szerint a törvénytelen eszközökkel operáló cég megbízásokat, feladatokat is kapott a fideszes politikusoktól, afféle fideszes magán-titkosszolgálatként működött.

Ami az UD-ügy MDF-szálát illeti, egy szocialista vélemény szerint a Csányi Sándorhoz bekötött magáncég munkatársai jó kapcsolatokat ápoltak exkollégáikkal, az NBH munkatársaival, és szívességet tettek azoknak a politikusoknak, akikről úgy vélték, szívügyüknek tekintik a titkosszolgálatokat. Forrásunk szerint „nem az a kérdés, hogy a szolgálatok szeretik-e Kövér Lászlót, hanem az, hogy Kövér szereti-e a szolgálatokat”. Magyarul: a szolgálatok nemcsak az akkori

ellenzéki, hanem azokat a kormánypárti politikusokat is segítették, akikről azt gondolták, tisztelik a munkájukat, vagyis elfogadják és megvédik az ő szabályaikat. A nemzetbiztonsági bizottság egy akkori tagja úgy árnyalja a képet, hogy a kormány Dávid Ibolyát akarta megmenteni, mert látták, hogy Almássy a Fidesz felé vinné az MDF-et. Ügyetlenül jöttek azonban elő a bizonyítékokkal, ezért fordulhatott meg az ügy az ügyészségen, míg végül Dávid Ibolya és Laborc Sándor, a Nemzetbiztonsági Hivatal főigazgatója került a vádlottak padjára.

Kormányzásának kezdetén Bajnai azt adta feladatul a titkosszolgálatok irányításával megbízott miniszterének, Ficsor Ádámnak, hogy végezze el a szervezet átvilágítását, és lényegében kezdettől várható volt a politikailag ekkorra már ellehetetlenített Laborc eltávolítása a szolgálat éléről. „Azt kérem, hogy itt rend legyen”, így instruálta miniszterét. Bajnai úgy ítélte meg, Ficsor személyében olyan minisztert talált, akinek nincs saját agendája ebben a pozícióban, számonkéri a szolgálatok vezetőit, de nem gyakorol rájuk politikai nyomást, így a kormány és a szolgálatok közötti bizalom helyreáll, a kommunikáció normalizálódik. Laborc végül júliusban köszönt le az NBH éléről, lemondását Bajnai azonnal elfogadta, és augusztus 31-i hatállyal mentette fel. Laborc a távozását azzal indokolta, hogy „olyan anomáliákat érzékelt az UD Zrt. ügyében folyó vizsgálat kezelésében a nyomozó hatóság, illetve az ügyészi szervek részéről, amelyek a feljelentés pontjainak nagyobbik részében a nyomozás megszüntetéséhez vezettek, és ez nem teszi számára lehetővé, hogy a jövőben teljes értékű munkát folytasson”. Bajnai szerint veszélyeztette a szolgálatok alkotmányos pozícióját, ami körülöttük a nyilvánosságban történt, ezért nyitott utat a mielőbbi változtatásnak. A kormányfő környezetéből mások kevésbé udvariasan fogalmaznak. Van, aki szerint

Laborc akadályozta a szolgálatok együttműködését és blokkolta a kormány felé vezető kommunikációs utakat. Cserébe a 2009-ben távozó főigazgató utólag erélytelenséggel és hozzá nem értéssel jellemzi a kormányt. Bárhogyan is, ezek a kölcsönösen elmarasztaló vélemények aligha szolgáltattak alapot az együttműködésre.

Laborc utódja az NBH élén Balajti László lett, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat addigi főigazgatója, aki akkor már több mint húsz éve dolgozott a szolgálatoknál, és nem Moszkvában, hanem Pécsen tanult. Az ő kinevezését a Fidesz sem kifogásolta a háttéregyeztetésen, de jelezték, ha hatalomra jutnak, nem hagyják meg a székében. Ehhez képest, az Orbán-kormány praxisában szokatlan módon, 2011 decemberéig maradhatott.

Ficsor nem sokkal Laborc távozása után bejelentette, az MSZP kampánycsapatában vállal szerepet, ezért szeptemberben átadta a tárca nélküli miniszteri feladatot Juhász Gábornak.

TERRORCSELEKMÉNYEK

A szolgálatok rivalizálása és az egymással össze nem érő információk különösen súlyos problémává váltak a romgyilkosságok ügyében. A legtragikusabb, ami utóbb kiderült, hogy a Katonai Biztonsági Hivatal egy fontos információt elhallgatott a többi szolgálat elől: az utolsó két támadásban soforként részt vevő Csontos István az ő titkos kapcsolatuk, informátoruk volt, a tartótisztje a gyilkosságsorozat ideje alatt is találkozott vele. Egy miniszterelnök környéki informátorunk azt mondta, nem látta át, ami a KBH-n belül történt, de „mindent feltételez róla”, vagyis messze nem csak a címlapon szereplő NBH számított problémás szervezetnek.

A Bajnai-kormány időszaka alatt – a korábbi négy gyilkosság után – két ember lett terrorcselekmény áldozata. Április 22-én Tiszalökön lelőtték az 54 éves Kóka Jenőt, augusztus 3-án Kislétán a 45 éves Balogh Máriát. Ez az utolsó merénylet talán megakadályozható lett volna, ha a katonai elhárítás nem tartja vissza a Csontos István kapcsolatos információt. A tartótiszt ugyanis Tiszalök után találkozott vele, de érthetetlen módon nem kért tőle információt a gyilkosságokról, holott a kiadott feladat pontosan az volt, hogy emiatt kell minden tartótisztnek kapcsolatba lépnie az informátorával.

Bajnai a tetteket a Magyar Köztársaság elleni szégyenletes cselekedetnek nevezte. Kiemelt ügynek tekintette a merénylek megtalálását, ezt érzékeltette a szolgálatok főigazgatóival és az országos rendőrfőkapitánnyal. „Magamhoz kérttem a rendőrfőkapitányt és a szolgálatok vezetőit, a rendészeti minisztert, és közöltem velük, Magyarország első számú közellenségeinek tekintem a gyilkost vagy a gyilkosokat. Ez terrorizmus. És ez olyan ügy, ami a magyar társadalmat polgárháború felé löki, a rendőrség első számú feladata, hogy ezt megakadályozza.” Bajnai az ügyben Sólyom László köztársasági elnöknel is vizitált, ezt követően szólalt meg az államfő drámai tónusban: „Ha nem körvonalazódik megoldás, ha nem lesz érezhető a szolidaritás, akkor robbanásveszélyes helyzettel kerülünk szembe. A gyilkosságsorozat nem cigányügy, egész Magyarország stabilitását érinti.”

Ahogy Bajnai egy közeli munkatársa utal rá, ilyen ügyekben megmutatkozott, mennyire kiemelt alkotmányos szerepe van a miniszterelnöknek a magyar közjogi rendszerben. Legyen bármennyire átmeneti is a kormányfő mandátuma, ha az utasítási, illetve a beszámoltatási jogával él, akkor a hierarchikus rendben nehéz a szándéka ellen szegülni. Bajnai együttműködésre utasította a rendőrséget és a szolgálatokat, és kétheti rendszerességgel beszámoltatta az ügyről a veze-

tőket. A nyomozásba nem szólt bele, de a nyomást fenntartotta. Így működik a közigazgatás: ha valami fontos egy miniszterelnöknek, és ezt érezteti, akkor a szervezet követi, érvényre juttatja a szándékot.

A tetteseket, Kiss Árpádot, Kiss Istvánt, Pető Zsoltot és Csontos Istvánt 2009. augusztus 21-én hajnalban fogta el a rendőrség egy debreceni sörözőben. A hosszú per végén a tizenhárom év fegyházra ítélt Csontoson kívül mindegyik vádlott életfogytiglani büntetést kapott.

A merénylek elleni nyomozás ügyében folytatott vizsgálat azt állapította meg, hogy a szolgálatok fontos szerepet játszottak a tettesek kézre kerítésében, de ezt megelőzően súlyos hibákat is elkövettek. A nemzetbiztonsági bizottság háromtagú albizottságának (Fidesz: Demeter Ervin, SZDSZ: Gulyás József, MSZP: Tóth Károly) 2010 elejére elkészülő jelentése szerint az NBH-nál az ügyvel kapcsolatos információkat nem egyeztettek és nem értékelték a különféle vezetői szinteken. Álláspontjuk szerint „nem került mélységben felderítésre az ellenőrzés alatt tartott személyi kör fegyverbeszerzésre vonatkozó törekvése és a bűncselekmények elkövetése szempontjából kritikus időszakban végzett további tevékenységének feltárása sem”. E homályos mondat azt jelenti, a bizottság szerint az elkövetők ugyan a szolgálatok látókörében voltak, de nem követték nyomon, hogy fegyverhez jutnak, illetve azt, hogy aktívan megszervezik a merényleteket. Pedig a gyanúsítottakra többször felfigyelt az NBH: már 2004-től megfigyelés alatt tartotta Kiss Árpádot és Kiss Istvánt, valamint a körülöttük csoportosuló szélsőségeseket. Az NBH mégsem kért bírói engedélyt a lehallgatásuk folytatásához 2008-ban, arra hivatkozva, hogy a hosszabbítást a bíró érdemi információk beszerzéséhez köti, ilyet pedig az NBH megyei kirendeltsége nem szállított. Holott 2008 tavaszán arra utaló jeleket tapasztaltak, hogy a csoport fegyverek beszerzésével próbálkozik.

Emellett, már a gyilkosságsorozat idején, információs zavar keletkezett az NBH és a Nemzeti Nyomozó Iroda között is.

Bár a terroristákat elítélték, a mai napig nem világos, volt-e még más szereplője is az ügynek, aki a fegyverbeszerzéseknél jelen volt, továbbá kik lehettek azok a finanszírozók, akik nélkül nem látszik reálisnak az egész gyilkosságsorozat végrehajtása. Mindebből adódóan az sem dönthető el a ma ismert adatok alapján, hogy az állami szervek hibái mekkora szerepet játszottak abban, hogy a hat ember életét követelő merényletsorozat több mint egy évig tarthatott.

ÜGYNÖKÖK, AKTÁK

Az ügynökakták nyilvánosságra hozása régi adóssága a magyar politikai elitnek. A Gyurcsány-kormány 2007-ben hozott létre Kenedi János vezetésével egy történészekből álló szakértői bizottságot, amelynek feladata az volt, hogy listát készítsen azon iratokról, amelyek a rendszerváltás előtti titkosszolgálatok tevékenységéhez kapcsolódnak, és amelyeket még nem adtak át az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL). A bizottság feladata volt az is, hogy javaslatot tegyen arra, miképp javíthatók az állambiztonsági iratok kutathatóságának, illetve az adatokhoz való hozzáférés és az adatok nyilvánosságra hozatalának feltételei.

A testület jelentése cáfolta azt a mítoszt, amely szerint minden dossziét megsemmisítettek volna a rendszerváltás-kor. Kiderült, hogy az iratok négy példányban készültek, és a hetvenes évektől már számítógépet is használt az állambiztonság, az adatokat mágnesszalagokra mentették, titkosításuk 2060-ig szól. Kenedi és kollégái az adatok nyilvánosságra hozását javasolták.

A bizottság munkáját a szolgálatok igyekeztek akadályozni. „Egyszerűen nem hagytak bennünket dolgozni”, mondta annak idején Kenedi János. Ahogy általában a szakma régi motorosai, Laborc is úgy gondolta, a tartótisztek és az ügynökeik a szavukat adták egymásnak, hogy nem leplezik le a kapcsolatukat. (Párt)állami garancia állt az adott szó mögött. Visszatérő szöveg a titkosszolgálati munkatársak körében: „Ha egyszer kiadjuk az egykori ügynökeinket, ki fog később szóba állni velünk? Ha árulók leszünk, velünk együtt az állam is elveszti a hitelességét.”

Barczy István informatikus, az Internettó és a Blog.hu alapítója, aki civil szakértőként részt vett az adatmentésben, az Élet és Irodalomban írt a szélesebb közvéleménynek szóló kutatási beszámolót a folyamatról 2010 januárjában. Ebben egyebek mellett leírta, hogy amikor kiválasztották, milyen technológiára, vagyis milyen típusú gépre van szükség a művelethez, akkor annak beszerzése váratlanul sokáig tartott. Egy informátorunk erről azt mondja, az NBH a lehető legmesszebből és a lehető leglassabban szerezte be az eszközöket.

A szalagokat végül 2009. november 5. és 23. között, adatvesztés nélkül archiválták. A bizottság nem tekinthetett bele a dokumentumokba, megbízatása a technológiai folyamat lebonyolítására, az adatok megőrzésének biztosítására szólt. Ha valamikor történt adatvesztés vagy adatmódosítás, az korábban lehetett. Barczy erről így nyilatkozott a Népszabadságnak: „A szalagok állagából annyit valószínűsíthetünk, hogy az elmúlt években nem nyúltak hozzájuk, de 2000 előtt bármi történhetett. Nem akarom azt sugallani, hogy manipulálták, de az ellenkezőjét sem állíthatom biztosan.” Az mindenesetre az akkori híradások szerint kiderült, hogy a mágnesszalagokról Boross Péter utasítására – még belügyminiszteri hivatali ideje alatt – megpróbálták lehívni a III/III. csoportfőnökség ügynökeinek listáját.

Miniszterelnöksége utolsó döntéseinek egyikeként Bajnai megkísérelte továbblendíteni a mágnesszalagok ügyét, habár tisztában lehetett azzal, hogy lépése inkább szimbolikus. Mégis valamilyen viszonyulásra készítette ezzel utódját, és jelentősen továbblépett elődjénél. Azt gondolta, a rendszerváltás nem tud befejeződni Magyarországon addig, amíg a kérdést korrekt módon nem tisztázzák a nyilvánosság előtt. 2010. április 6-án, öt nappal az országgyűlési választás előtt Bajnai megbízást adott a második Kenedi-bizottságnak arra, hogy felügyelje a több mint ötvenezer hálózati személy nevét, fedőnevét, azonosító adatait és beszerzési dossziéjának számát tartalmazó tizenhét mágnesszalag adatainak feldolgozását, minősítésük felülvizsgálatát, majd a minősítés alól feloldott anyagok levéltárba adását. A bizottságot 2010 végén kormányrendelettel szüntették meg, arra hivatkozva, hogy a működése okafogyottá vált, mivel az Orbán-kormány hamarosan törvénnyel kívánja szabályozni az ügynöklistának nyilvánosságát. Ez a mai napig nem történt meg.

Csak 2015-ben alakult ismét egy olyan munkacsoport a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) és az ÁBTL részvételével, a Belügyminisztériummal együttműködésben, amely megkezdte a mágnesszalagok tartalmának feldolgozását. Amint arról Székely János a Parameter.sk oldalon alapos és vitriolos cikkében írt, a bizottság másfél éven át tartó mérlegelés eredményeként arra jutott, hogy „a hálózati nyilvántartás kutathatósága segítség lehet az állambiztonsági hálózat kutatásában”, ezért a levéltárban a helye. De csak a III/III.-as ügynöklistának, míg a többi főcsoport adatait továbbra is hétpecsétetes titokként őrzik. Földváryné Kiss Réka, a NEB elnöke azt mondta: „A szalagok tartalmaznak ügynökneveket, azonban ügynöktörténetek, valós tevékenységre vonatkozó adatok nincsenek rajtuk.” Összességében ez a nyilvántartás töredékes, nem értelmezhető önmagában. A NEB a titko-

sítás feloldását javasolta, a Miniszterelnökséget vezető miniszter a minősítések felülvizsgálatát ígérte. A mágnesszalagok 2017-ben átkerültek az ÁBTL-be. Kónyáné Kutrucz Katalin főigazgató-helyettes szerint a hálózati nyilvántartást nem jó ötlet nyilvánosságra hozni, de a mágnesszalagok tartalma kapcsán nagyszámú visszaminősítést valószínűsített a Magyar Időknek adott interjújában, több mint hét évvel az után, hogy Bajnai erre a munkára megbízást adott a második Kenedi-bizottságnak.

FREKVENCIABOTRÁNY

A miniszterelnöknek a nem pártpolitikus szerepfelfogás, illetve a pártbéli hatalom hiánya néha komoly problémát okozott. Amikor 2009 októberében az Országos Rádió és Televízió Testület arról készült dönteni, hogyan osszák ki az országos rádiófrekvenciákat, széles körben elterjedt, hogy az MSZP és a Fidesz oligarchái, Puch László és Simicska Lajos megegyeztek egymással. Egyikük az egyik, másikuk a másik nagy rádió tulajdonosa lesz. Majtényi László, a médiahatóság elnöke jogsértésekről beszélt már a frekvenciapályázatok eredményhirdetése előtt. A kétségbe vonható megalapozottságú üzleti tervekkel előálló cégek a pártdelegáltak szavazataival biztosították győzelmüket. Ezt Majtényi a döntés után a demokrácia vereségének nevezte, és lemondott az ORTT éléről. Az alkotmányos és morális válságot ekkor már három éve hirdető Orbán Viktor szerint nem volt itt semmi látnivaló, azt mondta: „nincs dolga”, annyi történt csupán, hogy volt egy gazdasági verseny, amelyben győzteseket hirdettek.

Bajnai a döntés előtt, a várható kimenetelről értesülve azt üzenté, reméli, hogy az ORTT szavazásán a legjobb ajánla-

tok nyernek, mert a közbizalom és az ország hírneve forog kockán. Világossá tette azonban, nemcsak a legjobb ár, hanem a folyamat tisztasága is a közérdek része. Miután ezt a közös igényt nem tudta érvényesíteni, Majtényinak lépnie kellett. Bajnai egy neki írt levelében nemcsak megköszönte a munkáját, hanem kifejtette, mennyire fontos a médiahatóság tevékenységében a pártatlanság, a szakmai tisztesség és a közérdek szolgálata. A miniszterelnök szerint Majtényi lemondása „figyelmeztetés, jelzése annak, hogy mindezek az értékek nem kielégítő mértékben érvényesültek az ORTT működésében”. Óvatos, mégis határozott politikai üzenet ez a nyílt színen akkor egymással viaskodó, a színpad mögött alkut kötő MSZP-nek és a Fidesznek. Bajnait általában véve is aggasztotta a korrupció járulékos kára: „Ha valaki tízmillió forintot akar ellopni, ahhoz egymilliárdos döntést kell rosszul meghoznia. Így lesz az egyéni korrupciós ügyekből nemzetgazdasági kár.” Ehhez jön az ennek következtében leromló külső megítélés, az elmaradt befektetések vesztesége, valamint a gondolkodásmód, a nemzeti karakter torzulása.

A miniszterelnöknek, közjogi értelemben, a frekvenciaügyben nem volt semmiféle közvetlen beavatkozási lehetősége. Figyelemre méltó Szigetvári Viktor utólagos kommentárja, miszerint egy ereje teljében lévő pártelnök-miniszterelnök szavának lehetett volna olyan súlya, hogy gátat vessen az oligarchák bizniszének azáltal, hogy visszaparancsolja a szocialista kötődésű szereplőket az alkutól, így az eleve nem jöhet létre.

Közvetetten viszont a kormányfő kifejezésre juttatta, hogy mit gondol a botrányról: Sólyom Lászlóval közösen azt a Polyák Gábor médiajogászt jelölték az ORTT új elnökének, aki a lemondott Majtényi László egyik legközelebbi munkatársa volt. Az akkori médiatörvény szerint elég volt a feles többség a médiahatóság elnökének megválasztásához,

így joggal lehetett számítani arra, hogy Bajnai jelöltjét megválasztja a parlament. Nem így történt. Puch László minden követ megmozgatott azért, hogy megfúrja Polyák ORTT-elnökségét. Két dologgal érvelt: egyrészt, hogy a Fidesz nem fogadná el Polyákot a médiahatóság élén, másrészt, hogy Polyák majd biztosan akadékoskodik a rádiós műsorszolgáltatási szerződés aláírásával. Ebben a kérdésben pedig Lendvai Ildikó beállt a pártpénztárnok mögé, szavai szerint a baloldali média választások utáni finanszírozását remélte a szocialistákhoz közel kerülő kereskedelmi rádió hirdetési bevételeitől. Ebben a helyzetben a szocialista frakció nem engedte napirendre venni az Országgyűlésben az ORTT elnökének megválasztását, ami Polyák számára csak akkor derült ki, amikor, a hagyományokat követve, a családjával együtt már az Országházban tartózkodott.

Az már egy későbbi történet, hogy a 2010-ben kétharmadot szerző Fidesz semmisnek tekintette a 2009-es, feltételezhető háttérmegegyezést, és a reklámpiac átalakításával ellehetetlenítette a rivális rádiót, ezért az kénytelen volt bezárni. Így lett a Fidesz szempontjából az ellenzéki harminchetvenből előbb ötven-ötven, majd száz a semmi ellenében; ennyit ért a jogállamiság kereteit feszegető, 2010 előtti árnyékbiznisz a szocialisták számára a 2010 utáni világban.

BKV-BOTRÁNY

Nem lehet kiengedni a fényre – anno így súgtak össze Hagyó Miklós főpolgármester-helyettes mögött a pártjukat féltő szocialisták. A korábban többek közt energiatalokkal is kereskedő Hagyó a kilencvenes évek végén lett a párt tagja, karitatív akciók szervezésével nyitott, a kétezres évek ele-

jén először országgyűlési, később budapesti önkormányzati képviselő lett. Úgyesen építkezett: lehetett rá számítani egy helyi rendezvény megszervezésénél, vagy ha háromszáz küldöttet kellett utaztatni egy malmói találkozóra. Ha kellett, sörrel és virslivel kedveskedett a párttagoknak. Tagja volt a fiatal szocialista politikusokat tömörítő Mozaik csoportnak, a szervezeti érdekérvényesítésre koncentrááló informális generációs lobbicsoportnak. Idővel a fővárosi szervezetek felsorakoztak Hagyó mögé, kiépült a személyéhez kötődő hálózat: a megígért parlamenti, fővárosi képviselőség, felügyelőbizottsági, netán igazgatótanácsi tagság. Akinek nem tetszett Hagyó ajánlata, könnyen a perifériára kerülhetett. 2006-tól főpolgármester-helyettes volt Demszky Gábor idején, hozzá tartozott a BKV felügyelete is.

Ahogy Hagyó erős ember lett, igyekezett beleszólni az országos pártügyekbe is. Már a 2009. márciusi kongresszuson befolyásolni próbálta a tisztújítás erőviszonyait, de ezt a kísérletet elsöpörte Gyurcsány miniszterelnöki távozása. Más MSZP-s ifjútörökökkel együtt Hagyó kényszerítette ki a szocialisták nyári rendkívüli kongresszusát is, ahol alig titkolt hatalomátvételi ambíciójukat kívánták érvényre juttatni, de Lendvai Ildikó és Kiss Péter összezárt: csak a párt saját választási bizottsága bővült ki néhány taggal. Korabeli sajtóhírek szerint Hagyót ekkoriban erősen foglalkoztatta, hogy 2010-ben indul a főpolgármesteri posztért.

Ami a BKV-t illeti, főpolgármester-helyettesi kinevezése után megvált a BKV-vezértől, Aba Botondtól, helyére Antal Attilát találta, de ő 2008 márciusában több botrány után, például amiatt, hogy fia fizetést kapott a BKV busztenderén nyertes cégtől, maga kérte felmentését. Utána Balogh Zsolt lett a megbízott vezérigazgató, akinek – a 168 Óra korabeli cikke szerint – „külön telefonja volt a főpolgármester-helyetteshez (egy Nokia), amelyen két csippanás jelezte a főnök

hívását”. Hagyóék szerint a lap ezen információja nyomán kreálták később a megvesztegetés, a korrupció szimbólumává vált nokiás doboz történetét. Baloghot aztán Kocsis István követte, akinek közismert volt jó kapcsolata Csányi Sándorral. A Paksi Atomerőmű és az MVM vezetőjeként is foglalkoztatott, mérnök végzettségű topmenedzsernek fontos, bár az ügy egészéhez hasonlóan homályos szerepe volt a Paks 2.-ről szóló Putyin–Orbán-megállapodásban is 2014-ben. Kocsis és a Fidesz speciális viszonyát jelzi az a tény is, hogy 2011 szeptemberéig a BKV élén maradhatott. Ebből is látható, hogy Kocsis nem Hagyó embere, inkább a riválisa volt, és ez talán nem mellékes körülmény a BKV-botrányok megítélését illetően: 2009 nyarától sorozatban kerültek nyilvánosságra a cég belső ügyei – ezek felforgatták a politikai közéletet is, nem várt kihívások elé állítva Bajnait és kormányát.

A bűnügyi nyomozás 2010 januárjában kezdődött a BKV-ügyekben. Később Szalainé Szilágyi Eleonórának, a BKV volt humánpolitikai igazgatójának letartóztatásával, majd a cég több vezetőjének előállításával folytatódott. A botrány azonban már korábban, 2009 augusztusában kirobbant, amikor a Magyar Nemzet megszellőztette, hogy a volt igazgató mintegy százmillió forint végkielégítés után havi 1,2 milliós fizetést kapott, mivel Kocsis elődje, Balogh Zsolt visszafoglalkoztatta. Kiderült az is, hogy néhány BKV-vezetőnek több tízmillió forintos végkielégítést adtak.

Bajnai már 2009 szeptemberében nyilatkozott az ügyről: „Szimpla hülyeségből nem lehet százmillió forintos végkielégítést kifizetni egy középvezetőnek, az nyilvánvalóan valamilyen ügyeskedés, ha nagyon finoman akarok fogalmazni. A BKV önkormányzati tulajdonú társaság, de nem lepődnék meg, ha az állam környékén is találnánk ilyen pénznyelő helyzeteket. Indokolhatatlanul sok pénz folyt el erre a szimbolikus esetre, és tartok tőle, hogy ez csak a jég-

hegy csúcsa, nyilván nagyon sok ilyen van.” A miniszterelnök döntése értelmében az állami és önkormányzati többségi tulajdonú vállalatoknak nyilvánosságra kellett hozniuk vezetőik fizetéseit, és plafont állapítottak meg. „Én is megfogok lepődni” – fűzte hozzá, arra utalva, hogy valószínűleg sok különösen magas fizetéssel szembesül majd a kormány és a közvélemény.

Ezt követően néhány állami cég vezetője inkább a távozást választotta, mint a miniszteri fizetésnek megfelelő bérplafont. Ez volt az első meglepetés. A másodikat már az Orbán-kormány okozta: radikálisan megemelte a korábban éppen a Fidesz által sokallt állami vezetői pénzeket.

A BKV-ügyek kapcsán többeket letartóztattak vagy házi őrizetben tartottak. A nyomozók az iratok szerint többször megkérdezték az ügyben kihallgatott tanúktól és gyanúsítottaktól, tudnak-e valami terhelőt mondani Hagyó Miklósról. A volt főpolgármester-helyettest országgyűlési képviselőként még védte a mentelmi joga. Balogh Zsolt BKV-vezér ellentmondásos vallomást tett az ügyészeknek: e szerint Hagyó két alkalommal is kenőpénzt kért tőle, ő nokiás dobozban szervírozta. Balogh később visszavonta vallomását, a nokiás doboz azonban velünk élő legenda maradt. A BKV egy másik vezérigazgatója, Antal Attila is visszavonta később a vallomását. Ugyanazt mondták mindketten: a nyomozók fenyegetésének hatására tették a vallomásukat. Hagyó mégsem kerülhette el a pert, hűtlen kezeléssel is vádolták, Szalainé ügyében pedig végkielégítési csalással. Ügye a 2010-es kampány egyik fő témája volt. Sokak szerint az elhúzódo botránynak nagy szerepe volt abban, hogy a Fidesz elérte a kétharmados mandátumarányhoz szükséges fölényt, ahelyett hogy a 2009 nyarán végre felfelé induló MSZP megpróbálhatott volna politikai hasznot szerezni a válságkezelésből.

2010-ben az új parlament májusi alakuló ülése után szinte azonnal megjelentek a nyomozók Hagyó lakásán, mert attól fogva már formálisan sem volt országgyűlési képviselő. A volt politikust folytatólagosan, bünszervezetben elkövetett, különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezeléssel, kétfélevesztetéssel, hivatali visszaéléssel, hivatalos személyként elkövetett zsarolással, tizennégy társát pedig elkövetőként, felbujtóként vagy bűntársként elkövetett hűtlen kezeléssel vádolták. Hét év múlva jogerősen másfél év, három évre felfüggesztett börtönbüntetéssel sújtotta Hagyót a Szegedi Ítéltábla. Hagyó, aki az ügy óta a vallás felé fordult, elfogultnak tartja a bírói ítélezést. Ügyvédjével azon az állásponton voltak, hogy „politikailag érdekmotivált, előre megtervezett eljárás volt a nyomozás”. Szerintük a nyomozó szerveknek nem a tények feltárása, hanem a terhelő bizonyítékok begyűjtése volt a céljuk.

AZ OROSZ SZÁL

Hivatalba lépésekor Bajnai számos elvarratlan konfliktusszállal találkozott a magyar külkapcsolatokban, és ezek között rengeteg „orosz ügy” merült fel. A diplomáciai érintkezés formális udvariasságán messze túlmutató szoros kapcsolat Gyurcsány Ferenc és Vlagyimir Putyin között és a Déli Áramlat kapcsán tett magyar lépések jó ideje értetlenséget és aggodalmat keltettek Washingtonban. Onnan nézve úgy tűnhetett, a kirakatba helyezett jó viszony háttérben stratégiai közeledés zajlik a magyar és az orosz fél között. Az orosz befolyásszerzési törekvések ekkoriban Kelet-Közép-Európában másutt is erősödtek. Úgy tűnt, a Gyurcsány-kormány ezzel vagy nincs tisztában, vagy nem tartja problémának.

A nyugati szövetségi rendszeren belül hanyatlott az ország tekintélye, aminek gyakorlati következményeként – például az érzékeny információk megosztásakor – Magyarország rosszabb helyzetbe került, mivel megingott partnereinek a belé vetett bizalma.

A kép teljességéhez tartozik, hogy akkoriban az még egy „másik” Putyin volt: a kétezres évtized második felében az elnöki székből átmenetileg a miniszterelnökibe visszaülő Putyin nyugati renoméja jelentősen romlott – ez a folyamat a 2010-es években felgyorsult. Egyre nyilvánvalóbbá váltak Putyin tekintélyelvű belpolitikájának és birodalmi külpolitikájának jelei, miközben a magas olajárak időszaka után az orosz gazdaság egyre nehezebb helyzetbe került. Ezzel összefüggésben az orosz politika egyre inkább szította a konfliktusokat a számára „közel-külföldnek” számító régiókban. Mérföldkő volt ebben a 2008-as orosz–grúz háború. A NATO-országokban az orosz titkosszolgálati beszivárgás és a gazdasági térnyerés vált jellemzővé.

Az egymást váltó amerikai kormányok egyaránt azt várták, hogy a szövetségeseik vessenek gátat ezeknek a folyamatoknak, és úgy ítélték meg, hogy a Gyurcsány-kormány ezt nem teszi meg. Az ügyekre rálátó szereplők szerint a kapcsolat romlásában része lehetett a 2006 és 2009 közötti budapesti nagykövetnek, April Foley-nak, aki közvetítette kormányának elégedetlenségét, de tevékenysége nem a konfliktusok megoldásához, hanem kiéleződéséhez vezetett, személyesen a magyar miniszterelnökkel is. Ebben azonban ugyancsak szerepet játszott, hogy Gyurcsány Ferenc nem jól mérte fel vagy nem tartotta lényegesnek az oroszokhoz való közeledés tovagyrúzó hatását és az ennek nyomán keletkező negatív benyomások fontosságát.

Talány, hogy miért az orosz–magyar vegyes bizottság társelnöki tisztét magyar részről betöltő pénzügyminiszter

játéktere volt a két ország közötti gazdasági együttműködés koordinálása a Gyurcsány-kormány idején. A gyenge Külügyminisztérium sokszor lényeges információkhoz nem fért hozzá, így módon többször kimaradt az orosz vonatkozású külgazdasági döntésekből a külpolitikát erősen a felügyelete alatt tartó, illetve e téren a döntési jogokat inkább a pénzügyminiszterrel megosztó Gyurcsány árnyékában. Ez is egyfajta magyarázat arra, miért nem maradhatott tagja a kormánynak Veres János 2009 áprilisától.

MOL-HÁBORÚ

2009. március 29-én az orosz Szurgutnyeftyegaz 1,4 milliárd euróért megvette az osztrák OMV 21,2 százalékos Mol-részesedését. A fideszes ellenzék azonnal felvetette, hogy ezt Vlagyimir Putyin korábban „lepacsizta” Gyurcsánnyal, de Sz. Bíró Zoltán szerint, aki szakértőként részt vett Gyurcsány moszkvai látogatásain, a találkozókra ennek semmi jele sem volt. Valószínűbb, hogy az oroszokat a magyarországi kormányválság aktivizálta a gyors cselekvésre.

A Mol vezetékhálózata elvileg mind a Déli Áramlat, mind a Nabucco megvalósulása esetén fontos szerepet kaphatott volna az orosz partner számára, de a beruházási tervek akkori állapota nem indokolta a mihamarabbi térnyerési kísérletet. Könnyebben elképzelhető, hogy a Szurgutnyeftyegaz egyszerűen befektetett a készpénzállományából, amelyet akkoriban 15 milliárd dollárra becsültek. A részvénytőke mélyponton volt, s bár ehhez képest az oroszok jelentős felárat fizettek, még így is olcsón jutottak a Mol-részvényekhez. Ebben a felfogásban kulcsszerepet játszottak a magyar cég minőségi finomítókapacitásai, amelyeket az orosz kőolajra

fejlesztettek ki. Oroszország negyedik legnagyobb olajcége ekkoriban háromszoros kapacitásbővítésben gondolkodott az addigi évi 12 millió tonnához képest, ehhez jól jöttek volna a Mol százhalombattai és pozsonyi egységei.

Korábban, az OMV ellenséges felvásárlási kísérlete idején, amely mögött sokan akkor is orosz szándékot láttak, 2007 októberében a parlament lényegében egyhangúlag elfogadta a lex Mol néven emlegetett törvényt. Ebben tízsázalékos szavazati korlátot állítottak fel az egyes pakettekhez, egyúttal a menedzsment leváltásához szükséges közgyűlési szavazatarányt ötvenről hetvenöt százalékra emelték. A formális védelmen túl további tulajdonosi bástyák őrizték a Mol függetlenségét.

Ilyen előzmények után rejtély, miben reménykedtek az oroszok 2009 tavaszán, amikor a 9940 forinton forgó Mol-részvényeket a piaci ár duplájáért megvették az osztrákoktól. Az OMV nem keresett az ügyleten, csak nagyjából a pénzénél volt, hiszen korábban 1,4 milliárd eurót költött a paketre. Igaz, egy összeomlott piacon, a részvénytörzs idején visszakapta a befektetését, amit akkoriban kevesen mondhattak el magukról. A Szurgutnyeftyegez pedig a korábbi harmincezer forintos szinthez képest olcsón vásárolt. Hosszú távú befektetőként aligha foglalkoztak a részvénytörzsi szakadékkal.

Viszont a Szurgutnyeftyegez főnöke, Vlagyimir Bogdanov igazgatósági székeket, befolyást is akart, ehhez képest a tulajdonlásuk két esztendeje alatt az oroszok még a közgyűlésre sem tudtak bejutni. A Bajnai-kormány haladéktalanul bevett minden kormányzati eszközt, hogy a stratégiai pozícióvesztést megakadályozza. A Szurgutnyeftyegez 2009. április 9-én jelezte a Molnak és a Magyar Energia Hivatalnak, hogy tulajdonrészhez jutott. Az orosz cégnek egyetlen napja maradt, hogy válaszoljon az energiahivatal kérdéseire, ennek

hiányában nem regisztrálták őket a közgyűlésre. Az sem biztos, hogy ha az oroszoknak több idejük van, akkor bekerülnek a részvénykönyvbe, mert Bogdanov minden alkalommal elhárította a cége valódi tulajdonosi szerkezetére vonatkozó kérdéseket. Talán nem ok nélkül, hiszen a független orosz internetes sajtóban régóta sejtették, hogy a szálak a Kreml legmagasabb köreihez vezetnek. A Szurgutnyeftyegez így az évi 20 milliárd forint osztaléktól is elesett.

A Mol-bevásárlás utáni kudarcok miatt Bogdanov hamarosan késznek mutatkozott a kihátrálásra, 2010 elején, a Bajnai-kormány által kezdeményezett tárgyalásokon, 1,57 milliárd eurós árat szabott a pakettért. Ez az Orbán Viktor által sikerként elkönyvelt 2011. májusi 1,88 milliárd euróhoz képest jókora diszkontot jelentett volna a magyar fél számára. A Szurgutnyeftyegez kezdetben megelégedett volna tízsázalékos hozammal, ehhez képest két évvel később harmincöt százalékot kaszáltak az Orbán-kormány által tető alá hozott alku eredményeként. Nem csak a 310 millió eurós árkülönbözet érdekes. Bár Hernádi Zsolt nyilvánvalóan igényelte a kormány segítségét a Mol megvédésében, nem lelkesedett azért, hogy az állami tulajdonrész jelentős mértékű legyen. Törekvése találkozott Bajnai Gordon elképzeléseivel, ő a válságkezelés közepette irreálisnak tartotta az állami nagybevásárlást, miközben a Mol jogi és pénzügyi védőbástyái nélkül is állták az orosz ostromot. Bajnai áthidaló ötlete az volt, hogy a Deutsche Bank vásárolta volna meg az oroszoktól a pakettet, fedezetként egy részvényre átváltoztatható kötvényt bocsátottak volna ki, amelynek csak a kamatait fizette volna a magyar állam. Ez sokkal olcsóbb megoldás jelentett volna, és nem került volna sor az államosításra.

Csakhogy a megállapodáshoz garanciára volt szükség, hogy az új parlament majd biztosan szentesíti az ügyletet, ami legalább informális jóváhagyást igényelt a Fidesztől.

Az ellenzéki párt ezt nem adta meg. Látva, hogy a felvásárlási kísérlet kudarcba fulladt, Orbán megelégedett a tűzszünettel, a végső rendezésben nem kívánt együttműködni a Bajnai-kormánnyal. Inkább kivárt. Később, kormányfőként, az ország számára drágább megoldást választotta, és kifejezetten politikai céllá tette az állami tulajdonszerzést.

MALEV-MENTÉS

Egy másik ügyben a Fidesz a háttérből rábólintott a Bajnai-kormány hosszabb távú elkötelezettséget jelentő döntésére. Varga Mihály SMS-e, amelyet Oszkó Péternek küldött, azt tartalmazta, hogy „Malév igen, Mol nem”. Ennek ellenére a két kormány stratégiájának eltérése kitűnik a későbbi fejlemények fényében a 2010 elején megoldottnak látszó Malév-ügy kapcsán is.

A Malévval Bajnai sem gazdasági miniszterként, sem fejlesztési kormánybiztosként nem állt kapcsolatban, a magyar légitársaság problémáival 2009-ben, miniszterelnöki kinevezése után szembesült. Kormányja – elsősorban a munkahelyvédelem és a turizmus szempontjait is figyelembe véve – nemzeti érdeknek tekintette a Malév talpon maradását. Visszaszerezték a Malév feletti tulajdonosi jogokat, elérték, hogy ötéves moratóriumot kapjanak a hitel törlesztésére, 12-ről 5 százalékra alkudták le a kamatait, perrel éltek a viszontgarancia kérdésében, összességében pedig megteremtették annak a lehetőségét, hogy a következő kormányzat megmentse a Malévet.

A Malév-privatizációk története hosszú história, hiszen a légitársaságot először 1992-ben magánosították. 1997-ig az olasz Alitalia volt a gazda, majd ismét a magyar állam.

2007-ben orosz állami befektetési banki háttérrel érkezett Borisz Abramovics. Tőle vették vissza 2010-ben a társaságot. Volt egy egészen fantasztikus B terv is, amelyet Oszkó Péter próbált tető alá hozni 2010-ben, és amelyről a Fidesszel is egyeztetni próbáltak a választások előtt: a Malévet csődbe vitték volna, de már másnap felállt volna egy tiszta lappal induló új vállalat, új tulajdonosokkal.

A Malév-végjáték idején, 2012 januárjában Budai Gyula elszámoltatási kormánybiztos próbálta a Gyurcsány- és a Bajnai-kormányra hárítani a csőd felelősségét. Mondván, az eladáskor és a visszavásárláskor szándékosan szegték meg azokat az uniós elveket, amelyek a nehéz helyzetben lévő állami vállalatoknak nyújtott támogatások körét határozzák meg. Úgy vélte, a pénzügyminiszteri posztot a visszaállamosításkor betöltő Oszkó Péternek ismernie kellett ezt a jogforrást. Oszkó a blogján válaszolt, elhárítva a politikai vádaskodást. A volt pénzügyminiszter szerint a visszaállamosításkor a Malév lényegében úgy kapott tőkeemelést, hogy abból rögtön a fennálló adótartozásait fizette meg. Ennek fejében szerzett az állam 95 százalékos tulajdoni részesedést a társaságban. A kérdésben folyamatos egyeztetés zajlott brüsszeli szakértőkkel. Ebből arra lehetett következtetni, hogy ha a visszaállamosítás után a Malév érdemi átstrukturálása is megtörténik, és nem fog további támogatásra szorulni, az ekkor végrehajtott tőkeemelés olyan restrukturálási támogatásnak tekinthető, amely kivételt képez a tiltott állami támogatások alól. Ehelyett Oszkó Péter szerint az Orbán-kormány olyan, feltétel nélküli támogatásokkal tartotta életben a társaságot, amelyekkel kapcsolatban az uniós határozat már valóban megállapította, hogy tiltott állami finanszírozásnak minősülnek. Lényegében ezt a gyakorlatot kívánták megszüntetni. Oszkó tehát azt mondja, hogy nem hibáztak a Malév visszaállamosításakor.

Sőt még 2012 januárjában is úgy vélte: lehetne új befektetőt találni a légitársaság megmentésére.

Budai Gyula koncepciójának egyik leágazása volt, hogy a magyar állam csak 95 százalékból vette vissza a Malév tulajdonjogait, míg a fennmaradó öt százalékkal „vétójogot biztosított az orosz hitelezőknek”, amivel csak még nehezebb helyzetbe hozták a Malévet. Oszkó szerint ez is teljes tévedés, mert a Malév visszaállamosítása lényegében „megmentette a céget a 2009-es összeomlástól”. Ráadásul olyan követelésekért szerzett 95 százalékot a magyar állam, amelyek megtérülésére egyébként semmi esély nem lett volna, vagyis nem bírtak valós értékkel. A Bajnai-kormány azt is visszautasította, hogy garanciát nyújtson a kisebbségi tulajdonos mintegy százmillió eurós hitelére.

A későbbi események fényében arra következtethetünk, hogy a Fidesz, amelynek a Mol ügyében elég határozott elképzelései voltak, talán azért nem tett keresztbe a Malév megmentésében a Bajnai-kormánynak, mert fogalmuk sem volt, hogy mit kezdjenek a nemzeti légitársasággal. Koncepció híján egy darabig állami infúzió tartották az életképtelen céget, majd az uniós intésre látványosan sorsára hagyták a beteget. A Malév 2012-ben felfüggesztette tevékenységét. A nemzeti légitársaság hosszú csődeljárás végén, 2018-ban szűnt meg, jogutód nélkül.

NEMZETEGYESÍTÉS

A későbbi fejlemények szempontjából egy másik kérdés is érdekes: a kettős állampolgárság ügye. 2009 őszén zajlott a honosítás gyorsabb megszerzésének szabályozásáról szóló egyeztetés a parlamenti pártok között, a Fidesz pedig olyan

javaslatot nyújtott be, amely a határon túli magyaroknak megadta volna a kettős állampolgárságot, szavazati jog nélkül. Tordai Csaba azt mondja, politikai konszenzus esetén Bajnai támogatta volna a kettős állampolgárság bevezetését, még hozzá oly módon, hogy útlevelel járjon az állampolgársághoz, de szavazati jog ne.

A miniszterelnök, aki ezt lelkiismereti kérdésnek érezte, megpróbálta meggyőzni a szocialistákat, elsősorban a pártelnöket és Kiss Pétert, de sikertelenül. Talán ebben a kérdésben sem lett volna mellékkörülmény, van-e párttaluma a kormányfőnek, vagy hivatkozhat-e arra, hogy indul a választáson, neki kell eladnia a pártlistát, ezért a politikai elvárásait komolyan kell venni. Itt éppenséggel visszajára látszott fordulni a válságkezeléshez kihasított döntési szabadság. Egy olyan ügyben, amely közvetve sem függött össze a költségvetés helyzetével, Bajnai nem tudott paradigmátikus fordulatot elérni az MSZP politikájában.

A kétharmados többséggel persze a Fidesz-kormány a választás után olyan jogszabályt alkothatott volna, amelyet akar, bármi történik 2009 őszén. Azt sincs módunk teljes bizonyossággal eldönteni, vajon egy szavazati jog nélküli kettős állampolgárság ciklus végi bevezetése esetén a baloldali nemzetellenesnek bélyegzése mérséklődött volna-e. Valószínűleg nem. Mindenesetre a Fidesz azonnal kihátrált az egyeztetési folyamatból a megegyezés lehetőségének cseppnyi esélyét látva; nem akart osztozni a nemzetegyesítő szerepen, hiszen azzal nem tudta volna csúcsra járatni a politikai haszonszerzés érdekében bevetett, nemzeti érzelmekre apelláló retorikát.

MEGKARCOLHATATLAN

A szocialisták kissé furcsállották, hogy Bajnai kifejezetten jó viszonyt ápol a köztársasági elnökkel, akinek mélységesen rossz véleménye alakult ki az MSZP-ről és Gyurcsány Ferencről, különösen Őszöd után. Sólyom személyesen is becsapottnak érezte magát amiatt, hogy a miniszterelnök őt sem tájékoztatta tényszerűen a költségvetés alakulásáról a 2006-os választás előtt, és első helyen Gyurcsányt hibáztatta mindazért, ami emiatt bekövetkezett.

A szocialisták számára nehezen volt feledhető az is, hogy 2005-ben Sólyomot egy botrányos parlamenti szavazási procedúra végén az MSZP jelöltjével szemben választották meg államfőnek. Ehhez persze kellett az is, hogy az MSZP a koalíciós partner SZDSZ véleményét is figyelmen kívül hagyja a jelölési folyamat során. A történelem fintora, hogy míg a 2005-ös szocialista elnökjelölt, Szili Katalin azóta beépült az Orbán-rendszerbe, és miniszterelnöki megbízotti stallummal képviseli – épp az MSZP-vel szemben – állítólagos baloldaliságát, addig Sólyom László élesen kritizálta az új alaptörvényi rend kiépülését 2010 után.

Hivatalba lépése után Bajnai Gordon fontosnak tartotta, hogy normalizálja a miniszterelnök és az elnök kapcsolatát. Első hivatalos találkozásuk alkalmával Bajnai bizalmat ígért és kért, azt javasolta, nyissanak tiszta lapot a köztársasági elnök és a miniszterelnök viszonyában. A találkozó kezdeti feszültsége ennek hatására enyhült is. A Mozgó Világban 2010 elején megjelent interjúban – bő félévnyi miniszterelnökség után – Bajnai azt felelte a Sólyom Lászlóval kapcsolatos kérdésre, hogy „a köztársasági elnök úrral nekem jó és korrekt a viszonyom”. Sólyomot Bajnai ma is tiszteletre méltó, „megkarcolhatatlan jellemű” embernek tartja. A miniszterelnöknek szó szerint a hivatali

ideje első napjától fogva az volt a szándéka, hogy teljesüljön az a „tiszteleti norma”, amire az általuk betöltött közjogi pozíciók determinálták őket. A miniszterelnök a havi konzultációk lehetőségét ajánlotta Sólyomnak, az államfő élt is ezzel. Bajnai azt kérte az elnöktől, az egyes ügyek kapcsán nyíltan fejtse ki az ellenvéleményét. Sólyom ennek a kérésnek szintén eleget tett. Bajnai kiváltképp fontosnak tartotta a jogtudós elnök mondandóját a Polgári törvénykönyv akkor napirenden lévő megalkotását illetően. Az elnök kérésére néhány hónappal el is halasztotta a Ptk. parlamenti elfogadását. Emellett a Sólyom számára legfontosabb ügyek közé tartoztak a környezetvédelmen kívül a szlovák nyelvtörvény kapcsán tett lépések, a romák elleni sorozatgyilkosság nyomozásának alakulása és a megszorítások társadalmi hatása.

Némi iróniával megjegyezhetjük, hogy érdekes beszélgetéseket folytathatott a magát nem politikusként meghatározó pártonkívüli miniszterelnök a politikáról azzal a köztársasági elnökkel, akiről Bajnai azt mondja, „semmiképpen sem nevezném politikus alkatnak”, hozzátéve azt is, „nem venné rossz néven, hogy ezt mondom róla”.

Szimbolikus jelentősége volt annak, amikor Bajnai Gordon azt javasolta, hogy a rendszerváltás után húsz évvel a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje kitüntetés az események két kulcsszereplője kapja meg. Az 1989-es ellenzéki oldalról Tölgyessy Péter, a rendszerváltás folyamatát előmozdító állampárti politikusként pedig Németh Miklós nevét terjesztette az elnök elé. A korábbi évek kitüntetésbotrányai, egyebek mellett Horn Gyula nagykeresztjének Mádl Ferenc és Sólyom általi elutasítása után jelentőséggel bírt, hogy az államfő ezúttal nem emelt kifogást. Tölgyessy kitüntetését kiváló felvetésnek nevezte, Németh kapcsán pedig azt válaszolta, ezzel a javaslattal is egyet tud érteni.

SZOBORCSATA

A közjogi méltóságok között kialakuló jó viszonyra nagy szükség volt, amikor Sólyom László nem léphetett be Szlovákia területére 2009. augusztus 21-én. Az államfő a nemzeti ünnepek alkalmával mindig valamelyik határon túli magyar közösséget kereste fel. Ez alkalommal Révkomáromba készült, a Szent István-szobor felavatására. Történt ez egy olyan szituációban, amikor Szlovákia és Magyarország között ismét feszült volt a viszony az év első felében elfogadott nyelvtörvény-módosítás miatt, amely visszatérést jelentett a mečiar-i idők gyakorlatához, ellentmondott az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény előírásainak, Szlovákia nemzetközi kötelezettségvállalásainak, ráadásul a szó szerinti betartása abszurd szituációkat is előidézhetett. Egy ezzel foglalkozó tanulmány szerzője, Vass Ágnes szerint a hivatalos helyzetekre vonatkozó nyelvhasználati előírás odáig mehetett, hogy például „egy tűzoltó csak szlovák nyelven kérhetett információt a bajba jutott állampolgártól, még abban az esetben is, ha az a személy nem ismeri az államnyelvet”, ami nyilvánvalóan nonszensz. Ráadásul a jogszabály megsértéséhez akár ötezer eurós bírságot is rendelhettek.

A magyar köztársasági elnök úgy vélte, ebben a helyzetben különösen fontos a szlovákiai magyarok melletti kiállás, a pozsonyi kormány viszont provokációnak tekintette a látogatást. Széttartó volt a kommunikáció arról, mikor keletkezett a látogatás terve. Sólyom és a Bajnai-kormány szerint már két hónapja ismert volt a vizit ideje és célja, Robert Fico szlovák miniszterelnök szerint viszont alig egy héttel korábban szereztek róla tudomást. A szlovák fél augusztus 21-én azt hozta Sólyom tudomására, hogy szoboravatás céljából, köztársasági elnökként ezen a napon nem léphet Szlovákia területére. Ez már csak azért is nehezen értelmezhető döntés

volt, mert a két ország a schengeni övezet tagja volt, tehát Sólyom egyszerű állampolgárként bármikor átsétálhatott a komáromi hídon. Mivel azonban az egynapos nemkívánatossá nyilvánítás miatt jogvita keletkezett volna, ezért a híd közepén, az őt eltanácsoló szlovák hatósági személyek közlése után azt mondta az újságíróknak, jogászként és államelnökként nem hagyja magát behajszolni egy jogsértésbe.

Sólyom „kitiltását” a szlovák kormány azzal magyarázta, hogy a Szent István-szobor avatása az 1968-as csehszlovákiai bevonulás emléknapi provokatív lépésnek tekinthető. Holott a szoboravatás, amely egy hatóságilag jóváhagyott aktus volt, egyértelműen Szent István emléknapihoz kötődött – mi egyébhez, ha a szobor őt ábrázolta? –, és a király emlékére még a szlovák külügyminiszter is tisztelettel nyilatkozott. Az 1968-as katonai akcióban való részvételért a magyar állam pedig már bocsánatot kért, legutóbb egy évvel korábban, a bevonulás negyvenedik évfordulóján. Akkor Sólyom azt mondta, reméli, ezzel kihúzott egy tüskét. Ilyen előzmények után enyhén szólva túlzók voltak Robert Fico miniszterelnök 2009. augusztus 21-i szavai arról, hogy a korábbi tankok után most a magyar elnök „jön gyönyörű limuzinon, hogy megmutassa, ki parancsol itt”.

Szlovákia arra is hivatkozott, hogy a Szent István-szobor ellen tüntető szélsőségeket felhergeli a magyar köztársasági elnök érkezése, igaz, korábban a szlovák kormány arról biztosította a magyar felet, hogy Sólyom biztonságát garantálni fogják, és a tüntetőket le is választották az ünnepi összejövetel résztvevőinek csoportjáról. Attól azonban a magyar kormány is tartott, hogy esetleg atrocitás történhet, ennek a pusztasága is óvatosságra intett. Az is igaz, hogy Sólyom nem hívta meg a szoboravatásra a szlovák köztársasági elnököt, ami az egyoldalú magyar „beavatkozás” látszatát kelthette, de legalábbis célzatos diplomáciai

udvariatlanságnak tűnhetett. Az elnök nem kérte a Külügyminisztérium asszisztenciáját sem a látogatás előkészítéséhez, amivel számos diplomáciai bonyodalom megelőzhető lett volna, meg különben is ez számít általános gyakorlatnak parlamentáris rendszerekben.

A feszült helyzet további kiéleződésének óráiban Bajnai folyamatosan tartotta a kapcsolatot a köztársasági elnökkel és a szlovák miniszterelnökkel, a magyar külügyminiszter, Balázs Péter pedig szlovák partnerénél interveniált. A kormányfő azon az állásponton volt, hogy nem érdemes a helyzetet tovább élezni, célszerűbb, ha az elnök visszafordul, de ígéretet tett neki arra, hogy eljár politikai és jogi fórumokon is az igaza érdekében. Ugyanakkor Bajnai arra is törekedett, hogy a szomszédos és szövetséges Szlovákiával fennálló ellentétet csillapítsa. Balázs Péter megfogalmazása szerint a szomszédság különleges kapcsolat. Bár vannak konkrét helyzetek, amikor „nem árt élezni a konfliktust”, hogy a felek dűlőre jussanak, a stratégiai érdek a viszonyok nyugvópontonra juttatása – különösen a szomszédokkal, akiknek a jelenléte állandó adottság egy ország számára. Annál is inkább, mert – s erről szintén az egykori külügyminiszter beszél – az uniós partnerek elképedéssel fogadták a révkomáromi hídon kialakult helyzetet. Több kollégája kérdezte Balázstól, „Mit csináltok ti ott?” Korányi Dávid, a Miniszterelnöki Hivatal kül- és biztonságpolitikáért felelős államtitkára pedig még a Sólyomlátogatás napján is több aggódó telefonhívást kapott Angela Merkel külpolitikai főtanácsadójától, és a német kormány a későbbiekben is folyamatos nyomást gyakorolt Pozsonyra és Budapestre. Az üzenet egyértelmű volt a közösség részéről: a két ország tegyen erőfeszítést viszonyuk rendezésére.

A köztársasági elnök melletti kiállás jeleként a külügyminiszter bekérte a budapesti szlovák nagykövetet, hogy kifejezze tiltakozását, később a kormány európai uniós kö-

telezettségszegési eljárást kezdeményezett az eset miatt Szlovákiával szemben. A nyelvtörvénnyel kapcsolatban Bajnai elérte, hogy Szlovákia a velencei bizottság véleményét tekintse irányadónak. Ez csak a 2010. júniusi szlovákiai választások után született meg, és a már a Radičova-kormány által átvezetett javaslatok nem hoztak igazán nagy változásokat. Magyarország számára mégis fontos volt, hogy a két ország vitáját a nemzetközi fórumokon kezeljék, és jelezze az uniónak, hogy a magyar kormány diplomáciai eszközökkel próbálja Szlovákiát álláspontjának felülvizsgálatára készíteni.

A feszültség enyhítését eredményezte a nagyon is rázósan induló szeptemberi Bajnai–Fico-találkozó. Megszervezésére Bajnai tett javaslatot, felülírva azt a korábbi magyar álláspontot, hogy ne kerüljön sor kormányfői megbeszélésre, amíg Szlovákia nem módosítja a nyelvtörvényt. Bajnait aggasztotta a hétköznapi szintjére is leszivárgó feszültség, és többet látott elérhetőnek a tárgyalással. Csökkenteni akarta a szlovákiai magyarságra nehezedő nyomást, és kétoldalú vita helyett nemzetközi keretek közé szorítani a szlovák kormány belpolitikai célú kardcsörtetését. A magyar kormány javasolta helyszínül a szécsényi kastélyt; egy évvel korábban Gyurcsány Ferenc Révkomáromban tárgyalt Robert Ficóval, ebből is következett, hogy most Magyarország adja a helyszínt. A miniszterelnöki látogatás előtt Bajnai cikket írt a magyar–szlovák-viszonyról Pozsonyban, a szlovák nyelvű Sme és a magyar nyelvű Új Szó napilapokban. Ebben nyíltan kifejezte, hogy a nyelvtörvény megváltoztatását szeretné elérni, és cáfolta, hogy Magyarország bármiféle területi követelést támasztana szomszédjaival szemben. Bajnai elítélte a szlovák kormány szélsőséges nacionalista pártját, Fico koalíciós partnerét, a Szlovák Nemzeti Pártot, és kijelentette: Magyarországon a Jobbikot senki sem vonná be kormányzati együttműködésbe. A szövetségi rendszerekben történő

együttműködés fontosságát hangsúlyozta, emellett pedig közlekedési, kulturális és civil együttműködéseket kezdeményezett a két ország között.

A szeptember 10-i találkozón elfogadott, szokatlan módon a helyszínen, nehezen tető alá hozott közös nyilatkozatukban a miniszterelnökök fenntartották saját álláspontjukat a kudarcba fulladt Sólyom-látogatásról, de mindketten sajnálkozásukat fejezték ki a történetek miatt. A nemzetközi egyezmények aláírásából és szövetségi rendszerekben fennálló tagságukból adódó kötelezettségek hangsúlyozása mellett egy kétoldalú együttműködési tanács létrehozásáról állapodtak meg. A magyar miniszterelnök legfontosabb célja az volt, hogy a nyelvtörvény ügyében a velencei bizottság útmutatásait tekintsék irányadónak, és ezt el is érte.

A négyszemközti találkozó feszülten kezdődött, amiben szerepet játszott a konkrét helyzeten túl az is, hogy Fico kifejezetten bizalmatlanul viselkedett, úgy érezte, hogy Gyurcsány az előző, révkomáromi találkozón kommunikációs csapdát állított neki. Ezt a fenntartást – és persze a tartalmi szembenállás miatti ellentartást – igyekezett Bajnai leküzdeni a megbeszélés során egy hosszú négyszemközti beszélgetéssel, ahol világossá tette, hogy vagy közösen nemzetközi keretek közé terelik az ügy rendezését, vagy Szlovákia elszigetelődésére kerülhet sor. Elsősorban azt használhatta ki, hogy Szlovákiának egy ponton túl Magyarországhoz hasonlóan érdekében állt az európai közösség játék- és viselkedési szabályaihoz igazodni, márpedig ha a magyar fél ebbe az irányba mozdult el a vitában a feszültség növelése helyett, akkor Ficónak követnie kellett ezen az úton tárgyalópartnerét. Ehhez az előkészítés során Balázs Péterék a háttérben bevonták a német kormányt is, hogy nyomást gyakoroljanak a szlovákokra. Bajnai és környezete úgy emlékszik vissza, később a két miniszterelnök között jó személyes kapcsolat alakult ki, a magyar–szlovák-viszony pedig nem

romlott tovább. Persze, biztos, ami biztos, néhány héttel később a Bajnai-kormány azért létrehozott egy pénzalapot a Szlovákiában pénzbüntetésre ítélt magyar szervezetek támogatására.

A feszültség csökkenése még azzal együtt is igaz, hogy a szécsényi találkozó idején a Magyar Honvédség már jóval korábban beütemezett éves hadgyakorlatának témája az „erőszakos vízi áttörés a Dunán” volt. Ennek kapcsán jó néhány diplomáciai telefonhívásba került, hogy a kormány elkerülje a feszültségek újbóli kiéleződését Szlovákiával.

ÚJ ÚTON

„Magyarország a válságba egy problémás ország képével érkezett”, mondta a miniszterelnök 2009. július 29-én a külképviselet-vezetők évente szokásos budapesti értekezletén. Bajnai itt kiemelten foglalkozott azzal, hogy a gazdasági stabilitás megítélése, illetve a válságkezelő lépések döntően meghatározzák az országokról alkotott képet a válság időszakában. A csak néhány hónapja hivatalba lépő Barack Obama amerikai elnök akkoriban jegyezte meg: „Ha nem vigyázunk, úgy járunk, mint Magyarország.” Bajnai tudta: ezen mindenképpen változtatnia kell.

Úgy ítélte meg, a fájdalmas lépéseknek a kormányzás első hónapjaiban az volt a külpolitikai jelentőségük, hogy „megüzenjük a világnak, értjük, mi Magyarország házi feladata, és ezt a házi feladatot elvégezzük”. Ezt a klasszikusan mintakövető politikát a miniszterelnök a kezdeményező szerep helyreállításaként mutatta be, abban az értelemben, hogy ezzel véget ér a sodródás időszaka, helyreáll a pénzügyi bizalom, s majd ez hat vissza kedvezően a devizahitelesekre meg a vállalkozásokra.

Az ország külpolitikáját illetően szintén az értékelkötelezettség fenntartását hangsúlyozta, a változást, a finomhangolást legfeljebb ezeknek az értékeknek a következetes érvényesítése jelentette. Banai Károly miniszterelnöki külpolitikai főtanácsadó is úgy látta, Bajnai nem fordulatokban és nagy tervekben, hanem a fontos részletek összhatásában, az egymást erősítő kis lépések sorozatában bízott. A korábbi időszakhoz képest jelentőséggel bírt, amikor a kormányfő a Külügyminisztérium és a miniszter szerepének fontosságára utalt. Göncz Kinga idején ugyanis a Külügyminisztérium háttérbe szorult, Gyurcsány Ferenc annyira önállóan alakította részben a külpolitikai irányvonalat, részben az ehhez kapcsolódó teendők kormányzati munkamegosztását, hogy olykor még saját minisztereit vagy külpolitikai főtanácsadóját is meglepte bizonyos döntésekkel. Ehhez képest Bajnai kifejezetten hangsúlyozta: kormányának külpolitikai doktrínáját Balázs Péterrel együtt alakították ki. E szerint Magyarország értékelvű szövetségek tagja, a NATO-é és az Európai Unióé, az értékalapú szövetségekben vállalt kötelezettségek minden esetben elsőbbséget élveznek a szövetségen kívüli szereplőkkel elérhető különalkukkal szemben.

Ebből ki lehetett hallani az üzenetet – hiszen ez is volt a cél –, amely elsősorban az amerikai kormánynak szólt. Washingtonban évek óta kételyt ébresztett a Gyurcsány-kormány szoros kapcsolata Moszkvával. Politikai jelentősége volt annak, amikor Bajnai kijelentette, hogy Magyarország számára az energiabiztonság szempontjából első helyen a Nabucco megépítése áll, a második helyen pedig a folyékony gáz beszállítása Horvátország adriai kikötőiből. A Déli Áramlat fontos, de csak az előbbieket után következik a prioritáslistán. Ezt az idő igazolta: az orosz elnök 2014 végén jelentette be, hogy a Déli Áramlat-projekt a tervezett formában nem valósul meg. Igaz, végül a Nabuccóból sem lett semmi.

A kiszámíthatóság fontosságának hangoztatása – a külpolitikai doktrína meghirdetett sarokpontjai szerinti gyakorlat kiszámíthatóságáról van szó – szintén kiemelten fontos volt egy hektikus, egyik forrásunk megfogalmazásában „akcionisztikus” periódust követően, amikor az amúgy jónak tűnő ötletek is „ferisen” intéződtek, a tervszerűség és a diplomáciai út szempontjainak figyelembevétele helyett. Maga Bajnai utólag arra utal, hogy amikor hivatalba lépését követően a korábbinál jelentékenyen nagyobb rálátása nyílt az ország nemzetközi helyzetére, nagyon meglepődött, mennyire alacsony az ország bizalmi tőkéje, mennyi nyitott kérdés és kérdőjel van Magyarországgal kapcsolatban. Korányi Dávid is meglepőnek találta, mennyire nincs jelen Magyarország a nemzetközi térben, a formális és informális viszonyok világában, ezért az érdekérvényesítő képessége a lehetőségek alatt maradt, és a Bajnai-adminisztráció elsősorban ezen igyekezett változtatni. Ebben a miniszterelnök mellett óriási szerepet játszott Balázs Péter tapasztalata és kapcsolatrendszere és az is, hogy Bajnai és Balázs néhány kulcspozícióban gyorsan cseréket hajtott végre.

ARCCAL AZ USA FELÉ

A Bajnai-kormány egyik fő külpolitikai törekvése volt a bizalom helyreállítása az Egyesült Államokkal. Az első aláírt külügyminiszteri levelét Hillary Clintonnak elküldő, majd júniusban Washingtonba látogató Balázs Péter azzal szembesült, hogy tárgyalópartnerét főként az oroszokhoz való magyar közeledés háttérére érdekli. Balázs igyekezett arról meggyőzni Clintont, hogy Magyarország továbbra is teljesíti szövetségi kötelezettségeit. Ebből a szempontból volt

kiemelten fontos, hogy Magyarország, harminchat másik országhoz hasonlóan, hajlandó volt egy guantánamói fogoly befogadására, amikor az Obama-adminisztráció elkezdte felszámolni a hírhedt tábort. A palesztin férfi magyarországi elhelyezéséről, bizalmas tárgyalásokat követően, szeptemberben tett bejelentést a miniszterelnök. Az átszállításról az Egyesült Államok decemberben adott ki közleményt, Bajnai washingtoni útja előtt néhány nappal.

A miniszterelnök, aki az ENSZ-közgyűlésen, majd a prágai biztonságpolitikai csúcson találkozott Barack Obama elnökkel is, december 4-én járt a Fehér Házban. Joe Biden alelnökkel tárgyalt, akivel többször konzultált már telefonon a megelőző hónapokban. Magyarország ezen a látogatáson megint jelzésértékű lépést tett azzal, hogy a NATO új stratégiáját támogatva az afganisztáni katonai kontingens hatvan-százalékos bővítését jelentette be.

Az amerikai alelnök és a magyar miniszterelnök a tervezett egy óra helyett két és fél órát tárgyalt, majd Biden szintén műsoron kívül kezdeményezte, hogy tartsanak közös sajtótájékoztatót. Bajnai nagyon tartalmas és eredményes beszélgetésre emlékszik vissza. A delegációban részt vevő Kóka János szerint Biden a búcsúzáskor megjegyezte: „Maguknak nagyon okos miniszterelnökük van.”

Ezzel Bajnai lett a második magyar miniszterelnök, akit az amerikai alelnök megdicsért. A nyolcvanas évek végén, még a kongresszus külügyi bizottságának elnökeként ugyanis azt mondta Antall Józsefről, hogy figyelemre méltó ember, akiből Magyarország első, szabadon választott miniszterelnöke lehet.

A találkozóknak egyetlen feszült mozzanata volt csupán. Amikor Bajnai arra kérte, hogy az amerikai kormány ösztönözze a magyarországi befektetéseket, az addig igen szívélyes Biden azt válaszolta: „Ezt nagyon nehezen tudom megtenni.”

A meglepett Bajnai kérdésére, hogy miért, Biden a magyarországi rádiófrekvenciák ügyére utalt: a sugárzás jogától a hazai oligarchaalku miatt eleső Sláger rádió tulajdonosa ugyanis egy amerikai cég, az Emmis Communications volt. Bár Bajnai igyekezett megmagyarázni, hogy a kormánynak nincs ráhatása az ilyen döntésekre, ezzel csak a saját jó szándékáról győzhette meg tárgyalópartnerét, a konkrét ügy rendezése nem állt módjában. A miniszterelnök azt könyvelte el tanulságként, mennyire rövidlátóak a magyarországi korrupciós hálózatok irányítói, hiszen a látszólag földszintes hazai mutyik – bár itt azért egy valóban fajsúlyos ügyről volt szó – felmérhetetlen tovaggyűrűző hatással járnak, rontva az ország megítélését és a befektetésekhez való hozzáférését.

Magyarország amerikai és orosz kapcsolatainak átalakulását több tényező jelezte 2010 elejére. Tordai Csaba utólag úgy értékeli, a gazdasági stabilizáció mellett Bajnai kormányzásának igazi teljesítménye a biztonságpolitikai kihívás kezelése, az orosz benyomulás átmeneti megakasztása volt. Washingtonban jó néven vették Bajnai gesztusait, a Nabucco melletti kiállást, az afganisztáni kötelezettségvállalást és a guantánamói fogoly befogadását. Magyarország új nagykövetet is küldött ebben az időszakban Washingtonba, Szombati Béláról egyöntetű elismeréssel beszélnek a magyar külpolitika irányítására rálátók. Elődjét, Simonyi Andrást a miniszterelnök tanácsadóként vette maga mellé, az ő kapcsolata sokat jelentett a bizalom helyreállításában. Bajnai Simonyi javaslatára vette föl a kapcsolatot Charles Gati professzorral, aki Tom Lantos halála óta a legbefolyásosabb véleményvezérnek számított Magyarország vonatkozásában. Gati több évtizedes kapcsolatrendszere és stratégiai tanácsai rendkívül hasznosak voltak. Az amerikai kormány is Bajnai miniszterelnöksége idején delegált új nagykövetet Budapestre, Eleni Tsakopoulós Kounalakis személyében, aki

2013-ig maradt állomáshelyén. Hazatérése után politikai pályára lépett, 2018-ban Kalifornia állam alkormányzójává választották.

Bajnai többször is találkozott, beszélgetett Obama elnökkel. Az amerikai elnök 2010 júniusában búcsúlevélben méltatta a leköszönő miniszterelnököt: „(...) Külön szeretnék gratulálni ahhoz, hogy a válságot, amely Magyarországot az ön hivatalba lépésekor fenyegette, sikeresen kezelte. Az önök gyors és határozott fellépése számos olyan országnak szolgál modellként, amelyek most hasonló veszéllyel néznek szembe. Miniszterelnökségének öröksége az ön elkötelezettsége a transzatlanti kapcsolatok iránt, és az a szerep, amit európai államférfiként betöltött.”

OROSZOK A SPÁJZBAN

Oroszország új nagykövetet küldött. Alekszandr Tolkacs szokatlan módon nem tud magyarul, Balkán-szakértő volt. Ez egyértelműen negatív üzenetnek számított, hiszen az orosz diplomáciai karban lehetett volna találni magyar nyelven beszélő személyt. Az oroszok azonban érzékelték a háttérbe szorulásukat, amire a kapcsolatok hűtésével reagáltak. Nem jött létre hivatalos magyar–orosz külügyminiszteri találkozó sem ebben az időszakban. Bajnait nagyon zavarta az Oroszországgal fennálló számos lényeges ügy rendezetlensége, amit az új nagykövet nyers modora csak tovább tetézett. Sz. Bíró Zoltán egy utánpótlás-futballmeccsen futott össze a kormányfővel, ahová a fiaikat kísérték. Bajnai szóvá tette az Oroszország-szakértőnek, hogy a frissen kinevezett Tolkacs a bemutatkozásakor a diplomáciai udvariasságot felrúgó, nagyhatalmi hangnemben beszélt vele. Korányi Dávid ma is

fel tud idézni egy szintén „fagyos hangulatú” bemutatkozó ebédet, amire ő hívta meg Tolkacsot. Az orosz nagykövet itt – jól érzékelhetően már a Fidesz hatalomra kerülésére várva – nem volt hajlandó vele érdemi kérdésekről beszélni, így kényszerűen csak a menüről folyt a társalgás. Korányi azt is felidézi, hogy az orosz miniszterelnök külpolitikai főtanácsadójaival sosem jött létre az orosz fél által ígért beszélgetés.

Az orosz–magyar vegyes bizottság 2010. januári, amúgy meglehetősen feszült budapesti ülésén mind a Mol, mind az EMFESZ ügyében sikerült elvi megállapodásra jutni, de ezt a választásokhoz közeledve konkrét lépésekre már nem lehetett átváltani.

A leginkább tanulságos ebből a szempontból talán az EMFESZ ügye. A hosszú távú szerződésekből következő gázárnál nyolc százalékkal alacsonyabb áron értékesítő céget lényegében a kormány tartotta lélegeztetőgépen 2009 áprilisa, a zavaros tulajdonosváltás óta annak érdekében, hogy az olcsóbb gáz beszerzésének lehetősége ne vesszen el Magyarország számára. Az orosz fél folyamatosan tett – százalékos mértékeket is tartalmazó – ajánlatokat a kormányzati döntéshozóknak, hogy átláthatatlan és közvetítőkkal teletűzdelt struktúrák létrehozásával, de többségi orosz befolyás mellett tartsa fenn az EMFESZ működési modelljét. Bajnai ezzel szemben azt ajánlotta, hogy a Gazprom és az állami tulajdonú MVM hozzon létre 50-50 százalékból egy vegyesvállalatot az olcsóbb gáz átlátható értékesítésére, mindenféle közvetítők és pártközeli emberek kihagyásával. Magyar részről ehhez meg is történtek a szükséges előkészületek: az MVM egy leányvállalata útján megszerezte a szükséges engedélyeket, illetve megszülettek az EMFESZ szerződéseinek egyben történő átruházásához szükséges jogszabály-módosítások is. Az orosz fél nemegyszer titkosszolgálati vagy inkább a szervezett bűnözéshez sorolható háttérrel több fronton próbálta

ugyan becserkészni a döntéshozókat, de a magyar kormányfő és környezete, a pénzügyi kormányzat és a rendvédelmi szervek összehangoltan védték ki a befolyásolási kísérleteket. Ezeknek a napoknak a hangulatára jellemző volt, hogy az egyik magas rangú kormányzati tisztségviselő remegő arccal ért haza este a munkából, ami nem kis riadalmat okozott a családja körében. Az orosz fél végül a vegyesbizottsági ülésen elfogadta a Bajnai által javasolt átlátható struktúrát, meg is indult a végrehajtása, azonban már néhány hét után érezhető volt: valami történt orosz oldalon. Bár nem mondták ki nyíltan, hogy más úton akarják értékesíteni ezt a gázmennyiséget, mégsem mutatkozott semmi előrehaladás az ügyben.

Ebben szerepe lehetett annak, hogy a Bajnai-kormánynak ekkor már csak hónapjai voltak hátra, de annak is, hogy változóban volt a kormányra készülő Fidesz Oroszországpolitikája. Ha az oroszok úgy érzékelték volna, hogy a korábban „a Gazprom legvidámabb barakkjává” válással ijesztgető Fidesz folytatja kemény atlantista politikáját, talán simulékonyabbak a Bajnai-kormánnyal. Csakhogy a Fidesz egyfelől arra törekedett, hogy a függőben lévő ügyek megoldása már a saját kormányzásához fűződhessen, másfelől Orbán 2009. novemberi, szentpétervári útja a Putyinnal való viszony rendezését szolgálta. Különös csavar ebben a történetben, hogy az Orbánnal ekkor még szoros szövetségben álló Simicska Lajos is Oroszországba utazott, állítólag az orosz titkosszolgálat vezetőivel is tárgyalt – mindez a politikai-gazdasági kapcsolatépítés szélesebb és megtervezett összefüggéseire enged következtetni.

TUSK CSELE

Az uniós vezetők körében sokan megkönnyebbüléssel fogadták Gyurcsány Ferenc távozását. Közvetlen környezetének egykori tagjai arra emlékeztetnek, hogy utolsó, nagyszabásúnak szánt politikai akciója éppen uniós vonatkozású volt, amikor is a miniszterelnöksége utolsó hetében 180 milliárd eurós, Közép-Európának szánt fejlesztési csomagot kívánt az Európai Tanács brüsszeli ülésén előterjeszteni.

Az ötletet az akkor már néhány hónapja a kormányt tanácsokkal segítő McKinsey cég egyes munkatársai prezentálták a kormányfőnek. Volt olyan belső vélemény, amely szerint az elképzelés önmagában nem lett volna rossz, ám lehetetlen volt a kedden prezentált tervet a csütörtöki brüsszeli tárgyalásokra életképes, európai léptékű javaslattá formálni. Az ezzel kapcsolatos aggodalom megalapozottnak bizonyult, az előkészítetlen akció már azon elbukott, hogy az uniós csúcs előtti egyeztetéseken a közép-európai partnerek Lengyelországtól Romániáig kijelentették, ők nincsenek akkora bajban, mint Magyarország, nem várnak ilyen horderejű pénzügyi áldozatot a gazdagabb tagállamoktól. A bizottság elnöke és a német kancellár szintén az ötlet ellen foglalt állást, így a sorsa még a tanácsülés előtt megpecsételődött, ott Gyurcsány már fel sem hozta. Az utak lezárultak. Gyurcsány utóbb azt mondta: e kudarc volt az a pillanat, amikor fölmerült benne a lemondás gondolata.

A politikai vereség nyomán a magyar küldöttség amolyan minden mindegy hangulatban utazott vissza Budapestre. Talán a nagyívűnek szánt kezdeményezés sikere megmenthette volna Gyurcsány miniszterelnökségét, de európai partnerei addigra már menthetetlennek látták, és nem kértek az újabb felvetéseiből. A válság időszakában különösen nagy tétje volt annak, hogy az Európai Tanács-üléseken az egyes kormány-

fők milyen magatartást tanúsítanak és mennyire bíznak meg egymásban. Ebből a szempontból is fontos volt, hogyan sikerült Bajnai bevezetése az állam- és kormányfők exkluzív klubjába, és különösen lényeges volt Németország reakciója.

Bajnai megítélése szerint első találkozásuk alkalmával a német kancellár a vártnál barátságosabban köszöntötte a problémás ország új vezetőjét a keleti partnerség csúcstalálkozója előtt, a prágai konferenciaközpont aulájában. A korábban Berlinben is szolgáló magyar külügyminiszter meg is jegyezte: „Úgy látom, bejöttél Merkelnek.”

A viszony augusztustól, a páneurópai piknik huszadik évfordulóján tett soproni látogatástól fogva kifejezetten barátságossá vált Angela Merkel és Bajnai között. Ebben szerepet játszott, hogy addigra a magyar parlament elfogadta a legtöbb válságkezelő intézkedést, ennek révén a kormány nemzetközi reputációja erősödött, meg az is, hogy Bajnai jól beszél németül, így közvetlenebbül tudott a kancellárral kommunikálni, mint a mindkettőjük által bírt angol nyelven. A soproni találkozás groteszk epizódja volt, amikor Merkel felfigyelt a Bajnai ellen szokásosan tüntetők keltette zajra, de nem láthatta a rendőrség által egy dombocska mögé terelt tiltakozókat. „Mi ez?”, kérdezte vendéglátóját, aki higgadtan felelt: „Bárhova megyek, tüntetnek ellenem.” „Hányan vannak?”, érdeklődött tovább a kancellár. „Húszan-harmincan”, válaszolt Bajnai, mire Merkel legyintett: „Amíg nincsenek legalább pár ezren, addig nem érdekes.”

A két vezető sajátos szarkazmussal átítatott kölcsönös rokonszenvét fejezte ki egy 2010 elején történt brüsszeli eset, amikor az egyik csúcstalálkozó alkalmával a két kormányfő és kísérete egyszerre szállt be a liftbe. A Bajnai kíséretéhez tartozó egyik fültanú úgy emlékszik, Merkel akként pikírtkedett, hogy megkérdezte Bajnait: „Na, nyersz a választáson?”, amire Bajnai azt válaszolta, hogy nem is indul.

„Úgy tűnik, a barátod fog nyerni, Orbán Viktor”, fűzte hozzá kajánul, utalva arra, hogy a CDU és a Fidesz egyaránt az Európai Néppárt tagja. A meghökkent Merkel azt válaszolta: „A barátom? Csak annyi a közös bennünk, hogy mindketten a régi Bayern Münchent szeretjük.”

Christoph Heusgen, Merkel 2005 és 2017 közötti külpolitikai főtanácsadója így emlékszik vissza: „Bajnai Gordon miniszterelnöksége alatt Magyarország konstruktív szerepet játszott az Európai Tanács ülésein, és Bajnait vezetőtársai tekintélyként kezelték a pénzügyi válságkezelés terén. Ahogy én láttam, csendes elszántsága és hozzáértése nagyban segített helyreállítani a magyar gazdaságban megrendült bizalmat, és visszaállítani Magyarország kedvező megítélését Európában. Tanúja lehettem, hogy Bajnai milyen szorosan és konstruktívan dolgozott együtt Merkel kancellárral egy sor kényes ügyben, így a szlovák nyelvtörvény által kiváltott viták csillapításában vagy a nyugat-balkáni stabilitás előmozdításában.”

Magyarország a visegrádi országok soros elnökeként aktív szerepre törekedett a közép-európai érdekérvényesítésben is, egyebek mellett meghonosította a visegrádiak EU-s csúcstalálkozók előtti egyeztetését. Bajnai a V4-ek soros elnökeként lehetőséget látott az ország európai érdekérvényesítő képességének megerősítésére. Ezért kezdeményezőként kilenc új tagállam álláspontját tolmácsolta 2009 novemberében, közös sajtótájékoztatón az Európai Tanácsra készülve, amikor a koppenhágai klímacsúcson képviselendő – általuk túl naivnak talált – EU-álláspont kapcsán jelezték: szerintük nem a kibocsátás, hanem a fejlettség figyelembevételével kellene a kvótákat megszabni, illetve 2012-ig önkéntes felajánlásokra kellene alapozni a korlátozást a kötelező előírások helyett – mert ez volt a V4-ek közös érdeke. Nagy lett a ribillió, még az Európai Tanács ülését is fel kellett aznap

függeszteni, hogy a fontosabb szereplők egy különteremben próbáljanak megegyezni. Az egyik oldalon Tusk és Bajnai, a másikon Merkel, Sarkozy és Barroso. A V4-ek hajthatatlan-sága végül diadalmaskodott: nekik kedvező álláspont született. A németek morogtak: a V4-eknek ezután már mindig közös álláspontjuk lesz?

Mindazonáltal ez is mutatta: a közép-európaiak együttműködési képessége tiszteletet keltett – amit persze lehet úgy is értelmezni, hogy a „nagyokat” idegesítette a kis közép-európai országok kivagyisága –, de ennek előfeltétele volt a szóban forgó országok közötti bizalom erősödése.

Donald Tusk viszont szabályosan csőbe húzta Bajnait, amikor lengyelországi hivatalos látogatásának idejére előzetesen egyeztettek egy barátságos labdarúgó-mérkőzést. A felek abban állapodtak meg, hogy a kétszer tizenöt perces meccsen a hat-hat tagú politikuscsapatokban csak amatőr labdarúgók játszanak. Bajnai, aki a magyar csapat kapusa volt, kisére zokon vette, hogy lengyel színekben mégis pályára lépett Roman Kosecki, a vezető kormánypart, a Polgári Platform parlamenti képviselője, akiről tudni kell, hogy a kilencvenes években az Atlético Madrid játékosaként a gyengének aligha nevezhető spanyol bajnokságban két szezonban összesen 14 gólt lőtt, és hatvankilencszer szerepelt a lengyel válogatottban is. Kosecki a varsói barátságos mérkőzésen kétszer is betalált a magyar kapuba, amit maga Tusk miniszterelnök még megtoldott egy góllal. A diplomatikus 3-3 Bajnai kapusrutin-jának, Oszkó pengés labdatartásának és Korányi vérző fejjel elért mesterhármásának volt köszönhető, amit a csapat hazafelé Unicummal ünnepelt a magyar delegációt szállító Vitéz Hártya, vagyis a honvédség ősrégi AN-26-os szállítógépén.

A sűrű nemzetközi programnak akadtak más szórakoztató pillanatai is. 2009 októberében a miniszterelnök Rómában, az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Világszervezet

(FAO) közgyűlésének margóján találkozott Silvio Berlusconi olasz miniszterelnökkel. A megbeszélésnek diplomáciai szempontból mérsékelt jelentősége volt: a húsz percet késő és igencsak megviseltnek tűnő Berlusconi „jó barátja”, a líbiai diktátor, Kadhafi tiszteletére rendezett előző esti partira fogta fáradtságát, majd vicceskedve ajánlgatta a magyar miniszterelnöknek, hogy szívesen bemutatja „a sajtóban igazságtalanul sokat emlegetett barátnőinek”. Bajnai nem élt a lehetőséggel.

A római látogatás elsődleges célja valójában a XVI. Benedek pápánál tett miniszterelnöki vizit volt. A válságkezelés során ugyanis a katolikus egyháznak juttatott állami támogatásokat is megnyirbálták a Vatikán nem túl nagy örömeire. A kormány úgy döntött: a következő költségvetési évre – kizárólag a költségvetési hiánycélok teljesítése érdekében – felfüggeszti az 1+1 százalékos adófelajánlási rendszert, és visszaáll a vatikáni megállapodásban rögzített 0,5 százalékos kiegészítés. A Szentszék szerint a vatikáni megállapodás értelmében az egyház beleegyezése nélkül nem lehetett volna szűkíteni az egyházat megillető adókedvezményeket, -mentességeket.

Bajnai fontosnak tartotta a kedélyek csillapítását, így elfogadta a pápai audienciára, valamint a szentszéki adminisztrációt vezető Bertone bíborossal való tárgyalásra szóló meghívást. A médiában ridegnek tűnő Ratzinger kifejezetten barátságos és közvetlen volt a delegációval, viccelődve jegyezve meg, milyen fiatal mindenki a magyar kormányban: az akkor 41 éves miniszterelnököt Hiller István miniszter és Szabó Vilmos államtitkár mellett a 31 éves Szigetvári Viktor kabinetfőnök, a 34 éves Szollár Domokos kormánybiztos, a 28 éves Korányi Dávid külpolitikai főtanácsadó és a 29 éves Radnai György személyi titkár kísérte el.

A vatikáni látogatás legemlékezetesebb pillanata a protokollajándékok átadása volt. A miniszterelnök egy ritkaságszám-

ba menő, kézzel díszített középkori bibliai térképgyűjteményt vitt a vatikáni könyvtár számára. Ebből a pápa, miközben érdeklődve lapozgatta, egy óvatlan mozdulattal egy teljes lapot kitépett. Sietve csukta be a könyvet, és adta oda asszisztensének, noha az incidens kamerák előtt történt. Érdekes módon az interneten egy ideig keringő videó ma már nem lelhető fel.

Ezek a diplomáciai afférok nyilvánvalóan nem akadályozták meg a Bajnai-kormányt abban, hogy 2010 februárjában tető alá hozza a Visegrád pluszként emlegetett budapesti találkozót, amelyen Közép-Európa energiabiztonsága volt a téma. A visegrádi vezetőkön kívül a nyugat-balkáni országok, továbbá, mások mellett, Németország, az Egyesült Államok, az Európai Bizottság és a Nemzetközi Energiaügynökség is képviseltette magát. A közös nyilatkozat kimondta, hogy a résztvevők célja az Oroszországtól való energiafüggőség mérséklése, amiben szerepet játszhat a Nabucco, valamint a lengyelországi és a horvátországi kapcsolódási pontok kiépítése a cseppfolyós gázhoz. Az amerikai kormány utazó nagykövete, Richard Morningstar abban látta a Nabucco- és a Déli Áramlat-projektek közötti fő különbséget, hogy az elsőben cégek, a másokban kormányok vesznek részt. Hozzátette, céként, ha akar, a Gazprom is beszállhat, vállalva ennek minden üzleti kockázatát. A piaci és a kormánydöntések szempontjának diplomatikus szembeállítása szemléletesen modellezte, miben áll az amerikai és az orosz befolyásbővítő eszköztár különbsége.

Morningstar szerint „Bajnai Gordon miniszterelnökként az ország és a kelet-közép-európai régió energiabiztonságának javítását kiemelt kérdésként kezelte. A magyar miniszterelnök kezdeményezte először a kibővített visegrádi együttműködést a külső (orosz) energiafüggőség enyhítésére, az alternatív beszerzési útvonalak, valamint az ezekhez szükséges infrastruktúra kiépítésére.”

A tagállamok Bajnai időszakában nevezték meg az új Európai Bizottság tagjait. A miniszterelnök többekkel konzultált a lehetséges személyekről, mások mellett elődje, Gyurcsány is felvetette Andor László nevét, „más, kevésbé partiképes javaslatok mellett”. A miniszterelnök végül erős ellenszélben vitte végig a javaslatot, hiszen a szocialista párt számos jelöltet és ellenjelöltet állított, miközben a sajtóban azt terjesztették: Bajnai igazából magát akarja átmenteni ebbe a pozícióba. „Jelölő vagyok, nem jelölt”, zárta rövidre a pletykákat Bajnai.

Andor személyével hiteles, erős jelölt került az európai biztosok közé, aki végül az egyik legnagyobb költségvetésű és az európai válságkezelésben meghatározó jelentőségű szociális és munkaügyi portfóliót kapta.

2009–2010 folyamán a kormány lépéseket tett a 2011 első félévében esedékes magyar uniós elnökség előkészítésére is. Balázs Péter szerint tulajdonképpen a teljes forgatókönyv kialakult a kormányváltás idejére, Orbán azonban hónapokra félretette. Emiatt – és az Orbán-kormány alkotmányos lépései miatt – alig valami valósult meg a koncepcióból. Persze az is meglehet, hogy Orbán Viktornak eleve más forgatókönyv járt az eszében.

6.

STRATÉGIAI DILEMMÁK

A Népszabadságnak adott,
2009. áprilisi interjúban
azt mondta,
„a válságnak
nincs ideológiája,
nem bal- vagy jobboldali,
amit kell, ideológiától
függetlenül kell
megcsinálni”.
Ma azt vallja:
„A technokrácia,
az szakértelem politika
nélkül, a populizmus meg
politika szakértelem nélkül.”

A 2009. április 14. és 2010. május 29. között, négyszáztíz napig fennálló Bajnai-kormány létrejöttét és működését négy alapvető politikai kérdés, pontosabban a miniszterelnök ezekre adott válaszai határozták meg.

Az első, hogy vajon a vállaltan átmeneti kormány jobb megoldásnak volt-e tekinthető az előrehozott választásnál. A második, hogy a magát nem politikusként definiáló kormányfő milyen viszonyt alakíthatott ki a politikával, a pártpolitikusokkal. A harmadik, létezett-e, lehetséges volt-e a krízis kezelésének más, Bajnaiétól eltérő forgatókönyve. A negyedik, hogy a válságkezelésre vállalkozó kormány tehetne-e mást, többet a Fidesz kétharmados győzelmének megakadályozása érdekében.

A konstruktív bizalmatlansági indítvány vitájában Bajnai úgy fogalmazott, „amíg e program végrehajtásához biztosítható a stabil parlamenti többség, addig a válságkezelő kormány jobb megoldás Magyarország számára, mint az előrehozott választás, mindaddig és csak addig”. A megválasztását követő napokban a Népszabadságban megjelenő interjúban ehhez hozzátette, az előrehozott választásig tartó időszakban „nagyon nagy bizonytalanság alakulna ki, amely fölerősítené a Magyarországgal szemben már amúgy is meglévő bizalmatlanságot”. Ez a forintot veszélyeztetné, és még több munkahelyet sodorna a megszűnés szélére.

Az előrehozott választás 2008 tavasza óta a Fidesz fő követelése volt, de az MDF és a koalícióból kilépő SZDSZ is beépítette retorikájába. A Gyurcsány távozását követő napokban a köztársasági elnök úgy nyilatkozott, a konstruktív bizalmatlansági indítvány alkotmányos ugyan, de a kialakult helyzet legkevésbé demokratikus megoldása, és egyértelműen jelezte: előrehozott választást tartana szükségesnek. Az MSZP vezetői a sokadik államfői kritikára válaszul sokadszorra bírálták Sólyom Lászlót, hogy pártpolitikai ügyekben fogalmaz meg elfogult véleményt.

Ám a párton belül is voltak előrehozott választásra hajló vélemények. Kiss Péter Gyurcsány lemondását hírül véve vélte úgy – legalábbis egy ideig –, hogy a ciklusnak itt a vége. Szekeres Imre egy évvel korábban, a népszavazás és a koalíciós szakítás táján látta volna időszerűnek az előrehozott váltást. Tóth Károly képviselő 2009-ben vetette fel a lehetőséget a március-áprilisban szinte állandóan ülésező frakcióban. Ficsor Ádám szerint azonban valójában nem folyt igazi vita arról, kell-e egyáltalán folytatni a kormányzást.

Ebben a politikai környezetben nem volt magától értetődő, hogyan zárul le 2009 tavaszán a kormányválság. Jelentősége volt annak, hogy a kormányból nemrég még távozni készülő Bajnai, amikor rá került a sor, a folytatás mellett foglalt állást a ciklus kitöltésének ügyében.

A pártpolitikához fűződő viszonyra Bajnai szintén utalt a megválasztása előtt zajló parlamenti vitában, mégpedig oly módon, hogy őt nem a hatalom megszerzése, hanem a közhatalom felhasználásának mikéntje érdekli. Indokai között a veszélyben lévő haza a legfontosabb elem, patrióta elkötelezettségéből vezette le a szerepvállalás szükségességét: „Fel kell tenni a kérdést: a hatalmon lévők vagy az ország túlélése a cél? Nyilván csak akkor tudsz nemzeti ügyeket előrevinni, kormányozni, ha hatalmon maradsz, ezért lehet és érdemes kompromisszumot kötni. De ha már nincs esélyed jól kormányozni, akkor hatalmon sem érdemes maradni. Én amiatt nem akartam sosem politikus lenni, mert a hivatásos politikus tevékenységének fő célja és tartalma a hatalom megszerzése és megtartása, minden más előtt. Engem ez a meccs sosem érdekelt. Az viszont nagyon érdekelt, hogy a közhatalmat lehet-e jól használni. Ezt hívom én jó kormányzásnak. Ezért engem soha nem az érdekelt, hogyan tudnám megőrizni a hatalmat, hanem az: hogyan

tudom azt úgy felhasználni, hogy elvégezhessem, amire vállalkoztam.”

A konkrét helyzetben ebből a felfogásból az következett, hogy a válságkezelő kormány megalakulását jobb megoldásnak tartja az előrehozott választásnál, ő maga pedig a választási küzdelemben nem kívánt részt venni.

IDEOLÓGIÁK NÉLKÜL

Bajnai szakértői jellegűnek nevezett kormányának összeállításánál nagyon is figyelembe vette a politikai szempontokat. Tisztában volt azzal, mely pártok támogatására számíthat, igyekezett megteremteni a személyi és kapcsolattartási feltételeit annak, hogy ez a támogatás zökkenőmentes lehessen. Bár nyilatkozataiban utalt a szélesebb háttér kívánatos voltára, nem támasztott olyan teljesíthetetlen feltételt, mint Surányi György, aki a Fidesz jótékony semlegességéhez kötötte volna a miniszterelnöki poszt elvállalását. Bajnainak elegendő volt az MSZP és az SZDSZ frakcióinak voksa, valamint a képviselők aláírásukkal szentesített személyes elköteleződése a program mellett. Tisztában volt azzal, hogy így módon ehhez a politikai oldalhoz köti magát. Később, 2010 februárjában erről a Mozgó Világnak így nyilatkozott: „Nem tartom magam túlzottan ideologikus gondolkodású, doktriner embernek. Az üzleti életben eltöltött tizenhat év során megtanultam, hogy mindig az adott helyzetre kell a legjobb megoldást megtalálni. De ha az értékeimről, az engem jellemző értékvilágról kérdez, erre azt válaszolom, hogy hozzám a liberális-szociáldemokrata vagy szociálliberális megoldások állnak általában közel. Éppen ezért – megfordítom a logikát – csak olyan pártok támogatását fogadhatom

el, amelyek osztoznak velem abban az elképzelésben, milyen irányba és milyen értékek szerint kell haladnia az országnak, hogy az a fejlődését szolgálja. Egyébként azt gondolom, hogy Magyarország érdekeit ma leginkább egy nagykoalíció vagy egy ezzel egyenértékű társadalmi szerződés szolgálná. (...) Nem vagyok naiv, tudom, hogy ennek ma semmilyen realitása nincs, az országnak mégis ez tenne legjobbat, hiszen még sok olyan alapvető átalakítási feladatot kell véghez vinni, ami kétharmados többséget igényel. De megegyezésen és nem valamely politikai erő hegemoniáján alapuló kétharmadra lenne szükség.”

A Népszabadságnak adott 2009. áprilisi interjúban azt mondta, „a válságnak nincs ideológiája, nem bal- vagy jobboldali, amit kell, ideológiától függetlenül kell megcsinálni”. Ma azt vallja: „A technokrácia, az szakértelem politika nélkül, a populizmus meg politika szakértelem nélkül.” Ez a hozzáállás a krízis és a szakértői kormány követelésének időszakában, valamint a két blokkra szakadt pártrendszer polarizált harcaiban töltött évtized után sokak számára rokonszenves is lehetett volna. Ugyanakkor a lejáratódott kormánypártok támogatása, politikusaik kormányzati jelenléte miatt a szakértői fogadkozás érvényessége bizonyításra várt. Nem szólva arról, hogy a sokadik megszorításba belefáradt ország bizalmatlanul fogadta a zűrös politikai körülmények között alakuló, további kínokat beharangozó kormányt. Az új miniszterelnök alig előzte meg a népszerűségi listán elődjét, akinek a kormányában három éven át szerepet vállalt.

Bajnai számára azért is fontos volt a kényszerű intézkedések elkerülhetetlenségének hangsúlyozása, mert a kormányra, sőt kétharmadra készülő Fidesz amolyan permanens karácsonyi ajándékozás típusú programot hirdetett, benne például az egymillió új munkahely és a lakásállomány tíz százaléka felújításának ígéretével. Mai füllel különösen érdekes-

nek tűnik az a program, amely szerint a környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő, a magyar vállalkozásokat előnyben részesítő közbeszerzési rendszert vezetnek be.

Ebben a helyzetben különösen fontos volt Bajnai számára kormányának legitimálása, és a kormányfő érzékelte is ennek szükségességét: „Amikor miniszterelnök-jelölt lettem, tizenhét százalékra mérték az engem támogató pártok népszerűségét, a Fidesz játszott is azzal, hogy a legitimációt megkérdőjelezte. Tudtam, hogy szükségünk van legitimációra, és azt gondoltam, minket a válságkezelés, a közvetlen és súlyos veszély elhárítása, a határozott cselekvés legitimál. Ez egy valódi, erős, de korlátozott felhatalmazás.”

HITELESÍTŐ ÍGÉRET

2009-ben az új miniszterelnöknek azzal is számolnia kellett, hogy a megszorítások idején a társadalmi egyenlőtlenségek növelése további súlyos politikai és gazdasági problémákat okoz, ami az őt támogató, a magát baloldaliként definiáló, a saját baloldali hitelességének megmentéséért küzdő MSZP számára politikai kockázat. Nem mindegy, hogy a program, amelyről a miniszterelnök az első pillanatban kijelentette, mindenkinek fájni fog, kinek mennyire fáj. Bajnai erről azt mondta a parlamenti vitában, tudja, „máshogy fáj 72 500 forintból lemondani ötezerről, mint egymillió forintból lemondani százezerről”. A megértés hangsúlyozása azonban nem újratervezést jelentett, mert az az ő megközelítésében a program felpuhításával lett volna egyenértékű.

A kétharmadról Bajnai azt mondja: nem a választási eredmény közvetlen befolyásolására szerződött 2009-ben. Feladata az volt, hogy az országot visszarántsa a szakadék

széléről, illetve a kényszer nyomása alatt olyan változásokat vigyen végbe az adó-, a nyugdíj-, a foglalkoztatási és a szociális rendszerben, amelyek elkerülhetetlenek voltak, immáron nem csak a gazdasági-pénzügyi szereplők, a szakértők és Magyarország hitelezői szerint. A számukra irracionálisnak látszó – valójában több esetben valóságos társadalmi érdekeket jól-rosszul megfogalmazó – politikai ellenérvek 2009 tavaszán átmenetileg megsemmisültek. Aki parlamenti választásra készült, annak Bajnai szerint a válságkezelésből és a reformból kellett kihoznia a legjobbat. Utólag is úgy látja, programjában „rengeteg olyan pozitívum volt, amit a szocialisták politikailag hasznosíthattak volna, például a kormányzóképeség, a válság megállítása”. A fájdalmas stabilizáció alternatívája szerinte a teljes összeomlás lett volna, ami végképp maga alá temette volna azt a politikai erőt, amely miatt bekövetkezik.

Bár a szocialisták soraiban időről időre felmerült egy baloldali válságkezelés lehetősége, valójában a kormányon maradni akaró MSZP köreiben más szereplőnek nem volt a Bajnaiétól eltérő, kidolgozott, aznap bevezethető programja. A Szili Katalin vagy Szanyi Tibor által sűrűn emlegetett baloldali karakterű politizálásból nem sok minden látszott a gyakorlatias javaslatok szintjén. Bajnainak a legkarakánabb balosok is különösebb felhajtás nélkül aláírtak, és megszavazták miniszterelnökségét. Ez persze nem jelenti azt, hogy logikailag kizárható lett volna a válságkezelés eltérő útja, amint erről a világban nagyon sok helyen tényleges vita folyt. Sokak felelőssége, hogy ekkoriban miért nem létezett Magyarországon egy használható baloldali program a kormánypártban.

A „fájni fog” programmal szembeni ellenállás sohasem volt annyira gyenge az MSZP-ben, mint a casting utáni hetekben. Ficsor Ádám ezt úgy fogalmazza meg, hogy „senki

sem akarta tovább folytatni a vesszőfutást”. Ezt Bajnai és Oszkó pontosan érzekelte. Az egyévnyi kormányzás elejére csoportosították a legfájdalmasabb intézkedések elfogadtatását. A pénzügyminiszter nem takargatta, hogy nemcsak a fiskális kényszer az, ami sürgető, hanem ki akarják használni a pillanatot, amikor a szocialisták nincsenek abban az állapotban, hogy ellenszegülhetnének. „A politika számomra olykor nehezen tervezhető mivolta is arra sarkall minket, hogy mielőbb elfogadtassuk a képviselők többségével a takarékosági csomag részelemeit”, mondta Oszkó 2009 áprilisában az Indexnek. Bajnai azzal ment elébe a tervezett döntéseit egyesével méricskélteni próbáló vitáknak, hogy csakis úgy vállalta a miniszterelnök-jelöltséget, ha az MSZP-s és az SZDSZ-es képviselők kézjegyükkel látják el a kormányprogram kivonataként értelmezhető nyilatkozatot. Lendvai Ildikó tíz év elteltével sem tartja a baloldal elleni árulásnak ennek aláírását, és mindezek elfogadásával, az intézkedések szükségességének belátásával „a frakció felülemelkedett önmagán”.

Tényleges konkurens program híján a valóban számításba jöhető politikai alternatíva csupán az előrehozott választás volt, abból a megfontolásból, amit az egyik, Bajnai ellen szavazó SZDSZ-es képviselő összegzett a következőképpen: „Minél tovább tart ez a sztori, minél jobban kezeljük a válságot, annál nagyobb erővel jön a Fidesz és a Jobbik.” Itt visszakanyarodunk a dilemmák sorának kezdetéhez: Bajnai nagyobb veszélyt látott az azonnali kampány miatti idővesztésben, a felelőtlen ígérgetésben és az előrehozott választásban, ami nagy eséllyel szintén kétharmadot eredményezett volna. „Ami eddig történt a válságban, az csak operett ahhoz képest, ami Magyarországra várna, ha nem csinálnánk semmit”, mondta a 2009. májusi Index-interjúban.

A miniszterelnök vélekedését látszott igazolni, hogy a nyár végére valamennyit emelkedett a támogatottsága, va-

lamint kormányé és a kormánypárté is, holott éppen erre a kezdeti időszakra esett a megszorítások dandárja. Bajnai szerint az embereket a politikai szimpátiánál is jobban érdekelte a határozott, gyors cselekvés, különösen a kormányváltás előtti sodródás, bizonytalanság után: „Jobb a borzalmas vég, mint a borzalmak vég nélkül.” A cselekvőképesség hatására ébredező bizalom teret adott a további cselekvéshez. Erről hasonlóan gondolkodott Kiss Péter kancelláriaminiszter is, aki augusztusban ezzel kapcsolatban egyenesen úgy fogalmazott egy szűkkörű beszélgetésen: „Érdekes, most tanultam meg, hogy a negatív ígérlet is hitelesít, ha utána teljesítesz. Az emberek úgy gondolják: megígérte, és megcsinálta. Azt tette, amit mond, tehát hiteles.”

TÁMAD A FIDESZ

Bajnai Gordon miniszterelnöksége idején nem vonult ki az ülésteremből a legnagyobb ellenzéki párt, mint Gyurcsány esetében 2006 ősze óta. Ezenkívül azonban a Fidesznek a kormánnyal szembeni magatartása nem változott. A Bajnai-csomagot „110 százalék Gyurcsány” szlogennel aposztrofálta a Fidesz-elnök szóvivője, és Szijjártó Péter sokadszorra fejtette ki azt is, hogy a kormány illegitim, a kormányfőt nem az emberek választották meg.

Ha Bajnai esetleg számított is arra, hogy az üzleti életben szerzett sokirányú kapcsolatai, továbbá a fejlesztési miniszterként a fideszes polgármesterekkel kialakított nexusai segíthetnek neki az ellenzéki nyomás enyhítésében, ettől a várakozásától hamar búcsúznia kellett. A Fidesz továbbra is előrehozott választást követelt, aminek fő célja a szembenállás jelzése volt. Hiszen a Fideszben is tudták, Bajnai minisz-

terelnöksége pontosan azt jelenti, hogy a 2006-ban választott Országgyűlés kitölti a ciklust. A Fidesznek, mondjuk így, ez is megfelelt.

A Fideszre ekkor már nem is annyira az MSZP jelentette a veszélyt, hanem a Jobbik, amelynek erősödése azzal fenyegetett, hogy Orbán pártja elől megszerzi az elégedetlen, tiltakozó szavazók voksainak egy részét. A Jobbik kisebb mértékben a régebbi szocialista szavazók közül is tudott híveket szerezni, és már 2009-ben hét megyében megelőzte az MSZP-t az EP-választáson. A Fidesz bármikor esélyes lett volna a nagyarányú választási győzelemre 2008 és 2010 között. Azt viszont nagyon nehéz lenne megmondani, hogy a kétharmados határ alá billent volna-e egy korábbi voksolás esetén.

Annak a verzióknak, amely megvalósult, vagyis a Bajnai-kormánynak és a válságkezelésnek, valamint a kitöltött ciklusnak a Fidesz számára az volt a hozadéka, hogy Orbán Viktor olyan országot vett át, amely már túljutott a válsággal járó gazdasági visszaesés mélypontján, sőt 2010 második negyedévében ismét növekedésnek indult. A Bajnai-kormány elvitte a balhét az 1200 milliárdra rúgó stabilizációs és szerkezetátalakítási csomaggal, a Fidesznek nem kellett ezekkel a népszerűtlen intézkedésekkel foglalkoznia. 2010 őszén volt olyan pillanat, amikor a pávatáncos Orbán két egymást követő kormány takarékosági intézkedéseinek méltányolására kérte a nemzetközi közvéleményt, vagyis a Bajnai-kormány és az Orbán-kormány költségvetési intézkedéseinek folyamatosságára utalt. Hazai használatra ilyet soha ki nem ejtett a száján.

ÁRNYÉKHATALOM

A Bajnai-kormány idején tovább folytatódott a Fidesz nem annyira lopakodó közeledése a hatalomhoz. Ez már korábban megnyilvánult például az ügyészségnek az UD Zrt. ügyében tanúsított magatartásában. Ezek az évek zsúfolásig voltak a kormánypárti politikusok elleni korrupciós vádakkal, amelyeknek csak egy része bizonyult megalapozottnak a hosszú évekig tartó eljárások során.

Az ellenzéki párt a médiában szintén egyre erősebb érdekérvényesítőnek bizonyult. Az országos rádiófrekvenciákról kötött alku a korábban emlegetett hetven-harmincas világot fifti-fiftivé látszott átalakítani. Az állami televízió reggeli műsorának változása kapcsán is politikai szempontokra lehetett gondolni, amikor a fideszes politikusok egyik napról a másikra feladták a reggeli műsort sújtó bojkottjukat. Az MTV szerződést bontott Gyárfás Tamás – mások által is sokat bírált – Nap-keltéjével, a fideszesek pedig 2009 szeptemberében, Orbán Viktorral az élen, azonnal visszatértek a reggeli sávba. Ekkor már évek óta központi pártirányítással működött a Simicska Lajos és Liskay Gábor által fémjelzett fideszes sajtóbirodalom. A Hír TV és a Magyar Nemzet rendre különösen jól értesültek bizonyult az ügyészség nyomozásainak állapotával kapcsolatban. A Mahir meghatározó pozíciókkal bírt a hirdetési piacon. A Fidesz-média más játszmát folytatott, mint a baloldali és liberális sajtó. Politikai eszközként működött, központi pártirányítás alatt, önállósodás, egyéni kilengések nélkül. Ha voltak is belső viták, nem kaptak nyilvánosságot.

A közigazgatásban szintén érzékelhető volt az igazodás, különösen, amikor a naptár már 2010-et mutatott. Maga a miniszterelnök is tudott arról, hogy főosztályvezetői, sőt helyettes államtitkári szintről mennek felkészítést tartani, in-

formációkat átadni az ellenzéki párthoz. A Fidesz „csontvázas” országátvételre számított, politikailag ennek a történetét építette, és ez ügyben tájékozódott, az államigazgatás pedig érzékelte, hogy nagy váltás következik, és sokan igyekeztek jó pontokat szerezni az új főnököknél.

A legnagyobb ellenzéki párt 2009–2010-ben játszott szerepéhez az is hozzátartozik, hogy ekkoriban már elkezdett kibontakozni – bár korántsem minden részletében –, mihez akar fogni Orbán Viktor a visszaszerzett hatalommal. Ez azonban messze nem ment át a köztudatba. Pedig 2009 szeptemberében hangzott el és 2010 februárjában került teljes egészében nyilvánosságra a centrális politikai erőteret mint politikai berendezkedést meghirdető kötcsei Orbán-beszéd. Orbán itt szólt arról, hogy centrális politikai erőterben és tizenöt-húsz éves berendezkedésben gondolkodik. Másutt tagadta, hogy a hatalommegosztás szerkezetéhez hozzányúlna, azt viszont egy interjúban közölte, hogy érzelmi azonosulásra alkalmasabb preambulumot szeretne adni az alkotmánynak. Az igazság minden részletét ki nem bontva jelezte tehát, hogy alkotmányozó többségre számít, és alkotmányozási tervek birtokában szövi terveit.

A Fidesz némiképp mégis igyekezett hűteni a kétharmados várakozást. A győzelem kapujában álló pártnak az volt az érdeke, hogy a hívei ne vegyék biztosra a sikert. 2009 őszétől a Fidesz keményen küzdött azért, nehogy átszivárognak tőle a támogatók a Jobbikhoz.

Másfelől viszont a kétharmad lehetősége a közbeszéd része volt, sokan kíváncsiak tartották, de legalábbis nem féltek tőle. A kisebb pártok részben arra építették választási stratégiájukat, hogy a korszakváltás, az MSZP kisöprése a hatalomból fontosabb cél a kétharmad megakadályozásánál, aminek eszköze lehetett volna például egy második forduló visszaléptetése a Fidesszel szemben. Bizonyos szempontból

érthető is, hiszen az LMP például 2009-ben nem a Fidesz, hanem az MSZP-kormány ellenzékeként jött létre. És persze sokan tudni vélik, hogy a vidéken gyenge szervezettségű LMP-nek több helyen a Fidesz gyűjtötte össze az induláshoz szükséges ajánlócédulákat.

A vezető értelmiségiek közül is többen kifejtették, hogy a kétharmad nem volna katasztrófa, sem veszély. A legismertebb talán Babarczy Eszter cikke volt. A hatékony kormányzás szükségességével érvelt a HVG-ben amellet, hogy a fideszes kétharmad nem lenne baj. Úgy vélte, a Fidesznek nem lesz érdeke a mindenkori kormány túlhatalmának biztosítása, mert „tudnia kell, hogy a következő kormányok működését is ugyanezek a törvények határolják majd be – hacsak nem számít tehát arra, hogy soha többet nem kerül ellenzékbe”. A szerző később – párját ritkító módon – nyilvánosan elismerte tévedését.

ELTÉRŐ ÉRTELMEZÉSEK

A 2009-es helyzet politikai feszültségét az okozta, hogy az újráválasztással nem foglalkozó kormánynak a választási küzdelemre készülő képviselőkkel együtt kellett a programot keresztülvinnie. Két különböző hozzáállásról, eltérő közéleti szerepről van szó. A politikusok önértékelése mögött annak a felismerése húzódott, hogy a változások súlyos társadalmi következményekhez vezetnek. Akár önmagukért aggódtak a képviselők, akár az állampolgárok élétszínvonaláért, az aggodalom reális volt.

Ezt a kormány is elismerte, de abból indult ki, hogy e lépések nélkül sem a válságot nem éli túl a magyar gazdaság – és emiatt a társadalom is még nehezebb helyzetbe kerülne –, sem

a későbbi fejlődésnek nem lesz alapja. A kabinet ebben látta az intézkedések sokat hangsúlyozott elkerülhetetlenségét.

A válság és a megszorítások nyomán Magyarországon tetőztek a társadalmi egyenlőtlenségek, a szegénység bővült és mélyült. A Társi 2012-ben közreadott részletes vizsgálatának egyik összefoglaló megállapítása a következő: „Magyarországon a mögöttünk lévő, gazdasági és pénzügyi válság fémjelzte időszakban tovább erősödtek azok a – rendszerváltást követő időszak nagyobb részében is megfigyelt – tendenciák, melyek a társadalom szegmentálódására, a szegénységben és kirekesztettségben élők társadalmi-demográfiai profiljának mind élesebbé válására, valamint a szegénység és társadalmi kirekesztettség generációk közötti újratermelődésének felerősödésére utalnak. A jóléti ellátásokban 2009 óta bekövetkezett változások is erősítették ezeket a folyamatokat, mivel az amúgy is sérülékeny társadalmi csoportokat érintették negatívan.” A kutatók úgy találták, a társadalom polarizálódott, a szegények többen lettek és még szegényebbé váltak. Fontos hozzátenni, hogy a szegényedés már 2007-ben elindult, és a tendencia jócskán átnyúlt a 2010 utáni időszakra, az Orbán-kormány idejére is. Az ellenpróbát – szerencsére – sosem végezték el, vagyis nem tudjuk, mi történt volna stabilizáció híján, teljes összeomlás esetén. Igaz, sajnós azt sem, milyen pályán mozgott volna az ország, ha a megelőző években a társadalmi integráció és a felelős gazdaságpolitika kéz a kézben járnak.

A kormányalakításkor felmerülő politikai kockázat másik eleme az volt, hogy a Bajnai-csomag által érintett ügyek nagy része a szocialista kormányzás szimbólumának számított. Kezdve a 13. havi nyugdíjjal, amelyet Bajnaiék megszüntettek, de ilyen volt a korábban megemelt családi pótlék is, amelyet az új kormány befagyasztott, vagy a közösségi közlekedés támogatása, amelyet meg csökkentett. Korábban

választási vitatéma volt – és lett később megint – a gázár is. Bajnai ezt az egészet úgy értelmezte, hogy pontosan a politikai előnyszerzés miatt megterhelt államháztartás vált fenntarthatatlanná, és ez nyomta agyon a gazdaságot. A szóban forgó támogatások megszűnése viszont azzal a következménnyel járt – és ezt tudták az MSZP-ben –, hogy 2010-ben nem hivatkozhatnak túl sok „népboldogító” intézkedésre. A megszorítások terén szűk, sőt szűkülő politikai mozgástér problémáját az MSZP megpróbálta külön megrendelésekkel kompenzálni. Az egyik ilyen a Kiss Péter által 2009 májusában kitalált és bejelentett krízisalap volt, amely 20-50 ezer forintos vissza nem térítendő gyorssegélyt adott a nehéz helyzetbe jutott, elsősorban gyermekes családoknak, összesen 130 ezernek. Növelték a méltányosságnyugdíj-emelések keretét is.

Ezek az intézkedések egy-két milliárdos nagyságrendet tettek ki, szemben a teljes válságkezelési program ezermilliárdon felüli végösszegével.

KONFLIKTUSOK

A párt és a párton kívüli miniszterelnök alapállásának különbözősége, valamint a 2010-re vonatkozó érdekek eltérése miatt mindig voltak kisebb-nagyobb viták a kormány és a szocialisták között. Ez azonban nem változtatott azon, hogy az MSZP erre az egy évre Bajnaihoz kötötte a sorsát, ő pedig mindvégig ragaszkodott a programjához. Az idő teltével „szűkült a cső”, egyre kevesebb mód nyílt a letérésre a Bajnai által meghatározott pályáról.

Komolyabb vita a szocialistákkal az ingatlanadó bevezetése körül alakult ki. Botka László úgy emlékszik, a kormány-

fő többször is konzultációt tartott a nagyvárosi MSZP-s polgármesterekkel – akkor sem volt már sok –, ők számítottak a kormánypárti önkormányzati lobbí legbefolyásosabb szereplőinek. Közülük Csabai Lászlóné, Nyíregyháza vezetője a miniszterelnök oldalán érvelt. Botka indulatosan azt kérdezte Bajnaitól az ingatlanadó kapcsán: „Tényleg ez az IMF fő követelése?!” Végül aztán az MSZP, az SZDSZ-szel együtt, megszavazta az ingatlanadót is, kisebb módosítással, gyengítéssel.

Érdekes módon a köztársasági elnök által is szentesített jogszabály az ombudsman indítványára került az Alkotmánybíróság elé, az pedig 2010 januárjában helyt adott Szabó Máté kifogásainak. A testület szerint nem az ingatlanadó maga volt alkotmányellenes, hanem az ingatlanok értékének megállapítása túlságosan bizonytalan. A kormány azonnal bejelentette, nincs már mód a választás előtt újabb ingatlanadó-verziót kidolgozni, az elmaradó 50 milliárdos bevételt azonban újabb takarékosági intézkedésekkel kell pótolni.

Másféle szocialista igények fogalmazódtak meg az év harmadik, júliusi – és még mindig nem az utolsó – pártkongresszusán. Az MSZP-ben úgy látták, a Jobbik előretörésének oka, hogy vidéken megrendült a közbiztonság érzete. Települési őrsegek felállítását és a szociális biztonság érdekében a romatelepek – korábban is sokszor elhatározott – felszámolását indítványozták a kormánynál, valamint a bankok megrendszabályozását. Ez és az egyre gyakrabban hangoztatott formula, miszerint az integráció fontos ugyan, de a romáknak is be kell tartaniuk az együttélés szabályait, a Jobbik 2007 óta dübörgő, „cigánybűnözésre” építő retorikája felé tett elmozdulásnak tűnt. A romatelepek felszámolása természetesen nem valósulhatott meg ilyen rövid idő alatt, és az nem a Bajnai-kormány felelőssége, hogy a korábbi évtizedek alatt sem történt meg, ahogyan később sem.

Az egyik miniszterelnökségi tisztségviselő emlékezetében erősen megmaradt, hogy a hosszú előadásoktól rendszerint tartózkodó Bajnai egy alkalommal lényegében komplex romaintegrációs programot rögtönzött kabinetjének, hozzátéve, ennek megvalósítására sajnos nyilvánvalóan nincs idő. Bajnai egyébként személyes elkötelezettséggel viszonyult a komplex integrációs programok kidolgozásához és a roma fiatalok államigazgatási foglalkoztatásának folyamatos segítéséhez, erre programot is indított.

Felcsuti Péter így idézi föl a történeteket: „Ami engem illet, két konkrét területen voltam viszonylag szoros kapcsolatban Bajnai Gordonnal: az egyik a devizahitelek ügye, aminek az eredménye a magatartási kódex lett. Akkor ez fontosnak tűnt, utólag és a szakmától visszavonulva már nem tartom annyira érdemnek. A másik a többekkel együtt kezdeményezett, a mélyszegények körében munkahelyteremtéssel foglalkozó Kiút program kormányzati támogatása volt. Bajnai Gordon és pénzügyminisztere, Oszkó Péter maximális empátiával és segítőkészséggel viszonyult e program elindításához. Furcsa fítor, hogy a kormányában jelen lévő szocialista szociálpolitikusok semmilyen támogatást nem nyújtottak, sőt.”

A szocialista kérések közül a települési őrség létrejött. Hogy ennek az intézménynek valójában mekkora a haszna, nem e könyv feladata eldönteni. A lopakodó rendpártiság akkor már mintegy másfél éve beszivárgott a kormánypárt politikájába, és később is állandó belső vitát váltott ki a szocialisták körében a társadalompolitikai kérdéseket illetően, miközben szavazatokban semmit nem hozott az MSZP-nek.

Kisebbségi engedmény volt ugyanakkor a kormány részéről, hogy Ferge Zsuzsa – aki ekkor a gyerekszegénység elleni akadémiai programiroda vezetője volt – közbenjárására lépések történtek annak érdekében, hogy a szociális rendszer-

ben végbemenő átalakulások nyomán legalább az ne fordulhasson elő, hogy valaki teljesen kiesik minden ellátásból. Ferge viszont abban már nem járt sikerrel, hogy lebeszélje a kormányfőt és a kormánypártot az egy család – egy segély elvének alkalmazásáról. Ehhez az MSZP ragaszkodott, a kormány pedig helyt adott ennek, mert elfogadhatónak tartotta a munkára ösztönzés eszközeként. Fergéék érve ezzel szemben az volt, hogy ezek olyan alacsony összegek, amelyek a pusztán lét kérdését vetik fel, márpedig éhezve dolgozni sem lehet, a költségvetést viszont még ebben a nehéz helyzetben is minimálisan terhelik. Ezt a vitát ebben a helyzetben nem tudták feloldani. Társadalompolitikai engedmény volt a kormány részéről az is, hogy az ekkor még minimálbért nyújtó közmunkaprogramot a 2010-es költségvetésben nem nyesték vissza, sőt kibővítették.

Az MSZP-n belül vita folyt arról is, milyen mértékű legyen a nyugdíjrendszer átalakítása. A struktúrát is érintő gyors lépésekről Bajnai álláspontja máig egyértelmű maradt: „Ha nem áldozzuk be a tizenharmadik havi nyugdíjat, akkor a tizenkettediket sem tudjuk kifizetni, különösen a később nyugdíjba lépőknek, a ma aktívaknak. Ha nem emeljük fel a nyugdíjkorhatárt, ami a Bajnai-kormány legnépszerűlenebb intézkedése volt a felmérések szerint, megelőzve a 13. havi nyugdíjat, akkor nem fenntartható a magyar nyugdíjrendszer.”

Még egy vitapont volt a nyugdíj kapcsán. Lendvai Ildikó azt mondja, Kiss Péter a megvalósultnál nagyobb léptékű módosítást javasolt annak kapcsán, hogy a magánnyugdíjpénztárakból vissza lehessen térni a társadalombiztosításba. Az átlépési csatorna megnyitása – a korhatáremeléssel együtt – így is hozzájárult ahhoz, hogy a miniszterelnök arról írhasson 2010. februári Népszabadság-cikkében: a változtatások révén évtizedekre biztosítottá vált a nyugdíjrend-

szer fenntarthatósága. Bajnai ezt tartotta egyik legfontosabb örökségének, és az intézkedések döntő része túl is élte a kormányváltást. Azt persze nem tudhatta, hogy az Orbán-kormány majd úgy értelmezi a fenntarthatóság kérdését, hogy bedönti a magánnyugdíjpénztárakat és kiebrudalja a rokkantnyugdíjasokat a nyugdíjalapból.

FÖLFELÉ

A megszorítások 2009. tavaszi-nyári hulláma után különös jelenséget tapasztalhatott a közvélemény: emelkedett a kormány, a kormányfő és a kormánypárt támogatottsága, még ha nem is kiugró mértékben. Elsősorban a március-áprilisban végképp elbizonytalanodó szocialista hívek tértek vissza, de Bajnai beiktatásakor erre sem lehetett számítani. A Szonda Ipsos felmérése szerint az MSZP-szavazók körében szeptemberben már Bajnai Gordon volt a legkedveltebb politikus, megelőzve elődjét és a házelnöki székből akkor távozó Szili Katalint. Az MSZP-szavazók valamivel többen is lettek, a szocialisták ismét húsz százalék felett álltak a pártot választani tudók körében; ez a ciklus végén már nagy eredménynek számított a korábban negyven százalék feletti eredménnyel győztes párt esetében. A teljes népességben tizenhárom százalék támogatta a szocialistákat, ez alacsonyabb szám volt, mint a Gyurcsány Ferenc lemondását közvetlenül megelőző mérésben, de utána ennél rosszabb helyzetben is voltak.

Bajnai április óta valamivel népszerűbb lett az össznépességben belül – az ősz elején a Mediánnál 22, az Ipsosnál 27 százalék látta volna őt szívesen vezető pozícióban –, amivel megelőzte Gyurcsányt, illetve ez magasabb adat volt, mint

Gyurcsány utolsó miniszterelnöki tetszési indexe. A Medián azt találta, hogy bár a megkérdezettek többsége továbbra is előrehozott választást szeretne, 24-ről 29 százalékra nőtt a Bajnai-kormány támogatóinak aránya, valamint szűkült az olló a kormány teljesítményét jónak és rossznak ítézők között, bár még mindig az utóbbiak voltak sokkal többen.

Ezek a változások szolgáltatták az alapját annak, hogy az MSZP elnöke és Kiss Péter megpróbálták rávenni a miniszterelnököt, gondolja meg magát, vállalja a listavezetői pozíciót a 2010-es választáson. Akár Bajnai, akár Lendvai beszél ma erről, világossá teszik, hogy a miniszterelnök egy percig sem mutatott erre hajlandóságot, bár a szocialista vezetők több körben próbálkoztak, és minden fogalmazásbeli apró rezdülésére odafigyeltek. Szekeres Imrének is van olyan emléke, hogy az év végén a választási indulás mellett érvelt Bajnainak, de a miniszterelnök ezt elhárította.

Bajnai tartotta magát nemcsak a kimondott szóhoz, de ahhoz a helyzetértékeléshez is, amely szerint válságkezelői mozgástere éppen abból fakad, hogy nem kell tekintettel lennie a választásra. Lendvai és Kiss viszont azt érzékelték, hogy a kormányfő bevált a szocialista táborban. Éppen elég kín volt Gyurcsány után új jelöltet állítani, az optimális helyzet az lett volna, ha nem nyílik ki ismét a vezetőválasztás kérdése. Sok idejük nem volt, mert a pártelnök a júliusi kongresszuson deklarálta, hogy a választási évnek már a kongresszus által megválasztott miniszterelnök-jelölttel kell nekivágni. A listavezető-keresési folyamat egyik állomása volt az is, amikor Botka László ugyanezen a kongresszuson kijelentette, hogy nem ambicionál semmilyen posztot, a miniszterelnök-jelöltséget sem, ami azért volt lényeges, mert Lendvaiék ötletei között a szegedi polgármester is szerepelt.

Ilyen előzmények után kézenfekvőnek tűnt az újabb casting helyett belső embert keresni, olyat, aki korábban

nem tartozott a legfelső vezetők közé, és lehetőleg akarja is ezt a feladatot. Így esett a választás Mesterházy Attilára, aki frakcióvezetővé emelkedett, miután Lendvai tavasszal úgy döntött, nem kíván egyidejűleg a párt és a képviselőcsoport élén is állni. A miniszterelnök-jelöltet az MSZP 2009 decemberében tartott kongresszusa választotta meg. És csak annak tanulságául, mennyire viharos is volt 2009: ez volt a párt negyedik kongresszusa az évben.

Mesterháznak egyébként – s talán még inkább Tóbiás József frakcióigazgatónak – Bajnai fontos szerepet tulajdonított a kormány és a képviselőcsoport együttműködésében. Bajnainak a kollégái és egyes frakciótagok megítélése szerint néhány hónap után jobb viszonya volt az MSZP-frakcióval, mint Gyurcsánynak, aki pedig pártelnök is volt.

NÖVÉNYEVŐ

A ciklus vége felé a választási küzdelemben való részvétel mikéntje maradt a legfontosabb politikai téma a miniszterelnök és a kormánypárt viszonyában. Az MSZP-kampányban Bajnai részt vállalt ugyan, de főszereplőknek nyilván azoknak kellett lenniük, akik indultak a választáson. Szigetvári Viktor kampányfőnök el tudott volna képzelni aktívabb miniszterelnöki szerepvállalást, de nem tudja megmondani, ez változtatott volna-e bármin.

A kormányzás végén a választópolgárok legtöbbször az eltelt egy évből főként az életszínvonal csökkentését okozó intézkedéseket tudta felidézni a Medián 2010. márciusi közvélemény-kutatása szerint. A legismertebb intézkedések a 13. havi nyugdíj és bér megszüntetése voltak. Ekkor a választadók 29 százaléka értékelte úgy, hogy a kormány az or-

szág érdekét szolgálta, szemben azzal a kétharmaddal, amely pártérdektől vezéreltnek látta a tevékenységét. Ugyanakkor a kormány a távozásakor elismertebb volt, mint érkezésekor, a teljesítményéről pozitívan nyilatkozók aránya 21 százalékra emelkedett. Bajnai 2010. márciusi 24 százalékos népszerűsége Gyurcsány utolsó miniszterelnöki adatát csaknem tíz százalékkal haladta meg.

Amikor Bajnainak arról a döntéséről kérdeztük munkatársait, minisztereit, hogy 2010-ben nem folytatta a politizálást, senki sem vélte úgy, hogy a miniszterelnök ekkor már a 2012-es visszatérését tervezte. A távolmaradást diktálta az általa nyilvánosan is megvallott viszolygás a magyar politikai élet polarizált, a kölcsönös tiszteletet és észszerűséget nélkülöző vitáitól, amelyek kampányidőszakban tovább durvultak.

A legfőbb ok azonban a korábbi döntés következményeinek végigjátszása volt. Az, hogy egy évre vállalta a miniszterelnöki posztot, nem póz volt, hanem tudatos mérlegelés eredménye. Bajnai a pártpolitikán kívüli léttel, e sajátos háttérállapottal látta biztosíthatónak a mozgásteret az ő olvasatában nélkülözhetetlen intézkedések keresztülviteléhez. „Ez bizonyos szabadságot jelent, így van, de ezt a szabadságot igényeltem is magamnak”, mondta erről a Mozgó Világnak. A kényszerhelyzeti szabadság e különös mezsgyéjére lépve a miniszterelnök azt is érzékelte, hogy a szocialistáktól érkező listavezetői felkérésben benne foglaltatik az elvárás, hogy ne avatkozzon az ő belső ügyeikbe. Ez Bajnai kedvére való volt. Ennek a közösen választott útnak a végén viszont a „kijárat” felirat állt.

A klasszikus mondás szerint persze a politikában egy hét is nagy idő, nemhogy fél év. Miután a Bajnai-kormány 2009 végére a költségvetés elfogadtatásával letudta a tulajdonképeni válságkezelés legfontosabb teendőit, a kormányfő pe-

dig a legnépszerűbb politikussá vált az MSZP-szavazók körében, a helyzet ténylegesen megváltozott; miközben – ezt se feledjük – a politikai alaphelyzet ugyanaz maradt. Bajnai mindent mérlegelve nem módosított álláspontján, nagyrészt azért, mert saját hitelessége központi alkotóelemének azt látta, hogy tartja magát eredeti vállalatához, a kormányzás tartalmát és a politikai pozicionálást illetően egyaránt. Szekeres Imre azt mondja, szerinte Bajnai 2010-ben nem döntött arról, hivatásos politikus legyen-e. Márpedig, ahogy Bajnai 2010. februári Népszabadság-cikkében írta az általa vállalt feladatok folytatásáról: „demokráciában ez a politikusok dolga”.

Az összes körülmény mérlegelése azonban nem feltétlenül jelentett a részéről elvi távolságtartást e szereptől, inkább olyan megfontolásra utal, hogy az adott helyzetben a pártpolitikai szerepvállalásnak, Bajnai megítélése szerint, nem lett volna sem értelme, sem haszna. Az elutasítás ugyanakkor tartalmazta azt a kockázatot is, hogy talán később sem lesz megfelelő szituáció, de ennél ekkor nagyobb rizikónak látta egy megoldhatatlan feladatba való beszorulás kínosságát.

Ez a fajta gyakorlatias megközelítés nem tűnik távolinak Bajnai politikusi gondolkodásától. Nehéz elhessegetni azt az érzést, hogy egész életében, legalábbis a szakmai életében a miniszterelnökségre készült, erre gyűjtött tapasztalatot, készségeket, és ma is ezt tartja karrierje csúcsának. Ám a politizálás soha nem volt olyan fajta szenvedélye, ami felülírta volna az egyéb érveket, beleértve a személyes élet vonatkozásait. Egy ismerője, sőt tisztelője úgy fogalmazza ezt meg, hogy a ragadozók világában Bajnai növényevő.

1989-ben a sikeres politizálás feltételei nem voltak adottak, és könnyű is volt fiatalon kiszállni, belefogni az önálló egzisztencia felépítésébe. Azt követően másfél évtizedig ez állt a fókuszban. 2004-ben Bajnai nem állt kötélnek

Gyurcsány felkérésére, csak két évvel később csatlakozott a kormányához, aztán 2009 elején ki akart válni. Ezt már csak miniszterelnök-jelöltként tette nyilvánossá, amivel ezt a négyszemközti beszélgetést kiszámítottan politikai üzenetté formálta: ha nem hagyjátok azt tenni, amit helyesnek ítélek, elmegyek, mert megtehetem, és akkor aztán lasszóval sem fogtok másik jelöltet. Ha viszont fennállnak a program végrehajtásának feltételei, akkor hazafias kötelezettség a teljesítése, de kizárólag ennek a teljesítése. Viszont ezt nem szabad mással összekeverni, például a választási lista vezetésével. Ezzel kapcsolatban Bajnai arról is beszélt, hogy 2009–2010-ben úgy látta, az MSZP jelöltségét elvállalva az a helyzet állhatott volna elő, hogy „én elviszem a balhét, ők meg játsszák tovább a meccseiket”. Ez az MSZP működési módját ismerők szerint valószínű megítélése a lehetséges történéseknek.

Egy szó, mint száz, a kategorikus elutasítás a helyzet mérlegelése nyomán történt. Tegyük hozzá, Mesterházy Attila frakcióvezető úgy látta elérhetőnek a pártelnöki poszt megszerzését, hogy elvállalja a miniszterelnök-jelöltség dicsőségesnek nem ígérkező feladatát, és számítása bevált. Vagyis a vereségre épített pozíciót.

Éppen ez veti fel a megválaszolhatatlanságában is fajsúlyos kérdést: miként változtathatta volna meg akár a szocialisták, akár a mai ellenzék viszonyait, ha Bajnai 2010-ben nem száll ki a politikai életből? Ő maga idézi fel, amit Kiss Péter mondott neki, amikor a választási indulásra kapacitálta: „Te leszel a baloldal vezetője.” Kiss eszerint úgy látta, a kormányzás és a választási indulás felelőssége együttesen teremtheti meg a vezetői karaktert. Sosem tudjuk meg, mi lett volna, ha a történelem eszerint alakul, de az is tanulság, hogy alakulhatott volna másként. Személyes döntéseken múlt, hogy nem így történt.

HAGYATÉK

Mandátumának utolsó szakaszában, de még a választási kampány leghangosabb periódusa előtt a miniszterelnök hosszú írásban összegezte kormányzását. Valójában többet is tett a Népszabadságban publikált szövegben: kitűzte az euró bevezetésének lehetséges céldátumát 2014. január 1-jére. Az addig prognosztizált gazdasági növekedésre alapozva kétezermilliárdos, tehát az általa végrehajtott megszorítás kétszeresének megfelelő költségvetési többletet helyezett ki látásba a következő kormány számára. Legfőbb politikai hagyatékának azt ítélte, hogy munkája folytatható. Arra törekedett, hogy a válságkezelés ne kivételes időszakként, hanem új kezdetként kerüljön be a közemlékezetbe. Ma is azt mondja, „a kormányzásnak az a lényege, ami belőle megmarad”.

A Bajnai-kormány, szándéka szerint, egy lehetséges nemzeti célt hagyott az utódokra, amivel szélesebb összefüggésrendszerbe igyekezett helyezni a saját tevékenységét. Ez a cél az 1989–1990-es rendszerváltás egyik nagy ígéretének, az euroatlanti integrációnak a beteljesítésére vonatkozott. Magyarország az euró bevezetésével az európai közösség belső körébe juthatott volna. Innen nézve ez nemcsak egy száraz szakpolitikai tétel, hanem nagyon komoly politikai tartalmú ügy, tartós beágyazódás a nyugati keretek közé.

Lényeges továbbá az egykor létező nemzeti konszenzus helyreállításának célja, az abba vetett hit, hogy két évtizeddel a rendszerváltást követően mindenki számára ugyanolyan erejű politikai hívószó lehet az európai integráció mélyítése, mint akkor volt, amikor az EU és a NATO felé tartott az ország. Bajnai európai fejlesztési pénzekért felelős kormánytagként, majd miniszterelnökként is otthonosan mozgott az európai politikai térben. Nem táplált illúziókat az unió cselekvőképességét, döntési potenciálját, egységét illetően, de magát a közösségi eszmeiséget nem vonta kétségbe.

Ebben az értelemben Illés Gábor és Körösényi András válságkezelő politikusokról írt tanulmányának kategóriái közül Bajnai a „paradigm man” típusába sorolható: olyan politikus, aki elfogadja az uralkodó szabályrendszert, annak keretein belül keres megoldást egy krízishelyzetre. Válság esetén nem a paradigma helyességét kérdőjelezi meg, hanem a működési rendellenességek kijavítására törekszik.

Ezt a felfogást támasztja alá a pályavégi Népszabadság-cikk egyik tételmondata, miszerint „ma nem a kapitalizmus van válságban, hanem egy, a kapitalizmusra jellemző válságot élünk át”. Amiben Bajnai újat akart hozni, az e kereteken belül értelmezhető, a hatékonyabb kormányzás, a stratégiai célok követése, az észszerű gazdálkodás, a széles körű párbeszéd, a másokra is tekintettel lévő érdekérvényesítés. Bajnai felfogásában az ő kormányzása az országnak a feje tetejéről a talpára állítását eredményezte, egy olyan lucidum intervallum, vagyis világos időtartam volt, amikor a globális kapitalizmus és az európai integráció körülményei közepette gyakorlatias gondolkodással mérlegelték a nemzeti adottságokat.

A *paradigm man* típusával a *bricoleur* áll szemben, az ezermester (nem mérnök!), aki improvizál, különböző ideológiai készletekből válogat, innovatívan hajlítja hozzá a válaszait az éppen aktuális kérdésekhez. Eszméi inkoherensek, heterogének, ebből adódóan a magatartása rugalmas, kizárólag a politikai hasznosság célja vezérli. A politológus szerzők úgy találták, ez a leírás Bajnai Gordon utódjára, Orbán Viktorra illik. Meglátásuk az volt, hogy a *paradigm man*, Bajnai, ortodox, tankönyvi válságkezelést valósított meg, vele szemben a *bricoleur*, Orbán, ortodox és heterodox árnyalatok keverékét alkotta meg.

Két megjegyzést azonban mindenképpen tennünk kell ezzel kapcsolatban. Az egyik, hogy Orbán barkácsoló vál-

ságkezeléséhez szélesebb cselekvési tér nyílt azt követően, hogy Bajnai már megvalósította a takarékosági és reformprogramot. Senki nem tudhatja, miként viselkedett volna Orbán egy 2008. októberi vagy 2009. áprilisi szituációban. A másik, hogy Orbán mindennemű ortodoxia elutasítását, a „klasszikus”, az embereket közvetlenül terhelő megszorításoktól való teljes elszakadást ígerte, amit nyilvánvalóan nem tartott be. Ennyiből az ő ezermester-hozzáállásában engedményt jelentett, hogy az ortodoxia eszköztárából is kénytelen volt válogatni, így amit a tanulmány szerzői rugalmas alkalmazkodásnak látnak, az valójában a ráolvasással el nem hárítható valóság előtti meghajlás volt.

Van továbbá egy döntő különbség Bajnai és Orbán politikafelfogását illetően. Előbbi végcélja a válságkezelés tisztességes levezénylése volt úgy, hogy addig, a neki rendelt időben a lehető legtöbbet tegye az országért. Orbán végcélja viszont a hatalom mindenáron való megőrzése, azt a hitet keltve híveiben, hogy egyedül ő méltó az ország vezetésére. Az is elképzelhető, hogy Orbán azért akarja mindenáron megőrizni a hatalmat, mert van egy végcélja, egy csak általa ismert végső igazság, amelynek a letéteményeseként tekint magára, és ide akarja eljuttatni az országot. Ki tudja. Látszólag a különbség a *homo politicus* Bajnai és a *political animal* Orbán között húzódik, de nem csak erről van szó. Bajnai politikusként is *paradigm man*, soha nem mutatta szándékát, amiből akár az is következhet, hogy fel sem merült benne a liberális demokrácia játékszabályainak megváltoztatása. Valószínűleg a legkomolyabban gondolta, amit 2010. február 22-én a parlament záróülésén mondott: hogy „demokrata és hazafi Orbán Viktor is, demokrata és hazafi Mesterházy Attila is”. Orbán viszont az alkotmányosságot, a hatalommegosztás intézményeit, a jogbiztonságot illetően is a keretek szétfeszítésére törekszik. Számára a politikai hasz-

nosság úgy fogalmazódik meg, hogy a hatalom megtartása érdekében félretolja ezeket a szabályokat és intézményeket, ha erejéből telik. Csak egyetlen idevágó példa: a Bajnai által prognosztizált kétezermilliárd forintos mozgástérre természetesen az Orbán-kormánynak is szüksége volt. Míg azonban Bajnai fegyelmezett fiskális politikával négy év alatt látta megteremthetőnek ezt a többletet – legalábbis az ő politikai-gazdasági keretei között csak erre volt módja –, addig Orbán a kormányzása első évében a magánnyugdíjalapok alkotmányosan vitatható államosításával tett szert háromezermilliárd forintos pénztömegre, amit önkényesen használt fel különféle politikai célokra.

Ezt a szembenállást Ficsor Ádám röviden úgy fogalmazza meg – hangsúlyozva, erre jóval 2010 után jött rá –, hogy nagyon különbözik egymástól az, amit a Bajnai-kormány meg az egész baloldali-liberális oldal szerint meg lehet csinálni a politikában, attól, amit Orbán szerint meg lehet tenni. Bajnai Gordon a neki szabott időben inkább helyreállítani szeretne volna az írott és íratlan szabályokat, mintsem áthágni vagy önmagára szabni azokat.

7.

LE A NYAKKENDŐVEL!

„Ha nem veszted fejed,
mikor zavar van,
s fejvesztve téged gáncsol
vak, süket,
ha kétkednek benned,
s bízol magadban,
de érted az ő kétkedésüket,
ha várni tudsz és várni
sose fáradsz,
és hazugok közt se hazug
a szád,
ha gyűlölnék,
s gyűlöletstől nem áradsz,
s mégsem papolsz, mint
bölcs-kegyes galád”

Bajnai 2010-ben még megpróbált kisebb feladatokat adni embereinek, például egy jövőbeli gazdaságpolitika kidolgozását. Titkon azért ő is gyakran pillantott az órájára: amire a társaival szerződött, lényegében teljesült, új kezdeményezésekre pedig már nem terjedt ki a legitimáció.

Ennek ellenére Navracsics Tibor, a Fidesz frakcióvezetője már áprilisban, a választás után levélben figyelmeztette Bajnai Gordont, hogy nem lesz sétagalopp az átadás-átvétel, törvényjavaslatot fog beterjeszteni az ügyben, és jelezte, mely kérdésekben kell egyeztetniük. A jogszabály szerint miniszterek már nem ruházhatják át egy beosztott köztisztviselőre az átadást, felelősséget kell vállalniuk a nyilatkozatukért, korlátlan ideig rendelkezésre kell állniuk. Az átadás időpontjáról, helyéről az új kormány dönthet. Ráadásul még öt példányban kell kinyomtatni az amúgy is tízezer oldalas pakkot. „Eddig formális volt az átadás, most nem ilyen lesz”, ígérte a Fidesz. (Az a Fidesz, amely a 2002-es kormányváltáskor még a két forduló között és után is sorban írta alá a vagyonkimentési szerződéseket, és csúcsra járatta az iratmegsemmisítő gépeket.) Egyértelmű volt az unásig ismételtetett szlogen: csontvázakat keresnek a szekrényekben. Hogy találjanak is valamit, sorra alakultak az elmúlt nyolc évet vizsgáló parlamenti albizottságok.

A felfokozott hangulatban érezni lehetett a mindent elsöprő roham szándékát. Orbán Viktor is megmondta, hogy az ő kormánya nem szakértői, hanem nagyon is politikai lesz, és ezt a jelzőt, mint utóbb kiderült, nem csak retorikai fordulatként használta.

Megkezdődött az egész pályás letámadás.

HA NEM VESZTED FEJED...

Pink Floyd-számot játszott egy gitáros vajdasági fiú az etyeki pinceház teraszán. A vendégek az esti szőlőhegyről a völgy fényeit figyelték. 2010. május 28-án Oszkó Péter, Molnár Csaba és Kiss Péter miniszterek mellett csak a szűk kormányfői stábot hívták meg a vidéki búcsúbuliba. Oszkó szájharmonikázott. Sok együttesben megfordult már, minisztersége előtt a Blue's Spot blueszenekarban zenélt.

Bajnai Gordon beszédre készült. Későbbre tartogatta a bort. A Népszabadságnak adta utolsó interjút. Már nyomdában volt a szöveg. „Egyáltalán nem sajnálom, hogy belevágtam ebbe a feladatba, mert szükséges és eredményes volt, amit csináltunk. Arra vállalkoztam, hogy Magyarországot visszafordítjuk a szakadék szélétől, és új, tartós felzárkózási pályára állítjuk. (...) Ezért a lehetőségért nagyon hálás vagyok a sorsnak”, mondta az újságíróknak. Amikor az interjút adta, már mindenki tudta, hogy a cikk megjelenésének napján, szombaton teszi le az esküt az új kormány. Orbán Viktor nyolc éve várt erre a pillanatra, nagygyűléssel, imával tervezett ünnepelni.

Bajnai megköszönte embereinek a munkát. Aztán szokatlan dolgot tett: fejből elmondta Rudyard Kiplingnek, *A dzsungel könyve* írójának *Ha* című versét. Előadása patetikusnak tűnhetett annak, aki nem ismerte őt. Kollégái megszokták, nemcsak a külvilág felé beszél hazaszeretetről meg az emberi minőség tiszteletéről, hanem négyszemközt is. Akkor, ott, az etyeki dombon erkölcsi krédónak szánta a verset, útravalónak. Gimnáziumban tanulta Kosztolányi Dezső fordítását, tudta kívülről:

*Ha nem vesztetted fejed, mikor zavar van,
s fejvesztve téged gáncsol vak, süket,
ha kétkednek benned, s bízol magadban,
de érted az ő kétkedésüket,
ha várni tudsz és várni sose fáradsz,
és hazugok közt se hazug a szád,
ha gyűlölnek, s gyűlöletstől nem áradsz,
s mégsem papolsz, mint bölcs-kegyes galád,*

*ha álmodol – s nem zsarnokod az álmod,
gondolkodol – s becsülöd a valót,
ha a Sikert, Kudarcot bátran állod,
s úgy nézed őket, mint két rongy csalót
ha elbírod, hogy igazad örökre
maszlag gyanánt használják a gazok,
s életműved, mi ott van, összetörve,
silány anyagból építsék azok,*

*ha mind amit csak nyertél, egy halomban,
van merszed egy kártyára tenni föl,
s ha vesztesz és elkezded újra, nyomban,
nem is beszélsz a veszteség felől,
ha paskolod izmod, inad a célhoz,
és szíved is, mely nem hajdani,
mégis kitartasz, bár mi sem acéloz,
csak Akaratod int: „Kitartani”,*

*ha szólsz a néphez s tisztesség a vérted,
királyokkal jársz, s józan az eszed,
ha ellenség, de jóbarát se sérthet,
s mindenki számol egy kicsit veled,
ha a komor perc hatvan pillanatja
egy távfutás neked, s te futsz vígan,
tiéd a Föld és minden, ami rajta,
és – ami több – ember leszel, fiam.*

AZ UTOLSÓ NAPOK

Egy héttel korábban, május 19-én Magyarország minden idők eddigi legnagyobb áradásával szemben küzdött a Sajón, a Bódván, a Hernádon és a Zagyván. Milliárdos volt az előző napok vihara miatt keletkezett kár. De nem csak ez lett a fő hír az esti híradóban. A Malév privatizációjának állami garanciája miatt a Fidesz Veres János korábbi pénzügyminisztert hibáztatta. A rendőrség hűtlen kezeléssel gyanúsította a kincstár két vezetőjét a Kopaszi-gát ügyében. A Fidesz jelezte, vizsgálatot akar a Vértesi Erőmű felszámolásának terve miatt.

A nagy csatazajban Orbán Viktor – a Népszabadság tudósítása szerint – lázasan írta a kormányprogramját. Vagyis nem tudni, hogy mit írhatott, mert pártjának hónapokkal korábban nyilvánosságra hozott választási programját adta be kormányprogramként. Akkorra már mindenki kívülről fújta a Fidesz kommunikációs paneljeit: Orbánék fülkeforradalommal győztek a választásokon, és a Nemzeti Együttműködés Rendszerét építik fel.

Téglalap alakban tolták össze az asztalokat a május 19-i utolsó országközi kormányülésre. Középen a sárga szőnyegen két fikusz állt. Bajnai sötétkék nyakkendőben, sötét öltönyben ült a főhelyen, jobbán Molnár Csaba kancelláriaminiszter, balján Hegedüs Dóra kabinetfőnök. Még benn voltak a teremben a kamerák, amikor ezt mondta: „Ma tiszta lelkiismerettel, a magyar polgárok megértése és áldozatvállalása előtt fejet hajtva mondhatjuk: amire vállalkoztunk, elvégeztük, sőt helyenként még többet is tettünk.”

Az utolsó ülésen az árvízi helyzetről egyeztettek, és főként a kormányzati munka átadás-átvételéről. A kabinet tagjai megalázónak érezték Navracsics Tibor átadás-átvételi diktátumát. Két hét telt el az új parlament megalakulása és az új kormány eskütétele között. Az ügyvezető kormány kénytelen

volt végigasszisztálni, hogy a fideszes kétharmad az ő kárára hozott törvényeket: a minisztériumok felsorolásáról szóló törvénybe foglalták bele a kormányváltás formanyomtatványait, szigorú adminisztratív rendjét, miközben az adatok már enélkül is rendelkezésre álltak. A Fidesz-vezérkar akkoriban úgy gondolkodott, azért van szükség a militáns átadás-átvételre, mert az 1989-ben kialakított rendszer megújításához csak az elődök letiprásával lehet bizalmi tőkét szerezni.

Bajnaiék tudták, mire számíthatnak; ahogy ráfordultak a 2010-es évre, a közigazgatás lassan kicsúszott alóluk. A tisztviselők átálltak a Fideszhez, hírek jöttek arról, hogy sokuknak az akkori ellenzék felkészítő tréningeket tart, belső információk folynak ki a hivatalokból. Molnár Csaba kancelláriaminiszter az év elején egy apparátusi értekezleten közölte, megérti, ha sokan attól félnek, hogy az új kormány kirúghatja őket, de ha nem végzik el a feladatukat, akkor ő fogja elbocsátani a renitenseket.

Tordai Csaba, Oszkó Péter, Hegedüs Dóra és Bajnai Gordon már korábban megbeszélték, hogy olyan átadás-átvételt készítenek elő, mint amelyet piaci körülmények között a vállalatvezetők szoktak egy cég átadásánál. Vigyáztak arra is, hogy időarányosan tartsák a költségvetést, létrehoztak egy közbeszerzési koordinációs bizottságot, amit kezdetben Szigetvári Viktor, később Hegedüs Dóra vezetett. A testület ellenőrzött minden minisztériumi közbeszerzést: nemcsak öt évre kötendő takarítói és tisztítószer-szerződéseket dobta ki a kukába, de a beérkezett uniós pályázatokat – köztük a mentésirányítási rendszerről szólót – sem engedték már elbírálni, mondván: ez már a következő kabinet ügye. Óvatosak voltak, tudták, vadászni fognak rájuk. De azt is gondolták, hogy ez a visszafogottság része a jó kormányzásnak.

A kormányülésen úgy döntöttek, hogy minden minisztériumi anyagot, több tízezer oldalt feltöltenek az internetre.

A politikus kormánytagok tudták, ők feltehetően az új parlamentben is ott ülnek majd ellenzéki szerepben, a „civil” miniszterek pedig már készültek vissza a piaci életbe. Bajnai minden kormánytagnak egy, azóta világhírűvé vált szobor-szerű tárgyat, egy-egy Gömböcöt adott ajándékba. A különleges formát 2007-ben Várkonyi Péter és Domokos Gábor, a BME Építésmérnöki Kar Szilárdságtani és Tartószerkezeti Tanszékének oktatói találták fel. A tenyérben elférő konvex test azért különleges, mert összesen két – egy stabil és egy instabil – egyensúlyi helyzete van. A miniszterek hazavihették a kormányülések asztalára tett fém névjegykártyájukat is.

Hiller István mondta a kormányülésen a legemlékezetesebb beszédet, a történész miniszter tanárosan szólt: „Amit ma Mátyás királyról gondolunk, azt az utókor írta. Kortársai azt látták, hogy rengeteg dolgot tett kényszerből, nem gondoskodott a külső határok védelméről, nem törődött a török veszéllyel, kíméletlen adókat vetett ki. Ám Oláh Miklós érsek Hungária című munkájában, amit Brüsszelben írt, a Mohács után széthullott országnak Mátyás korát állította példaképül. Így alakult ki az az általánossá vált nézet, hogy az egykori király uralkodása igazságos volt. A kormányok rövid távú megítélésében az aktuálpolitika is szerepet játszik. Biztos vagyok benne, hogy rólunk is más kép él majd az emberekben, mint most.”

CSONTVÁZKERESŐK

Május 28-án az etyeki pince teraszán megszólalt Hegedüs Dóra telefonja. Este tíz óra volt. A parlament főigazgatója hívta. Azt mondta, a Fidesztől jött emberek állnak a folyosón, át akarják venni az irodákat. A másnapi eskütétel előtt

szerettek volna birtokon belülré jutni. Hegedüs hirtelen köpni-nyelni nem tudott. Péntek éjszaka volt, a hivatalban lévő kormánynak senki sem szólt.

„Jogilag melyik kormány van hatalmon?“, kérdezte a parlamenti vezetőtől. „Az önöké“, jött a válasz. „Akkor arra utasítom, hogy ne nyissa ki nekik az ajtókat!“ Az etyeki buli addig felhőtlen hangulatát sikerült elrontani, Hegedüsék felháborodtak: „Mit képzelnék ezek? Milyen stílus ez?“

Szombaton Orbán Viktor és miniszterei letették az esküt, és nagygyűlést tartottak a Kossuth téren. Az új kezdet napja szlogennel. Miniszterei ott álltak Orbán mögött a parlamenti lépcsőn. Az új miniszterelnök kétharmados forradalomról szónokolt, miután az április 25-i második forduló után 263 mandátumot szereztek az utoljára 386 fős parlamentben. Az MSZP a 2006-os 190 képviselői hely után most 59-hez jutott. Az SZDSZ eltűnt, a Jobbik alig maradt le a szocialisták mögött, bejutott az LMP is.

2010. május 31-re az esőzésektől megrepedt a budai Vár Várszínház alatti támfala. A szakemberek újabb árhullámra számítottak. Az összes minisztériumi honlapon a csodálkozást jelző OMG (Oh, my God!, vagyis Ó, Istenem!) betűsor jelent meg. Alatta a szöveg: „Az új kormány rendet akar tenni az állami honlapok területén is. Úgy véljük, a jelenlegi helyzet méltatlan az országhoz, a minisztériumi honlapok nélkülöznek bármiféle egységes szerkezetet és arculatot.“ Ez történetesen igaz volt.

Navracsics Tiborral készült interjút közölt a Magyar Nemzet. A frissen kinevezett miniszterelnök-helyettes, egyben közigazgatási és igazságügyi miniszter az elszámoltatásról is beszélt: „Van egy jól körülhatárolható sértetti kör, amelynek ez volt az elmúlt évek legfontosabb történése. Az első lépést már megtettük, benyújtottuk azt az országgyűlési határozatot, amely a 2006. augusztus 20-i tragédia elszen-

vedőinek kártalanítását rendezi. A következő lépés Balsai István miniszterelnöki megbízotti kinevezésével az október 23-i események kiderítése, illetve az ehhez kapcsolódó kártalanítási folyamat végrehajtása lesz. Látjuk, hogy az igazságszolgáltatás végzi a maga dolgát, és egymás után lepleződnek le azok az ügyek, amelyek az előző ciklushoz kötődnek. Mi sem állhatunk meg.“

A csontvázak keresése a sajtóban, a jobboldali közbeszédben szinte jelszó lett. A kormánypárti Magyar Nemzet szinte minden belpolitikai híre egy-egy, a baloldalhoz kötött bűncselekménygyanús történetről szólt. A kriminalizált politikai légkörben az átadás-átvétel nem ígérkezett fáklyás menetnek.

SZÁMONKÉRŐSZÉK

Hétfőn korán indult a nap a parlamentben. Orbán aznap ünnepelte 47. születésnapját. A Heti Válasz újságírója, Stumpf András elkísérhette Navracsics Tibort az átadás-átvétel első óráira. A videotudósítás szerint fél nyolc után pár perccel tartott az embereinek eligazítást. Arról beszélt, hogy régen informális volt egy ilyen akció, de a bizalom elfogyott, ezért törvényben rögzítették az átadás-átvétel feltételeit. A Fidesz részéről 110 szakértő segítette a munkát.

Navracsicsot emberei, Gál András Levente államtitkár és Lángi Tamás kabinetfőnök kísérték. Semjén Zsolt szobájában ők várták Bajnait, aki Hegedüs Dórával az oldalán érkezett. Orbán Viktor végig a parlamentben tartózkodott.

Hogy miért nem ő találkozott Bajnaival? Mert már kormányzunk, ezt válaszolták a Heti Válasz kérdésére. Pedig egyszerűen arról volt szó, hogy Orbán nem akart Bajnaival

együtt mutatkozni. A távozó miniszterelnökkel Navracsics négyszemközt beszélgetett. Kabinetfőnöke odasúgta Hegedüs Dórának, ne gondolja, hogy pár percnél tovább maradnak. Végül fél óra lett belőle. Bajnai nem tudott mást tenni, az új miniszterelnök helyett a feladatra kirendelt miniszternek mondta el azokat a stratégiai, titkosszolgálati információkat, amelyeket csak szóban lehet továbbadni az utódnak.

Ezután Navracsics a kíséretével a Parlamentből a Miniszterelnöki Hivatal épületébe vonult. Molnár Csaba szobájában hatalmas aktahalom várta őket. Tordai Csaba államtitkár és utóda, Gál András Levente kezdték meg az átadás-átvételt. Molnár az erkélyre invitálta Navracsicsot egy rövid beszélgetésre. Nem szívelte az arrogáns Gált, nem akart egy légtérben lenni vele. Rövid idő múlva Molnár elindult a szobán át a folyosó felé. „Egy papírt nem találunk”, szólott utána Gál András Levente. Molnár megfordult, „miniszter a miniszterrel, államtitkár az államtitkárral tárgyal”, tette helyre Gált, és kísért a szobából.

Navracsics az emberei egy részével Molnár után átment Kiss Péterhez az agrártárca épületébe, ahol a tárca nélküli miniszter irodája működött. A vendéglátó frissítőkkal kínálta őket, Gál András Levente viszont azonnal a jegyzőkönyvvezetőt hiányolta, mert, mint mondta, Molnárnál sem volt. Pedig ők a beszédtempót követni tudó gyorsírót kértek, mondta. Kiss Péter a Heti Válasz videóján láthatóan egész egyszerűen ignorálta Gált, aláírta a szükséges dokumentumokat, és azt mondta, nincs négyszemközti mondandója. Kiss Ambrus szakállamtitkárt hátrahagyva távozott a szobából. Gál még Kiss Péter után szólott, „vissza kell jönni délután”, de Kiss ment tovább, Navracsiccsal együtt szállt be a minisztérium liftjébe.

Székely Tamás leköszönő egészségügyi miniszterhez Szócska Miklós államtitkár, oktatótársa, Réthelyi Miklós miniszter, tanára és régi ismerőse, Jávör András államtitkár érkezett átvenni a tárca dokumentációit. Közölték, két-három

napig tart majd a munka. Székely arra számított, hogy már hétfőn végeznek, így másnapra programot szervezett magának, vidéki vadászatra volt hivatalos. Az átvevők beleegyeztek, elengedték, így a keddi napot kihagyták a munkából.

Balázs Péter a külügyminiszteri hivatalban Martonyi Jánosnak adta át a tárcáját. Kedélyesen elbeszélgettek, jól ismerték egymást, voltak már egymás kollégái, felettesei. Martonyi viccesen megjegyezte, neki most elvileg botrányt kéne csinálnia. Balázs legyintett, „János, akkor csináljál”. Botrány nem lett, de a nap végén Martonyi nem írta alá a szükséges papírokat.

„Melyik gépben tartják nyilván az uniós pénzeket?”, ezt kérdezték Hiller István távozó kultuszminisztertől a fideszes küldöttek, Réthelyi Miklós miniszter és Hoffmann Rózsa, Szócs Géza államtitkárok. „A mi kormányzásunk idején nem a minisztériumok kezelték az uniós pénzeket”, válaszolta a szocialista politikus. Tíz órán át tartott a faggatózás. Az új kormány tagjai előre megfogalmazott kérdéseket tettek fel. A nap végén nem volt olyan minisztériumi munkatárs, aki szolgálati kocsival mehetett haza. Szócs még búcsúzóul segítséget kért Hillertől, hogy a Bocskai-korona újra Magyarországra kerülhessen a bécsi Kunsthistorisches Museum-ból. „Előbb levegőt vennék”, válaszolta Hiller. Aztán taxit hívott, hazament. Két hónap múlva rátelefonáltak, hogy nem fizette ki a telefonja SIM-kártyáját.

Navracsics a délutáni első kormányzóvivői tájékoztatón azt mondta, nem találtak visszasságokat a minisztériumoknál, de nem biztos, hogy az iratok tanulmányozása után nem esik ki egy csontváz a szekrényből. Később sem találtak semmit.

Bajnai kilépett a Parlament kapuján. Tudta: vége van. Aztán, ahogy egy évvel korábban megfogadta magának, a Kosuth téren szertartásosan levette a nyakkendőjét. Ami dolga volt, megcsinálta.

8.

„NEKEM EZZEL DOLGOM VAN”

Nagyon speciális
körülmények vezettek oda,
hogy miniszterelnök lettem.
Azt tartom normálisnak,
ha egy igazán jól működő
országban politikusok
lesznek miniszterelnökök,
akik ezt a lehetőséget
a pártjukat vezelve
választáson nyerik el,
és persze azt még
normálisabbnak tartom,
hogy választáson is
veszítsék el. A hatalomért
való küzdelem sosem
vonzott. Ezért azt gondolom,
hogy egy normálisan
működő országban
belőlem már nem lesz
miniszterelnök.

– *Antall József tizenhat évesen már politikus akart lenni. Horn Gyula arról írt a memoárjában, hogy huszonhat éves korában, a külügyminisztérium kötelékébe lépve találta meg a hivatását. Boross Péter nyugdíjasként vált hivatásos politikussá. Gyurcsány Ferenc már egyetemista korától politizált, inkább az számított kitérőnek az életében, amikor üzletemberként tevékenykedett. Orbán Viktor huszonhat évesen már bizonyos politikai tapasztalatokkal a háta mögött, óriási ambícióval mondott beszédet Nagy Imre és társai újratemetésén. És mi Bajnai Gordon története?*

– Soha nem akartam politikus lenni, a politikából élni. Még miniszterelnökként sem gondoltam magamra politikusként. Mindig idegenkedtem ettől. Korai emlékem, még a Kádár-rendszer idejéből, hogy azok a KISZ-titkárok, akik fiatalon részt vállaltak a politikából, nem tudtak belőle szabadulni, egész életükben politikusok maradtak, merev, szürke öltönyös figurák, nem az én világom. Láttam azt is, ahogy a generációból a rendszerváltás környékén a politikába sodródók közül sokan arra kényszerültek, hogy a megélhetésük érdekében újra és újra megválasztassák magukat valaminek, bárminek, bármi áron. Ez korlátozta a mozgásterüket, kiszolgáltatottá tette őket, egyre távolabb kerültek attól az erkölcsi vagy értékrendi motivációtól, amivel belevágtak. Az állás fontosabb lett, mint a küldetés. Amikor végül én is a politika világában találtam magam, valahányszor beléptem a Parlament kapuján a professzionális politikusok közé, egy kicsit úgy éreztem magam, mint a vérséhes ember a borotvagyárban. Δ

– *De minek vállalt első számú politikusi állást az, aki ennyire idegenkedik a szereptől?*

– Kora kamaszkoromtól úgy neveltek: mindig tegyél többet, mint ami a saját személyes boldogulásod egyengetéséhez szükséges, próbálj hatni a környezetedre, adjál vissza

valamit a hazádnak. Vállalj felelősséget. Legyél vezető. Apai nagyapám nagyon szegény sorból jött, jutasi őrmesterként már az orosz hadifogolytáborban a foglyok közül kiválasztott vezető volt. 1956-ban Baján a vállalati munkástanács egyik vezetője lett, pedig nem volt értelmiségi ember. Apám is vezető lett fiatalon.

– *Nagyapját érte retorzió az '56-os szerepvállalása miatt?*

– Hónapokig bujkált. Jöttek érte többször, csöngettek, nagyanyám nyitott ajtót, és azt mondta, nem tudja, hol a nagyapám, kiment a Dunára, el szokott tűnni napokra. Baján ez nem volt szokatlan akkoriban. Közben az öreg egy rejtett zugban bújt el a padláson. Aztán békén hagyták. Egyébként nem volt forradalmártípus. Katona volt, hadifogoly lett, később ült az ÁVH börtönében is, aztán leszerelt. Amikor '56-ban az emberek fegyvert akartak szerezni, elfoglalni a bajai laktanyát, mondta nekik, hogy ez rossz ötlet, csak halál lehet a vége. De ez egy másik történet.

– *Szóval azt tanították önnek, legyen vezető. De nem csak a legfelső poszton lehet tenni a közösségért.*

– Apám azt tanította, dolgoz van azzal, hogy jobba tedd a világot magad körül. Felelős vagy a hazáért, amelynek nagyon sokat köszönhetsz, és ha olyan helyzetbe kerülsz, hogy megteheted, akkor ezt vissza kell adni. Tizenhét évesen a városi diákegyesület elnökének választottak Baján. Tizennyolc évesen szerveztem meg az első gimnáziumi diáknapot a III. Béla Gimnáziumban. A „bélás nap” a mai napig létező hagyomány. Tizenkilenc éves voltam, amikor a közgazdasági egyetemen megalakult az ország első független diákképviselőlete, a hallgatói tagozat, ami az egyetemi tanács része volt. Ez volt az első szervezet, amely nem a KISZ-ből nőtt ki, itt minden diák alanyi jogon szavazhatott. Ennek a tagozatnak lettem másodévesen az elnöke. Ez a csapat szervezte meg az úgynevezett menzabojkottot egy alkalmatlanul menedzselte,

lassú és drága menza ellen. Jó nagy botrány lett belőle. Akkor szerepeltem először a tévében, még hetyke kis bajusszal. Később a veszprémi diáksparlament után az országos hallgatói választmányba kerültem, mások mellett Deutsch Tamással, 1988–89-ben. Az volt a dolgunk, hogy az oktatási reformról tárgyaljunk a minisztériummal. Legközelebb a politikai pályához akkor kerültem, amikor 1989-ben létrejöttek politikai ifjúsági szervezetek, és én az Unió a Demokratikus Szocializmusért nevű szervezetnek lettem rövid időre a vezetője.

– *Innen végül kiszállt. Elég volt?*

– Fizetett, profi ifjúsági politikusokkal kellett együttműködni. Nem akartam közéjük tartozni, inkább elmentem a gazdaságba. Éppen befejeztem az egyetemet. Felvettek egy pénzügyi tanácsadó céghez huszonhárom évesen, öt évvel később már a Creditanstalt, a legnagyobb magyar befektetési bank vezérigazgató-helyettese voltam. Helyemen éreztem magam.

– *Ott azért nehezen lehetett a patrióta vezetői ethoszt gyakorolni.*

– Hasznosat, lényegeset lehetett csinálni, nem mellesleg meg is fizették. Személyesen irányítottam az OTP, a Richter, a Mol tőzsdére vitelét, a korszak legnagyobb gazdasági ügyeit. Ha arra gondolnak, nem azért építettem egzisztenciát, mert annak révén akartam később valamit csinálni. Mindig megpróbáltam megfogalmazni magamnak, mi is az értelme annak, amit éppen csinálok, mi a haszna a közösség számára. Magyarországon a kilencvenes évek arról szóltak, hogy az állami, tervutasításos gazdaságból hogyan csináljuk meg a piacgazdaságot és a magántulajdont, legyen perspektíva, gyarapodás, épüljön egy középosztály. És én a munkámmal részt vettem ebben a folyamatban. De közben fontos volt, hogy a megkeresett pénzemből jó célokra visszaadjak a közösségnek. Ilyen a ma is működő, a hátrányos helyzetű gyerekek egyetemi felké-

szítését segítő Studium Generale Alapítvány, amelynek egyik alapítója voltam 1990 körül. Ilyen a Mosoly Alapítvány 1997 óta, amely 2018-ban nyolcszáz, nagyon súlyos beteg gyermeknek adott segítséget. Szóval mindig valami többet is akartam csinálni. Nekem fontos, hogy sikeresnek érezhessem magam, hogy a családomnak jó körülményeket biztosítsak. Az apám azt mondta, hogy egy férfitől ez az elvárható minimum, de nem lenne teljes az életem, ha nem csinálnék valamit, amiről azt érzem, túlmutat a saját közvetlen érdekeimen. Az anyagi függetlenség ebben is segít, meg abban is, hogy ne kelljen vállalhatatlan kompromisszumokat kötnöm.

– *Most visszaemlékezve jellemzi így önmagát? Mindez jól mutatott az életrajzában.*

– Nem volt ilyen célom. Aki életrajzot épít, kimarad az életből. Amikor a Közgázra kerültem, leginkább a Chikán Attila által vezetett Rajk László Szakkollégium nevelési elveiben láttam ezt a mentalitást, nem véletlen, hogy közülük máig sokan felbukkannak a közéletben. Ők kisebbségben voltak ezzel a hozzáállásukkal az egyetemen. Viszont másutt a világban, ahol régebb óta létezik polgári társadalom, jó ideje kialakult ennek a kultúrája. Idehaza az eredeti tőkefelhalmozás elején tartunk. Amerikában az iparbárók nem alapítványokkal kezdték, de a második-harmadik generáció már fontosnak tartotta a karitatív tevékenységet. A Rockefeller Alapítvány ma már a világ egyik legjelentősebb ilyen szervezete. Németországban is működnek nagy, százéves alapítványok. Vagy ott van például a magyar Soros György, aki a magánszférában az eszével megszerzett pénzét a köz javára fordítja. Ez sokkal jobb, mint az, ha valaki az esze által megszerzett közpénzt a maga javára fordítja.

– *Ódzkodott a politikusoktól, mégis találkozott Horn Gyulával, Szekeres Imrével, az MSZP vezetőivel a kilencvenes évek elején. Miért?*

– Mert érdekelt, mit gondolnak, mit akarnak. De legalább ilyen fontos, hogy 1988-ban megalakult a MISZOT (Magyarországi Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsa), amelynek Stumpf István volt az elnöke, és én lettem a nemzetközi bizottság vezetője azzal a céllal, hogy belépünk az Európa Tanács égisze alatt működő európai szervezetbe. Innen ismerem Stumpfot, általa kerültem a Századvég Politikai Iskolába – egy fiatal, felkészült oktatói gárda „nagykoalíciójába” – tanítani. Emiatt engem fiatal, de valamit már bizonyított közéleti emberként tartottak számon. Gondolom, ezért kerestek meg először Horn Gyula környezetéből azzal, hogy az akkor még ellenzéki MSZP-elnök szeretne tájékozódni az ifjúságpolitika helyzetéről. Meghívták Stumpfot, Gyurcsány Ferencet és engem. Később egyszer-kétszer Szekeres Imre hívott el – más összetételben – minket vacsorázni. Ezeknek a találkozóknak nem volt tétjük, de hozadékuk sem, a politika nehezen tud valamit kezdeni az ilyen kívülálló, amatőr véleményekkel. Később a Fidesz is megtalálta az első olimpiai kampányuk, tehát az első kormányzásuk idején. Azért találkoztak üzletemberekkel, mert úgy vélték, az olimpia jó lenne Magyarországnak. Akkor már a Wallis vezérigazgatója voltam, vagy tíz másik üzletember mellett engem is hívtak Orbán Viktorhoz beszélgetni. Ma úgy látom, biodíszletnek kellettünk a politikusok számára.

– *Eszerint mindig ott volt a politika háttérjében, játszott a tűzzel.*

– Inkább arról van szó, hogy a politikusoknak mindig szükségük van politikán kívüli sikeres arcokra, és én egy meghatározott körben ilyennek számítottam. Újra és újra megkerestek, engem meg nagyon érdekelt az, hogy mi történik az országgal. Mindig volt markáns véleményem, de egy üzletember nem tud aktívan részt venni politikában. Ha mégis részt vesz, az árt az üzletnek.

– *Ez így volt régen. De a Fidesz-érában sokszor üzletire váltják a politikai tőkét. Amikor a Wallishoz került, a vezérigazgatói poszt elfogadásában mérlegelte, hogy a cégcsoportnak számos ponton van érintkezési felülete a politikával, pontosabban a szocialistákkal?*

– Nehezítette a döntésem, hogy egy nemzetközi cég kicsit steril világából kell a Wallishoz mennem, de a feladat nagyon vonzott. 117 cég volt a portfólióban, több mint hét-ezer embert foglalkoztattunk. Zavart, hogy a Wallist a magyar sajtó jelentős része a baloldalhoz közel álló céggént aposztrofálta. A döntésem pontosan ennek ellenére született 1999 második felében, akkor az első Orbán-kormány volt hatalmon. Ma már nehéz visszagondolni arra, mennyivel normálisabb viszonyok voltak akkor az országban. Már 2010 után beszélgettem ismert üzleti vezetőkkel. Azt mesélték, hogy Orbán Viktor nekik azt mondta: nincs átjárás, nem engedhető meg, hogy a gazdasági emberek a politikába menjenek, vagy fordítva. Vagy politikus valaki, vagy nem. Ezzel szemben én azt gondolom, sokkal jobb ország lenne Magyarország, ha az emberek transzparens, vizsgálható civil életút után kerülnének a politikába, és nagyon támogatnék minden olyan törekvést is, amely a hivatalban eltöltött időt szabályozná, nemcsak a köztársasági elnök, hanem akár a miniszterelnök vagy a képviselők esetében is. Cserébe azt is támogatnám, hogy az illető politikus, képviselő segítséget kapjon a civil életbe való visszatéréséhez, miközben nagyon szigorúan üldözném a korrupciót. Jó lenne, ha a politikusoknak számolniuk kellene azzal, hogy egy idő után kötelezően vissza kell térniük a hétköznapi emberek közé. Mindjárt normálisabban viselkednének. Pályakezdők ma is gyakran kérdeznek, álljanak-e bele a politikába, mindig azt javaslom: legyen szakmád, karriered, élettapasztalatod, főnököd, sikered és bukásod, legyen független egzisztenciád,

és utána, 35–50 évesen menj el politizálni. Látni kell, hogy a politika nagyon erősen torzítja az embert, ennek ellenállni csak kiforrott, érett személyiséggel lehet, meg persze akkor, ha a lemondás, kilépés reális alternatíva. Ez az, amit tudatosan kigyomláztak a NER politikusaiból. Mindenki függő helyzetben van.

– *Érzékelt önmagán ilyen személyiségtorzulást?*

– Szerencsére voltak a környezetemben, akik felhatalmazás nélkül is jelezték volna, ha rossz irányba megyek, például a párom meg néhány gyerekkori barátom. Mónival azt is tudtuk, hogy a miniszterelnökség után következik a „keszonbetegség”, amikor vissza kell térned a régi életedbe. Olyan ez, mint amikor a bűvárok nagy mélységi nyomás után felúsznak a felszínre: beleszédülnek, fulladoznak, rosszul lesznek tőle. A politikában muszáj megvastagítani a bőrdet, ha pedig miniszterelnök vagy, időnként kíméletlen döntéseket kell egyedül meghoznod a közösség érdekében, de ennek, ha nem vigyázol, hosszabb távon komoly következményei vannak a személyiségedre. Tudtam előre, ezért vigyáztam. Ezért ragaszkodtam a régi barátaimhoz, a régi szokásaimhoz, és mindig figyelmeztettem magam: a körítés, ami a miniszterelnökséggel együtt jár, nem nekem szól, hanem a tisztségnek. A legnagyobb baj akkor van, ha a politikus elhiszi, hogy a pozíció, a hajbókolás, a szófogadás neki jár. Fenét jár, nap mint nap ki kell érdemelni, nevetni rajta, és tudatában lenni, hogy ez bármikor megszűnhet.

– *Térjünk vissza a váltáshoz: az üzleti világból a közigazgatásba lépett át. Miként élte meg, hogy egy nagy céggel vezetőjéből a kormány junior tagjává vált, és bár miniszterként nagyobb pénzekről kellett döntenie, mint addig bármikor, de a döntéshozatali rendszer szélére került?*

– Egyrészt azt gondoltam, hogy most már itt van az idő, hogy a közösségnek, vagyis visszaadhatok valamit Magyar-

országnak abból, amit addig kaptam. Másrészt olyan feladatra kértek fel, hogy az európai uniós pénzek felhasználását felügyeljem. A fejlesztési összegek érkezése Magyarország számára sorskérdés volt. Hiszen ennek révén a gazdaság és a társadalom polgárosodását, modernizációját akartuk felgyorsítani. Hittem abban, hogy bizonyos készen kapott, bevált, „nyugatos” modelleket és a rengeteg pénzt felhasználva a hosszú és kacskaringós felzárkózás néhány évtizedre lerövidíthető. Ráadásul úgy éreztem, ez a munka szervesen épül arra, amit a pályámon addig megtanultam, hiszen alapvetően befektetni, beruházni, hosszú távon tervezni, egy szervezetet irányítani kellett.

– *Outsider maradt ebben a környezetben?*

– Annyiban igen, hogy a motivációm különbözött a karrierpolitikusokétól. Engem a konkrét feladat elvégzése érdekelt, nem a hatalom birtoklása vagy a hatalomból elérhető megélhetés. Kormánytagként a jövedelmem a töredékére esett annak, amit sikeres vállalatvezetőként kaptam, de ez ezzel jár, így van jól.

– *Mosolygós gyilkosnak hívták a háta mögött a szocialisták.*

– Hallottam róla, bóknak veszem, még ha nem annak szánták is. Könnyebben mondtam nemet a legbefolyásosabb képviselőnek is, mert tudtam, ha ellehetetlenül a helyzetem politikailag, csinálhatok mást. De közben eléggé kitartó voltam, és sok sikeres megegyezést kötöttem a regionális politikusokkal a fejlesztésekről. A politikában gyakran elfelejtik, de én azt gondolom: kompromisszumot kizárólag a cél elérése érdekében kötünk. Ez többnyire sikerült. Szűcs Jenőtől azt tanultam, hogy a nyugatos attitűd abban különbözik a keletitől, hogy ügyekhez, intézményekhez kell lojálisnak lenni, nem konkrét emberekhez, vezetőkhöz. Nekem mindvégig volt vállalt ügyem, a polgárosodás, ezt akartam előrevinni az adott pozíciókban. Ez az évszázados magyar cél – ami

persze sziszifuszinak tűnő küzdelem – volt az én iránytűm, ehhez mértem minden kompromisszumot, konfliktust, döntést. Ilyen értelemben tudatosan vállalt outsider voltam.

– *De hosszabb távon az outsidert legyűrik a bennfentesek, nem?*

– Igaz, később a hozzáállásom miatt már versenyhátrányba kerültem. A 2012 és 2014 közötti időszakra utalok, amikor a pártpolitikába belépve azokkal kellett rivalizálnom, akik nem bármi áron, akkor és ott leváltani akarták a NER-t, hanem csak a politikában maradni valamilyen pozícióban. Nekik sokkal több idejük volt taktikázni, kivárni, és erre én nem találtam ellenszert.

– *Ez azt is jelenti, hogy „békeidőben” nem is lett volna miniszterelnök?*

– Valószínűleg nem. Mielőtt félreértenének: egyáltalán nem ítélem el a politikusokat, sok nagyszerű emberrel találkoztam köztük, lettek ott barátaim is, csak az én személyes életfelfogásomtól idegen ez a szerep. De a közhatalom gyakorlásához meg kell szerezni a felhatalmazást, és ennek a legjobb módja a pártok vetélkedésén alapuló demokrácia. A jó kormányzáshoz szükség van politikai legitimációra és az ezt megteremtő jó minőségű politikára. A döntéseket arra megválasztott politikusoknak kell meghozniuk. Nem hiszek a pártok nélküli technokráciában, abban, hogy felvilágosult, jól képzett szakemberek tartósan irányíthatják a társadalmat, amely azt boldogan fogadja. A technokrácia szakértelem politika nélkül, ezzel szemben a populizmus pedig politika szakértelem nélkül. Mindkettő káros, veszélyes. A kettő között van a jó megoldás, amikor a hozzáértés meg a tömegtámogatás képességének megszerzése kéz a kézben jár. Amikor miniszterelnök-jelölt lettem, tizenhét százalékra mérték az engem támogató pártok népszerűségét. Erre építve a Fidesz meg is kérdőjelezte a kormányunk legitimációját.

Tudtam, hogy ezzel a nyomással szemben minket a válság és annak határozott, gyors kezelése legitimálhat csak, ezért erre építettem a politikai stratégiánkat.

– *A válságkezelésben volt valamilyen szerepmódel ön előtt?*

– Nem hiszek a példaképekben, mindenkinek a saját módján, a saját nehézségei közt kell sikeresnek lennie. De lehet mások példájából tanulni. Talán meglepő, de egyik sem kortársam. George Washington például, aki egy válságban, háborúban, hadvezérként legitimálta magát és lett elnök, majd precedenst teremtett azzal, hogy két ciklus után visszavonult. A másik a római Cincinnatus, akit bajban az eke szarva mellől hívnak el kormányozni, majd visszatér a saját életéhez.

– *Egyik sem jellemző a modern kor politikusára. Ezek szerint volna valami e kor politikai gyakorlatában, amelytől idegenkedik?*

– Tény, hogy a politika ma a világ nagy részén nem erről szól. Még a legrégebbi demokráciákban is egyre erősebb a principal agent (közvetítő ügynök) jelensége: az ügynök, esetünkben a politikus, akire választóként rábízta az ügyemet, pozícióba kerülve elkezd a saját érdekét a megbízójának, a választójának az érdeke elé helyezni. A politikai korrupció ennek egy szélsőséges formája, de ugyanúgy káros, amikor például a politikus azért kezd hamis híreket terjesztve mesterséges konfliktust kelteni, kitalált ellenséget építeni, hogy a rettegő választók szavazatával hatalmon maradjon.

– *A bürokráciával sem lehetett könnyű, politikai célokat kellett velük végrehajtani, és idővel ők is átálltak a Fideszhez.*

– Amikor 2006-ban megérkeztem a közigazgatásba, nem értettem, miért ilyen lassú, körülményes a bürokrácia. Nagyképűen azt gondoltam, hogy ezt egy csapásra meg lehet változtatni. Aztán újdonsült önkormányzati miniszterként

meghívtam egyszer Boross Pétert beszélgetni, a tapasztalatairól kérdeztem. Azt mondta, egy tanácsot adok: soha ne harcolj a bürokráciával, irányítsd, utasítsd őket, mondd meg nekik, mit vársz tőlük, ők végre fogják hajtani, amit kérsz, de ha ellenük harcolsz, meg fognak ölni. Ez volt a legjobb tanács, amit kaphattam.

– *Hogyan lehetett válsághelyzetben működtetni a bürokráciát?*

– Amikor miniszterelnök lettem, azt mondtam, nézzük meg, mi a tevékenységünknek az a húsz százaléka, ami az eredményeink nyolcvan százalékát hozza, és ezekre koncentráljunk. A többi témánál a karbantartás vagy veszteség-minimalizálás a cél. E szerint instruáltam a minisztereket is, és ezen prioritások szerint dolgozott a nagyon erősen pozicionált válságkezelő központ is a kormányban, közvetlenül hozzám rendelve.

– *Mindig kereste egymást a pályájuk Gyurcsány Ferencel. Milyen volt a kapcsolatuk?*

– Egyetemista koromban ismerkedtünk meg. Akkor is látszott, hogy a generációnk egyik kiemelkedően tehetséges, karizmatikus szereplője. Az elmúlt harminc évben a kapcsolatunk változatosan alakult, voltunk fent és lent, de alapvetően nem változott róla a véleményem. Ugyanakkor időről időre, különböző életszakaszokban jó pár olyan beszélgetésünk volt, amikor kölcsönösen hibákat, tévedéseket róttunk fel egymásnak. Ő hívott a kormányába egy modernizációs program végigvitelére, és mindaddig, amíg miniszterelnök volt, lojális voltam hozzá.

– *Hozzá és nem az ügyhöz?*

– Persze, fenntartom, hogy a politikában végső soron nem emberekhez, hanem ügyekhez kell lojálisnak lenni, de ő a rám bízott ügyekben nem akadályozott, sőt többnyire szabad kezét adott nekem. Például teljes felhatalmazást adott

arra, hogy az uniós pénzekkel kapcsolatos korrupciós törekvéseket kizárjam, ha kellett, határozottan megvédett kívül-belül. Aztán amikor 2009 elejére a válságkezelés kapcsán kiéleződött köztünk a vita a szükséges és a lehetséges teendők tárgyában, bementem hozzá, lemondtam. Nem akartam aszisztálni ahhoz, hogy a kormány sodródjon, az ország pedig összedőljön. Ha az ember már nem tudja tovább szolgálni az ügyet, akkor nem a választott vezetőt fúrja meg, hanem kilép. Végül két héttel később ő döntött úgy, hogy mivel elfogyott a politikai tőkéje, lemond. Amikor mégis én lettem a miniszterelnök Gyurcsány után, azonnal és határozottan világossá kellett tennem, hogy másfajta kormányzás következik, stílusban és tartalomban is. Ez legitimációs kérdés is volt és a kormányzás sikerességéhez is kellett. Ő ekkor egy évre háttérbe vonult. Rivalizálást sosem éreztem közöttünk 2012-ig, a pártpolitikai szerepvállalásomig. Az pedig az eltérő politikai helyzetértékelés, célok, érdekek és identitások miatt elkerülhetetlennek látszott, bár biztosan csinálhattam volna jobban.

– *Kormányfőként azzal nyitott, hogy „fájni fog”. Nem bánta meg, hogy így vezette fel az intézkedéseit?*

– Nem, sőt. Minden válságkezelés alapja a várakozások menedzselése. Akiket vezetsz, azoknak tudniuk kell, mire számítsanak, milyen nehézségekkel néznek szembe, melyek a várható eredmények, meddig tart mindez. A politika klaszikus problémája, hogy egy választási helyzetben az nyer, aki többet ígér, aztán gyakran jön a csalódás. Ennek extrém példája volt 2006-ban az ígélet és az azonnal bekövetkező szigorú valóság közötti ellentét. A 2009-es speciális helyzetben nem volt választási kampány, de világossá kellett tenni, hogy mi kell a kilábaláshoz. Tudatosítani kellett, hogy ez milyen nehéz helyzet, és milyen intézkedésekre számítsanak. Churchill „vér, verejték és könnyek” beszéde is erről szólt:

végre jött egy új miniszterelnök, aki elmondta, háború lesz, évekig tart, harcolni fogunk. Ugyanerre a logikára épül az én tételmondatom is: fájni fog, azért, mert ha a végén győzni akarunk, legyűzni a válságot, és ha egyáltalán túl akarjuk élni, akkor ezen a fájdalmas időszakon keresztül kell menni.

– *Azért volt ennek előzménye, méghozzá Gyurcsány „nem kell félni, nem fog fájni” mondata.*

– Igen, 2006-ban, még az őszi beszéd kiszivárgása előtt, friss kormánybiztosként ott ültem az érdekegyeztető tanácson, amikor ez elhangzott. Nem tudom, mi volt Gyurcsány fejében, szerintem nem készült előre arra, hogy ezt mondja. Próbált lelkileg mindenkit ráhangolni a változásokra. Talán egy kicsit viccelni is akart. De nem lett vicces, sőt. Később gyakran idézték, mert utólag a gyurcsányi intézkedések rettentően fájdalmasnak tűntek. Persze 2009-ben már mindenki boldogan vállalta volna azt a fajta fájdalmat.

– *Hogy született az antitézis: fájni fog?*

– Arra emlékszem, hogy 2009 márciusában a gazdasági minisztérium épületében ülünk Gyurkovics Tamással, Gál J. Zoltánnal, Fadgyas Gáborral, Hegedüs Dórával, Szigetvári Viktorral, és azon töprengünk, mi legyen az első beszédemben. Mindig úgy dolgoztam, hogy elmondtam, mit szeretnék, megírták a kollégáim, aztán én sokszor átdolgoztam, belejavítottam, húztam, hogy végül teljesen az enyém legyen. Azt kértem, tegyék világossá, hogy most egy nagyon nehéz szakaszon kell átmenni, menedzseljük le a várakozásokat a valóság szintjére. Úgyis tudják az emberek, hogy baj van. Most, az első pillanatban van esélyünk, hogy hitelességet szerezzünk, azt mondjuk, amit csinálni fogunk, beszéljünk arról, amit a szívük mélyén úgyis tudnak. Már nem emlékszem, ki javasolta a „fájni fog” kifejezést a szövegbe, talán Gál, de az is lehet, hogy Gyurkovics, ők voltak ebben a legjobbak.

– *A brutalitása nem rémítette meg?*

– Ebben a kifejezésben én azt láttam, hogy világos elenpontot teremt a korábbi időszakkal, őszintén és egyenesen megmondja mindenkinek, hogy áldozatot kérünk. De a folytatás az volt, hogy ez a fájdalom az esély a túléléshez és a talpra álláshoz. Ezzel lett kerek az üzenet.

– *De miért nem lehetett kevesebb fájdalommal válságot kezelni? Igaz, más korszakban, de a Fidesz nem a háztartásokon kezdte. Más kérdés, hogy a bankok megsarcolása miatt végül ugyanúgy az átlagembereken csattant az ostor.*

– Nagyon nehéz utólag megítélni, egy másikéval összevetni egy adott kormány intézkedéseit. A gazdaságpolitikában a bűnelkövetés és a bűnhődés között sokszor hosszú idő telik el, erre példa a korábbi kormányok idején a devizahitel vagy a költségvetési hiány elengedése. Ám a választók mindig azt büntetik, akinél a probléma kiderül. A kormányok hivatalba lépésükkor ezért is szokták elődjüket gyalázni. Gyorsan rákennek még több bűnt, mint amennyit a stafétabot átadója elkövetett, hogy így teremtsenek mozgásteret maguknak a nehéz lépésekhez. Ezt Orbánék extrém módon gyakorolták. A realitás az, hogy Magyarország válsága nem 2008 őszén kezdődött, hanem már a kétezres évek közepén kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a 2001-ig követett gazdasági modell kifulladt, mert megfojtotta az egymást követő kormányok egymásra rakódó költségei.

– *Ez az akkori kampányígéreteken nem látszott.*

– Tényleg nem. A 2001–2002-es választási kampányra készülve a polarizálódó közvélemény meggyőzése és a hatalom megőrzése érdekében folyamatosan káros intézkedéseket hoztak. A magyar könnyűipar összeomlása vagy például a Hajdú-Bét csődje részben arra vezethető vissza, hogy az Orbán-kormány két év alatt száz százalékkal megemelte a minimálbért, és versenyképtelenné tett, kisöpört egy csomó munkahelyet Magyarországról – de ennek bekövetkezte már a Medgyessy-kormány idejére esett.

– A Hajdú-Bét bélyegét később igyekeztek önre égetni, a fideszes karaktergyilkosság egyik fő eszköze volt. Érez felelősséget azért, hogy összeomlott a cég?

– Az ügy később vált politikai manipulációs eszközzé, 2006 közepén a kormányzati szerepvállalásom után kezdtek tudatosan az én nevemhez kötni. Ez is ára annak, ha valaki a politikába lép. Most már tudomásul kellennem, hogy sok embernek Magyarországon rólam ez a hazugságáradat jut eszébe. Utálom, de tudomásul veszem, végül is felnőtt ember vagyok, tudtam, hogy ára lesz annak, ha közéleti szerepet vállalok. Ami a konkrét történetet illeti, a Wallis-csoport 1998–99-ben a már akkor is bajban lévő baromficégben szerzett többséget a hitelező bankok felkérésére, és több mint tízmilliárd forintot investált a Hajdú-Bétbe, hogy talpra állítsa. Én 2000-ben lettem a Wallis-csoport vezérigazgatója, 117 leányvállalatunk volt, ebből egy – igaz, a legveszteségesebb – volt a baromficég. Soha nem voltam a Hajdú-Bét vezetője, nem kötöttem szerződéseket a cég nevében, nem tárgyaltam beszállítókkal, nem foglalkoztam működési kérdésekkel. Erre volt a cégnek menedzsmentje, igazgatósága. Nekem nem ez volt a dolgom. Bár a cég stabilizációja átmenetileg, 2002-re sikeresnek tűnt, végül 2003-ban a madárinfluenza, a forint váratlan erősödése – amely az exportra termelő céget jelentősen sújtotta –, a Fidesz-kormány korábban erőltetett minimálbéremelése és a hasonlóan veszteséges Bábolna korlátlan állami támogatása együtt vitték csődbe a vállalatot. De végül is ez itt most csak egy példa, ami illusztrálja a kormányok hibás gazdaságpolitikáját, annak kései következményeit.

– Hibás döntéseket nem csak a Fidesz-kormány hozott.

– Valóban nem. A Medgyessy-kormány bevezette például a Fidesz által is megszavazott első, majd második szanapos programját. Az állam ezzel olyan terheket vett magára, amelyek meghaladták az ország gazdasági képességeit.

Akkoriban az inaktívak, a költségvetési pénzből élők politikai támogatása döntötte el a választásokat. Nagyon alacsony volt a foglalkoztatás, óriási tömegek maradtak kívül a munka világán. Egyre kevesebb ember tartott el egyre többeket, fokozatosan nőttek az aktívak, a dolgozók terhei. Ennek következtében csökkent a növekedés, nőtt a hiány, és az ország nem tudta kinőni az adósságot, emiatt eladósodási pályára került. A 2006-os konszolidáció pénzügyi része, a kiigazítás során tovább emelték a munkát és a vállalkozásokat terhelő adókat, de nem mertek jelentősen hozzájárulni az újraelosztásból élők jövedeleméhez, a nagyobb tételekhez, és ez egyre inkább lassította a gazdasági növekedést. Ahogy a hitelezők ezt felismerték, kezdett emelkedni a hitelek kamata, mert nőtt az ország kockázata. Hiszen alacsony volt a növekedés, magas az eladósodottság, amit még a Kádár-rendszerből örököltünk, és 2001 óta tovább növeltünk. Egyre drágábban lehetett finanszírozni az államadósságot – még nem 2008-ról beszélünk! –, emiatt és a magas infláció miatt a magas forintkamat a lakásra, gyarapodásra vágyó lakosságot a devizahitelek felvétele felé terelte. A válság kitörése előtt már 1 millió 800 ezer családnak volt devizahitele, közülük 750 ezernek lakáshitele. Az ő fizetéseképtelenségük össztársadalmi katasztrófát jelentett volna. Ha pedig a bankok dőlnek össze a nemfizetés miatt, akkor a lakosság betétei, megtakarításai válnak semmivé. Argentínában ez korábban előfordult, máig sem heverték ki. Ez részben szabályozási probléma is volt; egyik első intézkedésemmel nem véletlenül cseréltem le a bankfelügyelet vezetőjét. Válságot az tud legjobban kezelni, aki maga nem felelős a kialakulásában.

– Magyarul: saját válságunkat magunkkal cipelve jutottunk el a 2008-as világválsághoz.

– Így van. Uniós nyomásra a kormány 2006 nyarától kezdte kiigazítani a költségvetés irreálisan túlszaladt hiá-

nyát. A megszorítás – amely alapvetően az állami szolgáltatórendszert érintette – 2006 óta zajlott. Magyarország úgy ért bele a gazdasági világválságba, hogy a saját, külön bejáratú problémái miatt már két éve azt csinálta, amit mások csak 2009 után kezdtek el: megszorított. Ennek nagyon fontos politikai következménye, hogy a magyar társadalom sokkal fáradtabban, anyagilag és érzelmileg kimerülve került bele a nemzetközi válságba.

– *Mi volt mindennek a közvetlen gazdasági következménye?*

– 2008-ban, amikor kirobbant a válság, húszszázaléknyi pénzt vontak ki a világgazdaság rendszeréből. Mindenki azt gondolta, hogy egy ország, amelynek magas a devizaadóssága és alacsony a növekedése, ördögi spirálba kerül, csődbe megy. Ezért megugrott az ország kockázata. Ez két dolgot jelentett: az októberi napokban nem tudtunk eladni állampapírt, másrészt aki mégis hajlandó lett volna esetleg venni, csak nagyon magas, megfizethetetlen kamattal. Az összes korábbi bűn: a túladóztatott gazdaság, a túlvállalt költségvetés a szociális területen, az elszabadult devizaalapú hitelezés, az alacsony foglalkoztatás és a magas adósság mind-mind egyszerre borult ránk. Magyarország sebezhető, sérülékeny országgá vált, amelynek nem adtak több pénzt, mert féltek, hogy nem fogja tudni visszafizetni. De muszáj volt valahonnan szerezni, mert a költségvetésünkben hiány volt. A hosszú távú egyensúly helyreállításához kellett a költségvetésben radikálisan visszavágni a kiadási oldalt, másfél év alatt újabb 1200 milliárddal kiigazítani a büdzsét. Tulajdonképpen ezt jelentette a „fájni fog”. De nem volt elég a pénzt kivonni, mert azzal újra lefojtjuk a gazdaságot, helyre kellett állítani a növekedési képességet, hogy középtávon kinőhessük a problémáinkat.

– *És jött a fájdalom. Tényleg katasztrofális helyzetben volt az ország?*

– Magyarország a gazdasági és társadalmi összeomlás felé sodródott, ezt kellett megállítani. Mikor jársz el helyesen? Ha akár nagy fájdalmat okozva, de elvégzed az életmentő műtétet, vagy akkor, ha a beteg iránti sajnálatból hagyod továbbterjedni a kórt, tudva, hogy a beteg belehal? Van egy későbbi történetem erről. Kormányzásom után két-három évvel, a pécsi bazilikában volt egy kiállítás, ahol vallásos tárgyú képeket állítottak ki. Bementünk a gyerekekkel. A teremőr hölgy megismert minket, de nem mutatta, szimpatizál-e velünk. Amikor az egyik képhez értünk, megszólított, és azt mondta: „Ez itt a szeretet allegóriái közül a szigorú szeretetet mutatja be, ezt ön biztosan érteni fogja, miniszterelnök úr.”

– *A szigort megtapasztaltuk. De hol volt a szeretet?*

– A következményekben, csak ott lehetett. Olyan adó-, munkaerőpiaci és nyugdíjreformot kellett csinálni, amely hosszú távon kiigazítja az ország működését. Minden egymillió alatti jövedelemnél csökkent az adóteher, 250 milliárdot hagytunk a dolgozók zsebében, 400 milliárddal csökkenttük a válság alatt roskadozó cégek terheit, hogy túléljenek. A nyugdíjkorhatár emelése, a 13. havi nyugdíj megszüntetése a legnépszerűtlenebb intézkedéseink voltak ugyan, de ezáltal vált ismét fenntarthatóvá a nyugdíjrendszer – persze a magánnyugdíjak későbbi államosítása ezen azóta újra sokat rontott. Végigvittük ezeket a reformokat, és amikor átadtuk a kormányzást, az előző évi zuhanás után már növekedést mutatott a gazdaság. Kormányom rövid működése alatt sok olyan hosszú távú döntést hoztunk, amely Magyarországot új, stabil növekedési pályára állította, a devizahitelek helyzetét és a nyugdíjrendszert stabilizálta. A legfontosabb lépéseink közül egyébként alig fordított valamit vissza a Fidesz.

– *Mennyi volt mindebből a saját akarat, mennyi a külső nyomás?*

– Az IMF jelenítette meg azt, amit a piacok vártak, de nekünk nem miattuk kellett megcsinálnunk a reformprogramot. És nem is pont azt csináltuk, amit először javasoltak. Azért változtattunk, hogy Magyarország ismét növekedési, modernizációs, Európához közeledő pályára álljon. Legyen érdemes itt dolgozni, vállalkozni, itthon maradni. Ehhez kellett a költségvetést olyan méretűre és szerkezetűre visszavágni, amire aztán lehet növekedést alapozni. 2008–2009-ben a magyar gazdaság – a némethez hasonlóan – 6-7 százalékot esett vissza. Drámai zuhanás. Ebben a helyzetben a legfontosabb az volt, hogy a foglalkoztatási rendszert tartsuk egyben. Ekkor hoztam fel a harctéri sebész példáját: csata közben a fronton nem töprenghetsz millimétereken, mint a plasztikai sebész, inkább tíz centivel többet vágsz, biztosra mész, hogy életet ments. A piacok pedig azt látták, hogy az addig mindig későn és keveset lépő magyar kormány végre a várakozások elé ugrik, megmutatja, hogy érti, mit kell csinálni. Nem kényszeredetten sodródik, hanem meggyőződésből teszi azt, ami az ország hosszú távú érdeke. Lehet mondani persze, hogy kit érdekelnek a piacok, de hát attól függött a devizahitelek terhe, az ország talpon maradása.

– *De az nem nyugtatta meg a nyugdíjasokat, hogy végre van egy kormányuk, amely potensen működik.*

– Ha nem áldozzuk be a tizenharmadik havi nyugdíjat, akkor hamarosan a tizenkettediket sem tudjuk kifizetni, különösen a később nyugdíjba lépőknek nem. Ha nem emeljük fel a nyugdíjkorhatárt, ami a felmérések szerint kormányom legnépszerűtlenebb intézkedése volt, akkor nem lenne fenntartható a magyar nyugdíjrendszer. Ezt sem vonta vissza a Fidesz. Valamit azonban megtanultam az angol thatcheri kurzusból, amely kíméletlen volt: Angliában felszámolta a veszteséges bányászatot, ezzel évtizedekig, a mai napig ható stagnálást, munkanélküliséget okozott. Ha Thatcher úgy zár-

ta volna be a bányákat, hogy közben a foglalkoztatás rendszerét nem veri szét, akkor nem küldte volna Észak-Angliát és Walest egy tartós dugóhúzóba. Nekem az volt a célom, hogy az országot fenntartó vállalkozási, foglalkoztatási, szociális rendszert tartsuk egyben a válság közepette; maradjanak itt a legnagyobb foglalkoztatók, talpon a kisvállalatok, aki tud, maradjon állásban, akár csak heti négy napot is, ne vegyük el a munkakeresési segélyeket, ne számoljuk fel a közmunkát, amiért akkor minimálbér járt. Folyamatosan segítettük a munkaadókat, közben munkahelymegőrző támogatást adtunk százezernél több kisvállalkozásnak. Vérrel-verejtékkel fenntartottuk, még növeltük is a közmunkában részt vevők számát. A foglalkoztatási rendszer életben tartása és a hosszú távú reformok együtt azt jelentették, hogy a válság múlásával itt jöhetnek létre új munkahelyek. Hogy Magyarország győztesen jöhet ki a válságból.

– *Miért nem nyúltak a bankokhoz, ahogy később a Fidesz? Kaptak jelzéseket a pénzügyintézetektől, külföldi nagyvállalatoktól: ha nem harctéri sebészként metszenek, akkor ők távoznak?*

– Magyarországon ekkor a bankrendszer nyolcvan százaléka külföldi pénzügyintézetek kezében volt. A kormánynak korlátozottak voltak az eszközei, de még pénze sem volt arra, hogy tőkésítse a bankokat. Joggal vártuk, de nem lehattunk biztosak benne, hogy a külföldi bankok helytállnak a magyarországi leánybankjaikért. Ráadásul ezek a bankok nem kis felelősséget viseltek azért, hogy a devizahitelezés miatt ennyire elszaladt a ló. Fedezet nélkül öntötték a pénzt. 2008 novemberében, még gazdasági miniszterként saját kezdeményezésemre Veres János pénzügyminiszterrel együtt Bécsben folytattam titkos tárgyalást a három legnagyobb bécsi székhelyű bank vezérigazgatójával arról, hogy mi meg tesszük a szükséges lépéseket, de ők is tartsák fenn a hitele-

zés rendszerét, pótolják a bankjaik tőkéjét. A bankoknak a válság idején céltartalékot kellett képezniük, veszteséget kellett leírniuk, és nekünk is sok kérdésünk volt. Például – már a Bajnai-kormány idején – azt kértük: ha valaki munkanélküli lesz, akkor átmenetileg csökkentsék a devizahitel-törlesztését egy minimálösszegre, hat hónap futamidővel – hogy legyen idő új munkát találni. Alkudtunk velük, de akkor még nem volt garancia arra, hogy a külföldi bankok fenntartják a magyar leánybankjaikat. Mondhatták volna azt is, hogy veszik a kabátjukat. Ezért szorgalmaztuk később az EBRD bevonásával a bécsi egyezményt, amely szerint mindenki fenntartja, tőkével ellátja a leánybankját, a kormány pedig félretesz az IMF-EU-hitelből, és ha baj van, akkor megsegíti a külföldi anyabank nélküli magyar irányítású bankokat. Az én stratégiám a bankokkal az volt, hogy írják le a veszteséget, szálljanak be a szolidaritásba. Később egy kemény tárgyalássorozat végén megállapodtunk abban, hogy létrehozunk egy bankkódexet, amely a devizahiteleknél mutatkozó súlyos anomáliák megfékezésére szolgált, hogy ne lehessen visszaélni a kiszolgáltatott adósok helyzetével

– *Akkor a bankok megadóztatása szóba sem került?*

– Bankadó már volt akkor, még a Gyurcsány-kormány vezette be. Ha a bankokat a válság közepén ezenfelül kezdtük volna jelentősen adóztatni, amikor amúgy is súlyos veszteségeket szenvedtek el, akkor nő a tőkehiányuk. Nem volt biztos, hogy az anyaországban is pánikban lévő bankigazgatóságok fenntartják a magyarországi érdekeltségüket. Ne felejtsek el: akkor még nem jött létre a bécsi egyezmény, a válság korábban soha nem látott mélységeket öltött. Ezzel kellett kalkulálnunk. A bankkódex ügyében lehattunk volna még radikálisabbak, keményebbek annak kapcsán, hogy miként bánnak az ügyfeleikkel. Törvényben tilthattunk volna meg bizonyos eljárásokat, például az árfolyamrés ügyfelekre

terhelését. A bankkódex nagy előrelépés volt, ebben minden benne volt, amire szükség lehetett, de néhányan, kihasználva a kormányváltást, később tovább trükköztek a devizahitelekkel.

– *Az Orbán-kormány lett a keményebb a bankok adóztatásával.*

– Mert megtehetette. 2010-re a gazdasági helyzet konszolidálódott, a bécsi egyezmény tisztázta, hogy az anyabankok helyt fognak állni, így az Orbán-kormány valóban bátrabban adóztathatta a pénzügyintézeteket. Bár annak a lépésnek más volt a motivációja. A válság idején a bankok megbüntetése sokakban felmerült, népszerű téma volt, az Orbán-kormány-nak meg kellett a pénz. Csakhogy a bankoktól elvont óriási adók végül nem a devizahitelek gondjait enyhítették, hanem a kormány egyéb költségeit fedezték. Hiába tapsolt lelkesen majd kétféle devizahiteles a bankok megbüntetésének, az ő helyzetük egy ideig csak rosszabb lett. Amikor a pénzügyi felügyelet általam kinevezett új elnökével, Farkas Ádámmal együtt a bankszövetséggel tárgyaltam, keményen fogalmaztam: vagy elfogadjátok a kódexet, vagy törvényben fogadjuk el, és a politikusok fognak rajtatok példát statuálni. De abban hezitáltam, hogy – miként Orbánék – a nyilvánosság előtt üsse-e bankokat. Ezt veszélyesnek tartottam, és valószínűleg ez a politikusi hiányosságaim közé tartozik.

– *Miért tartotta ezt veszélyesnek?*

– Mert a bank közüzem. Amikor pénzt helyez ki, akkor döntő mértékben a kisemberek betéteivel, megtakarításaival teszi. Ha a bankokat szétvered, a betétesekkel szúrsz ki, azokkal, akik lehet, hogy a másik oldalon éppen devizahitelt vettek fel. A banktulajdonosok nagy arányban kisrészvényesek vagy nyugdíjpénztárok, amelyek mögött leendő nyugdíjasok állnak. Ezért különbséget tennék a felelőtlen banki, bankári, bankmenedzseri viselkedés és a bankok mint intézmények

büntetése között. Ha a menedzsment felelőtlenül járt el, viselje akár a büntetőjogi következményeket is. De ha a bankot mint intézményt támadjuk, akkor mit teszünk, ha ennek hatására beszünteti a tevékenységét vagy ellehetetlenül? Mi lesz a betétesekkel vagy a nyugdíjalapokkal?

– *De ha ezzel nyert is az egyik oldalon, a másikon a politikai tőkéjét fogyasztotta el.*

– Folyamatosan egyensúlyozni kellett az észszerű és a népszerű között. Azt hiszem, én szisztematikusan az észszerűt választottam, ami nem túl politikus magatartás. De a betétesek védelmében nagyon keményen léptünk fel a bankokkal szemben. Az etikai kódex ügyében Felcsuti Péter, a Magyar Bankszövetség akkori elnöke el is mondta, hogy beszorítva érezte magát: bár ő személy szerint támogatta, az általa képviselt bankok elleneztek az etikai kódex aláírását, kényszerként élték meg, de végül elfogadták.

– *A devizahitelek ügyében a forintosítás nem merült fel?*

– Ez nagyon fontos kérdés, a választ is messzebbre kell kezdenem. Nézzük, honnan is indultunk: 1 millió 800 ezer devizaalapú hitel volt Magyarországon, ebből 750 ezer család lakásra vette föl, egymillió pedig autóra vagy más fogyasztási cikkekre. De az utóbbi esetben is többnyire jelzálogot jegyeztek be a hitelek házára, még azokéra is, akik nem ingatlanra költötték a bank pénzét. A magyar háztartások bő negyven százaléka érintett volt a devizahitelben. Többségük svájcifrank-hitelt vett fel, a többiek jenben vagy euróban. 2009 tavaszára 2008 végéhez képest a svájci frank negyven százalékkal drágult a forinthez viszonyítva. A hitelek változó kamatozásúak, a szerződések egyoldalúan módosíthatók voltak, a bankok a saját pluszköltségeiket is a hitelt felvevőre terhelhették. Így a törlesztőrészlet egyik negyedévről a másikra a duplájára nőhetett. Hitelfelvételkor a bankok megengedték az embereknek, hogy a forintban kapott

fizetésükhöz képest a maximális mértékű törlesztőrészletet fizessék. Semmilyen puffer nem volt arra az eshetőségre, ha az árfolyam, a kamat elmozdul. A magyar politika imádta a lakáshitelezés témáját, még a Fidesz-kormány alatt indult el, hogy a három gyerek, három szoba, négy kerék szlogen megvalósulhasson. Ezt egyik politikus sem merte korlátozni, népszerűtlen lett volna. Az emberek – érthetően – felfelé törekedtek, de senki nem gondolt arra, mi történik, ha a kedvező folyamatok megfordulnak – erre sem az állam, sem a bank, sem a hitelfelvevő nem gondolt. Minden fél felelős volt, de a szabályozás az állam dolga, a bankvezetők pedig szintén felelősséget viselnek, mert később a saját részvényeik, ügyfelek vesztettek az ügyleteken. A forintválságban ez volt az egyik legnagyobb probléma: az ország külső hitelezői azt látták, hogy Magyarországon a lakosság, de a vállalatok is devizában vannak eladósodva. Ezt refinanszírozni egy olyan helyzetben, amikor a világgazdaságban megszűnik a pénz-bőség, nem lehet.

– *Helyre kellett állítani a bizalmat.*

– Igen, és a forint árfolyama visszamegy arra a szintre, amikor a hiteleket felvették. Ha a bankoknak megtiltjuk, hogy egyéb veszteségeiket és költségeiket a lakosságra hárítsák, akkor ez visszahozza az eredeti viszonyokat. Ez egyéves működésünk alatt jelentős részben sikerült. A kormányzás kezdetén a kockázati kamattöbblet, a CDS-felár 6,3 százalékra ment fel. Amikor befejeztük a kormányzást, 1,75 körül volt, ennyivel ment vissza a kamatteher. Emellett 317-ről 265 forintra állt vissza az euró. Már csak az volt a kérdés, hogy a hitelt felvevők munkája megmarad-e a válság idején. Erre találtuk ki az egyedi segélyeket, a törlesztési moratóriumot és a munkahelymegtartó támogatásokat, és 110-120 ezer ember volt benne a közmunkarendszerben, bár ez utóbbi nem csak a devizahitelesekkel érintette.

– *A Fidesz végül forintosította a devizahiteleket.*

– Helyesen, csak ne felejtsük el, hogyan, milyen áron jutottak el odáig! 2010 júniusában jött Kósa Lajos és Sziijártó Péter nyilatkozata, hogy kicsin múlik az államcsőd, és Magyarország könnyen Görögország sorsára juthat. Ezután rögtön ezermilliárd forinttal nőtt meg újra a devizahitelek adóssága. Felháborító felelőtlenség, gátlástalanság volt. A Fidesz-kormány két-három évet bénázott: először a gazdagabbaknak engedték meg, hogy kedvezményesen forintra váltsák a devizahiteleiket a tartalékaikból. Nyilván ez döntően ő szavazóikat érintette, de a szegényeket, akiknek tényleg kellett a hitel a lakásra, még rosszabb helyzetbe hozta. Intézkedéseik nyomán a forint megint 310 fölé emelkedett. Amikor a svájci frank elszabadulása előtt néhány hónappal átváltották a hiteleket, addigra a hitelesek már kivéreztek, és az átváltási árfolyam is jóval magasabb volt, mint amikor átvették tőlünk az országot. A forintosítás egyébként helyes lépés, már 2009 közepén aktívan vizsgáltuk a lehetőségét. Még miniszterként, majd miniszterelnökként is valódi alternatívának tartottam. Kérésemre a McKinsey, az MNB és a PM közösen, a legnagyobb titokban kiszámolta, mibe kerülne az átváltás, hogyan érinti ez a devizatartalékokat és az adósokat. A döntő kérdés az volt, hogyan alakul a forint- és az euró- vagy frankkamat különbözete. És az jött ki, hogy amíg a forint kamata és a svájci frank kamata között ilyen óriási a különbség, a hátralévő 10-15 éves futamidővel számolva még mindig olcsóbb a magánembereknek a devizakamatot fizetni. Politikailag látványos lépésnek ígérkezett, de a hitelek a következő hónapban látták volna, hogy a törlesztésük a magasabb kamat miatt nem lett kedvezőbb. Később az Orbán-kormánynak is meg kellett várnia, amíg a sikeres válságkezelés és a globális pénzbőség segítségével lemegy a forintkamat, akkor léphetett.

– *Voltak nyílt vitái szocialista politikusokkal?*

– A kormányzásban – történelmi távlatból – nem a motiváció számít, nem is a duma vagy a pillanatnyi népszerűség, csak az, hogy amit tettél, az javított vagy rontott a helyzeten. Összességében és az eredményt tekintve tehát kijár egy kalapemelés a szocialista frakció tagjainak, amiért beleálltak ebbe, végigcsinálták. Persze a frakcióban is voltak, akik politikai öngyilkosságnak gondolták azt, amit tettünk. De segített abban, hogy végigvigyem a programomat, hogy addigra a puhább változtatást már kipróbálták, és nem jártak vele sikerrel. Az előrehozott választás lehetősége pedig annyira riasztó volt számukra, hogy a többség belátta, jobb ebből a helyzetből emelt fővel, hitelesen távozni, akár vesztesen is, mint hogy káoszba juttatva engedjék el az országot. Az így megszerzett hitelességre később viszont nem tudtak építeni, ami abból adódott, hogy mint párt a vállalható, sikeres teljesítménnyel sem azonosultak. Az MSZP-nek az elmúlt 25 évben az volt a pechje, hogy kormányon szinte mindig mást kellett csinálnia, mint amit szíve szerint akart. Amikor meg néha azt tették, amit szerettek volna, például a száznapos program idején, kiderült, hogy óriási bajokat okoznak.

– *Lett volna, amit a szocialisták is jó szívvel vehettek volna a nevükre?*

– Szerintem az adócsökkentésünk sok jót hozott. Világos, hogy senki sem szerette az áfaemelést, de 2010-re 400 milliárd forintot hagytunk a vállalkozók zsebében. Egymillió forintos bruttó bérig mindenkinek emelkedett a nettó bére. Ezekbe az adóváltozásokba mégsem állt bele a szocialista frakció, büntudatuk volt, hogy nem egy szociálisan érzékenyebb programot hajtanak végre. Érthető, mégiscsak egy szocialista-szociáldemokrata pártról beszélünk. A válságkezelés dicsőségebb része így nem az MSZP eredményeként maradt fenn, nem vették a nevükre később sem.

Pedig rengeteg olyan pozitívum volt benne, amit politikailag hasznosíthattak volna, például a kormányzóképeség, a válság megállítása, az ország érdekének a pártérdek elé helyezése.

– *Mintha a Fidesz visszafogottabban támadta volna az ön kormányát.*

– Ha a válság idején előrehozott választásokat írnak ki, a Fidesz akkor is kétharmaddal nyer. Akkor pedig nekik is szembe kellett volna nézniük a fájdalmas lépésekkel. Gondolom, azonnal statáriális kormányzást vezettek volna be, bűnbakokat állítva és a felelősséget másra tolva. De nekik politikailag sokkal kedvezőbb volt, amit mi csináltunk. Van is erről egy sztorim. 2009 őszén, amikor már stabilizálódtak a dolgok, késő éjjel egy társasági rendezvényen véletlenül összefutottam a Fidesz egyik prominensével, későbbi miniszterrel, akit régóta ismertem. Egy pohár borral a kezében azt mondta: „Amit ti csináltok, attól az ország helyzete egyre jobb lesz, az MSZP népszerűsége meg egyre rosszabb. Hat hónappal a választások előtt nekünk ez a lehető legjobb felállítás.” Azt hiszem, ez tökéletesen összefoglalja a Fidesz hozzáállását.

– *Orbán Viktorral milyen volt a kapcsolata miniszterelnökként?*

– Orbán úgy gondolkodott, hogy egyszer kell nyerni, de akkor nagyon. A válságkezelésről feltehetően azt gondolták a Fideszben, hogy ha mi megcsináljuk, akkor az nekik jó. A felelősséget eltolják maguktól, a nyilvánosságban ellenzik, és aztán majd egy stabil helyzetben jöhetnek, felállhatnak a megépült talapzatra. Kommunikálni, talán Varga Mihályt leszámítva, semmilyen módon nem akartak a kormánnyal, pedig többször kezdeményeztem, mégiscsak egy nemzeti túlélési programról van szó, de féltek minden felelősségmegosztástól. Orbán találkozni sem akart velem, a

Kaczyński-temetésig csak véletlenül futottunk össze, és még utána, az átadás-átvételnél sem volt hajlandó tőlem személyesen átvenni a feladatokat. Gondolom, attól félt, hogy az őt valamilyen módon kompromittálná. Magánemberként egyébként normális, joviális volt. Egyszer volt egy rövid telefonbeszélgetésünk. Debrecen több európai helyszínnel együtt pályázott egy nukleáris fizikai kutatóközpont létesítésére, ehhez kért támogatást tőlem Kósa Lajos. Azt válaszoltam neki, hogy természetes, minden nemzeti ügyet támogatunk, ez nem pártkérdés. Hozzátettem, egyet nem szeretnék: ha Debrecen veszítene, akkor a Fidesz majd a kormányt támadja, hogy mi vagyunk a hibásak, mert rosszul támogattuk a várost. Megerősítést kértem arról, hogy ez nem így lesz. Később Kósa felhívott Rómából, a BL-döntőről, és azt mondta, átadná a telefont annak, aki ezt a megerősítést meg tudja adni. Ekkor beszéltem Orbánnal néhány mondatot. Azt mondta nekem: „Nálunk, a Fideszben, úgy működnek a dolgok, hogy minden témának felelőse van: ha sikerül az adott projekt, jó, ha nem, ő a hibás. Ennek a témának Kósa polgármester úr a felelőse. Ha a kormány támogatását megkapja, akkor is ő viseli a felelősséget, akár sikerül, akár nem.” Egyszer a Puskás-díj átadásán, Puskás Ferenc özvegyének kísérendőjeként volt jelen Orbán, ott csak futólag találkoztunk. Aztán, ahogy illik, felhívtam gratulálni a választások első fordulójának után. Érdemben a választások után beszéltünk, a lengyel elnök temetésén. A temetésre készülve felhívtam Martonyi Jánost, és javasoltam, hogy a hatalom felé tartó leendő miniszterelnök jöjjön el a temetésre, hogy találkozzon az európai partnereivel. El is jött, de külön autóval, részben külön útvonalon.

– *Miről tárgyaltak?*

– Nem volt strukturált beszélgetés, nem hívnám tárgyalásnak. A temetés eseményeinek szüneteiben sok mindenre

kitértünk. Azt láttam, hogy Orbán százhusz százalékos önbi-zalommal állt a kormányzás elé. Mindenről volt véleménye, hogy a budai Vár tetőcserepeit hogyan kell helyreállítani, hogyan kell a Magyar Gárda-problémát kezelni. De nem volt sietős átvenni a hatalmat. Hat hétig tartott, pedig nyolc éve készültek rá. Amikor megkérdeztem tőle, mikor készül-nek átvenni a kormányzást, zavartan nézett rám. Csak azért kérdezem, mondtam, mert kezdődik a foci-vb, és azt már szeretném nyugodtan nézni. Mosolygott, és valami olyasmit mondott, hogy időben át fogjuk venni.

– *Említette a Magyar Gárda-jelenséget. A Jobbikhoz kötődő félkatonai szervezet romák elleni erődemonstrációkat tar-tott. Az előző kormány idején kezdődtek a romagyilkosságok, az elkövetőket az ön kormányzása idején kapták el. A szélső-ségesek elleni fellépésre maradt energia, idő?*

– Bár a válságkezelés volt a fő feladatunk, de Magyaror-szág nemcsak gazdasági, hanem tartós politikai bizalmi – és részben szociális – válságban is volt. A cigányság felzárkóz-tatását már fejlesztési miniszterként is az egyik legfontosabb feladatnak tartottam. Személyes ügyemnek tekintettem, hogy miként lehet átfogó szociális és infrastrukturális prog-rammal felzárkóztatni hátrányos helyzetű kistérségeket, és legalább részsikernek gondolom, hogy ez a program később uniószer-te minta lett. Azt gondolom, Magyarország számára sorskérdés, hogy integrálja a cigányságot. Őket a társadalom mindig is belső migránsokként kezelte. Például a kormány-zásunk egy éve alatt elindítottunk egy olyan programot, amelynek révén több mint száz roma ösztöndíjast vettünk fel a közigazgatásba, mindenféle szakterületre, csak roma-fe-lőlősnek nem. Erre a programra azóta is jó érzéssel gondolok, sajnálom, hogy a Fidesz később leállította. Sikeres integráció akkor lehet, ha vannak kitörési pontok és vannak minták, amelyeket egy folyamatosan bővülő cigány elit megjelenít a

kisebbség és a többség számára. Ezzel a törekvéssel állt szem-ben a Jobbik akkori magatartása, a Magyar Gárda masíro-zása. Számomra ez elvi és morális kérdés volt: csak a teste-men át! Úgy döntöttem, az én kormányzásom alatt nem lesz náci masírozás. A titkosszolgálatokat és a rendőrséget arra kértem, hogy a jog keretei között a lehető legkeményebben lépjünk fel a jelenséggel szemben. A Vér és Becsület Egyesü-let például páneurópai náci emléktüntetést szervezett Buda-pestre, a rendezvényre más országokból is jöttek volna szim-patizánsok. Lényegében meghiúsítottuk az összejövetelt.

– *Hogyan élte meg a romagyilkosságok nyomozásakor ta-pasztalt tehetetlenkedést?*

– A romagyilkosságok közül a tiszalöki és a kislétai a kormányzásom idején történt. Magamhoz kérettem a ren-dészeti minisztert, a rendőrfőkapitányt és a szolgálatok veze-tőit, közöltem velük, ez terrorizmus, Magyarország első szá-mú közellenségeinek tekintem a gyilkost vagy gyilkosokat. Kéthetente beszámoltattam őket, személyes felelősségük-ké tettem az ügy megoldását. Azt mondtam, ez olyan ügy, amely a magyar társadalmat polgárháború felé lökheti, és a rendőrség kiemelt feladata, hogy ezt megakadályozza. Talál-koztam az amerikai ügyvivővel is, ő jelezte, hogy az FBI fog-lalkozik ilyen típusú bűncselekményekkel, és a felajánlása nyomán érkezett két profilírozó specialista Magyarországra. Amikor Bencze József országos rendőrfőkapitány augusztus 21-én felhívott, hogy aznap hajnalban elfogták a gyilkosokat, végtelen megkönnyebbülést éreztem. Hogy is mondjam? Az ügy mindvégig szorongatta a szívemet.

– *Miközben a Magyar Gárdával szemben sikerült fellépni, a romák elleni gyilkosságok elkövetőit pedig elfogták, elítélték, nem sikerült a szélsőjobboldal feltartóztatása. Van magyará-zata arra, miért nem? Miért fogadókéss ezekre a nézetekre a magyar társadalom nem kis része?*

– A szélsőségek ott erősek, ahol a társadalomban sokaknak van személyes kudarcélményük. Emellett az ilyen törésvonalak mindig valamilyen történelmi identitás- vagy emlékezetvonalak mentén alakulnak ki. Évszázados a cigányellenesség Magyarországon. Mondok egy példát: a romagyilkosságok elkövetői egy különleges történytípust használtak, ezért a nyomozók végigjárták az ország összes érintett fegyverüzletét. Egyik helyen a tulajdonos azt válaszolta a rendőrök kérdésére: nem mondta neki senki, hogy cigánygyilkosságokhoz akar történyt venni, de ha mondja, akkor ő ingyen adta volna. Bár feneketlen az indulatok kútja, hiszem, hogy Magyarország elsőprő többsége nem ilyen. A nyilvánosságban ez a kérdés vissza is szorult: nincs Magyar Gárda, a Fidesz vette át a Jobbik napirendjének jelentős részét. Másrészt az utóbbi években az elvándorlás és a munkaerőhiány, párosítva a közmunkaprogram kiterjesztésével, nagy arányban szüntette meg a munkanélküliség érzetét, ami csökkent a frusztrációt. A szegénység ugyan megmaradt, tulajdonképpen nőtt is, de megváltozott a probléma kezelésének módja. Az korábban, a szocialista kormányok idején kormányzati, központi állami feladat volt, most viszont a helyi hatalomgyakorlás szempontjai szerint rendeződik.

– *Mennyiben volt más a 2010 előtti, mint az az utáni korrupció természete, szerkezete?*

– Korrupció minden országban van, de három eltérő szintet lehet megkülönböztetni. Az első, amikor egyes emberek megpróbálnak visszaélni a helyzetükkel, de ezt az állam, a politikusok, a pártok, a rendőrség elítéli, üldözi, irtja. Ez a legalacsonyabb szint, amely néhány skandináv országra jellemző. A második, amikor a korrupció az államigazgatás egyes szintjein elterjed, a pártok is megjelennek sápot szedni, egy-egy párt vagy politikus érdeke összekapcsolódik a korrump bürokratákéval, de azért ezt üldözik, és a sajtó

rendszeresen feltárja, leleplezi. Magyarországon, bár egyre romló mértékben, ez volt a jellemző 2010 előtt, tehát a pártok is érintettek voltak, de a rendőrség, az ügyészség üldözte, a független sajtó pedig ellenőrizte ezt a cselekményt – lásd Tocsik-ügy. És van egy harmadik szint: az állam maga válik a korrupció szervezőjévé. A teljes államot, a jogalkotást, a bíróságot, az ügyészséget, a versenyhivatalt, a rendőrséget, az állami közbeszerzések rendszerét, az adóhatóságot annak a szolgálatába állítják, hogy az államot foglyul ejtő, birtokló, eszközként használó, politikai köntösbe bújt magánérdekek szivattyúszerűen szívják ki a rendszerből, majd védjék meg a korrupciós pénzeket. És persze a pénz egy részét visszafektetik a hatalom megtartásába, például médiabirodalom építésébe. 2010 után Magyarország erre a szintre, lényegében az egyes közép-ázsiai országokat jellemző kategóriába került. Ezt tükrözi a nemzetközi korrupcióindexekben a magyar helyezések változása is.

– *A nem politikus, de közéleti szerepet vállalni kész ember 2010 után mégis politikai pályára ment. Pedig utálta, vérzékenynek tartotta magát a borotvagyárban. Miért tért vissza?*

– 2010-ben azt gondoltam, hogy fokozatosan zsilipelve visszamegyek a magánszférába, ahonnan jöttem. Ugyanakkor úgy éreztem, van felelősségem azért, hogy a jó kormányzás örökségét fenntartsam. Ezért hoztam létre a Haza és Haladás Alapítványt, ahol egykori kollégáimmal elsősorban szakpolitikai dilemmákkal foglalkoztunk. Azt is gondoltam, hogy a kormányzáshoz értő kört, szakmai csapatot érdemes egyben tartani. Ha egyszer vége lesz a most folyó kormányzásnak – mert meggyőződése, hogy vége lesz –, akkor semmi garancia nincs arra, hogy Magyarországon jobb lesz a helyzet. Kialakulhat káosz is. Csak akkor lehet visszatéríteni az országot az európai felzárkózás, a modernizáció útjára, ha létezik egy olyan, minimum hat-nyolcszáz tapasztalt

vezetőből és szakemberből álló hálózat, amelynek megvan a tudása ahhoz, hogy ezt az ügyet képviselje. Ennek egy szeletét próbálta eredetileg a Haza és Haladás Alapítvány egyben tartani. Aztán, ahogy nyilvánvalóvá vált, mit jelent az Orbán-kormány működése az ország számára, azzal párhuzamosan nőtt a nyomás arra, hogy tegyek valamit, vállaljak aktív szerepet. Rengetegen kerestek, egyre nagyobb lett a várakozás, és én el is fogadtam, hogy nekem ezzel dolgom van. Ugyanaz a felelősségérzet-mechanizmus lépett be, mint a válság idején. Ezért egy hosszú gondolkodási folyamat után, nagyon sokak biztatására, úgy döntöttem 2012-ben, hogy megpróbálok kísérletet tenni az ellenzék összefogására. Hiszen az már akkor nyilvánvalóvá vált – még ha ezt a következtetést a mai napig nem vonta is le az ellenzék egésze –, hogy a 2011-ben újraírt választási rendszer alapvetően kétpárti szisztémát vezetett be, amelyben azonban máig csak egy igazi néppárt van, a Fidesz. Ugyanakkor egy másik, ellenzéki néppárt létrejöttét a kormányon lévők minden legális és illegális erővel, nyilvános és nem nyilvános eszközzel gátolják. Ezért már 2012-ben is világos volt, hogy vagy valamilyen nagyon széles, az akkori pártokon túlmutató választói összefogást létrehozunk, amely képes annyi szavazatot hozni, ahánnyal a Fidesz legyőzhető, vagy nincs esély. Ezért jött létre civil mozgalomként az Együtt, hogy összefogja ezeket a pártokat. Nagy volt a nyomás sokak felől, hogy én legyek ennek a miniszterelnök-jelöltje, de más pártokban ezt nem szerették volna, konkurensnek tartották, ami a politikai logika szempontjából egyébként érthető.

– *Az MSZP-ben viszont úgy gondolták, egy új mozgalom csak tovább szeliteli a baloldali politikai teret.*

– Volt, aki ezt gondolta. De sokan belül is úgy vélték, hogy ez jó lehetőség. Mindenesetre a politikai tér azóta sem lett egységes, azóta sem született más megfejtés a Fidesz feladványára. Visszatekintve saját stratégiai tévedésemként tar-

tom számon, hogy az eredeti célt helytelenül módosítottuk, amikor párttá alakítottuk az Együttet. Így bekerültünk abba a mezőnybe, ahol aztán – jellemzően a Fidesz ráhatásával – az ellenzéki pártok egymással versengenek. Ezzel az eredetileg adott lehetőség fokozatosan elveszett. Ez részben az én stratégiai hibám, rossz politikai döntésem volt, részben pedig olyan, a nyilvánosság számára nem látható háttéralkuk következménye, amelyek azóta is mérgezik a magyar politikát.

– *Arra gondol, hogy vannak megvehető, a NER-t segítő ellenzéki figurák?*

– Igen. Aztán 2013 végén úgy láttam, hogy az eredeti konstrukció nem valósítható meg, így a veszteség minimalizálása érdekében javasoltam egy másik összefogás-konstrukciót. Ez végül létrejött, de – az előzmények után – nem volt elég a kétharmad megakadályozásához sem.

– *Aztán ön ennek a folyamatnak egy ponton véget vetett, sok csalódott „Bajnai-árvát” hagyva maga után.*

– 2012-ben úgy jöttem be a politikába, hogy azt gondoltam, játékos vagyok, de a végére azzal szembesültem, hogy játékszer lettem. Arra jöttem rá, hogy ha ebben a rendszerben maradok, tovább politizálok ilyen körülmények között, akkor ellenzéki politikusként jelenlétemmel a NER-t erősítem. Rám lehet mutatni, itt van, ő is a pályán ügyetlenkedik volt miniszterelnökként. A rendszerbe bele van kódolva a folytonos, kiábrándító alkudozás, amit helyenként illegális eszközökkel is támogatnak. De persze a sok kis önérdék és önálló identitás is ezt erősíti. Fontos, hogy az ember némi távolságtartással tudja értékelni a saját helyzetét: ha meg tudsz oldani egy feladatot, csináld kitartóan, tűzön-vízen át, ameddig lehet, de ha úgy látod, nem vagy rá képes, lépj hátra, és adj helyet másoknak. Most másoknál van a labda. Szurkolok mindenkinek, aki megpróbálja, ha módom van

rá, segíték is. Én becsülettel megpróbáltam 2012–2014-ben. Le kellett vonni a tanulságot a vereségből, el kellett vállalni a rám jutó felelősséget. Erre biztatnék másokat is.

– *Más típusú szereplőnek lehetne egyáltalán több esélye?*

– Szerintem igen, lehet esélye. A helyzet folyamatosan változik; ami 2012-ben nem volt lehetséges, az lehet, hogy most vagy három év múlva már az lesz. Különböző szereplők, eltérő habitussal, más-más korszakban lehetnek relevánsak. Ma nem szakpolitikai kérdések dominálnak, és nem elsősorban gazdasági természetű a probléma. Inkább rendszerváltás-jellegű. Ez pedig valószínűleg azt igényli, hogy mindenkinek, aki ezt a rendszert nem akarja, legalább egy átmeneti időre – mint egykor az ellenzéki kerekasztal idején – egy táborba kellene rendeződni, közösen nemet mondani a NER-re, és megegyezni a NER utáni korszak közös minimumában.

– *Honnan szemléli mostanság az ország sorsát? Hol, mivel foglalkozik manapság?*

– Hamar rájöttem, hogy ha Magyarországon dolgoznék, az csak a NER-rel való valamilyen alkukényszerben lenne lehetséges. De én erre semmilyen módon és mértékben nem vagyok hajlandó. Ezért dolgozom külföldön már öt éve, miközben itthon élek a családommal. Minden hétfőn elindulok a világba, és a hét vége felé érek haza. De panaszra nincs okom, a szakmámban vagyok, egy nemzetközi cég egyik vezetőjeként. Egy másik feladatot is vállaltam. Havi néhány napot azzal töltök, hogy az EU 500 milliárd eurós gazdaság-élénkítő programjának befektetési döntéshozó testületében projekteket hagyok jóvá. Itt néha van lehetőségem magyar beruházásokkal is foglalkozni.

– *Tíz év távlatából visszanezve nem bánta meg, hogy annak idején elvállalta a feladatot?*

– Kevés embernek adatik meg, hogy első számú vezetőként szolgálhassa a hazáját. Ez óriási tisztesség, amit meg

kell becsülni, vigyázni kell rá, de soha egy percre sem elhinni, hogy ez jár. Mert hosszú távon nem az a siker, ha valaki megszerzi vagy megtartja a hatalmat – ez sajnos rengeteg szörnyű alaknak sikerült már a történelmünkben. Szerintem csak az számít, hogy a neked szabott időben mire használtad és hogyan gyakoroltad a közhatalmat. Az országot jobb állapotban kell átadni, mint ahogy átvetted. Ez a végső mérce.

– *Keresi-e a lehetőséget a visszatérésre? Lesz-e önből még miniszterelnök?*

– Speciális körülmények vezettek oda, hogy miniszterelnök lettem. Azt tartom normálisnak, ha egy igazán jól működő országban politikusok lesznek miniszterelnökök, akik ezt a lehetőséget a pártjukat vezetve választáson nyerik el, és persze azt még normálisabbnak tartom, hogy választáson is veszítsék el. A hatalomért való küzdelem sosem vonzott. Ezért azt gondolom, hogy egy normálisan működő országban belőlem már nem lesz miniszterelnök. De az a hozzáállás, ami arról szól, hogy amilyen poszton tudok, segítsék a hazámnak, nem veszett ki belőlem. Ha úgy alakul, hogy én tudok tenni valamit valamilyen poszton, akkor azt meg fogom tenni. Lehet, hogy azzal, hogy támogatok egy alapítványt, lehet, hogy azzal, hogy másokat segíték a háttérből vagy mellékszerepet vállalok egy ügyben, amiben hiszek. De ennek nem kell feltétlenül politikai természetűnek lennie. A normális civil aktivitáson kívül más közéleti tervem nincs. A NER világában pedig nem látok magamnak semmilyen szerepet.

– *Akkor most miért törte meg a hallgatást?*

– Nyilván ezt a könyvet is sokan a visszatérés előkészítéseként fogják értelmezni, holott teljesen más oka van, hogy együttműködöm az elkészültében. Azért döntöttem így, mert tíz év talán már ad elég távlatot. És mert szerettem volna emléket állítani annak az egy évnek, a kollégáimnak, pontosabban: a barátársaimnak, akik vállalták a küzdelmet.

a személyes kockázatot egy meglehetősen reménytelennek tűnő és hosszú távon is hálátlan helyzetben. És persze meg akartam tisztítani ezt a történetet a politikai célú hazugságoktól azok számára, akik visszanézve a tényekre kíváncsiak. Akiket nem a propaganda vagy az önigazolás érdekel, hanem szeretnének megismerkedni a történet belső mozgatórugóival és tanulságaival. Sokan mondták nekem azt is, hogy érdemes lenne emlékeztetni, hogy létezhet alternatívája annak a kormányzati és politikai magatartásnak, amely a magyar politikát az elmúlt húsz évben meghatározta. Hátha lesz még, aki hasznát veszi egyszer.

Bajnai miniszterelnök-jelölti
programbeszédet mond
az MSZP kongresszusán:
„Kapus vagyok.
Nem fogok cselezni,
nem török csatárszerepre.
Védeni fogok.”
Fotó: Déri Miklós

2009. április 14.

Bajnai miniszterelnöki esküt tesz a parlamentben:

„Szorít az idő, mert szorít a válság.”

Fotó: Déri Miklós

Kiss Péter és Bajnai: bajvívókból bajtársak lettek.
Fotó: Déri Miklós

Oszkó Péter
pénzügy-
miniszter
és Bajnai
a parlamentben.
Fél szavakból
is megértették
egymást.
Fotó: MTI /
Kovács Tamás

Orbán, Bajnai és Sólyom Krakkóban, Lech Kaczyński
lengyel elnök temetésén 2010 áprilisában, két választási
forduló közt. Változik a széljárás. Fotó: Déri Miklós

Zürichben a FIFA-gálán először adják át a Puskás-díjat.
A miniszterelnök köszönti a Puskás Ferenc özvegyének
kíséretében megjelenő Orbán Viktort. Fotó: Déri Miklós

Miniszterelnöki látogatás a pápai NATO-légi bázison.
Nyugati kötelékben. Fotó: Déri Miklós

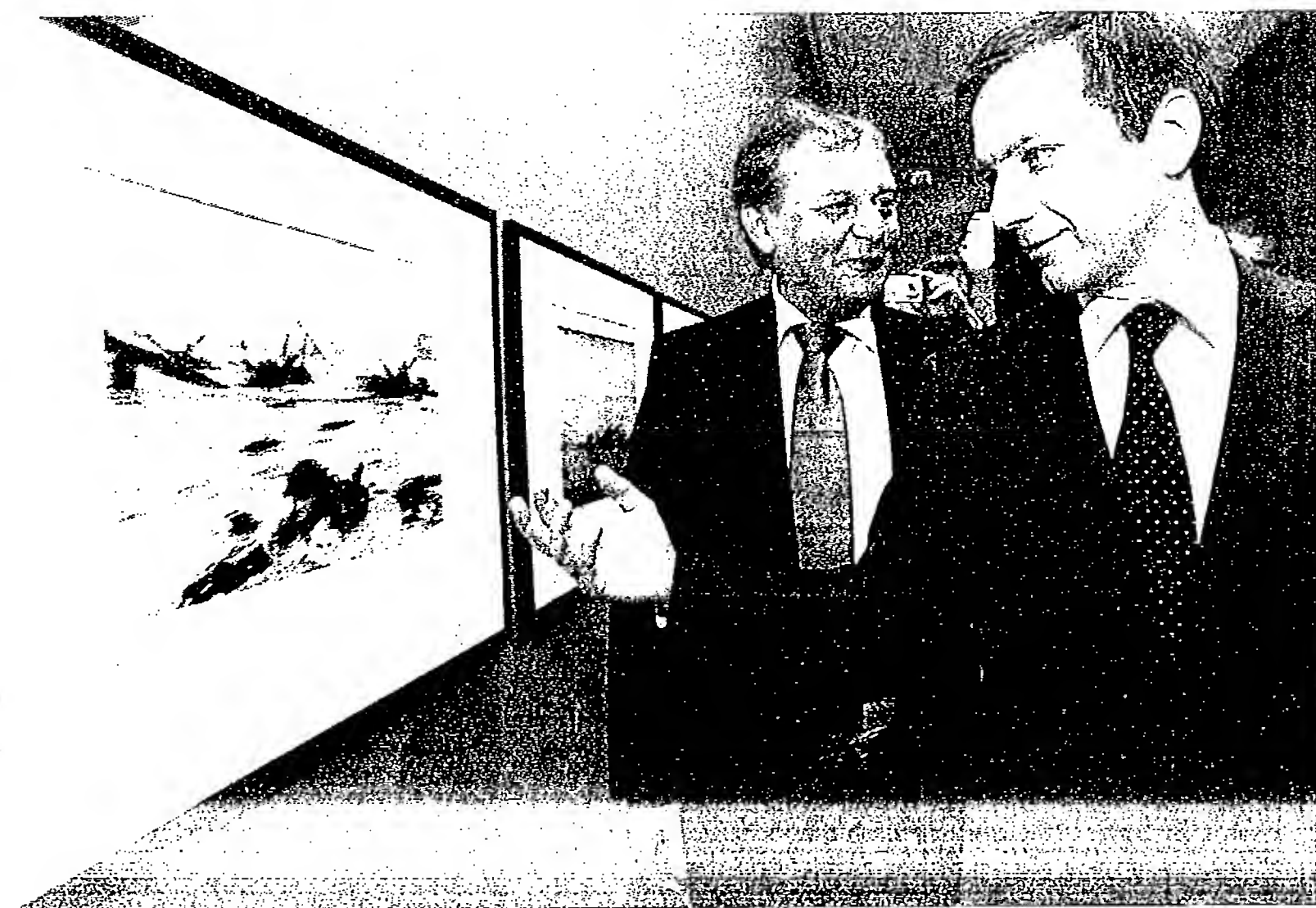

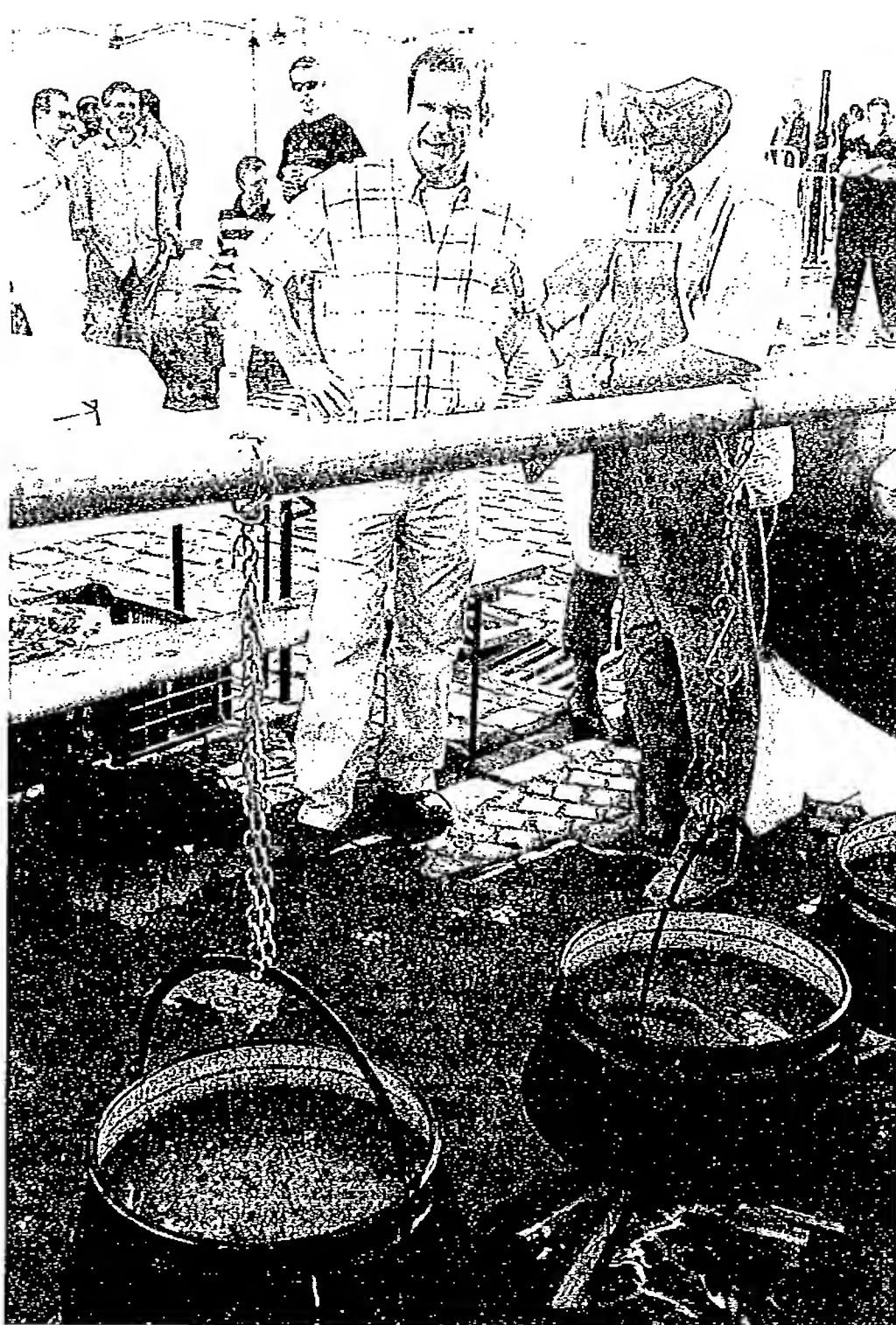
Új utakon Balázs Péterrel. Fotó: Déri Miklós

Kósa Lajos polgármester fogadja Bajnait Debrecenben.
A Közgáz után elágaztak az utak. Fotó: Déri Miklós

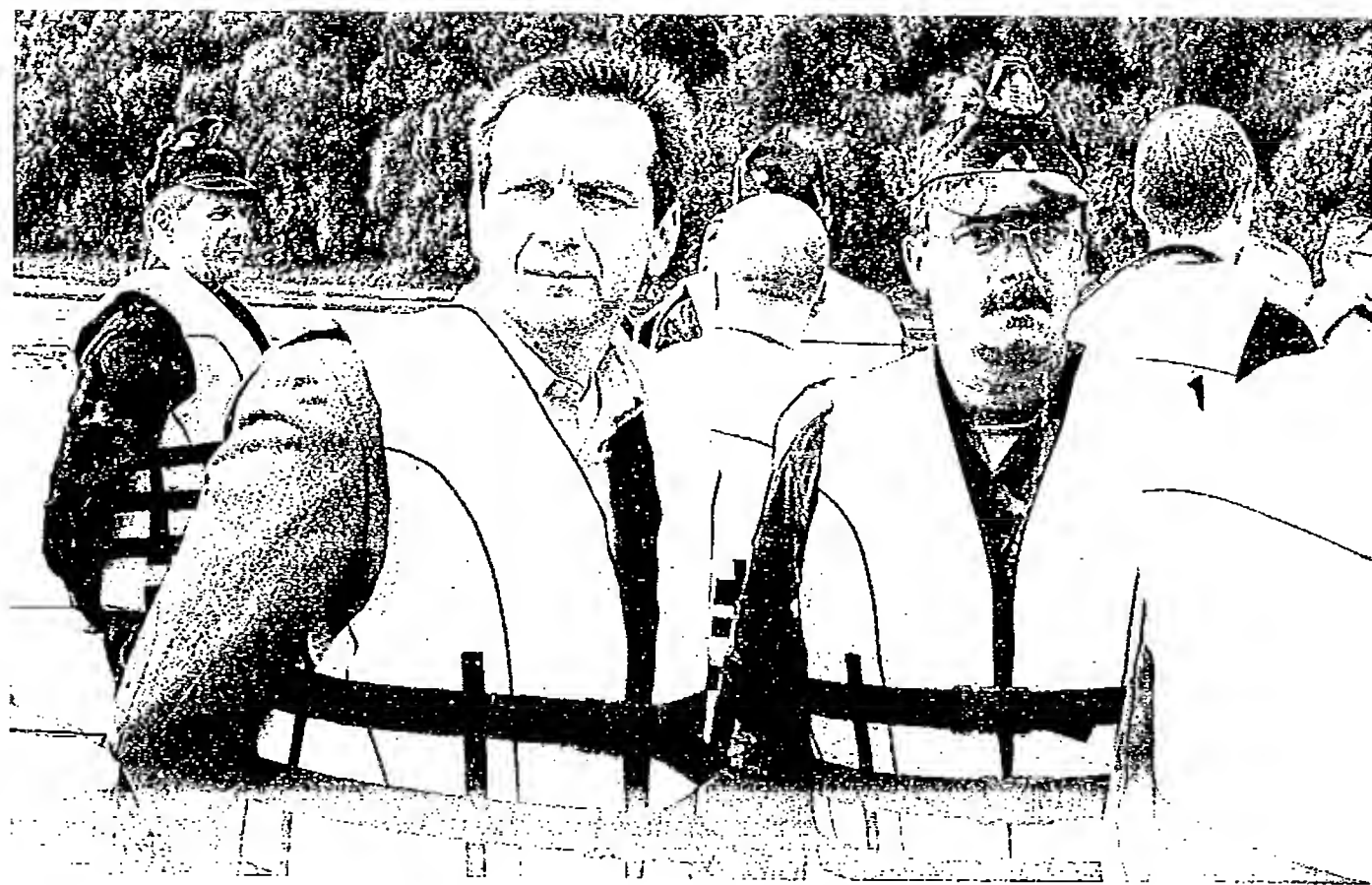
Hiller István oktatási és kulturális miniszter és Bajnai
a Robert Capa fotógyűjtemény hazahozatalát bejelentő
sajtótájékoztatón. Több mint válságkezelés. Fotó: Déri Miklós

2009. július.
Baja főterén
a halászléfőző
népünnepélyen
főzi a halat,
mint 1996 óta
minden évben.
A halfőzés
a válságkezelés
alatt zavartalanul
üzemelt.
Fotó: Déri Miklós

Dunai hadgyakorlat
2009 őszén.
Fotó: Déri Miklós

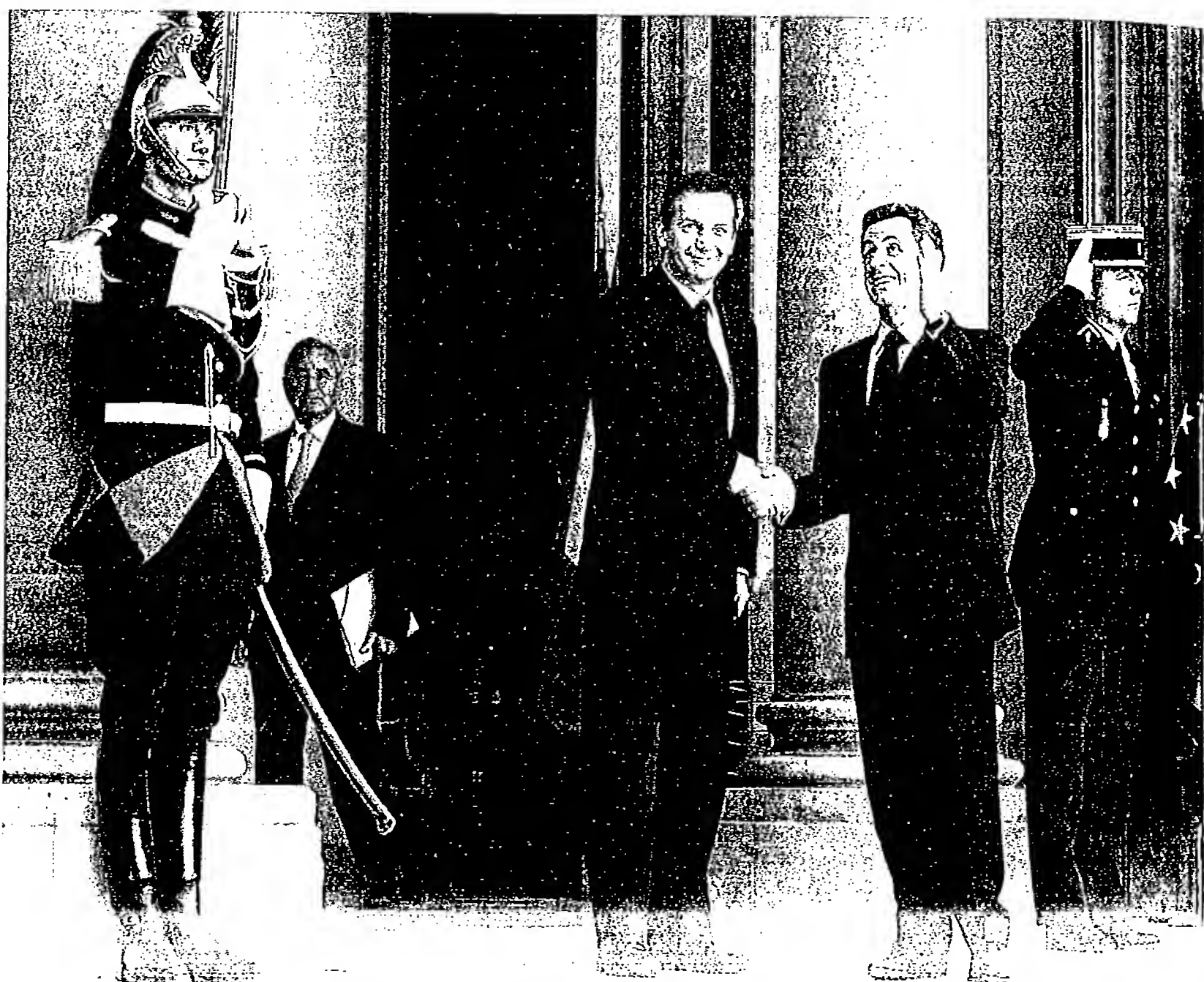
Bajnai audiencián
Benedek pápánál
a Vatikánban:
„A válság lelki
folyamat is.”
Fotó: Déri Miklós

Angela Merkel
német kancellár
Sopronban
a magyar
kormányfővel.
Egy nyelvet
beszélnek.
Fotó: Déri Miklós

Vizit Sarkozy
elnöknél az Elysée-
palotában.
Franciás elegancia.
Fotó: Déri Miklós

Gordon Brown fogadja Bajnai Gordont a Downing Street 10.-ben.
Két Gordon az Európai Tanácsban. Fotó: Déri Miklós

A magyar miniszterelnök és Obama elnök 2010 tavaszán:
„Miniszterelnökségének öröksége az ön elkötelezettsége
a transzatlanti kapcsolatok iránt, és az a szerep, amit európai
államférfiként betöltött” – írta később az elnök Bajnainak.

Fotó: MTI / Soós Lajos

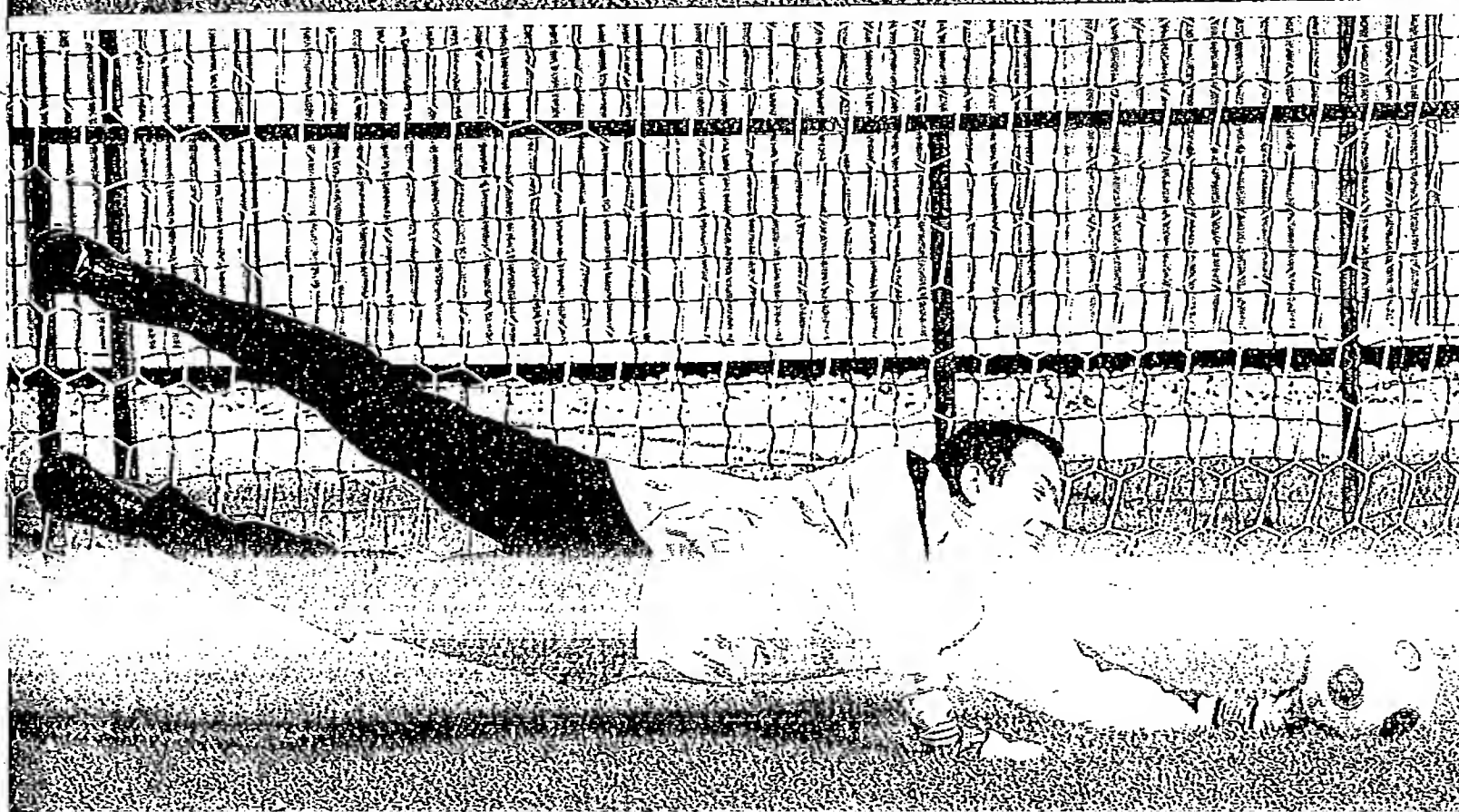
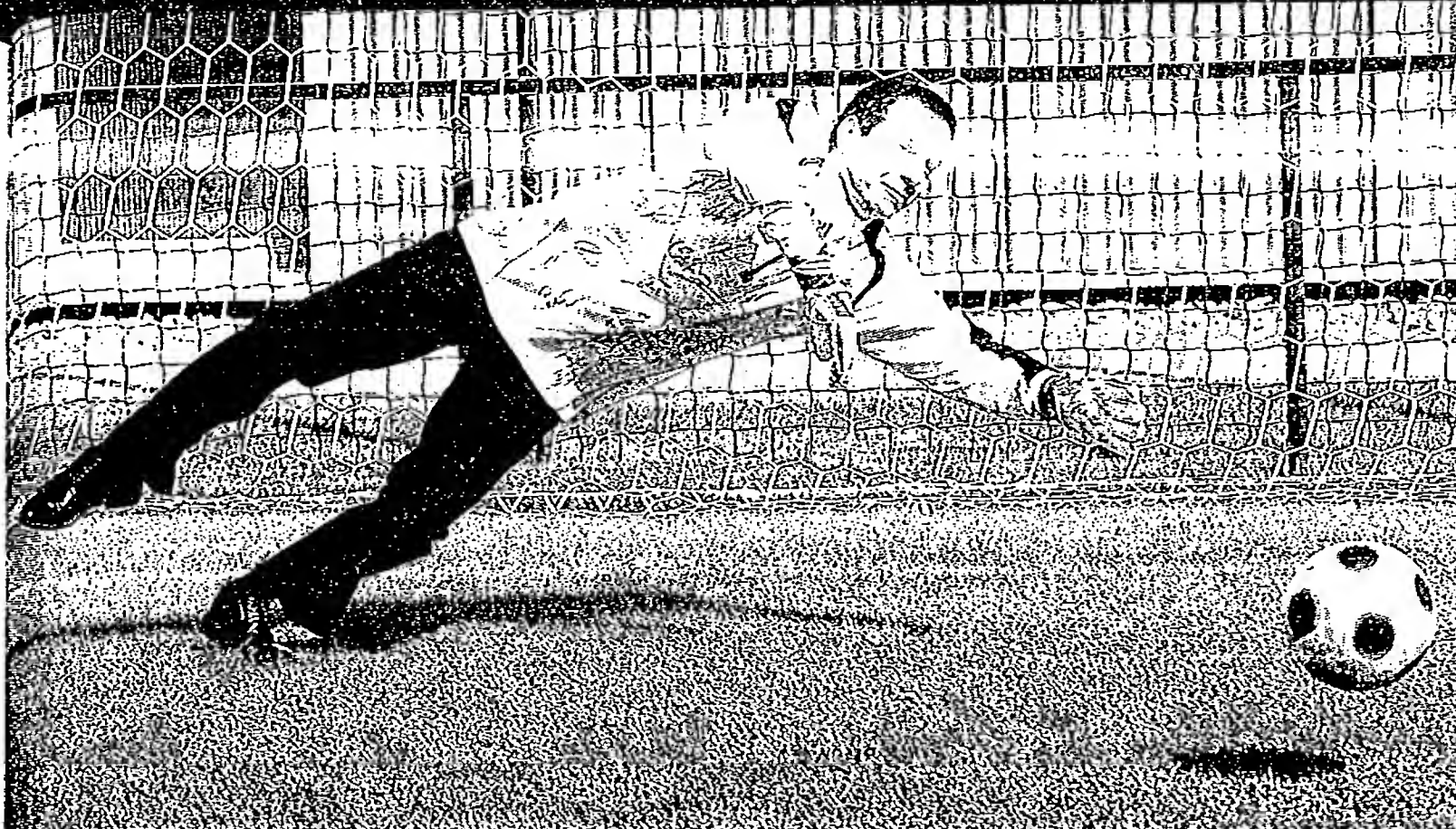
Tusk cselez. Döntetlennel végződött a diplomáciai futballmeccs Varsóban, annak ellenére hogy a lengyel csapatban egy profi futballista is szerepelt a politikusok mellett.

A lengyel miniszterelnök támad, a magyar védeni készül.

Fotó: MTI / Soós Lajos

Látogatás Telkiben a svédek ellen készülő fociválogatottnál. A fotóriporterek rábeszélésére Bajnai beáll a kapuba, és kivédi Dunai Antal tizenegvesét. Az öltövnadrág az aznap délutáni helsinki tárgyaláson kissé megviselt volt.

Fotó: MTI / Földi Imre

A KORMÁNY

Miniszterelnök: BAJNAI GORDON, 2009. április 14.–2010. május 29.

pártonkívüli

A Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter: MOLNÁR CSABA,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

Önkormányzati miniszter: VARGA ZOLTÁN,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

Külügyminiszter: BALÁZS PÉTER, 2009. április 16.–2010. május 29.

pártonkívüli

Pénzügyminiszter: OSZKÓ PÉTER, 2009. április 16.–2010. május 29.

pártonkívüli

Nemzeti fejlesztési és gazdasági miniszter: HÓNIG PÉTER,

2009. április 16.–2009. április 29. *pártonkívüli, ideiglenesen*

VARGA ISTVÁN, 2009. április 29.–2010. május 29. *pártonkívüli*

Földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter: GRÁF JÓZSEF,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

Igazságügyi és rendészeti miniszter: DRASKOVICS TIBOR,

2009. április 16.–2009. december 14. *pártonkívüli*

FORGÁCS IMRE, 2009. december 15.–2010. május 29. *pártonkívüli*

Egészségügyi miniszter: SZÉKELY TAMÁS,

2009. április 16.–2010. május 29. *pártonkívüli*

Szociális és munkaügyi miniszter: HERCZOG LÁSZLÓ,

2009. április 16.–2010. május 29. *pártonkívüli*

Közlekedési, hírközlési és energiaügyi miniszter: HÓNIG PÉTER,

2009. április 16.–2010. május 29. *pártonkívüli*

Oktatási és kulturális miniszter: HILLER ISTVÁN,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

Honvédelmi miniszter: SZEKERES IMRE,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

Környezetvédelmi és vízügyi miniszter: SZABÓ IMRE,

2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

A társadalompolitika összehangolásáért felelős tárca nélküli

miniszter: KISS PÉTER, 2009. április 16.–2010. május 29. *MSZP*

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli

miniszter: FICSOR ÁDÁM, 2009. április 16.–2009. szeptember 13.

MSZP

MOLNÁR CSABA, 2009. szeptember 14.–2009. szeptember 16.

JUHÁSZ GÁBOR, 2009. szeptember 17.–2010. május 29. *MSZP*

TARTALOM

Előszó	5
1. Összeomlás	9
2. Válságkezelés	41
3. Felkészülés	89
4. Egy év, egy forint	105
5. Sodrásban	127
6. Stratégiai dilemmák	177
7. Le a nyakkendővel!	205
8. „Nekem ezzel dolgom van”	217

nyv. megírásakor ezernél több oldalnyi dokumentumot,
et, tanulmányt, elemzést, korabeli újságcikket olvastunk
ó mint félszáz akkori főszereplővel és mellékszereplővel
tünk mélyinterjúkat, folytattunk rövidebb és hosszabb
etéseket. Benyomásokat, információkat utköztettünk,
egyvonhassuk annak az egy évnek a rövid és hosszú távú
et

3990 Ft

FRONTSEBÉSZE

LAKNER ZOLTÁN / PUNGOR ANDRÁS / SZABÓ BRIGITTA / FARAGÓ JÓZSEF

LAKNER ZOLTÁN

PUNGOR ANDRÁS

SZABÓ BRIGITTA

FARAGÓ JÓZSEF

FRONTSEBÉSZE

EGY ÉV, EGY KORMÁNY, EGY FORINT